

ועדת החקירה הממלכתית
בעניין פרשת היעלמותם של ילדים
מבין עולי תימן בשנים 1948–1954

דין וחשבון

ירושלים, התשס"ב–2001

הספריה הלאומית
S 2001 A 9637

ר"ן וחשבון.

Vol. 1 C.1

2179415-10

60984 81800

ועדת החקירה הממלכתית
בעניין פרשת היעלמותם של ילדים
מבין עולי תימן בשנים 1948-1954

דין וחשבון

ירושלים, התשס"ב-2001

\$ 2001 A 9637

1

E 305.892.753.32

הביא לדפוס: יעקב חסון

סודר בסדר-צילום והודפס במדפיס הממשלתי, ירושלים

כתבי מינוי
הוועדה

מזכיר הממשלה

ירושלים, ח' בשבט התשנ"ה
9 בינואר 1995

לכבוד
מר מאיר שמגר
נשיא בית המשפט העליון
ירושלים

אדוני הנשיא,

הנדון: ועדת חקירה לענין פרשת העלמם של ילדים
מבין עולי תימן בשנים 1948-1954

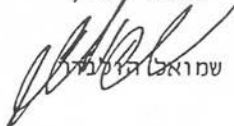
1. אני מתכבד להודיעך כי בישיבתה מיום ז' בשבט התשנ"ה (8.1.95) קיבלה הממשלה את ההחלטה הבאה:

"בתוקף סמכותה לפי סעיף 1 לחוק ועדות חקירה, התשכ"ט-1968, להקים ועדת חקירה שתחקור את פרשת העלמם של ילדים מבין עולי תימן בשנים 1948-1954 ותמסור לממשלה דין וחשבון.

מזכיר הממשלה יעביר החלטה זו לכבוד נשיא בית המשפט העליון על מנת שימנה את יושב ראש הוועדה ואת שאר חבריה".

2. בהתאם לסעיף 4 לחוק ועדות חקירה, נודה לך אם תמנה את חברי הוועדה.

בכבוד רב,

שמואל הרצקוביץ

העתק: ראש הממשלה
שר המשפטים

חוק ועדות חקירה, התשכ"ט-1968

בתוקף סמכותי לפי סעיף 4 לחוק ועדות חקירה, התשכ"ט-1968, ועל יסוד החלטת הממשלה מיום ז' בשבט התשנ"ה (8.1.1995), בדבר מינוי ועדת החקירה הממלכתית בעניין פרשת היעלמותם של ילדים מבין עולי תימן בשנים 1948-1954, הנני ממנה בזה את יושב ראש ועדת החקירה ואת חבריה, ואלו הם:

כב' שופט בית המשפט העליון (דימ') יהודה כהן - יושב ראש הוועדה.

האלוף (מיל') דוד מימון - חבר.

כב' שופטת (דימ') דליה קובל - חברה.

מאיר שמגר

נשיא בית המשפט העליון

ירושלים, כ"ב בשבט התשנ"ה

23 בינואר 1995

ועדת החקירה הממלכתית בעניין פרשת היעלמותם של
ילדים מבין עולי תימן בשנים 1948-1954

ה ח ל ט ה

1. השופט (בדימוס) יהודה כהן, יושב ראש ועדת החקירה הממלכתית בעניין פרשת היעלמותם של ילדים מבין עולי תימן בשנים 1948-1954, התפטר מתפקידו עקב בעיות רפואיות. הנני מאחל לשופט כהן בריאות טובה. אני מודה לו על מסירותו, מנהיגותו ותרומתו לעבודת הוועדה.

2. מכוח הוראת סעיף 6(א) לחוק ועדות חקירה, התשכ"ט-1968, הנני ממנה את שופט בית המשפט העליון, השופט יעקב קדמי, לשמש כיושב ראש הוועדה. הנני מאחל לשופט קדמי הצלחה בתפקידו זה.

אהרן ברק

נשיא בית המשפט העליון

(על פי הודעת נשיא ביהמ"ש העליון לחברי הוועדה. תאריך המינוי הוא ו' בניסן, התשנ"ט - 23.3.1999)

תוכן העניינים

מבוא

21	1. תופעת ההיעלמות נושא החקירה
22	2. היקף התופעה נושא החקירה
23	3. ה"נעלמים" והמקומות מהם נעלמו
24	4. מינוי ועדות קודמות לחקירת ההיעלמות וממצאיהן
26	5. מינוי הוועדה הנוכחית
27	6. נתונים סטטיסטיים: פעילות של שלושת הוועדות

חלק ראשון: תופעת ההיעלמות: רקע, נתונים ומהות

הערות פתיחה

31	1. תכלית החלק הראשון
31	2. עלייה וקליטה: משמעות והשלכות
32	3. היעלמות תינוקות בני עדות אחרות

פרק ראשון: עליית יהדות תימן: "על כנפי נשרים"

33	1. הרקע לעלייה
34	2. מבצע "על כנפי נשרים": נתונים

פרק שני: קליטת יהדות תימן: מחנות העולים

הערות פתיחה

1. הקמתם והפעלתם של מחנות עולים 35
2. מצב בריאותם של העולים 36
3. בתי תינוקות 38
4. בתי חולים 39
5. תיעוד מזהה 42

פרק שלישי: קליטת יהדות תימן: מעברות וכפרי עבודה

1. המעבר מהמחנות למעברות: הערות כלליות 45
2. המעבר למעברות: השלכה על תופעת ההיעלמות 46

פרק רביעי: היעלמות תינוקות מבתי תינוקות (תקופת המחנות)

1. נתונים בסיסיים 47
2. תינוקות שנפטרו: היעלמות להורים 47
3. "היעלמות" תינוקות: אבדן קשר – "נטושים" 48
4. סיכום: היעלמות תינוקות מבתי התינוקות (תקופת המחנות) 49

פרק חמישי: היעלמות תינוקות מבתי חולים (תקופת המחנות והמעברות)

הערות פתיחה

1. נתונים בסיסיים 52
2. היעלמות תינוקות מבתי חולים בתקופת המחנות 53
3. היעלמות תינוקות מבתי חולים בתקופת המעברות 56

פרק שישי: תינוקות שנלקחו מחזקת ההורים ונעלמו להם

הערות פתיחה

1. התלונות 57
2. הבירור 58

פרק שביעי: מקרים של החזרת תינוקות שנמסר על "פטירתם" בבתי התינוקות

1. הטענה 59
2. הבירור 59

פרק שמיני: מקרים של "החלפת" תינוקות

1. כללי 61
2. המקרים 61
3. ההשלכה 62

פרק תשיעי: מוסדות לטיפול בתינוקות: מסלול מסירה לאימוץ

1. מוסדות ציבוריים: טיעון וממצאים 63
2. מוסדות פרטים: בירור 63
3. תיעוד רשמי בקשר לאימוץ 64
4. הטענה בדבר "העברה המונית" למוסדות ויצ"ו 64
5. מעורבות העובדות הסוציאליות 66

פרק עשירי: אימוץ ורישום מאוחר

הערות פתיחה

1. אימוץ 67
2. רישום מאוחר 69

פרק אחד עשר: סיכום החלק הראשון: תופעת ההיעלמות

71	1. התופעה
72	2. ממצאים בסיסיים: ועדת כהן/קדמי
73	3. תקופת המחנות ותקופת המעברות
73	4. "ניתוק קשר" כגורם בסיסי לתופעת ההיעלמות

חלק שני: עבודת הוועדה

הערות פתיחה

פרק שנים עשר: פעילות הוועדה: אופיה ומרכיביה

הערות פתיחה

79	1. המישורים הראשון והשני: איתור תיעוד ועדים
82	2. המישור השלישי: מסירת עדות לפני הוועדה
82	3. המישור הרביעי: ביקורים בבתי קברות ועיון בתיקי אימוצים
83	4. המישור החמישי: פניות לציבור וקיום מפגשים אישיים

פרק שלושה עשר: התיעוד הרלוונטי

85	1. טיבו של התיעוד
86	2. משקלו הראייתי של התיעוד
87	3. הטיעון כנגד אמינות התיעוד: מסמך כוזב – מסמך מזויף
87	4. פרשיית התינוק יוסף כהן
87	5. פרשיית משפחת סיביליה

פרק ארבעה עשר: עיקרי התיעוד שאותר: בתי חולים

הערות פתיחה

1. בתי חולים ממשלתיים 90
2. בתי חולים של קופת חולים 93
3. בתי חולים עירוניים 93
4. בתי חולים פרטיים (לרבות בתי החולים של הדסה) 94
5. בתי יולדות 95
6. בתי החולים של הדסה 96
7. רשת סניפי מגן דוד אדום 97
8. סיכום 97

פרק חמישה עשר: עיקרי התיעוד שאותר: בתי קברות

הערות פתיחה

1. בתי הקברות באזור נתניה, חדרה ועפולה 100
2. בתי הקברות באזור תל אביב – פתח תקווה 104
3. בתי הקברות בירושלים 105
4. בתי הקברות באזור הדרום 107
5. בתי הקברות באזור חיפה – זכרון יעקב – בנימינה 109
6. בתי הקברות באזור הצפון 110
7. בתי הקברות באזור המרכז 111

פרק שישה עשר: עיקרי התיעוד שאותר: מוסדות לטיפול בילדים

הערות פתיחה

1. ויצ"ו תל אביב/ויצ"ו ירושלים 113
2. ויצ"ו צפת/אומנה/שבתאי לוי 114

- 115 3. בית תינוקות ויצ"ו בראש העין: מעון יום
- 115 4. מעונות יום ופנימיות: ארגונים שונים
- 115 5. בתי הבראה לילדים חולי ריאות – א.ז.ע.
- 116 6. מוסדות פרטיים
- 116 7. מוסדות עליית הנוער

פרק שבעה עשר: תיעוד ראשוני חיוני שלא אותר

- 117 1. הארכיונים של הנהלות מחנות העולים (1949 – 1950)
- 117 2. הארכיונים של בתי התינוקות שפעלו במחנות העולים
- 118 3. ארכיוני בתי החולים המקומיים במחנות העולים
(למעט הדסה ראש העין)
- 118 4. ארכיונים של בתי קברות לא פעילים
- 118 5. הארכיונים של בתי החולים של השר"ל
- 119 6. ארכיונים של מוסדות לטיפול בילדים
- 119 7. הארכיון של בית היולדות ברנדייס בחדרה

פרק שמונה עשר: משרדי הממשלה: תיעוד ראשוני ומשני

הערת פתיחה

- 121 1. משרד הפנים
- 123 2. משרד הבריאות
- 124 3. משרד העבודה והרווחה

פרק תשעה עשר: תיעוד ותכתובת של גופי הסוכנות היהודית

- 127 1. הארכיון הציוני
- 128 2. ארכיון הסוכנות: צריפין

פרק עשרים: תיעוד ראשוני ומשני: מקורות שונים

1. גנזך המדינה 131
2. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 132
3. ארכיון הכנסת 132
4. ארכיון השומר הצעיר 132
5. ארכיון מפ"ם 132
6. מכון לבון 132
7. ארכיונים של גופי שלטון מקומי 133

פרק עשרים ואחד: עדות של מתלוננים ועדים

1. שמיעת העדים 135
2. חקירת העדים 137

פרק עשרים ושניים: סיוע מן החוץ: פנייה לציבור, מפגשים אישיים, קהיליית המודיעין, ביקור בארצות הברית, הבטחה למידע

1. פנייה לציבור בכלי התקשורת 139
2. מפגשי בירור אישיים 140
3. קהיליית המודיעין 142
4. עיון בחומר חקירה בארצות הברית 142
5. הבטחה למידע: הגב' צוברי זוהרה 143

פרק עשרים ושלושה: מזכירות, מינהלה וארכיון

חלק שלישי: טענת החטיפה הממסדית וסיכום ממצאיה ומסקנותיה של הוועדה

הערות פתיחה

149	I. תכליתו של החלק השלישי
150	II. היקף תופעת ההיעלמות
151	III. משמעות המושג "היעלמות"
152	IV. טענת החטיפה הממסדית בראי ממצאי החקירה
152	V. מסירה מזדמנת לאימוץ

פרק עשרים וארבעה: "חטיפה ממסדית" ו"מסירה מזדמנת לאימוץ"

155	1. חטיפה ממסדית: משמעותה ותשתיתה הראייתית
159	2. "מסירה מזדמנת לאימוץ": משמעותה והתשתית העומדת בבסיסה
161	3. טענות נלוות: יחס המוסדות
163	4. חטיפה ממסדית ומסירה מזדמנת: הערת סיכום

פרק עשרים וחמישה: התשתית של טענת ה"חטיפה הממסדית": לשיטת הדוגלים בהתרחשותה

הערות פתיחה

166	1. כיתת הגורמים ה"בסיסיים" הכוללת:
166	א. ההפתעה שבפטירה ואי מעורבות ההורים בקבורה
167	ב. היעדר מקום קבורה
167	ג. כיתת הגורמים הבסיסיים: סיכום
168	2. כיתת הגורמים ה"מאמתים" הכוללת:
168	א. רישום הפוקדים במפקד האוכלוסין, ליקויים במרשם תושבים במשרד הפנים
169	ב. הודעות רשמיות לנעדרים

- 170 3. כיתת הגורמים ה"מאשרים" הכוללת:
- 170 א. אימוץ ישיר מבתי התינוקות
- ב. אנדרלמוסיה בהעברה לאשפוז וליקויים בתהליך
- 171 החזרה של מחלימים
- 172 ג. החזרת נעלמים בדרישה אלימה
- 173 ד. גנבת תינוקות בלילות מבתי התינוקות
- 173 ה. גנבת תינוקות בהונאה
- 174 4. כיתת הגורמים ה"ממחישים" הכוללת:
- 174 א. נסיבות אימוצן של שלוש הבנות
- 175 ב. המפגש עם ילדה תימנייה בארצות הברית
- 175 ג. פרשיית צילה לוין
- 176 ד. פרשת משפחת סיביליה
- 176 5. הגורם המשלים

**פרק עשרים ושישה: טענת החטיפה הממסדית: בחינת כיתת
הגורמים ה"בסיסיים" (לשיטת הדוגלים בטענה)**

הערות פתיחה

- 177 1. ההפתעה שבפטירה והקבורה בהיעדר המשפחה
- 184 2. הקשיים באיתור קברים
- 191 3. כיתת הגורמים הבסיסיים: כוחה הראייתי: סיכום

**פרק עשרים ושבעה: טענת החטיפה הממסדית: בחינת כוחם
הראייתי של הגורמים ה"מאמתים" (לשיטת הדוגלים בטענה)**

הערות פתיחה

- 194 1. העובדות
- 196 2. חקירת ה"פליאה" וההסברים להתרחשותה

- 198 3. "פליאות" הרישום: פרשיות משפחות נפתלי (ספירונס) וגמליאל
- 201 4. כיתת הגורמים המאמתים כוחם הראייתי: סיכום

פרק עשרים ושמונה: טענת החטיפה הממסדית: בחינת כוחם הראייתי של הגורמים ה"מאשרים" (לשיטת הדוגלים בטענה)

הערות פתיחה

- 203 1. אימוץ ישיר מבתי התינוקות
2. נסיבות החזרתם של תינוקות שהחלימו בבתי החולים
- 206 3. למשפחותיהם
3. החזרת תינוקות שנעלמו להוריהם על רקע דרישה אלימה
- 210 4. של המשפחה
- 215 4. גנבת תינוקות בלילות מבתי התינוקות
- 216 5. גנבת תינוקות בהונאה
- 217 6. כיתת הגורמים המאשרים: כוחה הראייתי: סיכום

פרק עשרים ותשעה: טענת החטיפה הממסדית: בחינת כוחם הראייתי של הגורמים ה"ממחישים" (לשיטת הדוגלים בטענה)

הערות פתיחה

- 220 1. פרשיית אימוצן של שלוש הבנות.
2. פרשיית המפגש עם ילדה בעלת חזות תימנית שגדלה במשפחה
- 227 3. אשכנזית בארצות הברית
- 229 4. פרשת צילה לוין
- 231 4. פרשת משפחה סיביליה
- 233 5. כיתת הגורמים הממחישים: סיכום

**פרק שלוש: חטיפה ממסדית: בחינת כוחו הראייתי של
הטיעון המשלים**

פרק שלוש ואחד: טענת גנבה מכוונת: נסיבות מיוחדות

הערות פתיחה

1. היעלמותם של "ולדות" 237
2. היעלמות מן המסגרת המשפחתית 239

פרק שלוש ושניים: אמינות הטיעון

הערות פתיחה

1. טיבו של הטיעון המעיד על פטירת נעדרים 244
2. אמינות תוכנו ומשקלו הראייתי של הטיעון הראשוני 245
3. משקלו הראייתי של הטיעון המשני 246
4. סיכום: אמינותו של הטיעון העומד בבסיס ממצאי הפטירה של נעדרים 247

**פרק שלוש ושלושה: חטיפה ממסדית ומסירה מזדמנת לאימוץ:
סיכום**

הערות פתיחה

1. "החטיפה הממסדית": סיכום 250
2. "מסירה מזדמנת לאימוץ": סיכום 252

**פרק שלוש וארבעה: חטיפה ממסדית: התבטאות אישים
המשמשת מנוף לטוענים להתרחשותה**

הערות פתיחה

1. עובדיה אברהם 257

- 264 2. ח"כ לשעבר הרב מנחם פורוש
- 266 3. מר אביגדור פאר

פרק שלושים וחמישה: שלושים וחמישה מקרים הממחישים על פי הנטען חטיפה ממסדית

- 269 1. המקרים ותכלית הצגתם
- 269 2. מיון המקרים על פי מאפייניהם
- 271 3. משמעותם של המקרים
- 277 4. סיכום

פרק שלושים ושישה: על אחריות ועל אחראים

הערות פתיחה

- 280 1. אחראים ואחריות: תקופת המחנות
- 284 2. אחראים ואחריות: תקופת המעברות
- 284 3. העובדות הסוציאליות: מעורבות באחריות למסירה מזדמנת לאימוץ
- 285 4. אחראים ואחריות: סיכום

חלק רביעי: מטלות, ממצאים ומסקנות: ריכוז תמציתי

הערות פתיחה

- 291 I. תכליתו של החלק הרביעי
- 291 II. משימת החקירה
- 292 III. "היעלמות": חטיפה ממסדית או מסירה מזדמנת לאימוץ
- 293 IV. נתונים בסיסיים
- 294 V. תזכורת

פרק ראשון: תמצית הממצאים והמסקנות במישור הפרטני

הערות פתיחה

1. תינוקות שנעלמו בארץ (ועניינם הובא לפני הוועדה) 295
2. תינוקות שנעלמו בחאשד 301
3. תינוקות שעניינם הובא לפני ועדות קודמות והוריהם לא חזרו והתלוננו לפני הוועדה 301
4. סיכום של דברים 302

פרק שני: תמצית הממצאים והמסקנות במישור הציבורי

הערות פתיחה

1. טענת החטיפה הממסדית 304
2. האפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ 313

פרק שלישי: תופעת ההיעלמות: ניתוק קשר בין תינוקות להוריהם והיעדר מנגנון לחידושו

1. האחריות לקיום הקשר בין ההורים לתינוקות 315
2. תופעת ההיעלמות להורים וניתוק הקשר 316
3. היעדר מוסד מרכזי לדיווח ולאיתור 316
4. תופעת ההיעלמות להורים: תינוקות בני עדות אחרות 317

פרק רביעי: על אחריות ועל אחראים: סיכום

1. התשתית לעמדת הוועדה 319
2. הבסיס לאחריות 320
3. על אחריות ואחראים 321

קובץ טבלאות 325

מבוא

1. תופעת ההיעלמות נושא החקירה

א. קליטתם של עולי תימן, שעלו לישראל במסגרת מבצע "על כנפי נשרים" בשנים 1948-1950 - כ-50,000 נפש - לוותה בתופעה קשה, מכאיבה ומתסכלת של תלונות הורים בדבר היעלמותם של ילדים. בפועל - כפי שיובהר בהמשך - מדובר ב"תינוקות" וכך יתייחס אליהם הדו"ח.

ראשיתה של התופעה, סמוך לאחר תחילת העלייה; והיא נמשכה לאורך שנות קליטתם של העולים: בתקופת שהותם במחנות העולים (1948-1950/51); ובתקופת המעברות וכפרי העבודה שבאה אחריה (החל משלהי שנת 1950 ואילך). על פי כתב המינוי של הוועדה, עליה לחקור את התופעה כפי שהתרחשה בשנים 1948-1954.

ב. השימוש במושג "היעלמות", משקף את התופעה מנקודת הראות של משפחות הילדים. עבורן ומבחינתן, מדובר בתינוקות ש"יצאו" מן המסגרת המשפחתית - בדרך כלל לבתי תינוקות או לבתי חולים - ולא חזרו אליה עוד; כאשר ההסבר שניתן למשפחות - בדרך כלל בעל פה - לפיו התינוקות או הילדים נפטרו ונקברו, אינו מקובל עליהן. מבחינתן של המשפחות, התינוקות פשוט "נעלמו". כפי שייתברר בהמשך, טענתן הבסיסית של המשפחות היא, כי התינוקות שנעלמו להן - כולם, או לפחות מרביתם - "נחטפו" על ידי אנשי הרשות או, לפחות, על דעת הרשות (בדו"ח זה: "חטיפה ממסדית"); ונמסרו לאימוץ למשפחות אשכנזיות חשוכות ילדים (הכול כמפורט בחלק השלישי).

לנוכח טענה זו, הציפייה מן הוועדה היא כפולה: ראשית - עליה לקבוע מה היה היקף תופעת ההיעלמות, מה היו הסיבות להיווצרותה ומי נושא באחריות להתרחשותה; שנית - עליה לברר את נסיבות "היעלמותו" של כל אחד מן התינוקות

שנעלמו להוריהם; ובמידת האפשר – לאתר את התינוקות הנעדרים ולחדש את הקשר בינם לבין משפחותיהם.

2. היקף התופעה נושא החקירה

א. המספר המדויק של הילדים שנעלמו להוריהם בתקופה האמורה, שנוי במחלוקת: יש הטוענים לכמה אלפים (כ-5,000); ויש המצמצמים את המספר לכ-1,500 (ששמות מרביתם פורסמו בשעתו). אלה וגם אלה, טוענים, כי לא כל המשפחות, שילדיהן "נעלמו" להן התלוננו; ועל כן אין לראות במספר התלונות שהוגשו בהקשר זה לרשות – לרבות לוועדה הנוכחית – כמשקף את המספר האמיתי והמלא של הנעדרים.

ב. (1) פרשת היעלמותם של הילדים – התינוקות למעשה – שימשה נושא לחקירה בשתי ועדות שקדמו למינויה של הוועדה הנוכחית, כאשר המשפחות שתינוקותיהם נעלמו להן, הוזמנו בשעתו לפנות לאותן ועדות ולמסור את תלונותיהן. בסך הכול – לאחר קיוזו תלונות חוזרות – הוגשו בפני שתי הוועדות הקודמות, שמונו לחקירת היעלמותם של התינוקות, תלונות בדבר היעלמותם של 641 תינוקות, מתוכם: 627 – שנעלמו בארץ; ו-14 תינוקות – שנעלמו בחאשד שבעדן (שם המתינו העולים לעלייה ארצה במחנה שהוקם ותופעל למטרה זו על ידי הג'וינט).

(2) חקירתה של הוועדה הנוכחית מתייחסת לנסיבות היעלמותם של 800 תינוקות, שעניינם הובא לפניו, מתוכם: 745 תינוקות – שנעלמו בארץ; 20 תינוקות – שנעלמו בחאשד שבעדן, ערב העלייה ארצה ו-35 "ילדים" המעלים תהיות באשר למוצאם, וסבורים שיש להם קשר לתינוקות "שנעלמו" לעולי תימן בתקופה הרלוונטית לחקירה.

מתוך 745 התינוקות שעניין היעלמותם (בארץ) הונח על שולחנה של הוועדה הנוכחית, נבחר עניינם של 339 תינוקות על ידי שתי הוועדות הקודמות (שתיהן או אחת מהן); ומשפחותיהם חזרו והתלוננו על דבר היעלמם גם לפני הוועדה הנוכחית. לפני הוועדה הנוכחית הוגשו, איפוא, 406 תלונות "חדשות" בדבר היעלמות תינוקות בארץ.

ג. בסך הכול הוגשו לפני שלושת הוועדות יחד, תלונות בדבר היעלמותם של 1,033 תינוקות בארץ ו־20 תינוקות בחאשד. מנקודת ראותה של הוועדה הנוכחית, זהו ההיקף הכולל של תופעת ההיעלמות. לטענות בדבר אלפי תינוקות שנעלמו, לא הובאו לפני הוועדה ראיות לביסוסן.

ד. הוועדה הנוכחית עשתה כל שניתן לאל ידה לעשות על מנת לתת פומבי לפעילותה. הוועדה הזמינה – תוך שימוש במגוון אמצעי התקשורת – כל משפחה שתינוקה/ילדה נעלם לה ואשר ההסבר שניתן לה בדבר נסיבות ההיעלמות לא השביע את רצונה, להתייצב לפנייה, להגיש את תלונתה ולפרוש את טענותיה והשגותיה; וזאת בין שכבר התלוננה בפני הוועדות הקודמות – שתיהן או אחת מהן – ובין אם לאו. משפחה שתינוקה "נעלם" לה ולא התלוננה, נראית בעיני הוועדה, כמשפחה שההסבר שניתן לה בדבר "היעלמותו" של ילדה הניח את דעתה.

ה. (1) סיכומם של דברים: מבחינתה של הוועדה הנוכחית היקף תופעת ההיעלמות הוא 1,033 ילדים בארץ ו־20 ילדים בחאשד; ובסך הכול 1,053 ילדים.

(2) ולא למיותר יהיה להעיר כבר כאן, כי שני שלישים מתוך 745 התינוקות שעניינם הובא לפני הוועדה הנוכחית הם של עולים מתימן; בעוד שהאחרים – כ־240 תינוקות הם בני עולים ממגוון מדינות אחרות (אירופה, קנדה, אסיה, צפון אפריקה וארצות ערב).

3. ה"נעלמים" והמקומות מהם נעלמו

א. "תינוקות" להבדיל מילדים

כתב המינוי של הוועדה הנוכחית מדבר בהיעלמותם של "ילדים". כפי שיוצג בהמשך, החלק המכריע של הנעלמים נושאי הפנייה לוועדה היו תינוקות, שגילם נע בין מספר שעות לשנתיים; כאשר הקבוצה העיקרית בתוכם מונה תינוקות בני מספר חודשים עד שנה.

במצב דברים זה, יתייחס הדו"ח אל הנעלמים כאל "תינוקות" ולא כאל "ילדים".

ב. ההיעלמות: ככלל, לאחר מסירה לבתי תינוקות או לבתי חולים

הנעלמים הטיפוסיים שמדובר בהם, הם תינוקות שנמסרו על ידי משפחותיהם לבתי תינוקות או שאושפזו מבתי התינוקות או מבתי משפחותיהם בבתי חולים, ולא חזרו; כאשר נכללים ביניהם, גם כאלה שלא נמסרו אלא שנלקחו ממשפחותיהם על ידי אנשי הרשות על מנת להביאם לבתי תינוקות או לתת להם טיפול רפואי בבתי חולים ולא חזרו.

ג. ההסבר שניתן להורים

(1) ככלל, נמסר למשפחות שתינוקותיהם נעלמו – במרבית המקרים בדיעבד – כי התינוקות נפטרו ונקברו; וזאת מבלי שההורים זומנו להיות נוכחים בקבורה ומבלי שהייתה להם אפשרות לזהות את גופת יקירם.

(2) הסבר זה להיעלמות התינוקות (אשר, כאמור, יכוננו להלן: נעדרים), לא נתקבל על דעתן של כל המשפחות שתינוקותיהם נעלמו להן; ואצל חלקן נותרו ספקות בדבר אמיתות ההסבר. קיום הקבורה בהיעדרם של בני המשפחה, קשיים באיתור הקברים בשלב מאוחר יותר, זימון "תינוקות" שנעלמו לשירות ביטחון במחצית שנות השישים וגורמים נוספים שיפורטו בחלק השלישי של הדו"ח בהרחבה – וביניהם רישום "מביך" מעורר תמיהות במהלך מפקד האוכלוסין של ראשית שנות השישים – הגבירו את הספקות שניקרו בלב חלק מהמשפחות בדבר מהימנות ההסבר; והביאו להרחבת מעגל המשפחות שתהו אם אכן תינוקותיהם נפטרו. במשך השנים, התחזקו הספקות ויצרו אצל בני העדה התימנית, תחושה כללית, לפיה: ההסבר האמור הינו כוזב; ויש אחיזה ל"שמועות", שהתינוקות שנעלמו – או לפחות מרביתם – נחטפו או נגנבו ונמסרו לאימוץ; והם עודם בחיים וניתן לאתרם.

4. מינוי ועדות קודמות לחקירת ההיעלמות וממצאיהן

א. התחושה הקשה האמורה אצל מספר נכבד מאוד של משפחות, הביאה למינוין של שתי ועדות שקדמו לוועדה הנוכחית (שתכונה להלן: הוועדה או ועדת כהן-קדמי).

(1) הוועדה הראשונה - היתה ועדה בין-משרדית (משרדי המשפטים והמשטרה), שבראשה עמדו פרקליט מחוז חיפה דאז, מר י' בהלול ורפ"ק (כדרגתו אז) ר' מינקובסקי מהמטה הארצי של המשטרה (שראשי התיבות של שמותיהם, העניק לוועדה את הכינוי: וב"מ).

ועדה זו - שהוקמה בשנת 1967 וסיימה את פעילותה בשנת 1968 - טיפלה, על פי הדו"ח שהגישה, בעניינם של 342 תינוקות שנעלמו. לגבי 316 מתוכם נמצא כי נפטרו; גורלם של 4 פוענח (2 אומצו ו-2 נתגלו) ואילו נסיבות היעלמם של 22 התינוקות הנותרים לא התבררו והם נותרו עלומים (להלן: עלומים).

(2) הוועדה השנייה, היתה ועדת בירור - על פי חוק ועדות חקירה - שבראשה עמד שופט בית המשפט המחוזי (דימ') ד"ר מ' שלגי (שעל שמו היא נקראת: ועדת שלגי). ועדה זו התמנתה בספטמבר 1988, על רקע של תסיסה גוברת והולכת אצל בני העדה התימנית, שתוצאות פעילותה של וב"מ לא הניחו את דעתם.

ועדה זו טיפלה - על פי הדו"ח שהגישה - בתלונות בקשר להיעדרם של 505 תינוקות; מתוכם 204 תינוקות, שלגביהם הוגשו כבר תלונות לוב"מ. עם סיום עבודתה מצאה ועדת שלגי, כי מתוך 301 התינוקות שבקשר אליהם הוגשו לפניה תלונות מקוריות (דהיינו: שלא הוגשו גם לפני וב"מ): 222 תינוקות שנעלמו להוריהם בארץ - נפטרו; 3 תינוקות מתוך 14 התינוקות שנעלמו להוריהם בחאשד שבעדן - נפטרו גם הם; ואילו 65 תינוקות מבין כלל התינוקות שנעלמו בארץ נותרו עלומים.

ביקורת פרטנית שנעשתה על ידי חוקרי הוועדה הנוכחית העלתה, כי הנתונים המדויקים של פעילות ועדת שלגי הם: סך הכול 508 נעדרים, מתוכם 299 מקוריים ו-209 חוזרים (מוב"מ); וסך הכול 74 עלומים, מתוכם 60 מקוריים ו-14 חוזרים.

ב. בסך הכול, טופלו בשתי הוועדות - וב"מ ושלגי - תלונות בקשר להיעלמם בארץ של 627 תינוקות, מתוכם: 538 תינוקות נפטרו 85 תינוקות מבין אלה שנעלמו בארץ נותרו עלומים. ו-4 תינוקות נתגלו. התינוקות שנעלמו בחאשד: 3 נפטרו ו-11 עלומים (הכול כמפורט בטבלאות מס' 1 ומס' 2 שבקובץ הטבלאות).

ג. להשלמת התמונה

מתוך 85 עלומי שתי הוועדות, נמצא על ידי חוקרי הוועדה הנוכחית תיעוד בדבר פטירתם של 43 תינוקות שנעלמו בארץ; באופן שבסופו של דבר נותרו מתוך התינוקות שנעלמו להוריהם בארץ ושעניינם נבדק על ידי שתי הוועדות 42 תינוקות עלומים (הכול כמפורט בטבלאות מס' 1 ומס' 2 שבקובץ הטבלאות).

5. מינוי הוועדה הנוכחית

א. גם תוצאות החקירה שקיימה ועדת שלגי לא הניחו את דעתן של משפחות הנעדרים; והתסיסה בסוגיה זו בקרב העדה התימנית, לא זו בלבד שלא דעכה אלא התלהטה. הגוף המוביל בהקשר זה היה עמותת "משכן אוהלים", שבראשה עמד הרב משולם. בעקבות פעילותה של עמותה זו התעצמה התסיסה והגיעה לממדים שהביאו למינויה של הוועדה הנוכחית, כוועדת חקירה ממלכתית על פי חוק ועדות חקירה.

ב. הוועדה הנוכחית, התמנתה ביום 8.1.1995, כשבראשה שופט בית המשפט העליון (דימ') יהודה כהן. במחצית שנת 1999, לאחר שהוועדה השלימה את שמיעתם של כ-900 מתלוננים (בני משפחות ואחרים) ולמעלה מ-150 עדים (ביניהם אנשי ציבור, ממלאי תפקידים שונים במערך קליטת העלייה וכאלה שגילו במשך השנים עניין בתופעת ההיעלמות), התברר כי, למרבית הצער, השופט כהן אינו יכול, מטעמי בריאות, להמשיך ולעמוד בראש הוועדה; ובמקומו מונה ביום 23.3.1999, שופט בית המשפט העליון (דימ') יעקב קדמי. הוועדה תכונה, על כן, ועדת כהן-קדמי (בדו"ח זה: הוועדה הנוכחית או הוועדה).

ג. על פי כתב המינוי, המשימה שהוטלה על הוועדה היא: "לחקור בעניין פרשת היעלמותם של ילדים מבין עולי תימן בשנים 1948-1954".

להבדיל משתי הוועדות הקודמות, פירשה הוועדה הנוכחית את משימת החקירה שהוטלה עליה, כמתפרשת על שני מישורים: האחד - המישור הציבורי, במסגרתו עליה לברר את היקפה של תופעת ההיעלמות ואת הנסיבות ששימשו רקע להתרחשותה; ולדון בטענות בני המשפחות בדבר טיבה של התופעה והגורמים האחראים להתהוותה; השני - המישור הפרטני, במסגרתו עליה לחקור ולברר מה

עלה בגורלו של כל אחד מהנעדרים; וליתן בעניין זה תשובה מפורטת לכל אחת מהמשפחות שפנו אליה.

ד. על רקע משימתה כפולת הפנים האמורה, מורכב דו"ח הוועדה משני ספרים. הספר האחד – מציג את הדו"ח גופו ובו ארבעה חלקים: חלק ראשון: תופעת ההיעלמות: רקע, נתונים ומהות; חלק שני: עבודת הוועדה; חלק שלישי: טענת החטיפה הממסדית וסיכום ממצאיה ומסקנותיה של הוועדה; חלק רביעי: מטלות, ממצאים ומסקנות: ריכוז תמציתי. ואילו הספר השני – המשמש נספח לדו"ח – מהווה אסופה של כ-800 מכתבים אישיים, שנשלחו לבני המשפחות המתלוננות ובהם פירוט הממצאים והמסקנות שקבעה הוועדה בדבר נסיבות היעלמותם של יקיריהם והשתית הראייתית העומדת בבסיס הממצאים והמסקנות.

ה. לסיכום

(1) על שולחנה של הוועדה הנוכחית, הונח עניינם של 745 נעדרים בארץ (מתוכם 406 נעדרים מקוריים ו-339 נעדרים חוזרים) ועוד 20 נעדרים חאשד. מתוך הנעדרים המקוריים בארץ: לגבי 391 נקבעו ממצאי פטירה; 14 נותרו עלומים; ו-1 גילוי משוער. מ-20 נעדרים חאשד, נותרו 13 עלומים.

(2) בסך הכול נבדקו על ידי שלוש הוועדות תלונות בקשר להיעלמותם של 1,033 תינוקות בארץ, מתוכם: 972 תינוקות נפטרו, 56 תינוקות נותרו עלומים ו-5 תינוקות נתגלו.

לגבי חאשד הוגשו תלונות בדבר היעדרם של 20 תינוקות, מתוכם: 7 נפטרו ו-13 נותרו עלומים.

6. נתונים סטטיסטיים: פעילות שלושת הוועדות

בסוף הדו"ח מצוי קובץ טבלאות הכולל, בין היתר, גם טבלאות המשקפות את פעילותן של שלושת הוועדות, כל אחת בנפרד וכולן יחד (ראה טבלאות מס' 2, 3 ו-4).

חלק ראשון

תופעת ההיעלמות: רקע, נתונים ומהות

1. תכלית החלק הראשון

תכליתו של חלק זה היא להציג תמונת רקע כללית של מציאות העלייה והקליטה של יהדות תימן, אשר שימשה כר ורקע להיווצרותה של תופעת ההיעלמות נושא החקירה; ולצידה, תמונה כללית של מאפייני התופעה, היקפה האמיתי והגורם המרכזי העומד בבסיס התרחשותה. הכרתה של המציאות האמורה, דרושה להבנת פרטיה של פעילות החקירה, שקיימה הוועדה (כמפורט להלן בחלק השני); למעקב אחר בחינתה של טענת החטיפה הממסדית (כמפורט להלן בחלק השלישי); ולהבנת משמעותם של הממצאים שקבעה הוועדה והמסקנות שהסיקה מכוחם (כמפורט להלן בחלק הרביעי).

2. עלייה וקליטה: משמעות והשלכות

א. עם הקמת המדינה, נפתחו שערי העלייה לישראל ופזורי העם מכל רחבי תבל – ביניהם שארית הפליטה מכבשני הנאצים באירופה – החלו באים ומתקבצים במולדתם ההיסטורית. בשנים 1948–1949 הגיעו לישראל כ־340,000 עולים מכל קצווי תבל. עד לסוף שנת 1951 – כשלוש וחצי שנים לאחר הקמת המדינה – הגיע מספר העולים לכ־680,000 נפש; זאת, כאשר היישוב הוותיק, הקולט, מנה כ־600,000 איש בלבד (אברהם שטרנברג "בהיקלט עם", תשל"ג, עמ' 20).

ב. אין צורך להרבות במילים, על מנת להציג את היקפו וממדיו של מבצע קליטת גלי העלייה בתקופה האמורה, ולא כאן המקום לפרט את מידת המאמץ שנדרש מגופי המדינה שהייתה בחיתוליה ובמיוחד מגופי הסוכנות – בהתמודדות עם משימת הקליטה. לענייננו די בכך שנציין, כי משימה זו הציבה בפני היישוב הוותיק, אתגר חריג ויוצא דופן בכל הקשור לשיכונם של העולים ולסיפוק צורכי היום-יום שלהם, החל בשיכון, תזונה ולבוש וכלה ברפואה ובבריאות.

מבצע כזה הצריך היערכות ארגונית בממדים שהיישוב הוותיק לא הכיר; והבטחת השירותים החיוניים לעולים שזה עתה הגיעו – רבים מהם בחוסר כל – הצריכה גיוס

כולל של משאבי העם היהודי בארץ ובעולם. בהקשר זה, ראויים להדגשה מיוחדת הקשיים שהוליד המפגש בין היישוב הוותיק והעולים מן המערב שהשתלבו במערך הקליטה מצד אחד, לבין העולים מן המזרח ובמיוחד עולי תימן מצד שני. בין היתר, באו קשיים אלה לכלל ביטוי באי הבנות, לא אחת גורליות, בשל היעדרה של לשון משותפת, שחסמה את הדרך לקיום תקשורת אנושית מושכלת בין הגורמים הקולטים לבין העולים; ובאי יכולתם של העולים להתמודד עם נושאים פשוטים יחסית, בשל אי הכרת אורח החיים שנהג בארץ.

אין לשכוח מצב דברים זה, כאשר בוחנים, מעריכים ומבקרים את פעילותו ופועלו של מערך הקליטה, שהוקם והופעל על ידי מוסדות הסוכנות; לרבות – פועלם של מוסדות המדינה, שזה עתה קמו והיו טרודים בהקמת עצמם.

3. היעלמות תינוקות בני עדות אחרות

א. כשליש מבין התינוקות שנעלמו להוריהם ואשר עניינם הונח על שולחן הוועדה הנוכחית (231 מתוך 710 תינוקות, שיש לגביהם נתוני מוצא על פי תלונות ההורים ראה טבלה מס' 5 בקובץ הטבלאות). אינם מבני העדה התימנית אלא מבני עדות אחרות (רובם המכריע מבני עדות המזרח). על פי התלונות, נסיבות היעלמותם של התינוקות בני העדות האחרות, דומות במידה רבה לנסיבות היעלמותם של התינוקות של עולי תימן: גם בעניינם, ככלל, מדובר בהיעלמות תינוקות של משפחות שעלו ארצה בשנים הראשונות שלאחר קום המדינה, וגם בעניינם, ככלל, נעלמו התינוקות להוריהם בעקבות אשפוז בבתי חולים או סמוך לאחר לידה בבתי יולדות.

ב. אף שגם תינוקות של בני עדות אחרות נעלמו בנסיבות דומות, נחרטה תופעת ההיעלמות בתודעתם של בני העדה התימנית, כתופעה ייחודית לעולי תימן. היעלמותם של תינוקות בני עדות אחרות בנסיבות דומות מכרסמת, מטבע הדברים, בייחודיות זו; ומעלה ספק מהיבט נוסף בטענת החטיפה הממסדית לה טוענות משפחות התינוקות מעולי תימן (כמפורט בהרחבה בחלק השלישי).

ג. טבלה מס' 5, בקובץ הטבלאות מציגה את התפלגות הנעדרים בני עדות אחרות לפי מועד היעלמות, גיל הנעדרים, וסוג ומקום ההיעלמות.

פרק ראשון

עליית יהדות תימן: "על כנפי נשרים"

1. הרקע לעלייה

א. בין אוכלוסיות העולים, שהקמת המדינה פתחה לפניהם את שערי הגאולה, הייתה גם אוכלוסיית יהודי תימן. הקמת המדינה הייתה בעיני יהודי תימן אות וסימן להגשמת חזון הנביאים בדבר גאולת עם ישראל מקללת הגלות והחזרת נידחיו לארץ מולדתו.

ב. במהלך שנת 1949, חל מהפך ביחס השלטון בתימן ליציאת היהודים; והאיסור המוחלט בהקשר זה הוחלף בהיתר כולל ליציאה מן הארץ. הפור נפל: היהודים שואפים להגשים את החזון הנבואי; והשלטון, שעד אז הכביד את עולו ואסר את יציאתם – נתן את ההיתר לכך. אש משיחית של גאולה ניצתה בלבבות ויהדות תימן, רובה ככולה – בתופעה מרהיבה ומרגשת שקשה למצוא לה מקבילות בתולדות העמים – קמה על רגליה, כשעיני בניה נשואות לציון; וצעדה – פשוטו כמשמעו – לעבר מחנה "גאולה" בחאשר שבעדן, משם אמורה הייתה העדה לעלות לישראל, שעשתה את צעדיה הראשונים כמדינה לקראת סיומה של מלחמת העצמאות.

ג. על רקע זה, עברה ההכרעה כיצד ומתי יתגשם החזון, למוסדות המדינה והסוכנות. לאחר התלבטות לא קלה – שהיתה נעוצה, בין היתר, בהיסוסים רבים לנוכח מצב בריאותם הקשה של העולים והיעדר תנאים פיזיים מתאימים לקליטתם בארץ – הוחלט להעלות מידית את כל העדה התימנית, שהלכה והתקבצה במחנה "גאולה" שבעדן.

הכריעה את הכף בעניין זה, עמדתו הנחרצת של דוד בן-גוריון, אשר בניגוד לעמדתם של רבים וטובים, היה בדעה: כי מצב בריאותם הקשה של בני העדה שביקשו

לעלות ארצה הצדיק את העלאתם המידית וכך התבטא בעניין זה דוד בן-גוריון: "יש לחסל מיד גלות התימנים, ילדים מתים כזבובים. עלינו להציל אותם" (דבורה הכהן, "עולים בסערה", עמ' 110).

2. מבצע "על כנפי נשרים": נתונים

א. העלאת יהודי תימן לארץ נעשתה בדרך האוויר. שמונה מטוסי "סקי-מסטר" מעודפי צבא ארצות הברית, טסו הלוך ושוב - כשמהלכה של כל טיסה כשבע שעות לכל כיוון - ממחנה האשד שבעדן, שם התרכזו העולים, לשדה התעופה בלוד כאשר מימון המבצע וביצועו בפועל, היו באחריות הג'וינט.

ב. ההערכה הראשונית של המוסדות בישראל הייתה, שבסך הכול יעלו לארץ בדרך זו - "על כנפי נשרים" - כ-20,000 נפש. ברם, הלכה למעשה הגיעו לארץ במהלך המבצע, כ-50,000 נפש לפי הפירוט הבא:

(1) בתקופה שבין 15.12.1948 לבין 21.3.1949: הגיעו 5,500 נפש (בחמישים ושש טיסות).

(2) בתקופה שבין 28.6.1949 לבין 24.9.1950: הגיעו 43,262 נפש (בארבע מאות שישים ושלוש טיסות).

(3) בתקופה שבין 1.10.1950 לבין 1.4.1956: הגיעו 1,793 נפש (בעשרים ושמונה טיסות).

ג. בסך הכול עלו מתימן לארץ סמוך לאחר קום המדינה: 50,605 נפש. המספרים מדברים בעד עצמם. לא בכדי מתייחסים למבצע "על כנפי נשרים" כאל מבצע מדהים כשלעצמו; כאשר משימת הקליטה שבאה בעקבותיו אינה נופלת ממנו בהיקפה ובקשיים שעמדו בפני האחראים למימושה.

ד. ראה בהקשר זה את עבודתו המרשימה והמאלפת של פרופסור לויטן מאוניברסיטת בר-אילן.

פרק שני

קליטת יהדות תימן: מחנות העולים

הערות פתיחה

I. עם עלייתם ארצה, שוכנו עולי תימן במחנות עולים. מחנות אלה נסגרו בהדרגה החל משלהי שנת 1950; ושוכניהם הפכו לדיירי המעברות שקמו ברחבי הארץ.

אורח החיים במחנות העולים של עולי תימן היה דומה לזה של מחנה צבאי: שוכני המחנה היו משוחררים מדאגה לצרכים היומיומיים שסופקו להם על ידי הנהלת המחנה: כאשר הוראת הנהלת הסוכנות בעבר על החזקת התינוקות בבתי תינוקות, הוציאה אותם משליטת המשפחה. המעבר למעברות - משלהי שנת 1950 ואילך - החזיר לתא המשפחתי את האחריות לסיפוק צרכיה של המשפחה ואת השליטה בתינוקות.

II. בשל ההשלכה שהייתה לשינוי המשמעותי שחל באורח החיים של העולים עם המעבר למעברות על תופעת ההיעלמות, מן הדין להתייחס בהקשר זה בנפרד לתקופת המחנות ולתקופת המעברות. בפרק זה יתמקד הדיון בתקופת המחנות.

1. הקמתם והפעלתם של מחנות עולים

כאמור, העלאת יהדות תימן לארץ נעשתה בעיצומו של גל העלייה האדיר ששטף - פשוטו כמשמעו - את הארץ בשנים 1948-1951; ואשר הכפיל את אוכלוסייתה של ישראל תוך קצת יותר משלוש שנים.

ההחלטה בדבר העלאת יהודי תימן נתקבלה מבלי שהוכנה קודם לכן התשתית שהייתה דרושה לקליטתם בארץ; ומדובר בראש ובראשונה בהכנת מקומות מגורים ובהבטחת השירותים החיוניים, לרבות שירותי בריאות ורפואה: עולי תימן - כמו חלק נכבד מן העולים האחרים - שוכנו, עם בואם ארצה במתחמים של מחנות צבא,

שהותיר הצבא הבריטי בארץ בתום מלחמת העולם השנייה; כאשר ה"מבנים" שהיו באותם מתחמים שימשו כ"מבני ציבור", בין היתר לבתי תינוקות ולבתי חולים; ואילו העולים עצמם שוכנו, ככלל, באוהלים ובמתקנים ארעיים.

לצד ההכשרה הפיזית של המתחמים הצבאיים לקליטתם של העולים, נדרשה - מטבע הדברים - הקמתו והכשרתו של צוות מינהלי, שיטפל באלפי העולים ששוכנו באותם מחנות. צוות זה, צריך היה לענות על כל הדרישות הלוגיסטיות שהתחייבו מטיפול באוכלוסייה כזו; וזאת, תוך שמירה כמיטב היכולת על עקרונות הניהול התקין, שהיו מקובלים בשעתו ואשר ניתן היה ליישם בנסיבות המיוחדות ששררו אותה עת במדינה בכלל ובמחנות העולים בפרט.

כפי שכבר הודגש, עובדות אלה צריכות לעמוד לנגד עינינו בבואנו לבקר את תפקוד המינהל במחנות.

2. מצב בריאותם של העולים

א. עם עלייתם ארצה, היה מצב בריאותם של העולים מתימן בכי רע; ובמיוחד קשה היה מצבם של התינוקות, הילדים והזקנים. העולים עשו דרך ארוכה וקשה ממקומות מושבם בתימן עד למחנה גאולה שבחאשד; והמסע המייגע פגע בצורה משמעותית בכושרם הפיזי וביכולתם לעמוד כנגד המחלות שפקדו אותם.

המחנה בחאשד - שהוקם ותוחזק על ידי הג'וינט - לא הוכשר לקליטת המספרים הגדולים של העולים שהגיעו אליו: במקום 600-1,000 איש שעמדו לעיני המתכנן, שוכנו בו בזמני השיא 11,000-13,000 איש. ככלל, העולים שהגיעו למחנה, חיו מתחת לכיפת השמים: שם בישלו את מזונם, אכלו, עשו את צרכיהם ושם לנו; והכול ללא סידורים סניטריים בסיסיים, המאפשרים שמירה על רמת תברואה כלשהי.

כך תיאר בספרו "בהיקלט עם", ד"ר שטרנברג - מנהל השירות הרפואי לעולה (שר"ל) שהקימה הסוכנות - את מצב התברואה ששרר בחאשד:

"המחנה [חאשד] נמצא... בלב המדבר... בפנותנו מהכביש אל הכניסה ראינו תמונה מוזרה. במרחק מה מהדרך... ראינו מאות רבות של אנשים העושים את צרכיהם... משחלפה התדהמה הראשונה התחלתי להתבונן אל

מעבר לאנשים המתגוררים ונדהמת. פרט לכמה בקתות חימר עלובות וצריפים, לא היה כל מחנה בנמצא, לא מגורים ולא שירותים אלמנטריים, לא בתי שימוש ומקלחות לא מקומות לכביסה ולהספקה. שום דבר! ואז הבנתי את פשר התמונה האיומה של ההמונים העושים את צרכיהם בכניסה למחנה, בשדה הפתוח זה בצד זה".

ובדברים שנשא באותה תקופה בכנסת (21.11.1949) אמר בן-גוריון, בין היתר:

"אמרו לי שבין העולים יש הרבה חולים, חלשים, ילדים תשושים נגועים... באגף שנמסר על ידי הצבא לילדי תימן (בבית החולים תל השומר - הערת הוועדה) שכבו ילדים ותינוקות הדומים יותר לשלדים מאשר לבני אדם חיים: ללא כח לבכות רבים גם ללא כח לספוג מזון".

תיאורים דומים מצאה הוועדה גם בדבריו של מר שמעון אביזמר; וגם בדו"ח משלחת נציגי התימנים בישראל מבקורה בעדן (נובמבר 1949).

ב. ערב העלייה ארצה, לקה חלק נכבד מן העולים במחלות קשות, רובן מחלות מעיים ומחלות הקשורות בתת-תזונה ובאפיסת כוחות; כאשר, למרבית הצער, לא ניתן היה לטפל בהם כדבעי במחנה גאולה שבחאשד ומעמסת הטיפול הוטלה על המערך הרפואי שקיבל אותם בארץ.

וכאמור, קשה במיוחד היה מצב בריאותם של הילדים והתינוקות; ותיאור המצב בספרו של ד"ר שטרנברג מדבר בנושא זה בעד עצמו:

"תופעה קשה נוספת, היתה מראה הילדים והתינוקות, רעב ממושך וזיהומים שונים הביאו לכך שהילדים נראו כשלדים. משקלם של ילדים בני שנה היה 4-5 ק"ג. עור ועצמות ופני זקנים... במחנות בית ליד פעל כבר בית החולים לילדים... והוא מצא עד מהרה דפוסים ואמצעי פעולה נגד הטוקסיקוזות, שלשולי התינוקות והילדים, אשר קטלו כל כך רבים בחודשי הקיץ, בתנאים של מחנה המוני באוהלים, ובתנאי חוסר היגיינה אישית וסביבתית".

ג. מצב דברים זה חייב, מטבע הדברים, השקעת מאמץ טיפולי מיוחד בבריאותם של עולי תימן, לפחות בתקופה הראשונה לעלייתם; ובמיוחד אמורים הדברים בתינוקות,

בילדים ובקשישים. ככל שניתן ללמוד מן החומר שהובא לפני הוועדה למצב דברים זה, הייתה השלכה משמעותית על רמת התמותה הגבוהה של תינוקות אצל עולי תימן, לפחות בשנים הראשונות לעלייתם לארץ.

3. בתי תינוקות

א. ככלל, שוכנו עולי תימן בשלושת גושי המחנות הבאים: גוש בית ליד, גוש עין שמר וגוש ראש העין; כאשר חלק מהם שהה פרקי זמן קצרים במחנה המעבר בעתלית.

במחנות האמורים הוקמו והופעלו בתי תינוקות; ועל פי ההוראות של הנהלות המחנות - שמקורן בהנהלת הסוכנות - שוכנו בהם התינוקות שהגיעו עם העולים והתינוקות שנולדו לעולים בארץ.

ב. בבסיס הקמתם של בתי התינוקות, עמדה בראש ובראשונה הדאגה לבריאות התינוקות: מחד גיסא, תינוקות רבים מאלה שהגיעו עם העולים היו במצב פיזי קשה בשל תלאות הדרך שעברו על משפחות העולים עד שהגיעו למחנה חאשד, לרבות מצב התברואה הקשה ששרר באותו מחנה; ומאידך גיסא, תנאי המגורים - אוהלים בדרך כלל - במחנות שבהם שוכנו העולים בארץ ותנאי האקלים הקשים ששררו באותה תקופה, לא התאימו לתינוקות שהגיעו ואף לא לתינוקות שנולדו כאן.

ג. לנוכח מצב דברים זה, ניתנה לעולים הנחיה נחרצת - מטעם הנהלת הסוכנות - למסור את תינוקותיהם לבתי התינוקות, שם סיפקו לתינוקות שיכון נאות, מזון מתאים וטיפול רפואי הולם; כאשר האמהות - שנדרשו למסור את התינוקות לבתי התינוקות - נקראו להיניק ולטפל באורח שוטף בתינוקותיהם לצד המטפלות והצוות הרפואי שפעל במקום. קשיי התקשורת בין בני המשפחות לבין הסגל של בתי התינוקות - שהיה ברובו מיוצאי אירופה - שימשו קרקע פורייה לבעיות רבות וקשות, שהותירו משקעים מרים אצל בני משפחות רבות. לא אחת עמדו קשיים אלה בבסיסם של "אי הבנות", שהייתה להן - כפי שהתברר מאוחר יותר - השלכה על הספקות שקיננו בלב בני המשפחות, בדבר אמיתות ההסבר שניתן להם להיעלמות תינוקותיהם. ולא אחת יצרו קשיים אלה מצבים אומללים, כאשר בני משפחה שלא

מצאו את תינוקותיהם בבתי התינוקות, האמינו שנאמר להם שתינוקם נפטר ובכל זאת קיבלוהו בחזרה לאחר דרישה אלימה; כאשר בפועל, לא כך היה מצב הדברים.

ד. מסירת התינוקות לבתי התינוקות, הפקיעה מן ההורים את השליטה על גורלם; וזו עברה באורח מוחלט לידי המטפלות והממונים על בתי התינוקות. ההורים – ובמיוחד האמהות – נקראו אמנם להיניק את התינוקות באורח שוטף, ברם, במקום שההורים, מסיבה זו או אחרת – ו"סיבות" כאלה לא היו חסרות במציאות של אז – לא הגיעו אל התינוקות, הטיפול במלואו הופקד בידי סגל בית התינוקות.

מצב דברים זה הכשיר את הקרקע לאפשרות של היווצרות נתק בין תינוקות לבין משפחות, שלא הגיעו באורח סדיר לבית התינוקות. על רקע היעדר תקשורת ואי קיום מעקב מינהלי הולם, עשויה הייתה התנתקות כזו ליצור אצל סגל המטפלות את התחושה, שהמשפחות נטשו למעשה את תינוקותיהן; ועליהן למצוא עבורם – באמצעות העובדת הסוציאלית – סידור חלופי.

4. בתי חולים

בתקופת המחנות אושפזו תינוקות של עולי תימן בבתי חולים מקומיים שהוקמו והופעלו על ידי השר"ל בתחומי המחנות; ובבתי חולים חיצוניים, אשר שירתו את כלל האוכלוסייה, עם סגירת המחנות והמעבר למעברות, נסגרו גם בתי החולים המקומיים; והתינוקות שחזרו לשליטת המשפחות, אושפזו – במידת הצורך – בבתי החולים ששירתו את כלל האוכלוסייה.

להלן תמונת מצב כללית בכל הקשור לאשפוז תינוקות של עולי תימן בבתי חולים – מקומיים וחיצוניים – בתקופת המחנות.

א. בתי חולים "מקומיים" במחנות

(1) מחנות בית ליד ועין שמר

במחנה בית ליד ובמחנה עין שמר, הוקמו והופעלו על ידי השירות הרפואי לעולה שהוקם והופעל על ידי הסוכנות (בדו"ח זה: שר"ל) בתי חולים מקומיים, אשר כללו

מחלקות ילדים שבהם אושפזו תינוקות. כושר הקליטה של בתי חולים אלה היה מוגבל. במקרים חמורים - או בהיעדר מקום - הופנו התינוקות ממחנות אלה לאשפוז בדרך כלל לבית החולים הממשלתי בחיפה (בית החולים רמב"ם של היום); והיו שהגיעו לבית החולים העמק שבעפולה. חולים במחלות מידבקות, הועברו לבתי חולים ממשלתיים למחלות מידבקות (פרדס כץ ודיר עמר (איתנים)). יולדות ממחנות אלו, הופנו בדרך כלל, לבית היולדות ברנדייס בחדרה (שאינו קיים היום); והיו אף שהגיעו לבית החולים בפרדס חנה (שאף הוא אינו קיים היום).

תיאור מצב זה מציג את הכלל בלבד. בפועל, הגיעו תינוקות שנוקקו לאשפוז ממחנות אלה, גם לבתי חולים ולבתי יולדות אחרים; וזאת, הן בשל היעדר מקום והן מטעמים אחרים, כמו: הימצאות מחוץ למחנה המגורים בשעת האשפוז.

(2) מחנה ראש העין

במחנה ראש העין, הופעל בית חולים מקומי - ובו מחלקת ילדים - כשלוחה של בית החולים הדסה בירושלים. בהיעדר מקום, או כאשר חומרת העניין חייבה זאת, הועברו תינוקות ממחנה זה, ככלל, לבתי החולים הממשלתיים הסמוכים: תל השומר וסרפנד ("אסף הרופא" של היום). בתי חולים אלה שימשו בשעתו כבתי חולים צבאיים; והוקצה בהם מקום לילדי עולים, על פי הסדר מיוחד עם השר"ל.

נראה, כי תינוקות ממחנה זה, אושפזו גם בבית החולים דג'אני ביפו - שהיה מאוחר יותר לצהלון ונטמע בבית החולים וולפסון - אשר שימש, בין היתר, כבית יולדות.

תינוקות וילדים שחלו במחלות מידבקות - לרבות אלה שלקו בשיתוק ילדים ובשחפת - אושפזו בבתי החולים הממשלתיים המיוחדים שפעלו, כאמור, בפרדס כץ ובדיר עמר (איתנים).

גם כאן מציג התיאור האמור את הכלל; כאשר בפועל, הגיעו תינוקות ויולדות גם לבתי חולים אחרים, מטעמים שונים.

ב. אשפוז בבתי חולים ממשלתיים (חיצוניים)

כאמור, במקרים חמורים, אושפזו תינוקות מבתי התינוקות בבתי חולים ממשלתיים מחוץ למחנות העולים: ממחנות בית ליד ועין שמר בבית חולים רמב"ם בחיפה (ולא

אחת גם בבית חולים העמק בעפולה; וממחנה ראש העין - בבתי החולים הצבאיים תל השומר וצריפין (ולא אחת גם בבתי החולים באר יעקב ודג'אני ביפו). ההעברה לאשפוז לבתי החולים הממשלתיים, נעשתה על פי החלטת סגל בית התינוקות - או סגל בית החולים המקומי במחנה - מבלי לשתף את ההורים; ועובדת האשפוז התבררה להורים, בדרך כלל, בדיעבד, כאשר לא מצאו את תינוקם בבית התינוקות.

כפי שיובהר בהרחבה בחלק השלישי: הלכה למעשה, במקרים לא מעטים, הקשר בין המשפחות לתינוקות שאושפזו בבתי החולים החיצוניים היה במידה רבה, רופף: ולמרבית הצער - כך היה מצב הדברים גם לעניין הקשר שבין בתי התינוקות והנהלות המחנות לבין בתי החולים.

ג. אשפוז בבתי חולים: סיכום

(1) מצב הדברים המתואר לעיל, משקף תמונת מצב כללית של מערך הטיפול הרפואי בילדי העולים מתימן בתקופת המחנות, ככל שהדבר נוגע לנושא החקירה. להשלמת התמונה מן הראוי לחזור ולציין כי היו מקרים רבים, בהם תינוקות של עולי תימן - כמו גם של עולים מעדות אחרות - אושפזו, מסיבות שונות ומגוונות, גם בבתי חולים אחרים מאלה המצוינים לעיל. כפי שכבר נאמר, לא אחת התברר לנהגי האמבולנסים שהסיעו את התינוקות לבתי החולים "הרגילים", כי מחלקות התינוקות שם מלאות והם הופנו לבתי חולים אחרים, ולא אחת, התעורר הצורך באשפוזו של תינוק - ובמיוחד של יולדת - כאשר אלה לא נמצאו במקום מושבם הרגיל וכתוצאה מכך אושפזו בבתי חולים אחרים.

(2) האשפוז בבתי חולים חיצוניים - ללא מעורבות ההורים כאמור, הרחיב את הפתח לאפשרות היווצרותו של נתק בין המשפחות לתינוקות, כאשר הקשר ביניהם, במקרים רבים, התרופף קודם לכן בשל שהותם בבתי תינוקות. הקשיים שמנעו מן המשפחות לקיים קשר רצוף עם התינוקות המאושפזים ואי קיום מעקב אחר מצבם של התינוקות המאושפזים מטעם בית התינוקות הביאו, בסופו של דבר, לנתק שמנע את איתורם של ההורים לצורכי החזרת התינוקות שהבראו, ושעמד בבסיס אי הדיווח

להורים על הרעה במצבם של תינוקות ואי שיתופם בקבורתם של אלה מהתינוקות, שלדאבון הלב נפטרו.

5. תיעוד מזהה

א. תעודת עולה: כרטיס אישי

(1) בשלב הראשון של קליטת עולי תימן - בשנים 1948-1950 - צוידו העולים עם הגיעם ארצה בתעודות עולה נושאות מספר סידורי, שנופקו על ידי הסוכנות, אך לא נמסרו להם תלושי רישום ממלכתיים ובהם מספר הזהות שניתן להם במרשם התושבים. תעודות הזהות ניתנו לעולים אלה, רק חודשים ארוכים לאחר עלייתם ארצה.

תעודת העולה, נשאה מספר סידורי אחד לכל בני משפחתו של העולה (מדרגה ראשונה בדרך כלל); ולא הייתה למספר זה זיקה כלשהי למספר תעודת הזהות. אחת התוצאות של מצב דברים זה הייתה, שלא ניתן היה לציין לצד שמו של תינוק שנמסר לבית התינוקות - ומה שחשוב יותר לענייננו של תינוק שאושפז בבית חולים - מספר זהות אישי. ככלל אמצעי הזהוי המרכזי של תינוק. כזה - בבית התינוקות ובבית החולים - היה שמו, שלא תמיד היה אמצעי מספיק. זאת, הן בשל ריבוי התינוקות שנשא שמות טיפוסיים דומים והן בשל שיבושים שחלו לא אחת ברישום השמות על ידי מי שאינם יוצאי תימן, ושהשמות לא היו מוכרים להם: דרך כתיבתם של השמות - שלושה דורות - היתה זרה לאנשי הסגל בבתי התינוקות ובבתי החולים; והם לא היו בקיאים ב"חילופי" השמות המקובלים אצל יוצאי תימן.

(2) "מספר" מזהה נוסף שליווה חלק מן העולים היה זה של הכרטיס ה"פנימי" שנפתח במחנות העולים לכל משפחה. בכרטיס זה נרשמו פרטים אישיים רבים.

במקרים לא מעטים, נרשם לצד שמו של תינוק שאושפז מספר תעודת העולה של משפחתו, או מספר הכרטיס המשפחתי הפנימי של הנהלת המחנה; ולא למיותר יהיה לציין כי הדבר היה לעזר רב לחוקרי הוועדה כאשר עסקו בבירור קורותיו של תינוק שנעלם והמעקב אחריו על פי שמו בלבד לא הספיק.

(3) עוד יצוין, כי פקידי המינהלות של מחנות העולים נהגו לציין "שינויים" במצב המשפחתי של בני המשפחות על ידי רישומם - אנונימית - בתעודות העולה. בין היתר, כללו שינויים אלה את עובדת פטירתו של בן משפחה, לרבות תינוק. לצד הרישום בתעודת העולה, לא צוינה - בדרך כלל - אסמכתא לשינוי שנרשם. ברם, ההנחה היא, ששינוי רישום שנעשה בתעודת העולה על ידי עובד מינהל במחנה - אינו רישום כוזב. חוקרי הוועדה נעזרו ברישומים אלה במהלך עבודתם.

(4) להשלמת התמונה כאשר ניתנו לעולים תעודות זהות, ניתן מספר רץ שוטף לכל בני המשפחה שעלו לארץ, כאשר לאלה שנולדו כאן ניתן מספר שונה. ככלל, ניתנו תעודות הוזהות בשלב המעבר ממחנות העולים למעברות ולכפרי העבודה.

ב. "שאלון רישום לעולה חדש": תעודת זהות

להשלמת התמונה מן הראוי לציין גם זאת. בעת כניסתם של העולים לארץ - לרבות עולי תימן - מילאו עבור כל עולה חדש טופס שנקרא "שאלון רישום לעולה חדש". טופס זה נשא את מספר תעודת הזהות המיועד לעולה. ברם, הטופס נשאר בידי פקידי הרשות והעתק ממנו לא נמסר לעולה. כתוצאה מכך, כפי שכבר נאמר, עד לקבלת תעודת הזהות - בשלב המאוחר של המעבר ליישובי קבע - שימשה תעודת העולה אמצעי זיהוי רשמי יחיד; כשלכל בני המשפחה - שעלו יחד כמובן - מספר רישום אחד. במצב דברים זה, במשך תקופה לא מבוטלת, היו קשיים רבים בשיך הודעות לידה ופטירה - שנשלחו בשעתו למשרד הבריאות - לאדם מסוים, במרשם התושבים שבמשרד הפנים.

ג. השלכות היעדר תעודת זהות

(1) היעדר מספר זהות אישי, גרם לקשיים חמורים בכל הקשור לזיהויים ולשמירת זהותם של התינוקות בבתי התינוקות ובבתי החולים; והקשה במידה רבה על קיום המעקב וההתחקות אחר תנועת התינוקות והוריהם, לרבות על יכולת איתורם של ההורים כאשר התעורר בכך צורך. זיהויים של תינוקות שאושפזו בבתי חולים, נעשה - ככלל - על פי רישום שמותיהם והמחנה שממנו הגיעו. חומר החקירה

מלמד, שבשעתו לא תמיד הספיק רישום השמות - עם ובלי רישום המחנה לאיתור הורי המאושפזים, וכתוצאה מכך, עשויים היו להישאר תינוקות מנותקי קשר ממשפחותיהם על כל הכרוך בכך.

(2) הדעת נותנת, שמספר זיהוי אישי היה תורם תרומה משמעותית לקיום קשר בין ההורים לתינוקות, שנמסרו לבתי תינוקות ואושפזו בבתי חולים; לדיווח הולם בזמן אמת לגורמי הרישום המרכזי בארץ; והעיקר - לאיתורם של הורים ותינוקות, בנסיבות שחייבו יצירת קשר עמם וביניהם.

(3) עם זאת, להשלמת התמונה יצוין, כי אילו היה נעשה בשעתו מאמץ איתור דומה לזה שנעשה על ידי חוקרי הוועדה, היה נמנע מספר לא מבוטל של מקרי ניתוק הקשר.

פרק שלישי

קליטת יהדות תימן: מעברות וכפרי עבודה

1. המעבר מהמחנות למעברות: הערות כלליות

א. בשלהי שנת 1950 החליטה הנהלת הסוכנות לפרק ולסגור את מחנות העולים ולהעביר את יושביהם למעברות ולכפרי עבודה; כאשר חלק מהמחנות הפכו להיות מעברות.

לענייננו, יש למעבר ממחנות העולים למעברות – הכוללות לצורך הדיון כאן גם את כפרי העבודה – השלכה משמעותית. כאמור, במחנות העולים, נדרשו ההורים לשכן את תינוקותיהם בבתי תינוקות. בדרך זו, לא רק שהתינוקות הורחקו משליטת משפחותיהם, שראו את סגל בית התינוקות אחראי לטיפול בתינוקות; אלא – שלהורים לא הייתה שליטה על גורלם וזה היה נתון בידיהן של המטפלות והאחראים לבתי התינוקות לכל דבר ועניין. בדיעבד ניתן לומר, שהרחקת התינוקות לבתי התינוקות, הכשירה את הקרקע לניתוק הקשר בין התינוקות לבין משפחותיהם (במיוחד באותם מקרים שבהם נקלעו ההורים למצבי מצוקה והשעו את ביקוריהם); ותרמה בכך, במידה לא מבוטלת, להיווצרותה של תופעת ההיעלמות עליה מדובר כאן.

ב. כפי שיובהר בחלק השלישי, בבסיס תופעת היעלמותם של התינוקות עומד, בעיקרו של דבר, "ניתוק קשר" בין הורים לתינוקות שהוכנסו לבתי תינוקות ובין הורים לתינוקות שאושפזו. ניתוק הקשר גרם בין היתר, לשניים אלה: ראשית – לכך שלא נמסר להורים המתלוננים, בזמן אמת, דיווח על פטירת תינוקותיהם בבתי תינוקות ובמיוחד בבתי החולים, והם לא זומנו לזהותם ולהיות נוכחים בקבורתם; שנית – לכך שהורים שהפסיקו מסיבה כלשהי לבקר את תינוקותיהם בבתי התינוקות במשך תקופה משמעותית, עשויים היו להיחשב כמי שנטשו את תינוקותיהם

והמחזיקים בהם עשויים היו להתייחס אל התינוקות הללו כאל "נטושים" שיש למצוא עבורם סידור חלופי.

הוא הדין בתינוקות שהחלימו בבתי חולים והוריהם לא נמצאו במקום המגורים הרשום במסמכי בית החולים. גם תינוקות אלו עשויים היו להיחשב ל"נטושים", על כל הכרוך בכך לעניין אפשרות מסירתם למשפחות אחרות.

ג. הדעת נותנת, שאילו נשאו התינוקות מספרי זהות אישיים, היתה נמנעת, לפחות באורח חלקי, המכשלה הנעוצה באי היכולת לאתר את המשפחות מצד אחד, ובאי היכולת לשייך תינוק למשפחתו מצד שני.

לפי ממצאי הוועדה - כפי שיובהר בחלק השלישי - קיימת אפשרות, שחלק מן ה"נטושים" במשמעות האמורה, נמנים על התינוקות שנעלמו להוריהם ואשר גורלם נותר עלום.

2. המעבר למעברות: השלכה על תופעת ההיעלמות

א. עם חיסול המחנות - בתורת שכאלה - והמעבר למעברות, נסגרו בתי התינוקות ובתי החולים המקומיים, והאחריות למתן שירותי רפואה לעולים ששוכנו במעברות, הועברה עקרונית לקופת החולים הכללית.

פירוק המחנות וסגירת בתי התינוקות, החזיר למשפחות את השליטה בתינוקותיהם ואת האחריות לגורלם. מכאן ואילך, ההורים מחזיקים בתינוקות בביתם; והם האחראים לבריאותם ולמתן הטיפול הרפואי לו נזקקו, לרבות אשפוז בבתי חולים. במצב דברים זה, הדאגה לתינוקות המאושפזים וקיום המעקב אחר הטיפול הרפואי שניתן לתינוקות שאושפזו, היו מנת חלקן של המשפחות; והן שהיו צריכות - ויכולות בהתחשב ב"ותק" שלהן בארץ - לשמור על הקשר עם תינוקות שאושפזו. המשפחות, הן שהיו צריכות לעקוב ולפקח על החזרתם של התינוקות מבתי החולים לאחר שהחלימו; ובמקרים שבהם התינוקות נפטרו בני המשפחות היו צריכים לדאוג לקבורתם.

ב. מכאן ואילך, מתמקדת תופעת ההיעלמות בתינוקות שאושפזו בבתי חולים; כאשר מדובר במגוון בתי החולים הממשלתיים והציבוריים - בעיקר של קופת חולים - ברחבי הארץ, בהם אושפזו התינוקות על פי הוראת המרפאות במעברות.

פרק רביעי

היעלמות תינוקות מבתי תינוקות (תקופת המחנות)

1. נתונים בסיסיים

א. מתוך 745 התינוקות שעניין היעלמותם בארץ הונח על שולחן הוועדה. צוין על ידי בני המשפחות "מקום ההיעלמות" לגבי 735 תינוקות. על פי עדות בני המשפחות, כ-200 תינוקות נעלמו מבתי התינוקות, שפעלו כאמור בתקופת המחנות בלבד; ומרבית התינוקות האחרים נעלמו מבתי החולים הן בתקופת המחנות והן בתקופת המעברות.

ב. בתום עבודתה של הוועדה, נותרו מתוך 745 התינוקות האמורים 33 תינוקות "עלומים" (14 מקוריים ו-19 חוזרים כמפורט בטבלה מס' 3) לאמור: תינוקות שחוקרי הוועדה לא הצליחו לחשוף מה עלה בגורלם (להלן בדו"ח זה: "עלומים"). כפי שיוצג בהמשך, אין לשלול את האפשרות שבין התינוקות העלומים, מצויים גם כאלה ש"נעלמו" להורים בבתי התינוקות. בהיעדר תיעוד המלמד על גורלם של העלומים, אפשר שהם - כולם או חלקם - חיים עמנו בזהות אחרת; וזאת - משום שנמסרו למשפחות אחרות, לאחר שהקשר ביניהם לבין הוריהם נותק.

2. תינוקות שנפטרו: היעלמות להורים

א. התלונה הטיפוסית בדבר היעלמותם של תינוקות מבתי התינוקות מציגה את התמונה הבאה: אם התינוק מגיעה לבית התינוקות על מנת להיניק את תינוקה ואינה מוצאת אותו; ולשאלתה היכן תינוקה, נאמר לה כי חלה ונפטר או חלה, אושפז בבית חולים ונפטר שם. גופת התינוק אינה מוצגת לפני האם, וכן לא נמסרים לה פרטים על

מקום קבורתו. מבחינתה של האם, בית התינוקות הוא המקום האחרון בו ראתה את תינוקה ומשלא הוצגה לפני ההורים ראייה מוחשית לעניין הפטירה, הוכשרה הקרקע לגרסת החטיפה הממסדית, לפיה התינוק לא נפטר אלא נחטף (קרי: נגנב) על דעת הממסד ונמסר לאימוץ. גרסה זו התחזקה מאוחר יותר – והפכה לנחלת חלק נכבד מן המשפחות שילדיהם נעלמו להן – מכוחם של אירועים מעוררי ספקות בהקשר זה (כמפורט בהרחבה בחלק השלישי).

ב. התרשמות הוועדה מן החומר שנפרש לפנייה היא: כי בחלק נכבד מן המקרים שבאו לפני הוועדה, ההודעה בדבר פטירת התינוק נמסרה למשפחה בדיעבד, לאמור: לאחר הקבורה כאשר הודעות שניתנו בהקשר זה במערכת הכריזה הדלה שפעלה במחנות, בדרך כלל לא הגיעו – מטעמים שונים – לידיעת המשפחה. ככלל, הגורם שהחזיק בגופת תינוק שנפטר, לא המתין לאיתור המשפחה. והקבורה נעשתה שלא בנוכחות בני המשפחה. בשל קשיים שונים, לא פקדו המשפחות סמוך לאחר הקבורה את קברות התינוקות; וכאשר ניסו לאתר את הקברים לאחר זמן נתקלו בקשיים מרובים (כמפורט בהרחבה בחלק השלישי).

ג. ולא למיותר יהיה לציין כאן גם זאת, על קברותיהם של תינוקות רבים שנפטרו ונקברו לא הוקמו מצבות, ואיתור מקום הקבורה יכול היה להיעשות במקרים כאלה אך ורק בדרך של חקירה ודרישה, שהמשפחות לא היו מסוגלות לקיימה.

3. "היעלמות" תינוקות: אבדן קשר – "נטושים"

א. השליטה על התינוקות בבתי התינוקות הייתה נתונה במלואה למטפלות, לאחיות ולרופאים האחראים. בתי התינוקות לא היו כפופים להנהלת המחנה, אלא במישרין להנהלת הסוכנות. מצבת התינוקות בבתי התינוקות ותנועת התינוקות מהם ואליהם לא דווחו למינהלת המחנה ולא השתקפו ברישומיה; אלא ברישומים "מקומיים" (שלמרבית הצער אבדו); כאשר ההחלטות בדבר גורלם של התינוקות היו של המטפלות והממונים במקום. אנשי הסגל המקומי הם אלה שהחליטו על אשפוז בבית חולים; הם אלה שהורו על קבורה של תינוקות ללא מעורבות ההורים; והם אלה שהחליטו אם ומתי יראה תינוק שהוריו חדלו לבקרו פרק זמן משמעותי כמי ש"ננטש" ועל כן מועמד לאימוץ או ל"סידור" אחר.

ב. ככלל, אמהותיהן של התינוקות שהוחזקו בבתי התינוקות, ביקרו אצל התינוקות מדי יום ואף הניקו אותם. ההתרשמות ממכלול הראיות שהובאו לפני הוועדה היא, כי תינוק שמשפחתו הפסיקה לבקר תקופה משמעותית - וזו נקבעה על ידי הסגל של בית התינוקות היה עשוי להיחשב לתינוק "נטוש"; וכי בתור שכזה, עשוי היה התינוק להפוך מועמד לאימוץ, באמצעות העובדת הסוציאלית המקומית. עובדת סוציאלית זו - כך מסתבר - הייתה עשויה לאמץ את עמדת הסגל בדבר "הנטישה", ולהתייחס אל התינוק כאל מי שמשפחתו אינה ניתנת לאיתור; וזאת, מבלי ליזום - ככל שהתברר לפנינו - מאמצי איתור ראויים.

ככל שניתן ללמוד מן החומר שנפרש לפני הוועדה, סגל בית התינוקות לא יזם ולא קיים בעצמו מאמצי איתור ראויים של משפחות שהפסיקו לבקר את תינוקותיהם; ואף לא גרמו לדיווח לגורם מרכזי על הפסקת הביקורים ועל האפשרות של הפיכת התינוק ל"נטוש" (לרבות על מימושה של אפשרות כזו).

ג. עם זאת, התרשמותה של הוועדה היא, כי ההחלטה לראות תינוקות שנותרו ללא ביקורי משפחה כ"נטושים", לא נעשתה בקלות וכלאחר יד; ומסירת תינוקות שנחשבו ל"נטושים" כאמור מבתי התינוקות למשפחות זרות, נעשתה, ככלל, רק כאשר, הנסיבות אמרו שאין טעם להמשיך ולצפות להופעת ההורים. ראייה לכך, מצויה בעובדה שבעת סגירת מחנה ראש העין, נותרו בבית התינוקות 15 תינוקות חסרי זהות; ונציג משרד הסעד שנתבקש לדאוג להם, העדיף להשאירם בהחזקת גופי הסוכנות, בתקווה שהוריהם יאותרו או יאתרו אותם.

הנה כי כן, אנשי הסגל של בתי התינוקות לא מיהרו למסור תינוקות "נטושים" לאימוץ; והעדיפו להמתין ולתת הזדמנות להורים לחדש את הקשר עם התינוקות שלכאורה "ננטשו". אילו הייתה ידם של אנשי הסגל קלה בהקשר זה, בוודאי ש-15 התינוקות האמורים היו מועברים לאימוץ עם חיסול בית התינוקות.

4. סיכום: היעלמות תינוקות מבתי התינוקות (תקופת המחנות)

א. על פי התרשמותה של הוועדה מן החומר שנפרש לפני נראה, כי "היעלמותם" של תינוקות - להוריהם - מבתי התינוקות, עשויה היתה להתרחש באחת משתי הדרכים הבאות:

(1) מחלה ופטירה של התינוק בבית התינוקות או בבית החולים המקומי, מבלי שהמשפחה הייתה מודעת למצב בריאותו ומבלי שהייתה מעורבת בקבורתו; כאשר – במקרים רבים – ההודעה על הפטירה הגיעה אליה לא רק בדיעבד, אלא כעבור זמן לא קצר.

(2) היעדר ביקורי משפחה אצל תינוק במשך פרק זמן משמעותי – מטעמים אשר הדעת נותנת שהיו מוצדקים כשלעצמם – עשוי היה ליצור אצל סגל בית התינוקות את התחושה, שההורים נטשו אותו, ומטעמים של דאגה כנה לתינוק כזה עשוי היה התינוק להיחשב כמי ש"ננטש" על ידי הוריו ועל כן מועמד למסירה למשפחה זרה באמצעות העובדת הסוציאלית.

כאמור, מן החומר שהובא לפני הוועדה נראה, כי סגל בית התינוקות נקט בדרך זו של מסירה כ"נטוש" למשפחה אחרת, רק כאשר על פי הבנתו והכרתו הסיכויים שההורים יחזרו ויתעניינו בתינוק היו קלושים ביותר.

ב. (1) כאמור, למרבית הצער, לא התגלו רשומות בתי התינוקות שפעלו בשלושת ריכוזי העולים מתימן בתקופת המחנות. לגבי תינוקות שנפטרו, נמצא תיעוד חיצוני אמין המעיד על כך, ואילו לגבי תינוקות שאפשר שנמסרו למשפחות אחרות באורח מזדמן ועל רקע ראייתם כ"נטושים" – שאין סיכוי לחידוש הקשר בינם לבין משפחתם – אין תיעוד פרט לתיקי האימוץ, שבהם מתייחסים אליהם כאל "אסופים". האפשרות של מסירת תינוקות לאימוץ בנסיבות המתוארת לעיל, עולה ברמת הסתברות גבוהה מכלל הראיות שהובאו לפני הוועדה; ויש לה אחיזה בנסיבות מסירתן לאימוץ של שלוש הבנות (בדו"ח זה: מסירה מזדמנת לאימוץ).

(2) כאמור, המשפחות התלוננו לפני הוועדה על היעלמות – להוריהם – של כ-200 תינוקות מבתי התינוקות. בסיום עבודת הוועדה, נותרו 33 תינוקות מבין אלה שעניינם הובא לפני הוועדה (14 מקוריים ו-19 חוזרים) שגורלם לא נחשף; ואין לשלול את האפשרות שמצויים ביניהם כאלה שנמסרו למשפחות זרות במישרין מבתי התינוקות כ"נטושים", על פי התבנית המתוארת לעיל של מסירה מזדמנת לאימוץ.

דין דומה חל גם לעניינם של התינוקות עלומי שתי הוועדות הקודמות, אשר לגרסת הוריהם נעלמו מבתי התינוקות.

פרק חמישי

היעלמות תינוקות מבתי חולים (תקופת המחנות והמעברות)

הערות פתיחה

I. חלק הארי של התינוקות שעניין היעלמותם להוריהם הובא לפני הוועדה (745 תינוקות) נעלמו מבתי חולים (כ-500) ומבתי תינוקות (כ-200). תופעת ההיעלמות מבתי התינוקות מתמקדת בבני העדה התימנית, ככל הנראה בשל כך שהאחרונים חויבו לשכן את תינוקותיהם בבתי תינוקות; בעוד שההיעלמות מבתי החולים "משותפת" לבני העדה התימנית ולבני עדות אחרות. כמחצית מכלל התינוקות שמקום היעלמותם על פי התלונות הוא בית חולים, נעלמו בתקופת המעברות, לאמור, בתקופה שבה המשפחות נשאו באחריות לתינוקותיהם וקשה למצוא כאן הבדל ושוני בין העדות השונות.

II. חטיפה ממסדית מכוונת ומאורגנת של תינוקות מבתי חולים בתקופת המעברות – כפי שטוענים עסקני העדה התימנית – פורסת, על פי טיבה, את רשת הקושרים על פני כל הארץ: סגל רפואי ומינהלי בכל בתי החולים; וסגל המינהלה והעובדים של כל חברות קדישא. זאת, להבדיל מתקופת המחנות שאז היו צריכים להיות מעורבים בחטיפה כזאת: הסגל המצומצם של בתי התינוקות שבהם הוחזקו תינוקות של עולי תימן; והסגל של אותם בתי חולים ואותן חברות קדישא שטיפלו בעניינם של תינוקות אלה.

1. נתונים בסיסיים

א. על פי תלונות ההורים, כ־450 מבין 745 התינוקות שסוגיית היעלמותם להוריהם הובאה לפני הוועדה נעלמו מבתי חולים. מספר זה כולל: הן את אלה שאושפזו בתקופת המחנות, בדרך כלל מבתי התינוקות; והן את אלה שאושפזו, בפרק הזמן הרלוונטי לחקירה, בתקופת המעברות.

ב. לגבי חלק הארי של התינוקות שנעלמו להוריהם בבתי החולים, נמצא תיעוד אמין המעיד על פטירתם שם (כמפורט בהרחבה בחלק השלישי). עם זאת, כפי שכבר נאמר 33 תינוקות מתוך 745 התינוקות שעניינם הובא לפני הוועדה, נותרו בסיום עבודתה "עלומים", לאמור: שלא נתגלה דבר באשר לגורלם.

בנוסף ל־33 התינוקות ה"עלומים" האמורים (14 תינוקות מקוריים ו־19 תינוקות חוזרים, כמפורט בטבלה מס' 3), נותרו 20 תינוקות "עלומים" נוספים, מבין אותם תינוקות שעניין היעלמותם נחקר על ידי שתי הוועדות הקודמות. בסך הכול נותרו לאחר סיום עבודתן של שלושת הוועדות, 56 תינוקות עלומים (מהתינוקות שנעלמו להוריהם בארץ); וכאמור, אפשר שבין העלומים מצויים כאלה שנעלמו להוריהם בבתי חולים.

בשולי הדברים, מן הראוי לציין, כי מתוך 85 העלומים שנותרו לאחר סיום עבודתן של שתי הוועדות הקודמות, עלה בידי חוקרי הוועדה לפענח את גורלם של 43 תינוקות; ובכך הופחת מספרם של עלומים אלה והועמד, בסופו של יום, על 42 (ובכל שלושת הוועדות – 56 עלומים בארץ).

ג. בתוך 56 התינוקות שנותרו עלומים בארץ לאחר סיום עבודתן של שלושת הוועדות עשויים להימצא: כאלה – שאושפזו בבתי חולים ונפטרו, מבלי שפעילות החקירה הצליחה לאתר את התיעוד המעיד על כך; וכאלה – שהחלימו, אך לא חזרו למשפחותיהם בשל כך שלא נמצאה דרך לאתרן ונמצא להם סידור חלופי כ"מנותקי קשר" (כמפורט בהרחבה בחלק השלישי).

2. היעלמות תינוקות מבתי חולים בתקופת המחנות

א. הטיעון בדבר שיבוש שמות

(1) תינוקות שאושפזו בבתי חולים - חיצוניים - מבתי התינוקות שבמחנות העולים, הגיעו לבתי החולים באמבולנסים. עדויות של בני משפחות ובמיוחד של מטפלות ונהגי אמבולנס שבאו לפני הוועדה, מתארות אי־סדרים משמעותיים בכל הקשור לשמירת זהותם של התינוקות: לא ננקטו אמצעים נאותים להצמדת שמותיהם של התינוקות לגופם, כאשר רישום השמות כשלעצמו היה משובש; ולא אחת נאלצו נהגי האמבולנסים לאשפז את התינוקות בבתי חולים שונים מאלה שנשלחו אליהם, בשל חוסר מקום שם, מבלי שהשינוי קיבל ביטוי ברישום כלשהו בבתי התינוקות.

לשיטת בני המשפחות ופרנסי העדה התימנית: "היעלמותם" של תינוקות שנשלחו לאשפוז מבתי התינוקות נעוצה במידה רבה בכך, שלא ננקטו אמצעים נאותים להבטחת זהותם, ובדרך זו - נפתחה הדרך - ביזמת הרשויות ובעידודן (על ידי חוסר מעש) - ל"חטיפת" התינוקות ומסירתם לאימוץ כ"חסרי זהות ביולוגית", תוך הצגתם לפני המשפחות כ"נפטרים".

(2) המציאות שהתגלתה בארכיוני בתי החולים מציגה בהקשר זה תמונה אחרת. רשומות בתי החולים מלמדות: כי ככלל, התינוקות נרשמו בעת קבלתם בבתי החולים בשמותיהם המלאים, מספר תעודת עולה ו/או מספר כרטיס "פנימי" במחנה העולים.

הסתירה הקיימת על פני הדברים, בין תיאורי האנדרלמוסיה ששררה בעת העברת התינוקות לאשפוז, לבין הרישומים הסדורים שנמצאו בבתי החולים, נעוצה ככל הנראה בהתרשמותם של אלה שטיפלו בהעברה; מבלי שקוימה בעקבותיה בדיקה בדבר טיבו של הרישום שנערך בפועל בעת הקבלה בבתי החולים.

(3) משנתגלו ניצני תופעת ההיעלמות של תינוקות של עולי תימן מבתי החולים, סברו האחראים לקליטתם של העולים בהנהלת הסוכנות, כי מקורה של התופעה ברישום משובש של שמות התינוקות, והשקיעו מחשבה רבה ואף הוציאו הנחיות להבטחת רישום מדויק ולהצמדת שמות התינוקות לגופם.

ענה מסתבר שלא באלה נעוצה התופעה, אלא – באי קיום קשר מעקב בין בתי התינוקות לבין ההורים מצד אחד, ובין ההורים ובתי החולים מצד שני (כפי שיפורט בהמשך ובמיוחד בחלק השלישי). כתוצאה מכך, נוצר "נתק" בין ההורים לתינוקות. "נתק" זה, מנע את זימונם של ההורים לקבורה במקרה שתינוקם נפטר; והכשיר את הקרקע לאפשרות שתינוקות שהחלימו ולא נמצאה דרך להתחזרם להורים ייחשבו לתינוקות "נטושים" חסרי זהות ביולוגית ומועמדים לאימוץ.

ב. תינוקות שנפטרו בבתי חולים בתקופת המחנות

(1) כאמור, ככלל, בתקופת המחנות אושפזו תינוקות בבתי חולים מבתי התינוקות ללא ידיעת ההורים; ונראה כי ככלל, עובדת האשפוז הובאה לידיעתם בדיעבד, כאשר התעניינו בגורלו של התינוק.

(2) בשל המציאות הישראלית שהייתה עדיין זרה להורים בתקופה זו, מספר לא קטן של משפחות לא הצליחו לקיים קשר עם התינוקות שאושפזו בבתי החולים; וגם אלה שהצליחו בכך, לא יכלו ליצור קשר רציף ובר קיימא עם סגל בית החולים. התוצאה הייתה, שבמקרים שתינוקות נפטרו בבתי החולים, לא נמסרה על כך הודעה בזמן אמת למשפחות; והדבר הגיע לידיעתן בדיעבד לאחר הקבורה שלא בנוכחותן, בדרך כלל באמצעות הודעות שפורסמו בדרך כלשהי במחנות שבהם שהו (אם עדיין שהו שם ואם ההודעות מצאו דרכן אליהן).

(3) ככל שניתן להתרשם מן החומר שהובא לפני הוועדה, גם הקשר בין מחלקות הילדים בבתי החולים לבין הנהלות בתי התינוקות שמהם אושפזו התינוקות היה דל ורופף (אם בכלל). ומכל מקום, נראה שלא נעשה בשעתו – לא מצד מחנות העולים ובתי התינוקות ולא מצד בתי החולים – מאמץ ראוי להודיע למשפחות על דבר פטירת יקיריהם ולהבטיח את נוכחותם בקבורה.

(4) כתוצאה ממצב הדברים המתואר לעיל, תינוקות שנפטרו בבתי החולים בתקופת המחנות, הובאו לקבורה שלא במעמד ההורים; כאשר אי זיהוי הגופה ואי הידיעה בדבר מיקומה המדויק של הקבורה, היווה כר נוח להתפתחותם של ספקות באשר לאמיתות הדיווח על דבר הפטירה (הכול כמפורט בהרחבה בחלק השלישי).

ג. תינוקות שהחלימו ונעלמו: תקופת המחנות

(1) המידע שנפרש לפני הוועדה מלמד, כי במקרים שבהם לא ניתן היה להחזיר למשפחתו תינוק שהחלים בבית החולים – לרוב בשל אי איתור המשפחה – ככלל, היה התינוק מוחזר לבית החולים ונמסר לטיפול של העובדת הסוציאלית; או – כפי שאירע, ככל הנראה, במספר מקרים – "מושאר" בבית התינוקות ממנו אושפו ונמסר שם לעובדת הסוציאלית אם הוריו לא אותרו. הסיבות שעמדו בבסיס אי היכולת להחזיר תינוק למשפחתו היו כאמור מגוונות: החל בכך שהמשפחה לא אותרה על ידי המטפלת המחזירה, וכלה בכך שמשפחתו של התינוק לא זיהתה אותו וסירבה לקבלו. כזכור, תינוק שאושפו לא נרשם על פי מספר זהות אישי אלא על פי שם, כשלצידו עשויים היו להימצא פרטים בדבר המחנה ממנו הגיע, מספר כרטיס אישי פנימי או מספר תעודת עולה. היעדרם של מספר זהות אישי ומנגנון לאיתור המשפחות, יצר קשיים רבים הן לעניין איתור המשפחה והן לעניין קביעה נחרצת של זהות התינוק.

(2) מקום שתינוק שהחלים לא הוחזר למשפחתו, נפתח – עיונית וערטילאית – פתח לאפשרות של מסירתו לאימוץ או למציאת סידור אחר עבורו; כאשר שמו או פרטים שהיו ברישומי בית החולים ואשר לא הספיקו להחזרתו למשפחתו "נמחקו" כלא יעילים וההתייחסות אליו היתה כאל "נטוש" ו"אסופי".

גורלו של תינוק שהחלים ולא הוחזר להוריו נותר למעשה עלום: התינוק הורד ממצבת מחלקת הילדים כמי ש"שוחרר"; ומשהוחזר לבית החולים לא נרשם דבר בקשר להמשך הטיפול בו. מבחינת בית החולים – האחריות לתינוק כזה הסתיימה עם "שחרורו". ואכן הובאו לפני הוועדה ראיות בדבר שני תינוקות של עולי תימן שעל פי רישומי בית החולים שוחררו לאחר החלמה אך לא הגיעו למשפחותיהם; ובהיעדר רישום מעקב המתעד מה שנעשה עמם, לא עלה בידי חוקרי הוועדה לעקוב אחר גורלם וזה נותר עלום.

(3) דא עקא, שבחקירת הוועדה לא נתגלה אפילו תינוק אחד, שנמסר לאימוץ על רקע אי החזרתו להוריו לאחר שהחלים בבית החולים. זאת על אף המאמצים הרבים שהושקעו בהקשר זה, לרבות הפרסומים בכלי התקשורת הכתובה והמשודרת, שקראו למי שגדל במשפחה אשכנזית – בתקופה הרלוונטית – והוא בעל חזות תימנית לגלות את עצמו; ולמי שמכירים כזה – לדווח לוועדה.

3. היעלמות תינוקות מבתי חולים בתקופת המעברות

א. (1) כפי שמסרו בני המשפחות המתלוננות, תינוקות של עולי תימן, נעלמו מבתי חולים שאושפזו בהם, גם בתקופת המעברות; וזאת, על אף העובדה שבתקופה זו – להבדיל מתקופת המחנות – התינוקות היו בשליטת המשפחה והאשפוז נעשה בידיעתה ובמעורבותה.

מתוך כ-500 תינוקות שנעלמו, לפי גרסת המשפחות, בבתי חולים: כ-220 נעלמו בתקופת המחנות וכ-240 נעלמו בתקופת המעברות.

(2) אשפוז של תינוק בתקופה זו, נעשה על פי הוראת רופא במרפאה כאשר זו ניתנה, ככלל, במעמד האם או האב. אמנם אפשר שהתינוק הועבר לאשפוז באמבולנס, אך האב או האם יכלו להילוות אליו; ומכל מקום, המשפחות ידעו לאיזה בית חולים מועבר התינוק ובהתחשב בפרק הזמן שבו שהו בארץ היו צריכים לדעת גם כיצד להגיע אליו ולשמור על קשר עמו.

ב. הדעת נותנת, כי גם בתקופה זו, נעוצה ההיעלמות באי קיום קשר ראוי בין בתי החולים לבין המרפאות ובעיקר לבין המשפחות. נראה, כי גם בתקופה זו, בשל קשיי קשר תקשורת: לא הודיעו להורים, בזמן אמת, על פטירתם של תינוקות שאושפזו והם נקברו שלא בנוכחותם ומעורבותם של ההורים; ובמקום שלא נמצאה דרך להחזיר למשפחותיהם תינוקות שאושפזו והחלימו, טיפלו העובדות הסוציאליות במציאת סידור נאות עבורם במוסדות או במשפחות אומנות וכיוצ"ב.

ג. מוסד מרכזי לאיתור משפחות של תינוקות של עולים שאושפזו והקשר עם הוריהם נותק – לא היה בנמצא; וכן לא נקבעו נוהלי דיווח בדבר הפתרון שנמצא לאותם תינוקות שהבראו ולא חזרו להוריהם (הכול כמתואר בהרחבה בחלק השלישי).

פרק שישי

תינוקות שנלקחו מחזקת ההורים ונעלמו להם

הערות פתיחה

I. לצד גרסת ההיעלמות הטיפוסית מבתי תינוקות ומבתי חולים – היעלמות המתאפיינת בכך, שהתרחשה כאשר התינוקות היו מצויים מחוץ למסגרת המשפחתית – אירעו, על פי החומר שהובא לפני הוועדה, מקרי היעלמות, מעטים יחסית, של תינוקות שנלקחו על ידי אנשי הרשות מהוריהם ולא חזרו להורים.

II. דיון מפורט במקרים "חריגים" אלה מצוי בפרק שלושים ואחד.

1. התלונות

בתוך מכלול התלונות בקשר להיעלמותם של תינוקות, מצויות גם תלונות המדברות בתינוקות שנעלמו להוריהם לאחר שנלקחו מרשות ההורים – כאשר הדבר נעשה בגלוי – על ידי אנשי הרשות, שפעלו מכוח סמכותם.

מספר התלונות המתאפיינות בטיעון זה, הינו קטן והן מדברות, בעיקרו של דבר, בנסיבות הבאות: לקיחת תינוק מן המשפחה עם רדתה מכבש המטוס שהביאה ארצה בטענה שהוא זקוק לטיפול רפואי; לקיחת תינוק מאוהל המשפחה על מנת לשכנו בבית התינוקות; לקיחת תינוק מאמו במהלך המתנה לרופא במרפאות המחנה וכיוצ"ב.

2. הבירור

א. על רקע המידע הכללי, שנפרש לפני הוועדה ובהתחשב בכך שמדובר בהתרחשויות שאירעו בזמן ההגעה לארץ או סמוך לאחר מכן, התרשמותה של הוועדה היא שמדובר בהתרחשויות שנתפסו שלא כהלכה אצל הורי התינוקות ושבסופו של דבר, התינוקות נלקחו מההורים על רקע הרצון להעניק להם טיפול רפואי דחוף או לשכנם בבתי התינוקות ולא מתוך כוונה לחוטפם (על מנת למסרם לאימוץ).

ב. במקרים אלה, נלקחו התינוקות בנסיבות שנראו בעיני ההורים כ"חטיפה". חלק מהתינוקות ש"נחטפו" בנסיבות כאלה נמצאו מאוחר יותר, ובני המשפחות שטרחו להביא פרשיות אלו לפני הוועדה לא התלוננו על "נעדרים", אלא ביקשו להוסיף לתיאורים שמסרו משפחות הנעלמים בקשר למציאות ששררה בשעתו במחנות העולים. ואילו חלק אחר מאוכלוסיית התינוקות הללו נפטר, אך עובדת הפטירה לא הובאה לידיעת ההורים והתינוקות נקברו שלא בנוכחותם, כאשר עבור ההורים נחשבו ל"נעדרים" שנחטפו על ידי אנשי הממסד.

ג. בהקשר זה יצוין, כי על פי הנחיות הנהלת הסוכנות צריך היה ל"כפות" על ההורים למסור את תינוקותיהם לבתי התינוקות; וליטול תינוקות שעם הבאתם ארצה היו במצב רפואי קשה ולהעבירם לבתי חולים לאלתר. אפשר גם אפשר, שנטילתם של תינוקות במקרים שבהם מדובר כאן נעשתה על רקע ההנחיה האמורה, כאשר קשיי התקשורת והיעדר קשר מעקב ודיווח, שאפיינו את תקופת הקליטה, עומדים בבסיס התרשמותם השלילית של ההורים.

ד. כאמור, נושא זה נדון בהרחבה בחלק השלישי במסגרת הדיון בטענת ה"חטיפה הממסדית".

פרק שביעי

מקרים של החזרת תינוקות שנמסר על "פטירתם" בבתי התינוקות

1. הטענה

1. א. לתמיכת הטענה בדבר התרחשותה של "חטיפה ממסדית" מכוונת של תינוקות של עולי תימן, הובאו לפני הוועדה שורה של מקרי "חטיפה" לכאורה שסוכלה באיבה כהוכחה להתרחשותה של חטיפה כזאת. מדובר במספר מקרים נקודתיים, בהם, על פי הנטען, נמסר לבני משפחה שבאו לבקר תינוק בבית התינוקות, שתיוקה נפטר, אך משסירבו בני המשפחה לקבל זאת ודרשו במפגיע ובאלימות להחזיר להם את התינוק - אותר התינוק בבית התינוקות והוחזר למשפחתו.

ב. סוגיה זו מוצגת ומבוררת בהרחבה בפרק עשרים ושמונה שבחלק השלישי. כאן נסתפק בהערה הכללית הבאה: רק בחלק קטן בלבד מן המקרים שהובאו בעניין זה לפני הוועדה - שני מקרים מתוך שבעה - אכן מתואר מצב שבו הבינו ההורים שמדובר להם על "פטירת" תינוקם; ואילו במקרים האחרים - מדובר, בסופו של בירור, בטעויות או באי הבנות.

2. הבירור

א. אין הוועדה מטילה ספק בדברי העדים שבאו לפניו בהקשר הנדון כאן בדבר התרשמות ההורים בשעתו; אף שבעיקרון, במרבית המקרים אין מדובר בעדות ישירה,

אלא בעדות מפי השמועה (בני משפחה ששמעו מן ההורים). ברם, הוועדה אינה מקבלת את המסקנות שמבקשים בני משפחות המתלוננות להסיק מן האירועים המיוחדים הללו. כאמור, לגבי חמישה מתוך שבעה המקרים שהובאו לבירור לפני הוועדה, נראה לעין שמקור התקלה בטעויות, פשוטו כמשמעו; כאשר בבסיס שני המקרים הנותרים עומדת - כך נראה לוועדה - אי הבנה של הדברים שנאמרו לבני המשפחות, שלא מצאו את תינוקותיהם במקומם בבית התינוקות. אי ההבנה שמדובר בה, נעוצה - ככל שמסתבר מן הנסיבות - באי ידיעת השפה, קרי: בקשיי תקשורת; כאשר מאמץ להרחיק את ההורים מבית התינוקות נעשה על ידי המטפלות תוך שימוש בביטויים שהובנו על ידי בני המשפחות כמבטאים הודעה על פטירת התינוקות.

ב. יהיו הדברים כאשר יהיו, לשיטת הוועדה אין במקרים הללו כדי לשמש המחשה ל"חטיפה" מכוונת ומאורגנת של תינוקות; ויש לראותם כאירועים חריגים ונקודתיים, שאינם מבטאים אלא את עצם התרחשותם.

פרק שמיני

מקרים של "החלפת" תינוקות

1. כללי

החומר שהצטבר במהלך פעילותן של שלושת הוועדות, מותיר מקום לאפשרות – מצומצמת ביותר – שבמקרים בודדים התרחשה "החלפת" תינוקות, במובן הבא: היו מקרים שתינוקות נלקחו על ידי בני משפחות על דעת עצמם, כשהם מאמינים שהתינוקות הם שלהן כאשר בפועל לא כך היה הדבר; ואפשר שהיו מקרים שבהם, מחמת טעות, הוחזרו תינוקות שהבראו לאחר אשפוז למשפחות שאינן משפחותיהם.

2. המקרים

א. מקרים שבהם משפחה נטלה על דעת עצמה תינוק מבית תינוקות כשהיא מאמינה שהוא שלה וטעתה, עשויים היו – מטבע הדברים – להותיר את המשפחה האמיתית ללא תינוקה וללא כל אפשרות של התחקות אחר התינוק ש"נעלם" האחרון גדל במשפחה ה"נוטלת" כבן משפחה לכל דבר ועניין. ואילו התינוק האחר שנותר בבית התינוקות אם נותר בחיים – היה ל"נטוש"; ואם נפטר – טופל בו כחסר זהות שמשפחתו אינה ניתנת לאיתור.

ב. מקרים שבהם הוחלף, בטעות, תינוק שנפטר בתינוק שהחלים יצרו מצב שבו התינוק שהחלים הוחזר למשפחת הנפטר כבנה, כאשר למשפחתו האמיתית נמסר כי תינוקה נפטר. טעות כזו, כל עוד אין היא מתבררת, אינה ניתנת לאיתור היום.

3. ההשלכה

למקרים אלה - שמקורם בטעות המשפחה או בטעות בית החולים - אין קשר והשלכה לנושא החקירה; פרט לכך: שאפשר ש"ההחלפה" תגרום לכך שההורים הביולוגיים יישארו ללא תינוק; והיעלמותו של התינוק בנסיבות כאלה, תותיר אותו בגדר "עלום".

פרק תשיעי

מוסדות לטיפול בתינוקות: מסלול מסירה לאימוץ

סקירת הנושא להלן, הינה תמציתית וכללית לצורך שלמות התמונה; כאשר סקירה מפורטת יותר מצויה בחלק השלישי.

1. מוסדות ציבוריים: טיעון וממצאים

לטענת משפחות הנעלמים, חלק נכבד מהם הועבר לאימוץ באמצעות המוסדות לטיפול בילדים, שפעלו בשנים הרלוונטיות. המוסדות המרכזיים שבהם מדובר בהקשר זה הם: מוסדות ויצ"ו תל אביב, ויצ"ו ירושלים ויצ"ו צפת; ומוסדות אומנה ושבתאי לוי בחיפה. הארכיונים של ויצ"ו תל אביב ויצ"ו ירושלים, הועמדו לרשות חוקרי הוועדה; אך למרות המאמצים שהושקעו, לא נמצאו בהם תיקי תינוקות של משפחות עולי תימן, שהגיעו ממחנות העולים (בתי תינוקות) או מבתי חולים ונמסרו לאימוץ כ"אסופים", לאחר שהקשר בינם לבין משפחותיהם נותק.

הארכיון של ויצ"ו צפת – שפעל מספר שנים ונסגר – לא נמצא; וכן לא נמצא הארכיון של מוסד אומנה בחיפה. מצד אחר, אותרו חלקים מארכיון המוסד שבתאי לוי ונמצאו – בארכיונים של גופים אחרים – רשימות חלקיות בקשר לתינוקות ששהו בויצ"ו צפת.

2. מוסדות פרטיים: בירור

מן החומר שהובא לפני הוועדה מסתבר כי בתקופה הרלוונטית לחקירה פעלו בארץ מספר לא מבוטל של מוסדות – ומעין מוסדות – פרטיים, שבהם הוחזקו תינוקות, בין היתר, גם למטרות מסירה לאימוץ. כך התברר, למשל, כי בחיפה החזיק רופא

ממחלקת הילדים בבית החולים רמב"ם מעין מוסד כזה, וזה פעל, כך נראה, בתיאום עם מוסדות הסעד והעזרה הקהילתית ועם גורמי העזרה הסוציאלית שטיפלו באימוץ.

מעין מוסדות אלו, שימשו למעשה מקום מקלט לתינוקות "אסופים", לתינוקות שאמהותיהן ביקשו למוסרם לאימוץ ולתינוקות שבנסיבות העניין לא הייתה דרך אחרת אלא למוסרם לאימוץ.

הוועדה לא הצליחה לאתר ארכיונים של מוסדות פרטיים.

3. תיעוד רשמי בקשר לאימוץ

חברי הוועדה סרקו את תיקי האימוץ, המוחזקים בגנוך ההורדות שבמשרד הפנים; ומתוך אלפי המקרים שהתיקים התייחסו אליהם, מיינו כ-850 מקרי אימוץ רלוונטיים לחקירה. לאחר עיון במסמכים המתייחסים לכל אחד מהמקרים הללו, נמצאו כמה עשרות של מקרים שחייבו בדיקה נוספת, ובין היתר השוואה לתיק האימוץ בבית המשפט, כאשר ההשוואה נעשתה על ידי הפרקליטה שעזרה ליד הוועדה, עו"ד דרורה נחמני.

ברם, על אף הבדיקה הקפדנית, לא נמצאו תיקים המתייחסים לאימוצם של תינוקות של משפחות עולי תימן בתקופה הרלוונטית, על רקע היותם "חסרי זהות ביולוגית" (נטושים או אסופים).

4. הטענה בדבר "העברה המונית" למוסדות ויצ"ו

א. הוועדה אינה מתעלמת מכך, שבמסגרת החומר שהובא לפניה הוצגה דעה, לפיה הועברו בשעתו תינוקות "רבים" למוסדות האמורים. בין היתר מפנים הטוענים כך לספרו של ד"ר שטרנברג, ראש השר"ל – "בהיקלט עם" – שם צוין בין היתר כי הועברו "עשרות ומאות ילדים מבית החולים (שפעל בבית ליד) לבתי תינוקות של ויצ"ו בירושלים ובתל אביב ועד צפת הרחוקה הגיע. לעתים קרובות שהו שם הילדים

במשך חודשים רבים. אמבולנסים הופעלו ובליווי אחיות התמלאו מוסדות ויצ"ו בהתמדה בילדי תימנים לרוב".

החומר שהובא לפני הוועדה בהקשר זה, מדבר על העברתם של תינוקות – ביניהם גם תינוקות של עולי תימן מבית החולים רמב"ם למוסד ויצ"ו בצפת; וזאת לצורכי הבראה והתאוששות לפני החזרתם למשפחותיהם. חוקרי הוועדה לא איתרו את הארכיון של ויצ"ו צפת, ולא מצאו תיעוד המצביע על כך שתינוקות של עולי תימן שהגיעו לויצ"ו צפת נמסרו שם לאימוץ על רקע אבדן הקשר עם משפחותיהם.

ב. (1) בארכיוני המוסדות של ויצ"ו תל אביב וויצ"ו ירושלים – שהועמדו לרשות הוועדה – לא נמצאה תשתית ראייתית להעברה "המונית" של תינוקות ממחנות עולי תימן; ומכל מקום, לא נמצאו תיקים המציגים קליטת תינוקות "אסופים" שמקורם במחנות עולי תימן.

כאמור, הארכיון של ויצ"ו צפת – שעל פי חומר שהגיע לוועדה ממקורות אחרים קלט תינוקות שהחלימו בבתי חולים להבראה ולהתאוששות – לא נמצא; ואילו המאמץ להשיג מידע מהגב' רחל פרל ושרה פרל שעבדו במקום – לא הניב פירות.

(2) הדברים שהובא לפני הוועדה בהקשר זה נותרו עמומים; ומכל מקום, אין בהם אחיזה לטענה שמוסדות ויצ"ו שימשו "מחנה מעבר" למסירת תינוקות של עולי תימן לאימוץ בשל ניתוק קשר עם משפחותיהם. יהיו הדברים כאשר יהיו אין לשכוח, שמתוך 745 התינוקות שעניין היעלמותם בארץ שהובאו לפני הוועדה – נותרו רק 33 תינוקות עלומים. גם אם מצויים ביניהם כאלה ששהו להתאוששות במוסד ויצ"ו צפת אין בכך כדי לתמוך בגרסת ה"העברה ההמונית" למוסדות ויצ"ו; שלשית בני המשפחות, הפכו להיות "מתווכים" למסירה ולאימוץ של תינוקות "חטופים".

ג. סיכומם של דברים

(1) אין למצוא בדברים שנאמרו בקשר להעברה מסיבית של תינוקות של עולי תימן למוסדות ויצ"ו תל אביב וצפת, בסיס לטענות החטיפה הממסדית לצורכי מסירה לאימוץ. כאמור, חומר החקירה מצביע על העברה של תינוקות למוסד ויצ"ו צפת

להתאוששות ולהבראה לאחר החלמה בבית חולים רמב"ם בחיפה ואפשר, כמובן, שלתכלית זו הגיעו תינוקות גם למוסדות ויצ"ו תל אביב וירושלים מבתי החולים שבמרכז הארץ. ברם, אין ראיה לכך, שתינוקות אלה שאיבדו את זהותם הפכו ל"נטושים" ושהו במוסדות ויצ"ו כ"אסופים" המיועדים לאימוץ.

(2) כפי שכבר הוסבר, רעיונית נפתח פתח להעברה לאימוץ של תינוקות של עולי תימן שהחלימו בבתי חולים, כאשר משפחותיהם לא אותרו. פתח כזה יכול היה להיפתח גם בעניינם של תינוקות, שנשלחו להתאוששות לאחר אשפוז למוסדות כמו ויצ"ו צפת; וזאת, אם וכאשר שוחררו התינוקות ממוסדות אלו ומשפחותיהם לא אותרו (והם הפכו בשל כך ל"נטושים" ומועמדים למסירה מזדמנת לאימוץ).

5. מעורבות העובדות הסוציאליות

א. החומר שנפרש לפני הוועדה, מלמד כי עניינם של תינוקות, שהיו ל"מנותקים" מהוריהם בבתי התינוקות או שהוריהם לא אותרו כאשר שוחררו מבתי החולים, נמסר בשעתו לטיפולן של העובדות הסוציאליות המקומיות וכי עובדות אלו טיפלו בפועל במציאת "סידור" עבור התינוקות - שנותרו למעשה ללא הורים - בדרכים שונות.

ב. נסיבות אימוצן של שלוש הבנות - ראה פרק עשרים ותשעה בחלק השלישי - מלמד, כי מסירתן לאימוץ נעשתה במישרין מבתי התינוקות שבמחנות העולים, ללא "תיווך" של מוסד לטיפול בילדים. מצד אחר, כפי שכבר נאמר, לא אותר על ידי הוועדה מקרה של מסירת תינוק לאימוץ כמנותק קשר ממשפחתו ישירות מבית חולים; ואפשר שבמסלול זה נעזרו העובדות הסוציאליות במוסד כלשהו להחזקת התינוקות עד למסירתם לאימוץ, בהתחשב בכך שבית החולים לא המשיך להחזיקם.

פרק עשירי

אימוץ ורישום מאוחר

הערת פתיחה

הטענה הבסיסית של בני המשפחות ופרנסי העדה התימנית – כפי שיוצג בהרחבה בחלק השלישי – היא, כי התינוקות שנעלמו להוריהם לא נפטרו כפי שנאמר להורים ותועד בתיעוד (מקורי) כוזב, אלא נחטפו על ידי עובדי הממסד ונמסרו לאימוץ למשפחות אשכנזיות חשוכות ילדים במסגרתו של קשר ממסדי רב היקף; וכי פתיחת תיקי האימוץ – בין היתר – תוכיח את טענתם.

הטענה תידון לגופה בהרחבה בחלק השלישי. כאן, יתמקד הדיון בתיאור ההליכים שהיו פתוחים בשעתו למסירת תינוק למשפחה שאינה משפחתו הביולוגית, לרבות אימוץ.

1. אימוץ

א. אימוץ בהקשר הנדון כאן הינו "אימוץ כחוק", לאמור: על פי צו אימוץ של בית משפט. חוק אימוץ ילדים, תש"ך-1960, נחקק ונכנס לתוקף אחרי התקופה הרלוונטית לעבודת הוועדה. הלכה למעשה, במשך התקופה הרלוונטית לחקירת הוועדה, פעל בית המשפט בנושא זה ללא הסדר חקוק; אלא – על פי המסורת המשפטית, שהתגבשה אצלנו על בסיס ההלכה הפסוקה בתקופת המנדט.

על פי המסורת האמורה, צו אימוץ ניתן, בדרך כלל, על ידי בית משפט מחוזי, כאשר גם בתי הדין הרבניים היו מוסמכים ליתן צווים כאלה. מספר הפניות לבתי הדין הרבניים למתן צווי אימוץ בתקופה הרלוונטית לחקירה היה קטן ביותר, יחסית למספר הפניות לבתי המשפט המחוזיים. חומר החקירה מלמד – ונסיבות אימוצן של שלוש הבנות ממחישות זאת – כי, ככלל, בקשות לאימוץ הוגשו לבתי המשפט המחוזיים.

ב. בקשה שהוגשה לבית המשפט המחוזי, סמכה בעיקרו של דבר, על עדותה של העובדת הסוציאלית המטפלת בעניין. עדותה של העובדת הסוציאלית שימשה – ככלל – בסיס יחיד לשניים אלה: ראשית – לקביעת הנסיבות שעשו את התינוק מועמד לאימוץ, תוך הדגשת העובדה כי לא קיים כל סיכוי לאתר את משפחתו הטבעית; שנית – להתאמתם של ההורים המאמצים לקבל את הילד ולהפכו לבן משפחתם.

ג. על פי החומר שהובא לפני הוועדה, העובדת הסוציאלית, נשאה למעשה בנטל שכנועו של השופט: שאין סיכוי סביר לאיתור משפחתו של המאומץ, ושטובת הילד – שנוחר ללא משפחה – מצדיקה את מתן הצו המבוקש. במסגרת עדותה, ככלל, הייתה העובדת הסוציאלית מציינת כעובדה, כי אין סיכוי לאיתור המשפחה של המועמד לאימוץ; ונראה, כי, ככלל, בית המשפט סמך בעניין זה על דבריה. כל שנדרש, פורמלית, בהקשר זה, היה פרסום דבר הבקשה בעיתון מקומי; כאשר צירופם של השניים – עמדת העובדת הסוציאלית ופרסום המודעה בעיתון – הספיקו לקביעה כי התינוק בשל לאימוץ. ולא למיותר יהיה לציין, כי על פי התרשמותה של הוועדה, הפנייה לבית המשפט באה, ככל הנראה, לאחר שהתינוק כבר שהה פרק זמן משמעותי ברשות המשפחה המאמצת.

ד. העובדת הסוציאלית הייתה, איפוא, הגורם המרכזי בשאלה אם ולמי יימסר הילד לאימוץ; ובתור שכזו הייתה מטבע הדברים גם הכתובת למשפחות שביקשו לאמץ ילד.

ה. בשנים הראשונות שלאחר קום המדינה, התפצלה הפעילות בנושא האימוץ בין גופי הסעד של הרשויות המקומיות הגדולות לבין משרד הסעד; כאשר לצידם של שניים אלה פעלו גופים ציבוריים נוספים וביניהם: עליית הנוער וועדי הקהילה בערים הגדולות.

צווי האימוץ הרלוונטיים לחקירת הוועדה ניתנו, כאמור, על ידי בתי המשפט המחוזיים; כאשר דיווח על מתן צווי האימוץ אמור היה להתנקז, בסופו של דבר, בגנוך ההורדות של מרשם התושבים. חברי הוועדה, סרקו את מעטפות האימוץ שבגנוך ההורדות; וחוקרים מוסמכים של הוועדה בחנו בהקשר זה את ארכיוני משרד הרווחה (הסעד לשעבר) ובמידת הצורך פנו גם לארכיוני בתי המשפט. פעילות החקירה בעניין

זה, לא גילתה תיקי אימוץ של תינוקות של עולי תימן על רקע ניתוק הקשר בינם לבין משפחותיהם (פרט לעניינן של שלוש הבנות, עליו ידובר בהרחבה בחלק השלישי).

2. רישום מאוחר

א. במהלך החקירה, התברר לוועדה כי קיים הליך רישום ייחודי המאפשר – על ידי עשיית שימוש שלא כדין בו – עקיפה של מוסד האימוץ ו"שילובו" של ילד זר במסגרתה של משפחה, כאילו היה בנה הטבעי לכל דבר ועניין. הליך זה, מכונה "רישום מאוחר"; וכשמו כן הוא, באמצעותו ניתן להוסיף בדיעבד למרשם התושבים רישום של לידה, שמסיבות שונות לא נרשמה בזמן אמת. במסגרתו של הליך זה, מגישים הורים בקשה לרשום באיחור את לידתו של תינוק, שלטענתם – אותה היה עליהם להוכיח להנחת דעתו של הפקיד הרושם – נולד להם בנסיבות מיוחדות, שלא אפשרו לרשום את הלידה בזמן אמת.

הרישום המאוחר נועד במקורו ליתן פתרון לאי רישום – מוצדק – במועד, ולאפשר בדרך זו עדכון של מרשם התושבים. ברם, שימוש בהליך זה אם נעשה שלא בתום לב, פותח פתח לרישום לידה כוזב מצד ה"הורים" ולשילוב ילד זר במשפחתם כאילו נולד אצלם ואין צורך להכביר מילים הרבה, על מנת להסביר את הקושי לגלות רישומים כוזבים מסוג זה, אם אכן התקיימו כאלה.

ב. (1) ככלל, רישום מאוחר מתבצע בלשכות משרד הפנים, כאשר בדיקת אמיתות של הנסיבות החריגות שבגינן לא נרשמה הלידה בזמן אמת נעשית על ידי פקיד מיומן. ברם, במקביל ניתן היה בשעתו לבצע את הרישום המאוחר גם במוסדות לטיפול בתינוקות (כמו ויצ"ו), בגופי ההתיישבות העובדת (כמו בקיבוצים) ועוד; כאשר הביקורת על אמיתותו של הרישום – קרי על הוכחת הלידה שלא נרשמה – לא נעשתה על ידי פקיד של משרד הפנים.

(2) עם זאת, לא למיותר יהיה לציין, כי במהלך החקירה התברר שבבית יולדות ברנדייס, למשל, נערך רישום מאוחר, בניגוד להוראות משרד הבריאות.

ג. "רישום מאוחר" יצר, איפוא - תאורטית לפחות - פתח לשילוב תינוקות במשפחות זרות, תוך עקיפת הליך האימוץ המשפטי והפיכת המאומץ לילד "טבעי" של המשפחה הזרה.

לא בכדי, על כן, נוסחה פניית הוועדה לציבור לסייע לה באיתורם של ילדי תימן שנותרו עלומים, באופן שנכללו ביניהם גם כאלה שנרשמו ב"רישום מאוחר" ולא רק כאלה שאומצו ב"אימוץ משפטי". זאת, בכך שהפנייה כללה בקשה לפרטים ולמידע בקשר לצעירים בעלי "חזות תימנית" - בגילאים הרלוונטיים לחקירת הוועדה - שגדלו במשפחות שאינן תימניות, בין שאומצו על ידן כחוק ובין ששולבו בהן שלא על פי חוק האימוץ.

למרבית הצער, פנייה זו כמו יתר המאמצים שנעשו על ידי הוועדה לאיתורם של ילדים שנעלמו ממחנות העולים או מהמעברות ואשר גדלו במשפחות זרות - בין כמאומצים ובין כילדים ביולוגיים - לא נשאה פירות; והוועדה לא איתרה אף ילד ששולב במשפחה זרה בדרך של רישום מאוחר. האפשרות האמורה נותרה, איפוא, ערטילאית.

פרק אחד עשר

סיכום החלק הראשון: תופעת ההיעלמות

1. התופעה

א. מדובר ב"היעלמותם" של כ-1,033 תינוקות - מתוכם כ-800 תינוקות של עולים מתימן וכ-230 תינוקות של עולים בני עדות אחרות - ש"נעלמו" למשפחותיהם בארץ, בעיקרון, בשנים 1948-1954; כאשר, ככלל, ה"היעלמות" התרחשה בעת שהתינוקות הוחזקו בבתי תינוקות במחנות העולים או בעת שהיו מאושפזים בבתי חולים.

לנתון זה יש להוסיף את 20 התינוקות שנעלמו להוריהם בחאשד, באופן שסך הכול טיפלו שלושת הוועדות בהיעלמותם של 1,053 תינוקות.

ב. משמעותה של "היעלמות" בהקשר שבו מדובר כאן היא, שהתינוקות נמסרו לבתי תינוקות או לבתי חולים או לאנשי הרשות ולא חזרו למשפחותיהם, וזאת - מבלי שניתן למשפחות, בזמן אמת, הסבר מספק ל"היעלמותם".

לרוב המשפחות נמסר - בדרך כלל בדיעבד - כי תינוקותיהם נפטרו ונקברו. ברם, המשפחות המתלוננות מסרבות לקבל הסבר זה - או לפחות מפקפקות באמיתותו; כאשר טענתן היא כי התינוקות - ברובם לפחות - נחטפו על ידי גורמי הממסד שהיו אחראים לשלומם - בעיקר מבתי תינוקות ומבתי חולים - ונמסרו לאימוץ.

ג. היקפה של התופעה - 1,053 תינוקות - משקף את המספר הכולל של התינוקות, שעניינם הובא לפני שלושת הוועדות; כאשר על שולחנה של הוועדה

הנוכחית, הונח עניינם של 745 תינוקות (לא כולל נעלמי חאשד) בהם 339 תינוקות, שעניינם כבר הובא לפני ועדות קודמות, שתיהן או אחת מהן.

ד. 800 התינוקות שעניינם הונח על שולחן הוועדה כוללים: 406 תינוקות מקוריים, 339 תינוקות חוזרים, 20 תינוקות שנעלמו להוריהם בחאשד, ו-35 "תינוקות" – שבגרו – המאמינים שהם קשורים עם התינוקות שנעלמו לעולי תימן.

2. ממצאים בסיסיים: ועדת כהן/קדמי

א. (1) מתוך 745 התינוקות שנעלמו בארץ ושעניינם נבדק על ידי הוועדה: 664 תינוקות נעלמו להוריהם מבתי תינוקות ומבתי חולים ואילו לגבי 81 לא נמצאו נתונים מספיקים. מבין ה-664 בתקופת המחנות, במהלך השנתיים הראשונות של העלייה מתימן, נעלמו מבתי התינוקות 160 תינוקות ואילו מבתי החולים נעלמו בתקופה זו כ-243 תינוקות; ואילו בתקופת המעברות נעלמו מבתי תינוקות 17 תינוקות ומבתי חולים נעלמו 244 תינוקות נוספים.

(2) טבלה מס' 6 בקובץ הטבלאות, מציגה את התפלגות נעדרי הוועדה לפי תקופות ומקום ההיעלמות.

ב. לגבי 711 תינוקות מתוך 745 התינוקות האמורים, נמצא תיעוד המלמד על פטירתם; תינוק 1 התגלה (גילוי משוער), ו-33 תינוקות נותרו עלומים (ראה טבלה מס' 3 בקובץ הטבלאות). מידע מתאים לא נמסר למשפחות בזמן אמת, בשל היעדר קשר רציף ותקין בין הגורמים שהחזיקו בתינוקות לבין הוריהם; ומרבית התינוקות שנפטרו נקברו שלא בנוכחות הוריהם.

ג. (1) מתוך 745 התינוקות האמורים, לגבי 33 תינוקות לא נמצא תיעוד העשוי ללמד מה עלה בגורלם והם נותרו עלומים. מבין 33 העלומים נעלמו, לגרסת ההורים מבתי תינוקות 9, מבתי חולים 19, מבתי יולדות 3 וממקומות שלא צוינו 2.

(2) טבלה מס' 7 בקובץ הטבלאות, מציגה את התפלגות 33 התינוקות העלומים.

3. תקופת המחנות ותקופת המעברות

א. בחינת התופעה מחייבת "הבחנה" בין התקופה שבה שהו עולי תימן במחנות עולים, בשנים 1948-1950/51 לבין התקופה שבה "עברו" העולים להתגורר במעברות ובכפרי עבודה משלהי שנת 1950 ואילך.

ב. החיים במחנות דמו לחיים במחנות צבא סגורים, כאשר לענייננו חשובה העובדה כי התינוקות הוחזקו בתקופה זו - ב"פקודה" - בבתי תינוקות. שם היו נתונים לשליטה מוחלטת של הסגל, אשר החליט - ללא מעורבות ההורים - בין היתר, גם בנושאים הבאים: טיפול רפואי וקבורה במקרי פטירה ומסירה מזדמנת לאימוץ, במקרים של ניתוק קשר ואשפוז בבתי חולים.

ג. עם המעבר למעברות הוחזרו התינוקות לשליטת משפחותיהם. לענייננו חשובה העובדה שבמעברה, לא רק שהתינוקות התגוררו עם משפחותיהם, אלא - שהמשפחות נשאו באחריות לטיפול הרפואי שניתן לתינוקות והיו שותפים לאשפוזם (ככל שהורה הרופא במרפאת קופת החולים אשר שירתה את תושבי המעברה).

4. "ניתוק קשר" כגורם בסיסי לתופעת ההיעלמות

א. הוצאת התינוקות ממגורי המשפחות לבתי התינוקות - ללא מנגנון שומר קשר וללא מוסד לדיווח על אבדן קשר לאיתור בשעת הצורך - יצרה מטבע הדברים, "ריחוק" ביניהן לבין תינוקותיהן. ריחוק זה היווה רקע לתופעות הבאות:

(1) מידע על פטירת תינוק בבתי התינוקות (או בבית החולים המקומי במחנה) היה מגיע להורים שלא שמרו, מיזמתם, על קשר ותקשורת רציפים עם התינוקות וסגל המטפלים בהם, רק בדיעבד; כאשר הטיפול בגופה ובקבורה במקרים כאלה היה נעשה ללא מעורבות ההורים.

(2) הפסקת ביקורי הורים אצל תינוקם בבתי התינוקות, הייתה עשויה ליצור אצל המטפלים בו תחושה של "נטישה"; ובהיעדר יכולת איתור ובירור ראויה לשמה - להפוך את התינוק למועמד אפשרי של "מסירה מזדמנת לאימוץ".

ב. הוא הדין בכל הקשור לתינוק שאושפז בבית חולים חיצוני: המרחק הפיזי - יצר ריחוק ממשי ומשמעותי בין ההורים לתינוקות; ומשלא התקיים "קשר מעקב" בין בתי התינוקות - שמהם אושפזו התינוקות - לבין בתי החולים, הוכשרה, למעשה הקרקע, להיווצרותו של "נתק" בין ההורים לתינוקות. גם כאן התוצאה הייתה:

(1) שההורים שלא שמרו על קשר לא זכו לקבל מידע שוטף על מצב בריאותם של יקיריהם ובמקרים של פטירה הייתה ההודעה מגיעה אליהם - אם בכלל - באיחור רב ולאחר קבורת התינוק שלא במעורבותם.

(2) ואילו במקרים שתינוק החלים והבריא ולא ניתן היה להחזירו להורים בשל אי היכולת לאתרם, נוצר - רעיונית לפחות - פתח להפיכת התינוק ל"נטוש" ובתור שכזה למועמד למסירה מזדמנת לאימוץ.

חלק שני

עבודת הוועדה

הערות פתיחה

I. ראינו לנכון להציג תחילה - בחלק הראשון - את פרטי התופעה, משמעותה והרקע להיווצרותה, גם כאשר הדבר קריב, לא אחת, התייחסות לממצאים שנתגלו במהלך פעילות הוועדה; וזאת, על מנת ליצור תשתית מתאימה להצגת עבודת הוועדה ולהערכת פועלה.

II. תכליתו של החלק השני היא, מתן תמונה כוללת של מאמצי החקירה שהשקיעה הוועדה באיתור החומר התיעודי ובשמיעת העדויות הדרושות לעמידה במשימה כפולת הפנים שנטלה על עצמה: חקירת תופעת ההיעלמות בתור שכזו, ובירור גורלם של התינוקות שנעלמו להוריהם.

פרק שנים עשר

פעילות הוועדה: אופיה ומרכיביה

הערת פתיחה

פעילות החקירה שקיימה הוועדה, התנהלה בעיקרה בחמישה מישורים: האחד – איתור תיעוד רלוונטי; השני – איתור עדים רלוונטיים; השלישי – גביית עדות של מתלוננים ועדים רלוונטיים (באולם דיונים פתוח בעיקרו, למעט מקרים בודדים שבהם נשמעו עדויות בדלתיים סגורות); הרביעי – ביקורים בבתי קברות ועיון בתיקי אימוצים; החמישי – קריאות פומביות לציבור לשתף את הוועדה במידע רלוונטי וקיום מפגשים לא-פורמליים עם אישים הנמנים בין נושאי דברן של המשפחות המתלוננות, במטרה להניעם לסייע לוועדה בהצגת תיעוד או חשיפת מידע.

בפרק זה תוצג סקירה כללית של הפעילות בכל אחד מחמשת המישורים:

1. המישורים הראשון והשני: איתור תיעוד ועדים

א. איתור תיעוד

(1) פעילות איתור התיעוד והעדים נעשתה באמצעות שני גופי חקירה שהפעילה הוועדה: האחד – עו"ד יוסי יוסיפוב שנרתם למלאכה על רקע העניין האישי שגילה בביורור תופעת היעלמותם של התינוקות; השני – משרד חקירות ירושלמי, עופר גוט ועדי בן-אשר, שהתמסר לפעילות החקירה של הוועדה והעמיד לרשותה של פעילות זו את צוותו ואת ניסיונו הרב בתחום החקירות (בשנתיים הראשונות לפעילות הוועדה,

פעל עו"ד יוסיפוב כחוקר יחיד; ולאחר מכן - הופעל לצידו, ובנוסף לו משרד החקירות האמור.

שני הגופים כאחד השקיעו מאמצים מרשימים וראויים לשבח לאיתורם של תעודות, רישומים ורשומות של מגוון גופים רלוונטיים, ציבוריים וסאונים ציבוריים; וזאת מבלי להירתע מחיטוט ונבירה - פשוטו כמשמעו - בניירת שאותרה בעמל רב בארכיונים ישנים, שהוחזקו ללא סדר ומשטר ובתנאים לא תנאים. בעזרתם של המסמכים, התעודות והרשומות שאותרו על ידי גופי החקירה האמורים, עלה בידם להביא לפני הוועדה את "חומר הגלם" שהיה דרוש לה למילוי המשימה כפולת הפנים שנטלה על עצמה.

חומר זה אפשר לוועדה: ראשית - לחשוף את גורלם של מרבית התינוקות שנעלמו להוריהם ואשר עניינם הונח על שולחנה (711 תינוקות מתוך 745 תינוקות שנעלמו להוריהם בארץ); שנית - נתן לוועדה את האפשרות לעמוד על מאפייניה של "תופעת ההיעלמות" ולבחון את טענת החטיפה הממסדית שהעלו בני המשפחות המתלוננות ופרנסי העדה התימנית; שלישית - להגיע לכלל מסקנות באשר לטיבה של התופעה, לאופיה ולנסיבות שגרמו להיווצרותה.

לצד החומר שנאסף על ידי גופי החקירות הנ"ל, עמד לרשות הוועדה גם חומר שנאסף על ידי שתי הוועדות שקדמו לה. חומר זה עבר עיבוד נוסף על ידי חוקרי הוועדה ושולב בחומר שאותר על ידם.

(2) המלאכה הקשה של איתור הרשומות, איסופן ומיון, היוותה שלב ראשון והכרחי לבירור השאלה מה עלה בגורלו של כל תינוק שהמשפחה התלוננה על היעלמותו, כאשר בשלב השני התמודד צוות החקירות גוט בן-אשר עם הרשומות שנאספו ומוינו ודלה מתוכן - במסגרת מאמץ בלשי פשוטו כמשמעו - את אבני הפסיפס שנתנו את התשובה לשאלה האמורה. גם השלב הראשון וגם השלב השני, חייבו את גורמי החקירה ללמוד ולהיות בקיאים בפרטי המציאות שבמסגרתה התרחשה תופעת ההיעלמות; ולהכיר לפני ולפנים את הגורמים והמוסדות שטיפלו בעלייה מתימן ובקליטת העולים מתימן בארץ.

במיוחד ראוי להדגיש בהקשר זה, כי גופי החקירה נדרשו ללמוד ולהכיר את השמות הפרטיים השכיחים של עולי תימן, את מבנה השם המלא שלהם ואת "חילופי השמות" והשמות הנרדפים המקובלים בעדה זו, וכן את אורח חייהם של העולים

מתימן, על מנת שיוכלו ל"חשוב" כמותם ולהבין את התנהגותם בתקופת קליטתם בארץ ואת משמעות תגובותיהם לאירועים המרכיבים את תופעת ההיעלמות.

(3) כן נדרשו גופי החקירה, ללמוד ולהכיר את דפוסי פעילותם של הגופים השונים, גופי הסוכנות וגופי השלטון המרכזי והמקומי הקשורים לתופעת ההיעלמות, ולהיות מסוגלים לא רק לקרוא ברשומותיהם, אלא גם ליוזם מהלכי חקירה מתוחכמים בנבכי ארכיוניהם. במקרים רבים, אלה המחזיקים ברשומות כיום – למעלה מחמישים שנה לאחר העלייה מתימן – לא היו מסוגלים להאיר את עיני החוקרים מעבר לכתוב; בעוד שהחוקרים עצמם, בשל הידע שרכשו לצורך פעילותם ובמהלכה, מוצאים ברשומות אלו את מה שמסתתר "בין השורות".

הרשומות שאותרו ונאספו הפכו להיות מרכיבי ארכיון מסודר שהקימו חוקרי הוועדה; כאשר במקביל לתיק התלונה שהגישו ההורים נפתח תיק חקירה, שהוביל וליווה את החקירה תוך הסתמכות ואזכור החומר המצוי בארכיון הוועדה.

(4) ולא למיותר יהיה להוסיף ולציין בהקשר זה, כי חוקרי הוועדה לא הסתפקו במידע שנמסר על ידי בני המשפחות המתלוננות בעדויות או במכתבים ששלחו לוועדה, אלא – ככל שהדבר נראה להם דרוש – חזרו אל בני המשפחות ודלו מהם פרטים נוספים במפגשים שקיימו עמם מיזמתם. לצד השלמת העדויות, התעורר לא אחת צורך בגביית עדויות נוספות, וגם זאת עשו החוקרים על מנת להעשיר ככל שניתן את המידע שנמסר על ידי המתלוננים.

ב. איתור עדים

(1) איתור העדים הרלוונטיים הצריך אף הוא "עבודת נמלים" של התחקות אחר אלה שהיו מעורבים בשעתו במבצע העלאתם של עולי תימן עם קום המדינה; ובמיוחד אלה שעסקו בקליטתם של העולים במחנות העולים ובטיפול בהם בשנים הרלוונטיות לחקירה.

(2) חלק מן העדים הרלוונטיים מסרו עדויות לחוקרים קודם שהעידו לפני הוועדה; ולגבי אותו חלק של העדים שלא היה כבר בין החיים בתקופת עבודתה של הוועדה, נעשה מאמץ לאתר רשומות בכתב שהותירו הללו אחריהם (למשל, עדויות שמסרו לפני ועדות קודמות).

2. המישור השלישי: מסירת עדות לפני הוועדה

א. גביית עדותם של המתלוננים (כ-900 עדים) – בני המשפחות המתלוננות על היעלמות ילדיהן – והתומכים בגרסת החטיפה שנטענה על ידם ושל העדים הרלוונטיים (למעלה מ-150), שהיו מעורבים במבצע העלאתם של עולי תימן עם קום המדינה וקליטתם בארץ (או שעיסוקם קירב אותם לנושא החקירה), נעשתה על ידי חברי הוועדה באולם דיונים פתוח בדרך כלל. זאת, בעזרתה של מזכירות חרוצה, אשר שקדה על איתור וזימון העדים.

ב. במקרים מסוימים הסתייעה הוועדה בעו"ד דרורה נחמני, פרקליטה בכירה בפרקליטות מחוז ירושלים, אשר קיבלה על עצמה לקחת חלק בחקירת העדים בנוסף לתפקודה הרגיל בפרקליטות המחוז.

בנוסף לעזרה שהגישה לוועדה בחקירת העדים, בדקה עו"ד נחמני – מטעם הוועדה – את תיקי האימוץ, שחברי הוועדה אשר סרקו תיקים אלה אישית, סברו שמן הראוי לבדקם בדיקה מעמיקה נוספת. בהקשר זה פעלה עו"ד נחמני על פי הסמכה מיוחדת של היועץ המשפטי לממשלה.

ג. ככלל, חברי הוועדה הובילו אישית את חקירת העדים שהופיעו לפניהם, והפרוטוקולים המשקפים את הקלטת החקירה מדברים בהקשר זה בעד עצמם. כל אחד מהעדים נחקר על ידי חברי הוועדה לאחר שהציג את גרסתו, כאשר חברי הוועדה משתדלים בשאלותיהם להאיר דברים ולבחון מהימנות ואמינות.

3. המישור הרביעי: ביקורים בבתי קברות ועיון בתיקי אימוצים

א. לנוכח המשקל המיוחד שייחסו בני המשפחות המתלוננות לאי מציאת קברים של רבים מן התינוקות שנעלמו להוריהם ושעל פי התיעוד נפטרו ונקברו, ביקרו חברי הוועדה בבתי קברות רלוונטיים והתרשמו אישית ממראה עיניהם ומן ההסברים שקיבלו במקום.

ב. בשל הרגישות המיוחדת וכללי החסיון, סרקו חברי הוועדה באופן אישי את תיקי האימוצים, המרוכזים בגנוזי ההורדות שליד מרשם התושבים במשרד הפנים; כאשר מספר עשרות תיקים שחייבו זאת, הועברו לבדיקה יסודית ולבירורים נוספים לעו"ד נחמני (שכאמור, הוסמכה על ידי היועץ המשפטי לממשלה לטפל בתיקים חסויים אלה).

4. המישור החמישי: פניות לציבור וקיום מפגשים אישיים

א. בשלב האחרון של פעילות הוועדה, קוימה על ידי יו"ר הוועדה סידרה של מפגשים לא פורמליים עם אישים שונים – לא אחת ביזמתם של אלה – שפרשת ההיעלמות הייתה קרובה ללבם, כאשר חלק מהם השקיע מאמצים ומשאבים לבירור נסיבות התרחשותה. מטרת המפגשים הייתה, בעיקרו של דבר, לנסות ולהניע אישים אלה, לסייע לוועדה להשיג מידע ותיעוד שעליו מבססים הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית את עמדתם; ואשר, מסיבות השמורות עמם, העדיפו שלא לחשפו ולא לאפשר לוועדה להסתייע בו בכל הקשור לבירור טיבה, אופיה ונסיבות התרחשותה של תופעת ההיעלמות.

יצוין כבר כאן, כי למרבית הצער, לא הניבו מפגשים אלה את הפירות המצופים, והוועדה לא זכתה לקבל מכוחם מידע או תיעוד נוספים על אלה שהיו ברשותה. הייתה זו הזדמנות למשתתפים במפגשים לאפשר לוועדה לבחון את התשתית העומדת בבסיס הטענה האמורה מנקודת הראות של הדוגלים בה; ולאחרונים – הזדמנות להציג תשתית עובדתית לטענתם, הנשענת, לכאורה, על מסקנות והשערות הנעוצות באירועים מבודדים שלא נבחנו אובייקטיבית. לוועדה לא נותר אלא להצטער על שההזדמנות לא נוצלה.

ב. לצד המפגשים האישיים, פנתה הוועדה ב"קול קורא" לציבור, בארץ ובחו"ל, לסייע לה בהשגת מידע שיביא לאיתורם של "תינוקות" בעלי חזות תימנית שגדלו – בשנים הרלוונטיות לעבודת הוועדה – במשפחות אשכנזיות. קול קורא זה, שפורסם בכלי התקשורת בארץ, זכה לתפוצה בארצות הברית בעזרתו האדיבה של מנכ"ל הסוכנות.

פרק שלושה עשר

התיעוד הרלוונטי

לטיבו, אופיו ואמינותו של התיעוד שבעזרתו – ולמעשה על פיו – נחשף גורלם של מרבית התינוקות שנעלמו להוריהם, משקל מכריע לא רק לחשיפת גורלם של הנעלמים, אלא – גם להכרעה בטענה הקשה והמכאיבה של "חטיפה ממסדית", הגורסת כי התינוקות שנעלמו להוריהם "נחטפו" על ידי עושי דבר הרשות, במכוון ובמאורגן, ונמסרו לאימוץ למשפחות אשכנזיות חשוכות ילדים, תוך עריכת תיעוד כוזב המעיד, כביכול לפי הנטען, על פטירתם.

1. טיבו של התיעוד

א. איתור התיעוד הרלוונטי – ואין לשכוח כי מדובר בתיעוד המתייחס לשנים הראשונות להקמתה של המדינה (1948–1954), כאשר דפוסי הרישום ונוהלי שימורו היו עדיין בחיתוליהם – היה משימתם המרכזית של שני גופי החקירות שפעלו מטעם הוועדה. תיעוד זה היה דרוש לצורך בירור גורלם האישי של התינוקות שנעלמו להוריהם; ובד בבד, ניתן היה להיעזר בו לצורך בירורה של תופעת ההיעלמות ובדיקת טענות החטיפה הממסדית – המכוונת והמאורגנת – שהעלו בני המשפחות ועסקני העדה התימנית שדיברו בשמן.

ב. פריטי התיעוד שאותרו ורוכזו עבור הוועדה נמנים על שני סוגים: האחד – תיעוד ראשוני מקורי, הכולל מידע שהיה ידוע אישית לעורך התיעוד (כגון רישום רפואי שנערך על ידי הרופא המטפל); השני – תיעוד משני, בדרך כלל מקורי, שנערך על פי דיווח שנתקבל מבעל המידע האישי, ככלל מכוח חובה שבחוק (כגון רישום במרשם התושבים).

כוחו הראייתי של התיעוד מהסוג הראשון נגזר מכך, שהוא מציג מידע מפיו של מי שקלט אותו בחושיו ולכן יכול להעיד על אמיתותו; ובהיעדר ראיה המעמידה בספק את מהימנותו של בעל המידע, אין סיבה שלא לקבלו כמות שהוא. ואילו כוחו הראייתי של תיעוד מהסוג השני נעוץ בכך, שבעיקרון הוא נסמך על מידע שנמסר לעורך התיעוד במסגרת מילוי תפקידו – "במהלך הרגיל של העסקים" – ובדרך כלל מכוח חובה שבחוק; כאשר גם כאן, בהיעדר ראיה לסתור, מותר להניח שמידע שנמסר לממלא תפקיד במסגרת שגרת עבודתו ובמיוחד כאשר מדובר במידע שנמסר מכוח חובה שבחוק הינו בדוק, וניתן על כן לסמוך עליו.

ג. להלן, המחשה של שני סוגי התיעוד: הרישומים ביומני קבלה של בתי חולים, בגיליונות סיכומי מחלה אישיים, ביומני המחלקה הפתולוגית בבתי החולים וביומני בתי הקברות – מהווים רישומים ראשוניים; ואילו רישומי משרד הבריאות ומשרד הפנים בדבר לידות ופטירות – לרבות התעודות המופקות בהקשר זה על ידי משרד הפנים – מהווים רישומים משניים.

2. משקלו הראייתי של התיעוד

א. הוועדה – אשר כידוע, אינה כפופה לדיני הראיות – ראתה בשני סוגי התיעוד, בסיס נאות לקביעת ממצאים. עם זאת, מטבע הדברים, הוענק לתיעוד הראשוני מעמד מועדף; ומידת הראיה הדרושה להעמדת ספק באמינותו, עולה במידה משמעותית על זו הדרושה להקמת ספק באמינותו של התיעוד המשני.

ב. שיבושים שנפלו – ובפועל היו כאלה – ברישום שמות התינוקות הן בתיעוד הראשוני והן בתיעוד המשני, אינם פוגעים באמינותו של התיעוד ובכוחו הראייתי, ועניינם, בקשיים שהערימו בכל הקשור בייחוס הרישום שבתיעוד לאדם זה או אחר.

3. הטיעון כנגד אמינות התיעוד: מסמך כוזב – מסמך מזויף

א. בתחילת הדרך, נשמעה מפיהם של אישים שונים, שעשו עצמם לדוברי המשפחות המתלוננות טענה, כי התיעוד שעליו סמכו שתי הוועדות הקודמות ממצאים של פטירה וקבורה – ואשר כמותו נאסף גם על ידי הוועדה הנוכחית – הינו תיעוד מזויף, לאמור: שלא נערך על ידי מי שנחזה להיות העורך ואף לא במועד הנקוב בו. ברם, מאוחר יותר – משהסתבר שהתיעוד אינו מזויף במשמעות האמורה – שונתה הגישה ובמקום "זיוף" נטען כי, תוכנם של התעודות המדברות בפטירת התינוקות הינו כוזב – אף שנעשה כפי שנעשה בזמן אמת ועל ידי אלה החתומים על התעודות – על מנת להסוות מעשים של חטיפה ממסדית מכוונת.

ב. בהקשר זה – שיידון בהרחבה בחלק השלישי העוסק בבירור טענת החטיפה – מן הראוי לציין כבר כאן: לא אותר על ידי אף אחת משלושת הוועדות מקרה, שלגביו קיים תיעוד המשקף פטירה של תינוק כאשר התינוק חי.

4. פרשיית התינוק יוסף כהן

במהלך עבודתה של הוועדה, נעשה ניסיון – אחד ויחיד – להטעות את הוועדה ולהציג מקרה שבו, על אף קיומו של תיעוד בדבר פטירתו של תינוק אותו התינוק לא נפטר, את הטענה שאותו תינוק, יוסף כהן שמו, לא נפטר – כאמור בתיעוד הרשמי – סמך קרוב משפחה שפנה אל הוועדה על מסמך, שלפיו טופל עניינו של התינוק כתינוק חי, במועד מאוחר למועד הפטירה המתועד. המסמך נשלח על ידי הוועדה לבדיקה במחלקה לזיהוי פלילי של משטרת ישראל; וממצא הבדיקה – החד משמעי – הוא שהמסמך האמור הינו מסמך מזויף (החומר שמור בארכיון הוועדה).

5. פרשיית משפחת סיביליה

א. פרשייה זו נדונה בהרחבה בפרק עשרים ותשעה שבחלק השלישי, בהתחשב בכך שהטוענים כנגד אמינותו של התיעוד המדבר בפטירתם של תינוקות שנעלמו

להוריהם רואים בה ראייה מוחצת להוכחת עמדתם. כאן נסתפק בהבאת עיקרי הפרטים בלבד.

ב. משפחת סיביליה טוענת כי אחד מבניה שעל פי התיעוד הקיים נפטר בבית החולים, נחטף ונמסר לאימוץ; וזאת, על אף שאבי המשפחה היה נוכח בקבורתו אך נמנע, משום מה, מלזהות את גופתו.

לטענת בני המשפחה – אשר נמנעה במכוון מלהגיש תלונה ולהעיד בפני הוועדה או לשתף עמה פעולה בדרך אחרת – עלה בידם, עשרות שנים לאחר שהאח התינוק נפטר על פי התיעוד, לאתרו בחיים, כשהוא מאומץ במשפחה זרה.

ג. בבירור שערכו חוקרי הוועדה נמצא שאין לטענת בני המשפחה אחיזה, והממצאים מפורטים בהרחבה בפרק עשרים ותשעה שבחלק השלישי.

פרק ארבעה עשר

עיקרי התיעוד שאותר: בתי חולים

הערות פתיחה

I. כפי שכבר נאמר, מבין 746 התינוקות שעניין היעלמותם להוריהם בארץ הונח על שולחן הוועדה (ראה טבלה מס' 3 בקובץ הטבלאות) כ-500 תינוקות נעלמו להוריהם מבתי חולים וכ-200 תינוקות נעלמו מבתי התינוקות (ראה טבלה מס' 6 בקובץ הטבלאות). ייחודה של תקופת המחנות ביחס לתקופת המעברות, נעוץ - כפי שכבר הודגש - בכך שבתקופת המחנות - להבדיל מתקופת המעברות - הוחזקו התינוקות מחוץ למסגרת המשפחתית, בבתי תינוקות; ואשפוזם בבתי חולים - חיצוניים, קרי: שמחוץ למחנות - נעשה שלא בידיעת ההורים וללא מעורבותם.

II. בארכיונים של בתי החולים, שאותרו על ידי חוקרי הוועדה, נמצאו רשומות מקוריות, אשר הרישום בהן, בהיעדר ראייה לסתור - וראיה כזו אין - נמצא אמין ומהימן. רשומות אלו, אפשרו לוועדה לקבוע - בעיקרון על פי שמותיהם של התינוקות - מי מאלה שנעלמו להוריהם אושפזו בבתי החולים שרשומותיהם אותרו; והעיקר, מה קרה עם כל אחד מהם בבית החולים, לרבות מה הייתה הסיבה לאשפוזו, המקום ממנו נשלח לאשפוז, מהלך מחלתו ופרטי הטיפול שניתן לו ואם נפטר או החלים (ו"שותרר" בלשון בית החולים).

III. בין בתי החולים שפעלו בארץ בתקופה הרלוונטית לחקירת הוועדה, ואשר בהם אושפזו וטופלו תינוקות מאוכלוסיית התינוקות שנעלמו להוריהם, מצויים בתי חולים ממשלתיים, בתי חולים של קופת חולים, בתי חולים עירוניים, בתי חולים פרטיים, בתי חולים של רשת הדסה ובתי יולדות. חוקרי הוועדה סרקו את הארכיונים של כל בתי החולים שנמצאו רלוונטיים לפעילות החקירה.

IV. בהתחשב במספר התינוקות שנעלמו להוריהם מבתי חולים, הייתה לארכיוניהם של אותם בתי החולים שבהם אושפזו תינוקות – או ששימשו כבתי חולים ליולדות – חשיבות עליונה לפעילות החקירה. להלן, יוצג בפרק זה, מצג תמציתי של בתי החולים הנוגעים לעניין, אשר גופי החקירה של הוועדה עמלו לאיתור ארכיוניהם ולמיון החומר שנמצא בארכיונים שנתגלו.

1. בתי חולים ממשלתיים

בתי חולים אלה מתחלקים לארבע כיתות: (א) בתי חולים ממשלתיים ששירתו את כלל האוכלוסייה; (ב) בתי חולים של השר"ל (שירות רפואי לעולה, שפעל מטעם הסוכנות בשיתוף משרד הבריאות), שהוקמו והופעלו בתוך מחנות העולים; (ג) בתי חולים ממשלתיים-צבאיים (שעל פי הסדרים מיוחדים קלטו עולים, לרבות ילדי עולים); (ד) בתי חולים ממשלתיים מיוחדים, כגון: למחלת שיתוק ילדים או למחלות מידבקות (לרבות שחפת).

א. בתי חולים ממשלתיים כלליים

בתי החולים הממשלתיים הכלליים קיימו ארכיונים מסודרים, בהם נמצא חומר תיעודי רב. על בתי חולים אלה נמנים:

(1) בית החולים רמב"ם – בחיפה – שימש בתקופה הרלוונטית כבית החולים העיקרי אליו הופנו עולים ובני משפחותיהם ממחנות העולים שפעלו בחלקה הצפוני של הארץ, לרבות מחנות בית ליד, עין שמר ועתלית. בבית חולים זה נשמר ארכיון מסודר ביותר המכיל חומר בעל ערך רב לעבודה הוועדה.

(2) בית החולים הממשלתי טבריה (פוריה-שוויצר) – שימש כבית חולים וכבית יולדות באזורו. עיקר המאושפזים בו מבין העולים, היו תושבי המעברות שקמו מסביב לטבריה, בית שאן ואצבע הגליל. חוקרי הוועדה מצאו חלקים גדולים מהארכיון שלו.

(3) בית חולים הירקון בתל אביב - פעל עד אמצע שנות החמישים בלבד אף שלא היו בו באופן פורמלי מחלקות ילדים, בכל זאת אושפזו בו גם ילדים. ספרי קבלת החולים של בית חולים זה, אותרו בארכיון בית החולים תל השומר ובגנוז המדינה ושימשו לעזר לחוקרי הוועדה.

(4) בית חולים דג'אני ביפו - שימש בתקופה הרלוונטית לעבודת הוועדה (ובמיוחד אמורים הדברים בשנים 1949, 1950), לאשפוז עולים מכל מחנות העולים ובתי העולים. בית החולים שימש גם בית חולים לילדות. עם סגירתו הועבר ארכיונו של בית החולים - שרק חלק ממנו אותר - לבית החולים וולפסון שעל גבול חולון-בת ים (פרטים נוספים בפסקה המדברת בבתי יולדות).

ב. בתי חולים שהופעלו במחנות העולים על ידי השר"ל (שירות רפואי לעולה)

מדובר בבתי חולים שהוקמו במחנות העולים והופעלו על ידי השר"ל (שפעל מטעם הסוכנות בשיתוף עם משרד הבריאות). ככל שהדבר נוגע לחקירת הוועדה, בתי חולים אלה נסגרו ופורקו עם המעבר ממחנות למעברות; וככלל, הארכיונים הרפואיים המתאימים לחולים שטופלו במסגרתם, לא אותרו, אבדו או הושמדו.

עם זאת ראוי לציין:

(1) בית החולים במחנה עין שמר - חלק מהארכיון הרפואי של בית חולים זה הוצג בשעתו בפני חוקרי וב"מ; אך לאחר מכן אבד ולרשות הוועדה נותרו רק הנתונים אשר שימשו את וב"מ, בעריכת הדו"ח שהגישה.

(2) בית החולים במחנה בית ליד - במסגרת זו פעלו שלושה בתי חולים של השר"ל; כאשר חלק מהתיקים הרפואיים של בתי החולים הללו שרד בתיקי החקירה של וב"מ.

(3) בית החולים במחנה מעבר עתלית - לבית חולים זה הגיעו גם עולי תימן וילדיהם. הארכיון הרפואי של בית חולים זה הושמד עם הפיכתו של מחנה עתלית למחנה שבויים.

(4) בית החולים בפרדס חנה - שימש לעתים גם את תושבי אשכול מחנות עין שמר. הארכיון הרפואי שלו אבד, פרט למחברת רישום פטירות שאותרה בארכיון הסוכנות.

ג. בתי חולים - צבאיים (במקור)

(1) בבתי החולים סרפנד (אסף הרופא) ותל ליטווינסקי (תל השומר), שהיו במקורם בתי חולים צבאיים, אושפזו בשעתו - על פי הסדר שהושג בינם לבין השר"ל - ילדי עולים וביניהם גם ילדי עולים מתימן; וזאת - לנוכח המחסור במיטות לילדים בבתי החולים האחרים.

בית החולים סרפנד החל לקבל ילדים לאשפוז בדצמבר 1949; ובערך מאותו מועד נתקבלו ילדים לאשפוז גם בבית החולים תל השומר.

(2) חלקים נכבדים מארכיון בית החולים סרפנד המתייחסים לתקופה הרלוונטית לחקירה, נמצאו ועמדו לרשות החוקרים. במיוחד ראויים לציון בהקשר זה יומני קבלת חולים, תעודות פטירה, כרטיסי חולה, ויומני נתיחה שלאחר המוות (החל משנת 1950).

(3) בבית החולים תל השומר נמצא ארכיון מסודר, הכולל יומני קבלת חולים, גיליונות סיכומי מחלה ופרוטוקולים של נתיחות לאחר מוות (בארכיון נפרד).

ד. בתי חולים ממשלתיים מיוחדים (מחלות מידבקות ומיוחדות)

(1) בין בתי חולים אלו נמנים: בית החולים למחלות מידבקות (לרבות שיתוק ילדים) בפרדס כץ; ובית החולים למחלות ריאה - (לרבות שחפת) - בדיר עמאר (איתנים).

(2) הארכיון של בית החולים פרדס כץ נמצא בבית החולים תל השומר, ואילו הארכיון של בית החולים דיר עמאר, אותר במחסן בית החולים לחולי נפש בבאר יעקב.

(3) בהקשר למחלות ריאה, ראוי לציון הארכיון של הליגה למלחמה בשחפת - הכולל מידע רב ערך על חולים שטופלו במוסדות קטנים - שעמד לרשות חוקרי הוועדה.

2. בתי חולים של קופת חולים

א. הקבוצה השנייה של בתי החולים הרלוונטיים לפעילות הוועדה, הם אלה השייכים לקופת חולים הכללית, כגון: בית החולים בילינסון (בפתח תקווה) ובית החולים העמק (בעפולה).

ב. בתקופת המחנות, ככלל, לא אושפזו עולים - לרבות ילדים - בבתי החולים של קופת חולים מטעמי תקציב. בתקופת המעברות השתנה המצב ולנוכח הביטוח הרפואי שניתן לעולים בקופת חולים, החלו לאשפז את תושבי המעברות בבתי החולים של קופת חולים (לרבות בית החולים בילינסון והעמק).

ג. חוקרי הוועדה איתרו בארכיונים של בתי חולים אלה, חומר ארכיוני רב ערך, שאפשר את פיענוח גורלם של חלק מהתינוקות שנעלמו להוריהם בתקופת המעברות. עם זאת, ראוי לציין כי בבית החולים בילינסון, נשמר הארכיון מהתקופה הרלוונטית בשלמותו, ואילו בבית החולים העמק, על אף ארכיונו השמור, לא נמצא בשלמותו התייעוד של המחלקה הפתולוגית.

3. בתי חולים עירוניים

בתקופה הרלוונטית לחקירה, פעלו בחיפה ובתל אביב בתי חולים עירוניים: בית החולים רוטשילד חיפה; ובית החולים הדסה בתל אביב. ככלל, טיפלו בתי חולים אלה בתושבי הערים בלבד. עם זאת, התברר כי בשניהם טופלו גם עולים שהגיעו ממחנות העולים; לרבות עולים מתימן. חוקרי הוועדה הסתייעו בארכיונים של בתי חולים אלה, שנשמרו מסודרים ונגישים.

4. בתי חולים פרטיים (לרבות בתי החולים של הדסה)

בין בתי חולים אלה, נמנו בתי החולים הבאים:

א. הדסה ראש העין

(1) בית חולים זה הוקם במחנה עולי תימן בראש העין; והופעל על ידי הדסה כשלוחה של בית החולים הדסה ירושלים על פי הסדרים מיוחדים שנעשו בהקשר זה עם השר"ל. בית חולים זה פעל עד שנת 1951, עד סגירת מחנה העולים בראש העין. חלק נכבד מארכיונו של בית חולים זה הועבר לסוכנות, ואותר על ידי חוקרי הוועדה שנעזרו בו רבות.

(2) בית החולים שערי צדק בירושלים: ארכיונו של בית חולים זה – שהופעל על ידי עמותת פרטית – נשמר וחוקרי הוועדה איתרו בו חומר משמעותי לעבודת הוועדה.

5. בתי יולדות

ארכיוני בתי היולדות המפורטים להלן, סיפקו לחוקרי הוועדה מידע רב בכל הקשור למועדי לידה ובמיוחד לגורלם של תינוקות שנעלמו להוריהם סמוך לאחר לידתם. ואלה בתי היולדות:

א. בית חולים דג'אני ביפו (לימים צהלון)

בית חולים זה – שפעל כבית חולים ממשלתי לילדים וליוולדות – היה פעיל בתקופה הרלוונטית לעבודת הוועדה. בית החולים, נסגר בשנות השמונים וארכיונו הועבר לבית החולים וולפסון. חוקרי הוועדה מצאו בארכיון בית החולים וולפסון תיעוד חלקי בלבד בקשר לפעילותו של בית החולים דג'אני בשנים הרלוונטיות לעבודת הוועדה: יומני לידה וכרטסת חולים.

יצוין, כי הארכיון של בית חולים זה עמד בשעתו לרשות חוקרי וב"מ; והרישומים שנעשו על ידם שימשו גם הם את חוקרי הוועדה.

ב. בית יולדות ברנדייס (חדרה)

(1) בית יולדות זה, היה מחולק לשניים: חלק אחד – הופעל על ידי השר"ל ושירת, בין היתר, את היולדות ממחנות העולים בית ליד, עין שמר ופרדס חנה; חלק שני – שירת את האוכלוסייה המקומית מטעם קופת חולים. רובו של הארכיון של בית היולדות – ששירת כאמור גם את העולים – הושמד. אותו חלק של הארכיון שעמד לרשות חוקרי הוועדה, הצטמצם לחשבונות לתשלום עבור אשפוז בבית היולדות; ואלה אותרו בגנוזך המדינה.

(2) יצוין, כי מאמץ מיוחד של חוקרי הוועדה, גילה חומר ארכיוני המתייחס לבית החולים זה, שלא עמד לרשות הוועדות הקודמות. כך התגלו ספר לידות (יומן), המתעד לידות שאירעו בבית החולים מיוני 1952 עד מאי 1953; ורישומים חלקיים של דיוות לידות שהתרחשו בבית החולים.

ג. בית החולים הסקוטי בטבריה

בית חולים זה שייך למיסיון והופעל על ידו. בתקופה הרלוונטית לעבודת הוועדה שימש בית החולים כבית יולדות, ובתור שכזה אושפזו במסגרתו בתקופת המעברות עולים חדשים מהסביבה הסמוכה. הארכיון של בית חולים זה נעלם וחוקרי הוועדה לא הצליחו לאתר.

ד. בתי חולים ליולדות בפתח תקווה, כפר סבא ורחובות

(1) במקומות אלו קיימו הרשויות המקומיות בתי חולים ליולדות, בהם אושפזו גם עולות חדשות, בעיקר בתקופת המעברות.

(2) החומר הארכיוני של בתי יולדות אלו נמצא בחלקו בלבד: לגבי בית היולדות בכפר סבא - נמצאו יומני הלידות מהשנים הרלוונטיות; לגבי בית היולדות בפתח תקווה - נמצאו בארכיון העירייה כרטיסי יולדות ותינוקות שנולדו בו; ואילו לגבי בית היולדות ברחובות - נמצאו בארכיון בית החולים יומני לידה.

ה. בתי חולים ליולדות בחיפה

(1) בחיפה פעלו בתקופה הרלוונטית מספר בתי חולים פרטיים ליולדות - "מולדה", "אימהות", "בתר" - אשר טיפלו בין היתר גם בעולים חדשים. מבתי חולים אלה לא נותרו, למרבית הצער, ארכיונים כלשהם; והמידע שהושג בקשר אליהם בא ממקורות משניים, לרבות מעדויות של עדים שנזקקו לשירותיהם.

ו. בית יולדות נהריה

פעל בשנות החמישים ושירת גם את מעברות העולים באזור הצפון. מאוחר יותר, נטמע בית חולים זה בבית החולים הממשלתי הכללי של נהריה. חלק הארי של ארכיון בית היולדות אבד; ובידי חוקרי הוועדה נותר יומן לידות בודד מהשנים 1950-1951.

6. בתי החולים של הדסה

א. לצד בתי החולים של הדסה שכבר אוזכרו - בית החולים הדסה במחנה ראש העין ובית החולים העירוני הדסה בתל אביב - פעלו במסגרתה של רשת זו בתי חולים נוספים, שפעילותם רלוונטית לחקירת הוועדה ובהם: הדסה ירושלים והדסה באר שבע.

ב. הארכיון של הדסה ירושלים מסודר ונגיש ושימש את חוקרי הוועדה. לעומת זאת, הארכיון של בית החולים הדסה באר שבע - שהפך לבית חולים סורוקה של היום - אבד.

7. רשת סניפי מגן דוד אדום

חוקרי הוועדה השקיעו מאמצים רבים לאיתור ארכיוני מגן דוד אדום באזורים הרלוונטיים לחקירת הוועדה, במיוחד בקשר לשימוש באמבולנסים. ברם, למרבית הצער, לא נמצא חומר ארכיוני בקשר לפעילות של מגן דוד אדום בהקשר לקליטת העלייה בשנים הרלוונטיות לחקירת הוועדה, פרט לחשבונות חלקיים שהוגשו על ידי מגן דוד אדום לשר"ל במהלך השנים 1949–1950.

8. סיכום

א. חוקרי הוועדה השקיעו מאמצי איתור, מיון ובילוש מרובים על מנת לאתר חומר תיעודי רפואי שהתייחס לאוכלוסיית התינוקות של העולים מתימן בתקופה הרלוונטית לחקירה. החומר שנמצא – ולמגינת הלב לא כל התיעוד הרפואי של המוסדות הרפואיים שטיפלו באוכלוסיית התינוקות האמורה נשמר – סיפק מידע אמין באשר לגורלם של חלק הארי מאוכלוסיית התינוקות שנעלמו להוריהם והקים את הבסיס למסקנה כי ההיעלמות נעוצה, בעיקרו של דבר, באי דיווח להורים על רקע של "ניתוק הקשר" בינם לבין התינוקות ששוכנו בבתי תינוקות או אושפזו בבתי חולים. ה"נתק" האמור גרם לשניים אלה: ראשית – לכך שלא דווח להורים בזמן אמת על פטירתם של תינוקות בבתי תינוקות, ואלה נקברו שלא בנוכחות הוריהם; שנית – תינוקות שנותרו ללא ביקורים בבתי תינוקות ותינוקות, שהחלימו בבתי חולים ולא נמצאה דרך להחזירם להוריהם בשל אי היכולת לאתרם, עשויים היו להפוך "נעדרים" ומועמדים אפשריים למסירה מזדמנת לאימוץ.

ב. תמונת המאמץ לגילוי תיעוד במישור הרפואי לא תהיה שלמה אם לא יצוין כי במסגרת המאמץ הכולל שנעשה בהקשר זה, פעלו החוקרים גם בארכיון של קופת חולים הכללית; וזאת – בהתחשב בכך שבתקופת המעברות, קופת החולים הכללית היתה הגורם המרכזי שסיפק שירותי בריאות לעולים, שהפכו לחלק אינטגרלי של כלל האוכלוסייה.

ג. הסקירה המוצגת לעיל בדבר פעילות החקירה בבתי החולים, הינה סקירה כללית ומסגרתית. תכליתה של הסקירה, לתת לקורא הדו"ח, מושג בסיסי בלבד בדבר מאמצי

החקירה שהוקדשו לאיתור התיעוד הרפואי, המתייחס לאוכלוסיית התינוקות בתקופת מחנות העולים ובתקופת המעברות.

ד. כאמור, החומר התיעודי הרפואי אשר שימש לחשיפת גורלם של מרבית התינוקות שנעלמו להוריהם, מצוי ב"ארכיון הוועדה", ופרטי המידע הרלוונטי לכל אחד מן התינוקות שגורלם התברר, מצויים במכתבים האישיים המיועדים לכל אחת מהמשפחות שהתלוננו על היעלמות ילדיהן.

פרק חמישה עשר

עיקרי התיעוד שאותר: בתי קברות

הערות פתיחה

I. לצד התיעוד שנמצא בארכיוני בתי החולים שטיפלו בתינוקות של עולים בתקופת המחנות ובתקופת המעברות, נבדקו ארכיונים של גופי חברות קדישא ונסקרו בתי הקברות שפעלו ברחבי הארץ בשתי התקופות האמורות.

כאן – כמו לגבי בתי החולים – תסתפק הוועדה בהצגה כללית של מאמצי החקירה בתחום זה, וזאת – על מנת להמחיש את היקף המאמצים ואת יסודיות החיפוש שנעשה מטעם הוועדה – ועל ידי חבריה – במגמה לאתר כל פיסת מידע אפשרית בדבר גורלם של התינוקות שנעלמו להוריהם.

II. הארכיונים שאותרו כוללים, בין היתר: רישיונות קבורה שהוצאו על ידי משרד הבריאות, על פי דיווח רפואי על הפטירה (תיעוד משני), ויומני קבורה מקוריים רציפים וכתונולוגיים, שנערכו על ידי חברות קדישא (תיעוד ראשוני), בהם מצוין – ללא מפה בדרך כלל – מיקום הקבורה של הנפטר. כן נמצאו התחייבויות של הסוכנות לתשלום עבור הקבורה.

III. במיוחד ראוי לציין, כי במסגרת פעילות החקירה אותרו על ידי חוקרי הוועדה רשומות מקוריות של חברות קדישא, שטיפלו בקבורה בבתי קברות רלוונטיים לעבודת הוועדה. בתקופת המחנות מדובר בבתי הקברות שנמצאו בסמוך למחנות העולים, שבהם רוכזו עולי תימן ובסמוך לבתי החולים שבהם אושפזו תינוקות מאותם מחנות, ולגבי תקופת המעברות – מדובר בבתי קברות שנמצאו בסמוך למעברות ולבתי החולים שנתנו שירות רפואי ליושביהן.

למרבית הצער, לא בכל בתי הקברות הרלוונטיים נשמרו המסמכים האמורים, בחלק מבתי הקברות נשמרו המסמכים באורח חלקי בלבד, ובחלק מבתי הקברות - ביניהם כאלה שפסקו בינתיים להיות פעילים - לא נמצאו מסמכים כלל.

IV. זאת גם זאת: רק חלק - קטן יחסית - של המסמכים שאותרו כוללים פרטים המאפשרים איתור מדויק ומוסמך של מיקום הקבורה, כאשר במקרים רבים, בשל היעדר מצבות או סימון בר-קיימא אחר למקום הקבורה, אין ברישומים שבמסמכים האמורים כדי לספק פרטים מספקים לאיתור הקברים.

V. עם זאת, בכל הקשור לעובדת הקבורה כשלעצמה, מספקים היוםונים רישומים ראשוניים מקוריים, אמינים ומהימנים; כאשר גם לרישיונות הקבורה, המהווים רישומים משניים, יש משקל ממשי בהקשר זה. בהיעדר ראיה לסתור, הנחת העבודה של הוועדה היא כי ניתן לסמוך על היוםונים ועל אסופות רישיונות הקבורה, כממצאים ודאיים בדבר קבורתם של הנפטרים ולמצוא בכך ראיה נוספת לפטירתם.

בחלק נכבד של המקרים, מצטרפים רישומים אלה לתיעוד ראשוני - בדרך כלל מבית חולים - המעיד על פטירתו של מי שהובא לקבורה. בדרך זו, משלימות רשומות חברות קדישא את מהימנותו ואמינותו של התיעוד שאותר בבתי החולים ולהיפך.

להלן תוצג בפרק זה, סקירה כללית של התיעוד שאותר בקשר לקבורה בבתי הקברות העיקריים.

1. בתי קברות באזור נתניה, חדרה ועפולה

א. בית הקברות עירון

(1) שימש בשנים הרלוונטיות לחקירה, כבית קברות לאוכלוסיית מחנה העולים בעין שמר. בית הקברות מוזנח, מזה שנים רבות שאין קוברים בו ומצויות בו מצבות בודדות בלבד המתייחסות לילדים.

(2) על פי הודעה שמסר אחד הקברנים - שעבד במקום כשנה, בשנים 1949-1950 - הקבורה נעשתה בפועל על ידי קבוצת עולים מתימן ממחנה עין שמר "ללא סימון

וללא רישום, ללא סדר, לא בשורות עוקבות... פעם פה ופעם שם". לדבריו "בלוויות היו גברים... נשים לא. לא היה ליווי של בני משפחה. כל שבוע קבורה של 3-4 תינוקות, לא היה שם על הארון. כיסו בחול את הארון ולא היה כל רישום שלט, מצבה, על הקברים".

(3) התיעוד שנותר מפעילות הקבורה שקוימה בבית קברות זה, מצטמצם ליומן קבורה בודד, הנקרא "פנקס 50" (כפי שסומן על ידי ועדה קודמת). ביומן מצויים שמות של נפטרים משוכני מחנה עין שמר א', וככל הנראה נעשה הרישום בו על ידי הנהלת המחנה.

חוקרי הוועדה נעזרו ביומן האמור לפיענוח גורלם של תינוקות שנעלמו להורים.

ב. בית הקברות פרדס חנה

בית קברות זה צמוד לבית הקברות עירון והוא שימש את תושבי פרדס חנה ועין שמר. הקבורה בבית קברות זה נעשתה על ידי מתנדבים מקומיים של חברה קדישא. בשנים האחרונות שופרה חזותו של בית הקברות ובין היתר שופצו קברים ומצבות. ככל שהתרשמה הוועדה, שיפור החזות ושיפוץ המצבות לא נעשו במטרה להכשיל את בירור הטענה שהתינוקות לא נפטרו אלא נחטפו כפי שנטען על ידי דוברי העדה התימנית.

בארכיון של בית הקברות נמצאו יומני קבורה מקוריים החל משלהי שנת 1950; וכן יומני קבורה משותזרים - על ידי אנשים שזהותם לא התבררה - לשנים 1949-1950. כן נמצאו, חלקית, קבצים של רישיונות קבורה לשנים הרלוונטיות.

חוקרי הוועדה נעזרו בתיעוד זה על אף היותו חלקי בלבד ועל אף שיומני 1949-1950 הינם משותזרים. ככל שהתברר לוועדה השחזור לא נעשה בהקשר לתופעת ההיעלמות ואין לחשוש - על כן - שמא עוותו הרישומים.

ג. בית הקברות כרכור

בית קברות גדול יחסית, לא הרחק מזה של פרדס חנה. בתוך בית הקברות עובר ואדי; וחלק לא מבוטל מן הקברים שניכרו בתוואי שלו – וביניהם, ככל הנראה, קברים של ילדים – נסחף בשיטפונות במשך השנים.

כיום בית הקברות אינו פעיל. בשנים הרלוונטיות לפעילות הוועדה שירת בית הקברות בעיקר את מוסדות מלב"ן שפעלו בסביבה. מן התייעוד של בית הקברות מצויים ברשות חוקרי הוועדה: יומן קבורה חלקי ורשימה שמית של נפטרים – רובם המכריע מבוגרים – שנקברו במקום.

ד. בית הקברות שער מנשה

גם בית קברות זה, שימש לקבורת אלה שנפטרו בבית החולים של מלב"ן – השייך לג'וינט – המצוי בסמוך לו. במקום יש מצבות והרישום תואם למיקומן.

בדיקה מדוקדקת של חוקרי הוועדה העלתה, שלא קבורים במקום תינוקות נעדרים.

ה. בית הקברות חדרה

בית קברות זה שימש מקום קבורה גם לנפלים מבית היולדות ברנדייס, בו אושפזו יולדות משוכני מחנות העולים בפרדס חנה, עין שמר ובית ליד.

התייעוד שנמצא בבית קברות זה חלקי אך מדויק; והוא כולל את פרטי הנפלים מבית היולדות ברנדייס שנקברו בו בתקופה הרלוונטית לחקירת הוועדה.

ו. בית הקברות הישן עפולה

(1) בית הקברות היה פעיל בתקופה הרלוונטית לחקירה. בית הקברות מסודר וברשות החוקרים נמצא יומן קבורה מקורי המתעד, בין היתר, קבורת ילדים שנפטרו בבית חולים העמק בתקופה הרלוונטית לחקירה.

(2) חוקרי הוועדה לא מצאו ביומן זה, רישומים בקשר לקבורת ילדים משוכני מחנות העולים, שנפטרו באותה תקופה.

ז. בית הקברות הישן נתניה (שכונת בן ציון)

(1) בבית קברות זה נקברו – בין היתר – ילדים ממחנות העולים בבית ליד, שנפטרו בתקופה הרלוונטית לעבודת הוועדה.

(2) התיעוד המתייחס לפעילותו של בית קברות זה, הושמד על ידי אשת הקברן המקומי, לאחר מותו, וברשות הוועדה נותרו רק הרישיונות שהוצאו על ידי משרד הבריאות לקבורה בבית קברות זה. יומני קבורה לא נמצאו, אין סדר במיקום הקבורה וקשה לאתר קברים במקום.

יצוין כי בבית הקברות מצויות מספר חלקות הנושאות שילוט שלפיו נקברו שם ילדי תימן; כאשר בתחום החלקות האמורות מפורזות מספר מצבות.

על אף מצב הדברים האמור, נעזרו חוקרי הוועדה ברישיונות קבורה – לאיתור גורלם של תינוקות שנעלמו להוריהם.

ח. בית הקברות כפר יונה

(1) בית קברות זה שימש את הנפטרים ממחנות העולים בבית ליד. ברשות חוקרי הוועדה מצויים רישיונות קבורה ויומני קבורה המתעדים את הפעילות שהייתה בבית קברות זה החל משנת 1953. כל הנסיבות מלמדות, כי נתקיימה בבית קברות זה פעילות קבורה גם בשנים קודמות. ברם, אין כל תיעוד על כך. חלקים מבית הקברות, נחשבים כשטחי קבורה ללא מצבות, אך תיעוד פורמלי בהקשר זה אין.

(2) בקשר לקבורה בבית קברות זה, הועלו טענות קשות של קבורה בקברי אחים, האסורה על פי ההלכה. ברם, ועדת בדיקה של משרד הדתות קבעה בשנות השמונים, כי לא קיימים שם קברי אחים. דו"ח הוועדה של משרד הדתות לא אותר, אך קיימות בהקשר זה עדויות שנגבו בשעתו על ידי המשטרה עבור אותה ועדה.

חוקרי הוועדה, נעזרו בחומר שנמצא - במיוחד רישיונות קבורה - בקשר לאיתור גורלם של תינוקות שנעלמו להוריהם.

2. בתי הקברות באזור תל אביב - פתח תקווה

א. בתי הקברות בנחלת יצחק ובקריית שאול (תל אביב)

(1) בית הקברות בנחלת יצחק היה פעיל עד לשנת 1949; והפעילות נמשכה בבית הקברות קריית שאול, הפעיל עד היום. הקבורה בוצעה באחריות חברה קדישא של תל אביב; אשר ניהלה ושימרה בצורה מסודרת, יומני קבורה, רישיונות קבורה ואף אישורי קבורה פנימיים. אישורי הקבורה כוללים גם רישום קבורה של נפלים.

(2) על אף הרישום המסודר והשמור, קיימת בעיה בכל הקשור לאיתור קברים בשטח. זאת - כך נראה - במידה רבה, בשל היעדר מצבות במקום והימצאותן של מצבות שלא במקום המתחייב מן הרישום.

(3) בבתי קברות אלה - ובמיוחד אמורים הדברים בזה שבקריית שאול - נקברו, בין היתר, ילדים - לרבות של משפחות עולים מתימן - שנפטרו בבתי החולים המרכזיים של האזור: תל השומר, דג'אני, פרדס כץ והדסה תל אביב.

(4) חוקרי הוועדה נעזרו רבות ברישומים המסודרים המתעדים את הקבורה בבתי קברות אלה.

ב. בית הקברות בסגולה (פתח תקווה)

(1) בית קברות מסודר ובו ארכיון הכולל יומני קבורה, רישיונות קבורה ואישורי קבורה - כולם מקוריים ומזמן אמת - החל משנת 1947. במסגרת שיפוץ קברים, נוצקו רצועות בטון באזורי קבורה שבהם לא נמצאו מצבות; כאשר שמות הנפטרים שנקברו במקום על פי הרישום, מופיעים על גבי היציקה.

יציקת הבטון שימשה בסיס לטענה: כי בדרך זו הונצח הרישום הכוזב, לפיו נקברו כביכול במקום תינוקות מאלה שנעלמו להוריהם; וכי בדרך זו נמנע מההורים לפתוח את הקברים על מנת לבדוק את תוכנם. לטענה זו לא נמצאו סימוכין; וכן לא נמצא דבר המטיל ספק במהימנות הרישומים ובכוונה הכנה שליוותה את יציקת הבטון.

(2) ביזמת משפחות הנעדרים נפתחו בבית קברות זה בשלהי שנת 1996 עשרה קברים; ותוצאות בדיקת הממצאים שנמצאו בקברים תומכים באמיתות הרישומים המתייחסים לקברים אלה (דיון רחב בקשר לפתיחת הקברים מצוי בחלק השלישי).

בבית קברות זה נקברו ילדים ממחנות העולים בראש העין; וכן ילדים ממחנות עולים אחרים, שנפטרו בבתי החולים שבסביבה; תל השומר ופרדס כץ.

יצוין, כי בית הקברות של ראש העין – להבדיל מזה שבסגולה – לא היה פעיל בתקופה הרלוונטית לחקירת הוועדה.

3. בתי הקברות בירושלים

הערות פתיחה

באזור ירושלים פעלו – ופועלות – מספר חברות קדישא על בסיס עדתי: חברה קדישא ספרדית, תימנית, כורדית, פרסית, אשכנזית ועוד. במקביל פועלת חברה קדישא כללית, שבשנים הרלוונטיות לחקירת הוועדה 1949–1954 קיימה את הרוב המכריע של הקבורות שנעשו בירושלים. זאת משום שבתקופה זו, לא הייתה גישה לחלקות העדתיות בהר הזיתים וטרם הוקצו חלקות תמורתן בהר המנוחות.

חברה קדישא תימנית לא קיימה בירושלים פעילות קבורה משלה בשנים 1949–1954; ואילו חברה קדישא ספרדית החלה בפעילות קבורה משלה בשנת 1951 בהר המנוחות. בשנים הרלוונטיות לחקירת הוועדה, התמקדה פעילותה של חברה קדישא ספרדית בקבורת אלה שנפטרו במעברות וביישובים של פרוזדור ירושלים וירושלים גופה. יומן חלקי של נפטרים אלה, מצוי ברשות חוקרי הוועדה.

נראה כי בתקופה הרלוונטית לחקירת הוועדה קיימה הקבורה בעיקרה על ידי חברה קדישא כללית; וזו שמרה מערכת מלאה ומסודרת של אישורי קבורה.

א. בית הקברות בשיח' באדר

(1) בית הקברות זה – המצוי בצמוד לגן סאקר – שימש את אוכלוסיית ירושלים בתקופת מלחמת השחרור. לא מכבר, קיים בבית קברות זה מבצע של הקמת מצבות בטון על פי רישומי חברה קדישא כללית. המבצע עורר בשעתו את כעסם של בני המשפחות המתלוננות על היעלמות ילדיהם, אשר סברו כי בדרך זו טושטשו סימנים שניתן היה להוכיח באמצעותם כי הרישומים כוזבים. ברם, לטעון זה לא נמצאה אחיזה בראיות.

(2) בבית קברות זה נקברו תינוקות שנפטרו בבתי החולים איתנים והדסה ירושלים. חוקרי הוועדה נעזרו ברישומים שנמצאו כאמור, לחשיפת גורלם של תינוקות שנעלמו להוריהם.

ב. בית הקברות בהר המנוחות

(1) פעילות הקבורה מתנהלת בבית קברות זה מאז שנת 1950. הקבורה והרישומים המלווים אותה מסודרים; ובארכיון בית הקברות מצויים אישורי קבורה, הכוללים פרטים רבים: סיבת הפטירה, זהות הנפטר, תשלום ומיקום.

(2) חוקרי הוועדה נעזרו ברישומים של בית קברות זה, לחשיפת גורלם של נפלים וילדים מאזור ירושלים והפרוודור שנעלמו להוריהם.

4. בתי הקברות באזור הדרום

א. בית הקברות בראשון לציון

(1) בית הקברות מנוהל על ידי חברה קדישא מקומית. ברשות הוועדה מצוי יומן קבורה המתייחס לפעילות הקבורה בבית הקברות. ברם, למרבית הצער, לא עלה בידי החוקרים לברר מתי נערך היומן ועל ידי מי. יחד עם זאת, חוקרי הוועדה איתרו אסופה של רישיונות קבורה, שהוצאו בשעתו על ידי העירייה.

(2) על פי המידע שהגיע לחוקרים, נקברו בבית קברות זה גם כאלה שנפטרו בבית החולים אסף הרופא, לרבות תינוקות וילדים. ברם, בהתחשב בכך שעל גבי רבים מהקברים לא מצויות מצבות והתיעוד שנמצא – יומן קבורה שאינו נושא סימני זיהוי ואסופה עירונית של היתרי קבורה – הינו דל וחלקי, לא ניתן לקבל תמונה מלאה ומדויקת בדבר זהותם של אלה שנקברו במקום.

(3) על אף מצב דברים זה, סייע החומר החלקי שנמצא בקשר לפעילות שקוימה בבית קברות זה לפיענוח נסיבות היעלמותם הנטענת של מספר תינוקות.

ב. בית הקברות בנס ציונה

ברשות הוועדה מצויים רישיונות הקבורה שניתנו על ידי משרד הבריאות בקשר לקבורה בבית קברות זה, וכן יומן הקבורה שניהלה חברה קדישא מקומית. חוקרי הוועדה, לא מצאו ברישומים אלה פרטים העשויים לסייע לפיענוח היעלמותם של תינוקות, ונראה כי נקברו במקום רק תושבי המקום והמעברה המקומית, והנעדרים אינם נמנים ביניהם.

ג. בתי הקברות ברחובות ובשעריים

(1) בית הקברות של שעריים שימש, ככלל, לקבורת נפטרים מבני המקום. מפעילותו של בית קברות זה נותר תיעוד דל; וככל הנראה גם הוא נעשה בדיעבד.

חוקרי הוועדה לא מצאו בתיעוד זה רישום המתייחס לנעדרים שעניינם הונח על שולחן הוועדה.

(2) לפעילותו של בית הקברות ברחובות בשנים הרלוונטיות לעבודת הוועדה לא נמצא תיעוד; ובקברים רבים מאותן שנים אין מצבות. נערך רישום ממוחשב על סמך המצבות הקיימות במקום; אך זהו, מטבע הדברים, רישום חלקי ביותר.

בדיקת הרישום לא גילתה פרטים המתייחסים לתינוקות שהיעלמותם נחקרת על ידי הוועדה.

על פי המידע שברשות הוועדה, יש אחיזה להנחה שקבורים בבית קברות זה נפלים מבית יולדות רחובות, ילדים שנפטרו בבית החולים קפלן בשנים מאוחרות ואפשר שגם ילדים שנפטרו בבית החולים אסף הרופא. בהיעדר תיעוד ורישום, לא ניתן לבדוק את האפשרות האחרונה.

ד. בית הקברות בגדרה

בית קברות זה, מנוהל בידי חברה קדישא מקומית. ברשות הוועדה מצוי יומן הקבורה במקום. בדיקת חוקרי הוועדה העלתה כי לא נקברו במקום תינוקות מן הנעדרים.

ה. בית הקברות בבאר שבע

(1) בית הקברות מנוהל על ידי חברה קדישא מקומית. יומן הקבורה המקורי של בית הקברות התבלה והושמד וכיום מצוי רק יומן קבורה חלקי משוחזר. היומן חלקי ואינו מכסה את כל התקופה הרלוונטית לעבודת הוועדה.

(2) על פי המידע שברשות הוועדה, קבורים במקום גם עולים מתושבי המעברות של אזור באר שבע בשנים 1951-1953. ברם, בשל הרישום החלקי של פעילות בית הקברות ולנוכח אי איתור ארכיון בית החולים הדסה שפעל במקום באותן שנים, לא ניתן לקבל תמונה שלמה ומדויקת של אלה שנקברו בשעתו בבית קברות זה.

5. בתי הקברות באזור חיפה – זכרון יעקב – בנימינה

א. בית הקברות בחיפה (מחנה דוד)

(1) בחיפה פעלו בשנים הרלוונטיות לחקירת הוועדה חברה קדישא אשכנזית וחברה קדישא ספרדית. חברה קדישא אשכנזית מחזיקה תיעוד מסודר; ובדיקתו העלתה כי אין בו רישום העשוי לסייע לוועדה. חברה קדישא ספרדית מחזיקה אף היא בתיעוד מסודר על פניו, ברם, הקבורה בשטח אינה מסודרת והסימון לקוי.

(2) חברה קדישא ספרדית אחראית – כך נראה – לקבורתם של נפטרים בני עדות המזרח, כולל תימנים שהועברו לקבורה מבתי החולים בחיפה וממחנה המעבר בעתלית, לרבות תינוקות וילדים. לילדים עד גיל שנתיים לא מסומנים קברים, אלא ישנה חלקה המסומנת כ"חלקת תינוקות".

(3) לעומת אי הסדר המאפיין את הנעשה בשטח הנתון לטיפול של חברה קדישא ספרדית, הרישומים המתייחסים לקבורה שבוצעה על ידה מלאים ומסודרים; ולא נמצאה עילה להטיל ספק באמינותם.

ב. בית הקברות בעתלית

בית הקברות מנוהל על ידי חברה קדישא מקומית, וכפי שהתברר בבדיקת חוקרי הוועדה לא נמצאו רישומים המעידים על קבורת ילדים של עולי תימן במקום.

ג. בתי הקברות בזכרון יעקב ובבנימינה

שימשו בתקופה הרלוונטית לחקירת הוועדה, רק את תושבי המקום.

6. בתי הקברות באזור הצפון

א. בית הקברות בנהריה (הישן)

בית קברות מוזנח, ואין תיעוד נאות לקבורה שנעשתה בתחומו, פרט ליומן קבורה חלקי מאוד (שנערך בזמן אמת). על פי המידע שברשות חוקרי הוועדה צריכים היו להיקבר בבית קברות זה נפלים שנולדו בבית החולים נהריה. ברם, בהתחשב בכך שלא אותרו רשומות בית החולים מן התקופה הרלוונטית לחקירת הוועדה – לא ניתן היה לבחון אפשרות זו.

ב. בית הקברות בצפת

תינוקות שנפטרו במוסד ויצ"ו בצפת, הועברו לקבורה – על פי המידע שהגיע לחוקרי הוועדה – בבית הקברות בחיפה.

ג. בית הקברות בטבריה (הישן)

מופעל על ידי חברה קדישא מקומית. בבית קברות זה, נקברו נפטרים מתושבי טבריה והמעברות שבסביבה; וכן אלה שנפטרו בבית החולים פוריה, בית החולים הסקוטי ובית החולים של המיסיון.

בית הקברות מוזנח, חסרות בו מצבות רבות, סימון החלקות במקום שישנו – לקוי ומשובש ונראה שהרישום המתייחס לקבורה מן התקופה הרלוונטית לחקירת הוועדה משוחזר על פי המצבות.

7. בתי הקברות באזור המרכז

א. בית הקברות בבאר יעקב

מנוהל על ידי חברה קדישא מקומית. על פי המידע שברשות חוקרי הוועדה נקברו בו, בין היתר, ילדים שנפטרו בבתי החולים אסף הרופא ובאר יעקב. מצבות לא הוצבו על קברות הילדים, ועובדי המקום יודעים להצביע על אזור הקבורה של הילדים ולא יותר מכך. במהלך השנים האחרונות בוצעו בבית קברות זה עבודות פיתוח ואפשר שגם סימן ה"אזור" נעלם.

תיעוד ישיר של פעילות הקבורה בבית קברות זה בתקופה הרלוונטית לחקירת הוועדה – לא נמצא, והמידע על קבורת ילדים שנפטרו בבית החולים אסף הרופא והובאו לקבורה בבית קברות זה, מצוי, בין היתר, ברישום של חשבונות תשלום שהוגשו למשרד הדתות על ידי חברה קדישא.

התיעוד המקורי של חברה קדישא נמסר – לדברי חברים בחברה – לעו"ד שזהותו לא התבררה, לצורך גביית חובות עבור קבורה ולא הוחזר.

יצוין, כי גם הרשומות המקוריות של בית החולים בבאר יעקב אבדו, והדבר מוסיף לקשיים שיוצר היעדר התיעוד של בית הקברות.

ב. בית הקברות ברמלה

יומן הקבורה של בית הקברות המתייחס לתקופה הרלוונטית לחקירת הוועדה מצוי ברשות החוקרים; בבדיקת היומן מסתבר, שלא מופיעים בו פרטיהם של תינוקות שעניינם הונח על שולחן הוועדה.

ג. בית הקברות בהרצליה

בקשר לפעילות הקבורה בבית קברות זה, אותר יומן קבורה של נפטרים ממעברת ג'ליל; ובדיקתו העלתה שלא קבורים במקום נעלמים שעניינם הונח על שולחן הוועדה.

ד. בית הקברות ברעננה

בקשר לפעילות הקבורה בבית עלמין זה, מצוי ברשות החוקרים יומן הקבורה המקורי המתייחס לתקופה הרלוונטית לעבודת הוועדה.

בעזרתו של יומן זה, הושלם פתרון היעלמותם של שני ילדים: האחד – ממחנה העולים בעין שמר; השני – ממעברת ג'ליל.

ה. בית הקברות בכפר סבא

בית קברות זה לא היה פעיל בתקופה הרלוונטית לחקירת הוועדה ונפטרים מאזור זה – לרבות עולים – הועברו לקבורה בתקופה האמורה לבית הקברות סגולה בפתח תקווה.

פרק שישה עשר

עיקרי התיעוד שאותר: מוסדות לטיפול בילדים

הערת פתיחה

לצד בתי החולים - ולהבדיל, בתי הקברות - חיפשו חוקרי הוועדה תיעוד ומידע בדבר החזקתם של תינוקות של עולי תימן במוסדות לטיפול בילדים: בתקופת המחנות - באזורים הסמוכים לריכוזי העולים מתימן; ולאחריה - בכל רחבי הארץ, לצד המעברות. הנחת העבודה של החוקרים הייתה, כי תינוקות שנזקקו ממשפחותיהם בין במתכוון (חטיפה) ובין שלא במתכוון (אי איתור ההורים לאחר החלמה) - הגיעו למוסדות האמורים והוחזקו שם עד שנמצא להם סידור, אם באימוץ ואם בדרך אחרת. להלן סקירה כוללת של המוסדות העיקריים שחוקרי הוועדה תרו אצלם אחר תיעוד ומידע.

1. ויצ"ו תל אביב/ויצ"ו ירושלים

א. חוקרי הוועדה איתרו את תיקיהם האישיים המקוריים של התינוקות שנתקבלו בתקופה הרלוונטית למוסדות ויצ"ו תל אביב וויצ"ו ירושלים. תיקים אלה - שנמצאו מסודרים ושומרים בצורה נאותה - כוללים, בין היתר את הרקע והסיבות שעמדו בבסיס קבלתו של התינוק, פרטים על מצב בריאותו בתקופה בה שהה במוסד ופרטים באשר לנסיבות סיום שהייתו במוסד.

ב. תינוקות וילדים הוחזקו בשני המוסדות האמורים מטעמים שונים ובין היתר מטעמים של מצוקה כלכלית או משפחתית, מטעמים רפואיים (כאשר התינוקות נזקקו למתקנים מיוחדים - כגון: אינקובטור - או כאשר התינוקות נזקקו להבראה שלאחר

אשפוז), מטעמים של ניתוק קשר והפיכה ל"נטושים", שזהותם אינה ניתנת לבירור. ה"נטושים" אם מבתי תינוקות בשל הפסקת ביקורים, ואם מבתי חולים בשל אי יכולת איתור המשפחה להחזרת מחלימים היו, מטבע הדברים, מיועדים לאימוץ; וחוקרי הוועדה התמקדו באוכלוסייה זו. הטיפול באימוץ ממוסדות אלו, הופקד בידי עובדות סוציאליות ואלה נעזרו במטפלות ובאחיות.

ג. בבדיקת הארכיון של ויצ"ו תל אביב - על פי שמות - נמצאו תיקים המתייחסים לתינוקות שהוגשה תלונה על היעלמותם. הרישומים בתיקים אלה משתלבים בחומר המעיד על פטירתם של תינוקות אלה. בדיקת תיקי ה"נטושים" - לאמור: חסרי הזהות הביולוגית - לא גילתה תיקים רלוונטיים לחקירת הוועדה.

2. ויצ"ו צפת/אומנה/שבתאי לוי

א. הארכיון של מוסד ויצ"ו צפת, בו שהו, בתקופת המחנות ובתחילת תקופת המעברות, תינוקות - לרבות של עולים - שהועברו להבראה לאחר אשפוז מבית החולים רמב"ם בחיפה, לא נתגלה. כן לא אותר הארכיון של מוסד אומנה בחיפה שאף הוא קלט תינוקות וילדים של עולים חדשים. לעומת זאת, הארכיון של מוסד שבתאי לוי בחיפה - שקלט תינוקות בתקופה הרלוונטית לחקירה - אותר בחלקו ועמד לרשות החוקרים. על פי המידע שנפרש לפני הוועדה, הועברו לויצ"ו צפת ולאומנה תינוקות רבים להבראה לאחר אשפוז בבית חולים רמב"ם; והדעת נותנת, שהגיעו אליהם תינוקות גם בנסיבות אחרות. לאי איתורם של הארכיונים של מוסדות אלו השלכה משמעותית, הן לעניין בירור טענות החטיפה לגווניהן והן לעניין בירור גורלם של תינוקות שנעלמו להוריהם ונותרו עלומים.

ב. להשלמת התמונה יצוין, כי בארכיון משרד הסעד, גילו חוקרי הוועדה חשבונות לתשלום עבור החזקת ילדי עולים במוסד ויצ"ו צפת, ובהם פירוט שמי של הילדים ששהו אז במוסד זה, כאשר בין הילדים הללו, לא נמצאו כאלה שהתלוננו על היעלמותם. ברם, לבד מהאישור שהיה בכך למידע שהיה ברשות הוועדה בדבר החזקת הילדים במקום להתאוששות לאחר אשפוז, לא מצאו שם החוקרים מידע בעל ערך ממשי לקידום החקירה.

עוד ראוי להדגיש שבדיקת המסמכים שנמצאו בהקשר זה בארכיון משרד הסעד מלמדת, כי בויצ"ו צפת נהגה מדיניות רישום קפדנית וילדים ללא פרטים אישיים לא נתקבלו, וכי מסירת תינוקות לאימוץ ממוסד זה, נעשתה באמצעות משרד הסעד.

3. בית תינוקות ויצ"ו בראש העין: מעון יום

לאחר סגירת מחנות העולים בראש העין בשלהי שנת 1950, נפתח במקום – שהפך למעברה – על פי בקשת משרד הסעד, מעון לתינוקות. מוסד זה פעל במתכונת של מעון יום. למרבית הצער, הארכיון המתעד את פעילותו של מעון יום זה לא אותר, ובכך נמנע מהוועדה תיעוד רב ערך.

4. מעונות יום ופנימיות: ארגונים שונים

להשלמת התמונה יצוין, כי לאחר סגירת המחנות הוקמו במעברות מעונות ופנימיות לילדים על ידי ארגונים שונים, וביניהם ויצ"ו, ארגון אמהות עובדות ואחרים. גם הארכיונים של מעונות אלו לא נמצאו (הארכיון המרכזי של ארגון אמהות עובדות המוחזק במכון לבון נסרק על ידי חוקרי הוועדה, אך לא נמצא בו דבר רלוונטי לעבודת הוועדה).

5. בתי הבראה לילדים חולי ריאות – א.ז.ע.

בתקופה הרלוונטית לחקירה פעלו בארץ שלושה בתי הבראה לילדים חולי ריאות – בתל אביב, ברמלה ובחיפה – שהוחזקו ותופעלו על ידי אגודת צדקה מיוחדת בשם א.ז.ע. שמרכזה בצרפת. ארכיון האגודה – שמרכזה בארץ היה בתל אביב – לא נמצא, והוא הדין בארכיוני בתי ההבראה שהופעלו על ידה. עם זאת, בארכיון של בית החולים באר יעקב ובארכיון משרד הבריאות בגנוך המדינה, נמצאו מסמכים רבים המעידים על פעילותה של א.ז.ע. בתקופה הרלוונטית לעבודת הוועדה.

6. מוסדות פרטיים

על פי המידע שהגיע לוועדה, פעלו בשנים הרלוונטיות לחקירה, במקומות שונים בארץ מספר ניכר של מוסדות פרטיים קטנים, שהחזיקו תינוקות, וביניהם גם כאלה שהיו מיועדים לאימוץ. כך למשל ידוע לוועדה כי בחיפה הוחזקו מוסדות כאלה על ידי רופאים ממחלקת הילדים של בית החולים רמב"ם, וכי בין התינוקות ששהו במוסדות אלו היו גם אסופים שהחזקתם מומנה על ידי גופים מקומיים ציבוריים. עוד נודע לוועדה על קיום מוסדות מסוג זה בבני ברק ובבת ים; אך מאמצי החקירה להגיע לארכיונים או לרשומות אחרות בקשר לפעילותם של מוסדות אלה לא נשאו פרי.

7. מוסדות עליית הנוער

במסגרת סריקת ארכיוני הסוכנות, התברר לחוקרים – על פי תיעוד שאותר ונאסף – שמוסדות עליית הנוער היוו, לא אחת, כתובת לבקשות לאימוץ. ההתרשמות היא, שהטיפול בבקשות אלו נעשה בשיתופם של גורמי הסעד, וכי המחלקה ומוסדותיה לא טיפלו בעניין זה באורח עצמאי.

פרק שבעה עשר

תיעוד ראשוני חיוני שלא אותר

פריטי תיעוד ראשוני, שחוקרי הוועדה היו זקוקים לו והשקיעו מאמצים רבים לאיתורו אך לא הצליחו בכך, הם בעיקרם אלה:

1. הארכיונים של הנהלות מחנות העולים (1949 – 1950)

הארכיונים המקוריים של הנהלות מחנות העולים, שבהם רוכזו העולים מתימן, לא נמצאו; למעט ארכיון הנהלת גוש מחנות ראש העין, שחלקים ממנו שרדו ואותרו.

הנחת חברי הוועדה – הסומכת על העיון בארכיון ראש העין – היא, שהרשומות שהיו צריכות להימצא בארכיונים אלה, היו משקפות, בין היתר, פרטים בנושאים הבאים: תנועת משפחות העולים אל המחנות ומהם, פעילותם של בתי התינוקות, "שינויים" שחלו במעמדם האישי ובמצבם של העולים בתקופת שהותם במחנות, לרבות גירושין, נישואים, לידה, פטירה, קבורה, אשפוז, העברה ממחנה למחנה, טיפול בתלונות, לרבות תלונות בקשר לטיפול בתינוקות שבבתי התינוקות, וכן פרטים אישיים נוספים, מהם ניתן היה ללמוד על אורח החיים במחנות ואשר היה בכוחם לשפוך אור על תופעת היעלמותם של התינוקות.

2. הארכיונים של בתי התינוקות שפעלו במחנות העולים

הארכיונים המקוריים של בתי התינוקות שפעלו בריכוזי העולים מתימן במחנות העולים לא נמצאו. בתי התינוקות לא היו כפופים להנהלת המחנות, ואין ספק כי

קוימו במסגרתם רישומים מינהליים המתעדים, בין היתר את הפרטים האישיים של התינוקות ששהו בהם (שהרי מרישומים כאלה נלקחו שמות התינוקות שנשלחו לאשפוז), ואת תנועת התינוקות אל בית התינוקות וממנו, כשהם משקפים את מצבת בית התינוקות מדי יום לרבות ביום סגירתו.

3. ארכיוני בתי החולים המקומיים במחנות העולים (למעט הדסה ראש העין)

הארכיונים המקוריים של מחלקות הילדים בבתי החולים המקומיים בעין שמר ובבית ליד לא נמצאו, וכן לא נמצאו הארכיונים של בתי החולים בפרדס חנה ובבאר יעקב, שבהם אושפזו ילדי עולים מתימן מן המחנות הסמוכים. מיותר יהיה להדגיש שארכיונים אלה הכילו מידע רב ערך לעבודת הוועדה.

4. ארכיונים של בתי קברות לא פעילים

חוקרי הוועדה לא הצליחו לאתר את הארכיונים המקוריים של בתי הקברות, שהפסיקו להיות פעילים לאחר פירוקם וסגירתם של מחנות העולים וביניהם בתי הקברות בעין שמר, עירון, כרכור, בית ליד ובאר יעקב, אשר נקברו בהם – כך נותנת הדעת – תינוקות שנפטרו במחנות העולים הסמוכים ובמתקנים הרפואיים שפעלו באזור (בתי חולים ובתי יולדות).

5. הארכיונים של בתי החולים של השר"ל

א. ארכיונים אלה, שחלקם לפחות עמד בשעתו לרשות חוקרי וב"מ שמצאו בהם מידע רב, הוחזרו בתום עבודתה של וב"מ, לבית החולים הילל יפה בחדרה, על פי סיכום עם משרד הבריאות. נראה כי בסוף שנות השישים, במסגרת מבצע ביעור חומר ישן בוערו גם הארכיונים הללו, ולחוקרי הוועדה הנוכחית נותרו בהקשר זה רק רישומי וב"מ הסומכים על המידע שהיה באותם ארכיונים. חלק לא מבוטל

מאוכלוסיית העלומים – הן זו שהותירו אחריהן שתי הוועדות הקודמות והן זו שנותרה בתום פעילות החקירה של הוועדה הנוכחית – נעלמו להוריהם בבתי חולים, ואבדן הארכיונים של השר"ל הותיר בהקשר זה חלל משמעותי.

ב. בהקשר זה ראוי לציון העובדה כי עם תחילת עבודתה של הוועדה – ולפני שרישומי בית היולדות הושמדו – נתבקש בית החולים הילל יפה לשמר את הרישומים, אך, למרבית הצער, מחמת תקלה מינהלית כלשהי, בקשה זו לא כובדה והרישומים הושמדו.

6. ארכיונים של מוסדות לטיפול בילדים

(א) כפי שכבר נאמר, יש חשיבות מיוחדת להיעדרם של ארכיוני המוסדות ויצ"ו צפת ואומנה, זאת, בהתחשב בכך שעל פי המידע שהגיע לוועדה, בתקופה הרלוונטית לעבודתה הגיעו למוסדות אלו תינוקות לא מעטים של עולי תימן.

(ב) כן לא אותרו ארכיונים של מוסדות פרטיים לטיפול בילדים באזור המרכז – בתי ים ובני ברק – אשר על פי שברי מידע שהגיעו לוועדה, קלטו בשנות החמישים המוקדמות תינוקות של עולים.

7. הארכיון של בית היולדות ברנדייס בחדרה

ארכיון זה, שנמנה בין הארכיונים המשמעותיים ביותר לעבודת הוועדה ככל שמדובר ב"נפלים", לא אותר.

פרק שמונה עשר

משרדי הממשלה: תיעוד ראשוני ומשני

הערת פתיחה

בפרק זה תוצג סקירה כללית של פריטי התיעוד הציבורי המרכזיים – ראשוני ומשני – אשר שימשו את חוקרי הוועדה. פריטי תיעוד אלה אותרו במשרדי הפנים, הבריאות, העבודה והרווחה ובגנוזי המדינה.

1. משרד הפנים

א. תיעוד פטירות, לידות ואימוצים

(1) עיקרו של התיעוד המוחזק במשרד הפנים שהיה דרוש לחוקרי הוועדה, מצוי במיקום הבא: ראשית – בגנוזי ההורדות, המחזיק בתיעוד של פטירות ואימוצים (המצריכים "הורדה" ממצבת התושבים); שנית – בארכיון של מרשם התושבים, המתעד באורח שוטף, שינויים במעמד האישי של התושבים, לרבות לידות ופטירות.

(2) עד שנת 1955, נשלחו הדיווחים המקוריים בדבר לידות ופטירות למשרד הבריאות, וממנו דווח על הפטירות והלידות למשרד הפנים (ולמעשה – למרשם התושבים). בשנת 1955 תוקן החוק בהקשר זה, ומאז נשלחים הדיווחים המקוריים על פטירות ולידות ישירות למשרד הפנים. לאחר עיבוד במרשם התושבים, מועבר החומר הקשור בפטירות לגנוזי ההורדות.

הדיווח על אימוצים, הועבר בתקופה הרלוונטית לחקירה ישירות למרשם התושבים, וזה דאג לעדכן בהקשר זה את גנוך ההורדות.

ב. רשומות של מפקדי האוכלוסין

מרשם התושבים במשרד הפנים, ניזון - לצד הדיווח השוטף - מן הנתונים שנאספו בשני מפקדים כלליים של האוכלוסייה: האחד - שנערך בשלהי שנת 1948; השני - שנערך בשנות השישים המוקדמות.

כפי שיובהר בחלק השלישי בהרחבה, פוקדי המפקד השני שלא "מצאו" בביקורם בבתי משפחות את כל בני המשפחה, שעל פי הרישום היו צריכים להימצא שם, רשמו במסמכי המפקד הערה כוללנית: "חדל להיות תושב" (או "עזב" או הערה אחרת בעלת משמעות דומה שהייתה צריכה לבטא את העובדה שאותו אדם "לא נפקד"). הערה זו פורשה על ידי בני המשפחות המתלוננות כמשקפת עובדה של "עזיבת הארץ" (פרשנות שמנסחיה של ההערה לא חזו ולא התכוונו אליה). הערה זו גרמה למכשלה לא מבוטלת, תושבים אלה לא "הורדו" ממרשם התושבים ונותרו, על כן, בחזקת "חיים"; ומי שהתעניין מאוחר יותר בגורלם במשרד הפנים, עשוי היה לקבל תעודה הכוללת את ההערה האמורה, שפורשה, כאמור, על ידי ההורים כמשקפת את העובדה שהם חיים במקום כלשהו מחוץ למדינה (ראה דיון רחב בסוגיה זו בחלק השלישי).

ג. רישום ממוכן וממוחשב

מאז שנות השבעים עבר מרשם התושבים תהליך ממושך ומורכב של מעבר מרישום ידני לרישום ממוכן ולאחר מכן לרישום ממוחשב. תהליך מורכב זה, הותיר אחריו רישומים שגויים לא מעטים; כאשר לענייננו, חשיבות מיוחדת לתקלות שנגרמו בשל כך ברישום מועדי לידה ופטירה וההערה בדבר "עזיבתו" של אדם במפקד האוכלוסין השני.

שגיאות שהותירו הליכי המעבר מרישום ידני לרישום ממוחשב ולצידן אי עדכון הרישומים במרשם התושבים בעקבות המפקד השני, כאשר איש לא בדק מדוע בני משפחה "חסרים" לא נמצאו על ידי הפוקדים (שהסתפקו ברישום כי אלה "חדלו

להיות תושבים") - עומדות בבסיסן של תעודות שגויות שהוצאו על ידי משרד הפנים, וכאמור - בני המשפחות של הנעדרים מוצאים בכך אחיזה לטענות החטיפה הממסדית של התינוקות שנעלמו להן (לפרשיות של משפחות גמליאל ונפתלי בהקשר זה - ראה החלק השלישי).

ד. סיכום

(1) לצד העמדת התיעוד המצוי בגנון ההורדות ובארכיון מרשם התושבים לרשות חברי הוועדה וחוקריה, זכו חברי הוועדה וחוקריה לשיתוף פעולה מלא מצד הממונים על הרשומות האמורות במשרד הפנים; וקיבלו מהם הסברים, הדגמות והבהרות ככל שנתבקשו כאלה.

(2) חוקרי הוועדה השקיעו מאמצי סריקה וביקורת מרובים בבדיקת אלפי תיקים אישיים בגנון ההורדות ובארכיון מרשם התושבים; ולמדו להכיר מקרוב את הבעייתיות שאפיינה בשנים הראשונות שלאחר קום המדינה את רישום השינויים שחלו ב"מעמד" התושבים ואת טיבן של התקלות והמכשלות שגרמו רישומים שגויים או חסרי אחיזה.

2. משרד הבריאות

א. רישום לידות ופטירות

בתקופה הרלוונטית לחקירה ועד לשינוי החוק בשנת 1955 כאמור, ריכזו שלוחותיו המחוזיות של משרד הבריאות את הודעות הלידה והפטירה המקוריות, שנשלחו אליהם, בדרך כלל, מבתי חולים ובתי יולדות, כאשר המידע נרשם בדרך כלל בכתב יד - וללא רישום מספרי זהות - בספרים (יומנים) של לידות ופטירות. החומר התיעודי שהתרכז בהקשר זה במשרד הבריאות על שלוחותיו, הועבר בשנים 1955-1956 למשרד הפנים, ושם הועמד לרשות חוקרי הוועדה, שפעלו בגנון ההורדות ובמרשם התושבים.

ב. רישיונות קבורה

הלשכות המחוזיות של משרד הבריאות עסקו בשעתו גם במתן רישיונות קבורה. ברם, העתקי הרישיונות הרלוונטיים בוערו על פי חוק הארכיונים; וברשות החוקרים מצויים - ככלל - רק רישיונות שנשמרו אצל חברות קדישא.

ג. תיעוד פעילות השר"ל

משרד הבריאות היה שותף מרכזי (מימון הוצאות) בהפעלת השירות הרפואי לעולה (שר"ל), שהוקם בשעתו על ידי הסוכנות ופעל בתקופת העלייה הגדולה מטעמה. במסגרת פעילותו הקים השר"ל והפעיל בתי חולים מקומיים במחנות העולים, ואף דאג לשירות הסעות של חולים באמבולנסים של מגן דוד אדום בין המוסדות הרפואיים שטיפלו בעולים לרבות בתינוקותיהם.

ארכיון השר"ל - בו אמור היה להימצא תיעוד רב ערך לחקירה - נעלם עוד לפני תחילת עבודתה של וב"מ; ועל פי המידע שהגיע לוב"מ חלקים גדולים ממנו נשרפו.

עם זאת, אותרו על ידי חוקרי הוועדה העתקים מתיעוד שנמצא בארכיון השר"ל במתחם הגניזה של משרד הבריאות בארכיון המדינה. תיעוד זה כולל: תכתובת כללית, סקירות וחשבונות לתשלום שהוגשו לשר"ל, וניתן ללמוד ממנו על אשפוזים ומועדיהם.

3. משרד העבודה והרווחה

א. כללי

במשרד זה (משרד הסעד בשעתו), ציפתה הוועדה למצוא תיעוד רלוונטי לחקירה - ראשוני ומשני - בארכיוני הגופים שטיפלו בשעתו בנושאים הבאים: באימוץ (או במציאת סידור אחר לטיפול בתינוקות שנותרו "מנותקים" ממשפחותיהם); במימון הטיפול בילדים - או ביולדות - שאושפזו בבתי חולים חיצוניים (כאשר לא היה

מימון ממקור אחר; במימון החזקתם של תינוקות של משפחות עולים במוסדות לטיפול בילדים (כאשר לא היה מימון ממקור אחר); ובנושאים נוספים הקשורים לעזרה בטיפול בילדים או באימוניהם.

ב. אימוצים

(1) המשרד העמיד לרשותה של הפרקליטה, עו"ד דרורה נחמני - שסייעה לוועדה - חומר חלקי ביותר בקשר לאימוצים בתקופה הרלוונטית לחקירה, ופרט לכך - למרבית הצער - החומר הארכיוני שעמד לרשות חוקרי הוועדה בארכיון המשרד הינו דל ביותר. זאת, כאשר על פי המידע שהגיע לוועדה ממקורות שונים, היה משרד הסעד, בתקופה הרלוונטית לחקירה, מעורב בפעילות האימוץ ומציאת פתרון לתינוקות שנותרו בשעתו במחנות העולים ללא קשר עם הוריהם.

למרבית הצער, התכתובת אשר בוודאי ליוותה מעורבות זו לא אותרה על ידי הממונים על הארכיון ולא הוצגה לפני חוקרי הוועדה, כאשר הסימנים לקיומה, הגיעו לרשות ולידיעת הוועדה ממקורות אחרים.

כך, למשל, על פי החומר המצוי ברשות הוועדה, ליוו נציגי משרד הסעד את סגירת בתי התינוקות במחנות העולים עם המעבר למעברות. גם בהקשר זה לא עלה בידי ארכיון המשרד להעמיד לעיונם של חוקרי הוועדה, את התכתובת שליוותה ושיקפה פעילות זו. במיוחד אמורים הדברים בקשר לדו"ח אחד של נציג משרד הסעד - שאותר - לפיו נותרו בבית התינוקות של מחנה ראש העין בעת סגירתו 15 ילדים שזהות משפחותיהם לא הייתה ידועה. מאמצי החוקרים להשיג בארכיון משרד הסעד תיעוד שיאפשר לקבוע את זהותם של הילדים הללו ומה עלה בגורלם לא הניבו פירות.

(2) להבדיל מעובדי משרד הפנים, שעשו כל שניתן היה להיעשות - לא אחת מיזמתם ותוך השקעת מאמצים החורגים ממסגרת חובתם - על מנת לסייע לחוקרי הוועדה באיתור חומר ארכיוני, הגורמים שאליהם פנתה הוועדה בעניין זה במשרד הסעד הצטמצמו להצגת החומר שנמצא תחת ידם; ולטעמה של הוועדה, לא נרתמו גופי משרד הסעד אליהם פנתה הוועדה להגשת עזרה של ממש לחוקרי הוועדה באיתור ובהגשת חומר ארכיוני נוסף שבוודאי שמור במשרד זה ולא נותר אלא להצטער על כך.

פרק תשעה עשר

תיעוד ותכתובת של גופי הסוכנות היהודית

תיעוד פעילותה של הסוכנות בארץ ובחו"ל - ככל שהדבר קשור לחקירה - מרוכז בשני ארכיונים: האחד - הארכיון הציוני בירושלים, לשם מועבר, לאחר מיון, חומר שרוכז תחילה בצריפין; השני - הארכיון המרכזי המוחזק במחסני הסוכנות בצריפין.

חוקרי הוועדה סרקו בקפידה את שני הארכיונים.

1. הארכיון הציוני

א. החומר הארכיוני של פעילות הסוכנות שנאגר בארכיון הציוני הועמד לרשות הוועדה, חוקרי הוועדה התמקדו, באיתורו של תיעוד המתייחס לטיפול בילדי עולים. במיוחד חיפשו החוקרים חומר בשני התחומים הבאים: האחד - חומר המתעד את שגרת החיים בשלושת גושי המחנות שבהם שוכנו עולי תימן עם הגיעם ארצה - עין שמר, בית ליד וראש העין - תוך שימת דגש על תיעוד הנוגע לבתי התינוקות, לתנועת המשפחות, לאשפוז ולקבורה; השני - תיעוד כללי הנוגע לאשפוזם, אימוצם ושילובם של הילדים במוסדות לטיפול בילדים ובנוער (והכול, הן בארכיוני מחלקת הקליטה והן בארכיוניהן של מחלקות רלוונטיות אחרות).

ב. במיוחד נסרק בארכיון זה, מתחם הגניזה של חומר ארכיוני של עליית הנוער, ונתגלה חומר המתייחס לפעילות אימוץ שבה הייתה מעורבת בשעתו מחלקה זו. כן נסרק חומר ארכיוני של גופים נוספים, שעמם עמדה בקשר מחלקת עליית הנוער. למרבית הצער, לא נתגלה בסריקות אלו חומר שהיה בו כדי לסייע בבירור גורלם של

תינוקות שנותרו עלומים; ועל פניו מלמד החומר שנמצא כי בכל הקשור לאימוץ, פעלה המחלקה בשיתוף עם הגורמים הממלכתיים שטיפלו בנושא זה ולא פעלה באורח עצמאי ונפרד. עם זאת יצוין, כי משפחות שתרן אחר ילדים לאימוץ, ראו בעליית הנוער "כתובת" בעניין זה.

ג. במסגרת פעילות החקירה בגנוז זה, נתגלה חומר מארכיון מחנה העולים מתימן בראש העין, וכן שרידים מארכיון המינהלה של מחנה העולים בעין שמר. כן נתגלה שם ונסרק ארכיון בית החולים הדסה בראש העין, שכלל גיליונות חולים ויומן כניסה ושחרור וסיפק לחוקרים נתונים רבים. לעומת זאת התברר, כי חומר שתיעד את פעילות מחנות העולים בעין שמר, בפרדס חנה ובמקומות נוספים - נשלח לביעור מארכיון המחלקה בתל אביב והושמד.

ד. עוד נסרקו בגנוז זה, ארכיונים אישיים של עובדי הסוכנות שעסקו בתקופה הרלוונטית לעבודת הוועדה בקליטת העולים, לרבות קליטת עולי תימן, ובין היתר נסרקו גם ארכיונו של יושב ראש הסוכנות מר משה קול וארכיוניהם של אישים נוספים שמילאו באותה תקופה תפקידי ניהול.

2. ארכיון הסוכנות: צריפין

א. מדובר בארכיון "גולמי" בו מאוחסנים אלפי מכלים של חומר ארכיוני המתעד את כל תחומי פעילותה של הסוכנות היהודית. חוקרי הוועדה נאלצו לבדוק כמות עצומה של מכלים שהכילו חומר ארכיוני "בלתי מקוטלג"; כאשר דגש מיוחד הושם על בדיקת תיעוד של מוסדות עליית הנוער. במסגרת זו, נסרקו תיקים אישיים של חניכים רבים באורח פרטני, והכול מתוך תקווה לאתר כאלה שהגיעו ממחנות העולים של עולי תימן.

ב. חוקרי הוועדה עשו מאמצים רבים לאיתורו של חומר ארכיוני המתעד את שגרת החיים במחנות העולים, ובמיוחד - את תפקודם של בתי התינוקות, בתי החולים המקומיים, גורמי הסעד המקומיים והגופים שעסקו בקבורת נפטרים. למרבית הצער התברר, כי רובו של חומר זה הלך לאיבוד, חלקו התבלה במשך השנים ונזרק לאשפתות, וחלקו נשלח לביעור - מחמת טעות מינהלית ככל הנראה - בתקופה

שבה פעלה כבר הוועדה. כך למשל התברר כי חומר המתעד את פעילות ההנהלה של מחנה עין שמר, שהוחזק במשך שנים במבנה נטוש בשטח המחנה לאחר סגירתו, הושלך לאשפתות בסופו של דבר, ואילו חומר שהוחזק בארכיון מחלקת הקליטה בתל אביב, נשלח בשנת 1996 לביעור על אף שצריך היה להיות ברור לכל, שחוקרי הוועדה - שדבר מינויה לא נעלם מאיש - יזקקו לו.

ג. יצוין, כי במסגרת סריקתו של חומר ארכיוני שתיעד את פעילות הסוכנות, הוקדשה תשומת לב מיוחדת לסריקת ארכיוניהם של מוסדות שונים, שנוהלו בתקופה הרלוונטית לעבודת הוועדה על ידי עליית הנוער. כך נסרק, למשל, ארכיון מוסד עליית הנוער בנווה הדסה. מוסד זה שימש, בין היתר, כמוסד מעבר לחניכים, וניתן היה ללמוד מן המצוי בו על שגרת הפעילות של המוסד.

פרק עשרים

תיעוד ראשוני ומשני: מקורות שונים

1. גנזך המדינה

בגנזך זה מרוכז חומר ארכיוני של רוב משרדי הממשלה; והוא מתוחזק ומופעל על ידי משרד ראש הממשלה. חוקרי הוועדה זכו לשיתוף פעולה מלא מהממונים על גנזך זה; ובמהלך עבודתם – תוך מאמץ לאתר חומר רלוונטי לעבודת הוועדה – סרקו את מתחמי הגניזה של המשרדים הבאים:

א. גניזת המשטרה – בה נתגלו תיקים ותכתובת הקשורים למתנות עולים וחומר שהותירה וב"מ.

ב. גניזת משרד הבריאות – בה נמצא תיעוד רלוונטי מפעילות המשרד הראשי וחומר הקשור בפעילות השר"ל.

ג. גניזת משרד הקליטה – בה לא נמצא חומר רלוונטי לעבודת הוועדה.

ד. גניזת משרד הפנים – בה נמצאו תיקים אישיים והודעות פטירה רלוונטיים לעבודת הוועדה.

ה. גניזת משרד הדתות – בה לא נמצא חומר רלוונטי לעבודת הוועדה (פרטים על אימוץ בבתי הדין הרבניים בתקופה הרלוונטית לעבודת הוועדה, ניתנו על ידי הנהלת בתי הדין הרבניים).

ו. גניזת משרד ראש הממשלה – בה לא נמצא חומר רלוונטי לעבודת הוועדה.

2. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

לאחר שהתברר כי משרד הבריאות העביר בשעתו ללשכה המרכזית לסטטיסטיקה דיווחים שוטפים על פטירות - ובין היתר פטירות של תינוקות - נעשה מאמץ לאתר דיווחים אלה. ברם, למרבית הצער, התברר כי דיווחים אלה הושמדו.

3. ארכיון הכנסת

בסריקת ארכיון הכנסת בקשר לפעילות הקשורה בנושא החקירה בתקופה הרלוונטית לעבודת הוועדה - להבדיל מפעילות בדיקה מאוחרת בה ידובר בנפרד (כגון פעילות ועדת הפנים שבמהלכה העיד לפניה מר פאר ופעילות ועדת העלייה והקליטה שלפניה הופיע מר סיביליה כמפורט בחלק השלישי) - לא נמצא חומר שיש בו כדי לתרום לעבודת הוועדה.

4. ארכיון השומר הצעיר

ארכיון זה מוחזק בגבעת חביבה. חוקרי הוועדה בדקו וסרקו בארכיון זה את החומר המתייחס לנושאי חינוך וקליטת עלייה.

5. ארכיון מפ"ם

ארכיון זה מרוכז בקיבוץ חולדה. במסגרת הסריקה שערכו חוקרי הוועדה בארכיון זה, נתגלו דיווחי שליחים מחאשד; ומאוחר יותר - דיווחים ממחנות העולים בנושאי חינוך.

6. מכון לבון

עבודת החוקרים בארכיון זה, התמקדה בחומר המתייחס לפעילות של ארגון אמהות עובדות. פירות מאמץ החקירה כאן - דלים.

7. ארכיונים של גופי שלטון מקומי

א. חוקרי הוועדה השקיעו מאמצי סריקה מרובים בארכיונים של גופי השלטון המקומי הרלוונטיים לנושא החקירה. הסריקה התמקדה במיוחד בחומר המתעד את פעילותם של גופי העזרה הסוציאלית (הסעד), שם ציפוי החוקרים למצוא חומר המתייחס לאשפוז נצרכים וביניהם עולים חדשים ובמיוחד יולדות ותינוקות; חומר המתייחס לטיפול בילדים במצוקה לרבות אימוץ והחזקה במוסדות; וכן חומר המתייחס לפעילותן של חברות קדישא.

במסגרת זו, נסרקו ארכיוניהם של עיריית פתח תקווה, עיריית ירושלים, עיריית תל אביב, עיריית חיפה ועוד.

ב. הבדיקה במישור זה הניבה פירות, אם כי חלקיים בלבד. כך למשל בארכיון עיריית פתח תקווה נמצא חומר רפואי של בית החולים העירוני ליולדות שפעל בתקופה הרלוונטית לחקירת הוועדה (בית החולים הפך ברבות הימים ל"בית רבקה"); ואילו בארכיון עיריית חיפה, נמצאו יומני כניסה וקבלת חולים של בית החולים העירוני רוטשילד.

למרבת הצער, נראה כי במספר לא מבוטל של רשויות מקומיות רלוונטיות לחקירה, לא נשמר חומר ארכיוני מן התקופה הרלוונטית לחקירת הוועדה (השנים הראשונות שלאחר קום המדינה). כך, למשל, כאשר סרקו חוקרי הוועדה את ארכיון עיריית ראש העין – שם ציפו למצוא חומר רלוונטי המתייחס למחנה העולים ולמעברה של ראש העין – התברר כי הארכיון מחזיק בחומר משנות השבעים ואילך בלבד; והנוגעים בדבר הסבירו, כי יש להניח שחומר המתייחס לשנים קודמות הושמד.

פרק עשרים ואחד

עדות של מתלוננים ועדים

1. שמיעת העדים

א. נתונים

(1) החל מיום 3.7.1995 ועד ליום 5.3.1998 שמעה הוועדה - בעיקרון, בישיבות פתוחות ופומביות - את עדותם של בני משפחות הנעדרים שפנו אליה, כ-900 עדים. כן שמעה הוועדה - במתכונת דומה - את עדותם של יותר מ-100 עדים, שזומנו מטעם הוועדה, או שפנו אליה מיזמתם בבקשה למסור עדות. ככלל, העדויות ששמעה הוועדה הוקלטו, פוענחו והודפסו. לשמיעת העדים - בני משפחות ואישים מעורבים או נוגעים לעניין - הקדישה הוועדה 258 ישיבות. ולא למיותר יהיה להוסיף, כי ככלל, הישיבות תועדו במצלמת וידאו מטעם עמותת "משכן אוהלים".

(2) כתב המינוי של הוועדה מדבר בהיעלמותם של ילדים של עולי תימן (דווקא) בשנים 1948-1954 (בלבד). עם זאת שמעה הוועדה תלונות גם בקשר להיעלמותם של תינוקות מעדות אחרות (כאשר - כפי שהתברר - נעלמו להוריהם בנסיבות דומות לאלו שבהן נעלמו להוריהם ילדיהם של עולי תימן) כן לא הקפידה הוועדה על כך שהיעלמות התינוקות נושא התלונות התרחשה בשנים האמורות דווקא ולא פעם חרגה מן התקופה האמורה. בהקשר זה יצוין כבר כאן, כי כשליש מן התינוקות הנעדרים שעניינם הונח על שולחנה של הוועדה הנוכחית הם בני עדות אחרות (עדות המזרח בדרך כלל, וכי המסקנות אליהן הגיעה הוועדה בדבר נסיבות היעלמם משתלבות באלו המתייחסות להיעלמותם של "ילדי תימן").

ב. היקף הפנייה לוועדה

(1) למינוי הוועדה ולסדרי עבודתה ניתן בשעתו פרסום רחב ביותר בציבור; וככל שידוע לוועדה פעילי ציבור של העדה התימנית דחקו במשפחות המתלוננות להתייצב, להתלונן ולמסור עדות. ככלל, התייצבו גם פעילי הציבור בעצמם על דוכן העדים ושימשו כנציגי העדה וכנציגי הגרסה הרווחת בתוכה, לפיה בבסיס תופעת ההיעלמות עומדת "חטיפה ממסדית", במשמעות המוצגת בדו"ח זה.

(2) מינויה של הוועדה, נעשה על רקע פעילותם של הרב משולם וחסידיו; פעילות שהסתיימה, למרבית הצער, בטרגדיה של יהוד. על פי ההדים שהגיעו לוועדה, קיבל הציבור התימני באשר הוא – בארץ ובחו"ל – דיווח שוטף בדבר התקדמות עבודתה של הוועדה, וזאת הן במישרין באמצעות כלי התקשורת והן בעקיפין באמצעות מפגשים ופרסומים מטעם פרנסי העדה התימנית בארץ ובחו"ל (בארצות הברית – מר שמשון גיאת, ובקנדה – מר משה נחום). התרשמותה של הוועדה היא שלא נותרה משפחה מעוניינת מיוצאי תימן – בארץ ומחוצה לה – שלא הייתה מודעת להתפתחויות הסוערות והמסעירות, אשר שימשו רקע למינוי הוועדה, ושלא עקבה אחר מהלך עבודתה.

(3) לאחר שנסתיימה חקירת בני המשפחות המתלוננות ושמיעת העדים שזומנו או התנדבו ובאו מיזמתם, הודיעה הוועדה לציבור – בכלי התקשורת – על סיום שלב קבלת תלונות נוספות, ואף נקבה במועד – שהותיר פרק זמן ביניים נאות – שבו שוב לא תתקבלנה תלונות נוספות. ברם, גם לאחר שחלף המועד האמור, קיבלה הוועדה תלונות נוספות, כאשר נמצאה לכך הצדקה, או כאשר בירור לא הצריך פתיחה בהליכי חקירה נוספים וניתן היה להשיב לפונים על בסיס החומר שכבר נאסף.

(4) (א) אין ספק שדבר מינויה של הוועדה הנוכחית – כוועדת חקירה ממלכתית – הגיע לידיעת כל המשפחות שילדיהן נעלמו להן בשנים 1948–1954; ובמיוחד אמורים הדברים במשפחות עולי תימן. במצב דברים זה – כפי שכבר נאמר – הנחת העבודה של הוועדה היא, שכל המשפחות שילדיהן נעלמו להן בתקופה האמורה ושהסברים שניתנו להם בדבר היעלמות ילדיהן – לרבות תוצאות עבודתן של שתי הוועדות הקודמות – לא הניחו את דעתן, פנו אל הוועדה.

(ב) לא נעלמו מאתנו הטענות שהושמעו מטעמם של פרנסי העדה, לפיהן מספר התינוקות שנעלמו עולה במידה משמעותית על אלה שבקשר להיעלמותם פנו משפחותיהם לוועדה הנוכחית ולשתי הוועדות הקודמות, כאשר ההימנעות מהפנייה לוועדה הנוכחית ולוועדות הקודמות נעוצה באי־אמון ביכולתן של הוועדות להגיע לחקר האמת.

עמדה זו – כפי שציינו בהקשרים אחרים – אינה מקובלת עלינו. הרכבן של כל שלושת הוועדות מדבר בעניין זה בעד עצמו, כאשר הוועדה הנוכחית הינה ועדת חקירה ממלכתית, הפועלת כגוף מעין שיפוטי, שעצמאותו אינה יכולה להיות מוטלת בספק. העובדה שעל שולחנה של הוועדה הנוכחית הונח דבר היעלמותם של למעלה מ־800 תינוקות, מלמדת ראשית – כי דבר הקמתה של הוועדה הנוכחית זכה להד רחב ביותר, שהביא אליה מספר כזה של משפחות; שנית – כי אצל מספר נכבד ביותר של משפחות לא נותר ספק ביכולתה של הוועדה לקיים בירור של ממש בעניינם.

2. חקירת העדים

א. ככלל העדים שהעידו בפני הוועדה – מתלוננים ונוגעים בעניין – נחקרו על ידי חברי הוועדה; כאשר במקרים מסוימים סייעה בעניין זה פרקליטה בכירה מפרקליטות מחוז ירושלים, עו"ד דרורה נחמני. בדרך זו, ניתנה לוועדה ההוזמנות להתרשם ישירות מן העדים; ועדותם – הן של המתלוננים והן של הנוגעים בדבר הועברה בכור המבחן של מהימנות ואמינות.

לצורך בחינת מהימנותם של העדים – מתלוננים ונוגעים בעניין – נעשה שימוש בחומר שנאסף על ידי חוקרי הוועדה או שנלמד מפרסומים שונים שנעשו בקשר לתופעות ההיעלמות, לרבות חומר שנאסף על ידי שתי הוועדות הקודמות; וככל שהדבר התחייב, נתבקשו העדים ליישב סתירות ואי התאמות – אם נמצאו כאלה – בין דברים שמסרו בהוזמנות קודמת או שנכתבו ופורסמו על ידם בעבר, לבין עדותם וחומר שנאסף במהלך פעילותן של שלושת הוועדות.

ב. ולא למיותר יהיה להזכיר גם זאת, במקרים שבהם התחייבה מחקירתם של עדים במהלך מתן עדותם חקירה נוספת, השלמה או הבהרה, נחקרו העדים בעל פה "חקירת מילואים" על ידי חוקרי הוועדה, והיו כאלה שזומנו – במקרים בודדים ונקודתיים – ל"השלמת העדות" לפני הוועדה.

פרק עשרים ושניים

סיוע מן החוץ: פנייה לציבור, מפגשים אישיים, קהיליית המודיעין, ביקור בארצות הברית, הבטחה למידע

1. פנייה לציבור בכלי התקשורת

א. הפנייה לציבור

במהלך השנתיים האחרונות, השקיעה הוועדה אמצעים ומאמצים משמעותיים – הן על ידי פנייה כוללת בכלי התקשורת והן על ידי הפעלת "מתווכים" – על מנת להניע את אלה מן הציבור שבידם מידע העשוי לשפוך אור על נסיבות היעלמותם של התינוקות, להביאו לידיעת הוועדה, וזאת, בכל דרך שתראה להם, כאשר מצד הוועדה הובטחה שמירה על אלמוניות לאלה שירצו בכך.

בעיתונות פורסם "קול קורא" לציבור וברדיו שודרה – במשך כחודש (נובמבר/דצמבר 1999) – קריאה אישית של יושב ראש הוועדה: ראשית – לכל מי שהוא בעל חזות תימנית, שגדל במשפחה אשכנזית – והוא בגיל הרלוונטי לחקירה – לפנות אל הוועדה; שנית – במקביל – לכל מי שבידו מידע על אדם כזה להביאו לידיעת הוועדה.

זאת ועוד, בעזרתו האדיבה של מנכ"ל הסוכנות פורסם דבר ה"קול קורא" האמור בקהילות היהודיות ברחבי ארצות הברית באמצעות מערך השליחים של הסוכנות, והדעת נותנת שראשי העדה התימנית בארצות הברית ובקנדה עקבו אחר פרסומים אלה והביאום לידיעתם של בני עדתם.

ולבסוף: נפתח אתר מיוחד באינטרנט ששיקף את עבודת הוועדה והותיר כתובת לפנייה מצד כל מי שבידו מידע רלוונטי לעבודתה.

ב. תוצאות הפנייה

בעקבות הפרסום האמור הגיעו לוועדה כמאה תגובות מרחבי הארץ. התגובות נבדקו, אך למרבית הצער לא היה בהן כדי להוסיף תוספת של ממש למידע שהצטבר ברשות הוועדה: ראשית – לא היה בו כדי לחשוף "מאומצים" רלוונטיים נוספים לאלה שכבר אותרו; שנית – לא היה בו כדי לחשוף תינוקות, ששולבו במשפחות לא להן בהליך "אחר" (כגון רישום מאוחר).

גם הציפיות לתגובות מארצות הברית – ומארצות אחרות – לא התממשו. לא הגיעה לוועדה בעקבות הפרסום האמור, פנייה כלשהי מארצות הברית או מקנדה שם פועלים שליחים מטעם הסוכנות ולעדה התימנית ארגונים מקומיים, וזאת על אף שראשי העדה בארצות הברית ובקנדה – מר שמשון גיאת ומר משה נחום – קיימו קשר אישי רצוף עם הוועדה.

2. מפגשי בירור אישיים

א. אחר שהסתיימה שמיעת העדים – בני המשפחות המתלוננות וכאלה שהיה בידם לתרום להבהרת תופעת ההיעלמות ולחשיפת טיבה וסיבותיה – התמקדה פעילות החקירה בחיפוש אחר ארכיונים רלוונטיים כאשר, במקביל, קוימו על ידי יושב ראש הוועדה, מפגשים אישיים, בלתי פורמליים עם אנשי ציבור – ברובם בני העדה התימנית שנושא החקירה היה קרוב אליהם – לא אחת מיזמתם ועל פי בקשתם, כאשר תכלית השיחות התמקדה, במאמץ להניע את אותם אנשי ציבור לסייע לוועדה באיתור מידע שבכוחו לתרום לאיתורם של תינוקות שנותרו "עלומים" ולבחינת טענות החטיפה הממסדית והגנבה המכוונת.

ב. בין היתר, נפגש יושב ראש הוועדה עם העיתונאי מר אבנר פרחי (שהשקיע מאמצים ומשאבים רבים לבירור התופעה והציג את פירות עבודתו בכתבות שפרסם ובעדות מקיפה שמסר בוועדה); עם מר יגאל יוסף, ראש עיריית ראש העין וחבר וב"מ

(שלא חסך מאמצים לסייע לוועדה); עם הגב' שושנה זייד ומר רפי שבלי (שהקדישו זמן ומאמצים לבירור התופעה), עם מר נחום, נשיא הפדרציה התימנית העולמית, קנדה (שהשקיע מאמצים רבים בבירור תופעת ההיעלמות) עם העיתונאית הגב' יעל צדוק (שעניין בירור התופעה קרוב ללבה); עם עו"ד רמי צוברי (המעורב אישית בחקירת התופעה); ועם מר עודד זכאי עוזרו האישי של הרב משולם (במאמץ להניע את הרב משולם להיפגש עם יושב ראש הוועדה ולו רק לשם שמיעת דיווח על פעילותה).

ג. בהקשר זה ראויים לציון מיוחד המאמצים שהושקעו - באמצעות מתווכים ושליחים - לקיום פגישה עם הרב משולם, וזאת בהתחשב בכך, שמקורביו הבהירו וחזרו ובהירו שברשותו מצויות ראיות מוצקות להוכחת טענת "החטיפה הממסדית". למרבית הצער, פגישה כזאת לא התקיימה, גם כאשר הובטח שתהא זו פגישה שתכליתה אך לשוחח עם הרב משולם על התפתחות החקירה, כאשר הגשת סיוע לוועדה מצידו מושארת לשיקול דעתו. ההסבר שניתן לכישלון המאמצים בנושא זה, היה שמצב בריאותו של הרב משולם אינו מאפשר קיומו של מפגש כזה.

ולא למיותר יהיה להזכיר בהקשר זה כי הובהר לרב משולם שהפנייה לקיום מפגש כאמור נעשית על דעת פרקליטת המדינה ובהסכמתה; וכי לא יהיה בקיומו משום הפרה של תנאי שחרורו.

ד. במסגרת הפגישות האישיות האמורות, הופנתה אל אלה שלקחו בהן חלק, בקשה לסייע לוועדה בשניים: ראשית - בבירור קיומה של תשתית עובדתית לטענת החטיפה הממסדית - או לטענה הממותנת של "גנבה מכוונת" - בה דוגלים פרנסי העדה התימנית; שנית - באיתור תיבוקות של עולי תימן מן התקופה הרלוונטית שגדלו במשפחות "זרות" ואשר קיים תיעוד כוזב המעיד על פטירתם כביכול. והכול - על ידי השגת תיעוד או מידע שהוועדה לא הצליחה להשיג.

למרבית הצער, לא היה בידו של מי מאלה, שהשתתפו בפגישות האמורות למסור מידע או תיעוד שיש בו כדי לספק תשתית עובדתית, לקיומו של קשר ממסדי רב-שכבתי ועמוס משתתפים לחטיפת תיבוקות ומסירתם לאימוץ. על רקע של תיעוד כוזב המעיד על פטירתם, או כדי להוביל לאיתורו של תיבוק ש"נחטף" ונמסר לאימוץ בארץ ובחו"ל לאחר שחטיפתו הוסוותה בתיעוד כוזב על פטירתו או קבורתו. מבין ההסברים שניתנו להיעדר תיעוד או מידע כאמור חזרה ונשמעה הטענה שהתיעוד

האמור הושמד על ידי אלה שהיו מעורבים בפרשת החטיפה, השומרים מטעמים מובנים על שתיקה, ואילו "החטופים המאומצים" שעצם קיומם ממחיש את התרחשותה של החטיפה הממסדית אינם מעוניינים להתגלות מסיבות אישיות שונות ובין היתר חששות לתוקפה של אורחות זרה שקיבלו, לזכויות ירושה בה זכו או לשלמות התא המשפחתי שהקימו.

3. קהיליית המודיעין

במהלך החקירה, פנתה הוועדה אל גופי המודיעין הממלכתיים וביקשה להסתייע במידע או בתיעוד המצוי ברשותם בקשר לפרשת ההיעלמות. מסתבר, כי גופים אלה לא התבקשו בשעתו – לאמור בעת התרחשות התופעה בפועל – לקיים חקירה פרטנית או אחרת, ובפועל – לא קוימה חקירה בעניין זה במסגרתם ואין ברשותם חומר העשוי לסייע לוועדה.

4. עיון בחומר חקירה בארצות הברית

הוועדה לא התעלמה מכתבה שפורסמה בעיתון "העולם הזה" שכותרתה "ילדי תימן נמכרו לאמריקה" וראתה לנכון שלא לסיים את חקירתה מבלי לנסות ולברר את דבר הקשר הנטען בין הרב ברגמן (שהלך לעולמו במחצית שנות השמונים) לבין נושא החקירה.

הרב ברגמן הועמד לדיון יחד עם אחרים, ביניהם בני משפחתו, בעברות מרמה וגנבה בהתייחס לבתי האבות אותם ניהל.

הוועדה הביעה את משאלתה בפני השלטונות האמריקאיים לעיין בחומר החקירה והראיות שנאספו בשעתו והיו בחזקתו של הפרקליט המיוחד שהיה מופקד על חקירת "פרשת ברגמן", וזאת באמצעות המחלקה הבינלאומית במשרד המשפטים.

לאחר שניתן לוועדה "אור ירוק" לפנות ישירות לפרקליט המיוחד מר צ'רלס היינס המשמש כיום כפרקליט המחוז של ברוקלין, עשתה כן הוועדה.

בתשובתו הכתובה של מר היינס לוועדה נמסר כי תיקי החקירה בעניינו של הרב ברגמן אינם נמצאים זה מכבר ברשותו ובחזקתו.

על פי המידע שמסר מר היינס לוועדה נוצר בסופו של דבר קשר עם התובע הכללי במדינת ניו יורק, Attorney General, Medicaid Fraud Control Unit.

המשנה לתובע הכללי Mr. Jose Maldonado איתר לבקשת הוועדה את חומר החקירה שנאסף המוחזק במשרדיו.

השופטת (דימ') דליה קובל חברת הוועדה ואחד מתחקירניה, עו"ד יוסף יוסיפוב נסעו לארצות הברית לעיין בחומר החקירה שהועמד לרשותם.

חומר החקירה כולל דו"חות מפורטים על עסקיו של הרב ברגמן, שותפיו, מבנה עסקיו, פגישות בהן השתתף, קשרים פוליטיים, דו"ח על תנועותיו, רישומים על הודעות אנונימיות שנמסרו לגביו, עדויות רבות שנגבו על ידי החוקרים ממעורבים בפרשה, היקף כלכלי של החברות להן היה קשור ועוד.

חברת הוועדה בלוויית החוקר אף עיינו בספרייה הציבורית של ניו יורק בקטעי עיתונות משנת 1949 המתייחסים לרב ברגמן ובקטעי עיתונות מהשנים בהן נחשפה פרשת המרמה, בה הורשע בסופו של דבר, המצויים בחומר החקירה.

לא נמצאה בחומר החקירה כל ראיה שיש בה כדי לקשור את הרב ברגמן לפרשת היעלמים של ילדי תימן.

העתקים מצולמים מחומר החקירה הובאו ארצה ונמצאים בארכיב הוועדה.

5. הבטחה למידע: הגב' צוברי זוהרה

הגב' זוהרה צוברי (פנייה לוועדה בבקשה למסירת מידע)

א. ביום 8.5.1995 ביקשה הגב' זוהרה צוברי, שמסרה עדות לפני הוועדה בשנת 1995 על היעלמות אחיה, לשוב ולהופיע לפני הוועדה על מנת לידעה באשר לתוצאות ביקור שערכה בארצות הברית.

ב. גב' צוברי ביקרה בלוס אנג'לס ועלה בידה לפרסם שם כתבה גדולה בעיתון ישראלי מקומי בנושא ילדי תימן. באותה כתבה נמסרו מספרי טלפון ופקס לצורך קבלת תגובות. והנה, על פי עדות הגב' צוברי, התברר משפע התגובות שקיבלה כי יש שם "המון בחורים בני 48 שמוכנים לבוא ארצה ולהעיד שהם מאומצים" כתובתם, מסרה הגב' צוברי מצויה בידה.

הגב' צוברי אף הוסיפה כי היא מוכנה לארח בביתה שישה מבין ה"מאומצים" שמוכנים לבוא ולמסור עדויות אך לשם כך ביקשה את "חסות הוועדה".

"מאומצים" נוספים מניו ג'רסי מוכנים אף הם לבוא ארצה ולמסור עדויות ואת כל הפרטים היתה מוכנה העדה למסור לוועדה.

ג. הובהר לגב' צוברי, כי הוועדה פתוחה לקבלת כל עדות שתובא לפניה.

הגב' צוברי הבטיחה כי תכתוב לוועדה וכי יש בידה אינפורמציה אותה היא מוכנה למסור. מאז חלפו ונקפו ימים, חודשים ושנים וכל מכתב או מידע לא התקבל מגב' צוברי.

ד. לא למיותר יהיה לציין שאף שם של "מאומץ" מארצות הברית לא נמסר לוועדה, ואף אחד מה"מאומצים" הנמצאים כביכול בלוס אנג'לס או בניו ג'רסי, לא רק שלא הגיע לוועדה על מנת למסור עדות, אלא אף לא פנה אליה (לא בכתב ולא בעל פה).

פרק עשרים ושלשה

מזכירות, מינהלה וארכיון

1. לצורכי עבודתה של הוועדה, הוקמה מזכירות הנושאת באחריות להיבט המינהלי של פעילות החקירה כשבראשה מזכיר ראשי. המזכיר הראשון, מר יצחק אליצור, שהקים את הבסיס לעבודת המזכירות, נפטר במהלך עבודתה של הוועדה, ואת מקומו ממלא מר ליאון בן עזרא, יבדל לחיים ארוכים, שהקדיש את זמנו ומרצו להבטחת תקינות פעילותה של הוועדה הרבה מעבר לחובתו הפורמלית.

המזכירות טיפלה – מן ההיבט המינהלי – בין היתר, בנושאים הבאים: ראשית – בכל ההיבטים המינהליים של פעילות הוועדה כגוף ממלכתי מעין שיפוטי, לרבות פעילותה כוועדת חקירה השומעת עדים וכמנחה את גופי החקירה הפועלים מטעמה ועבורה (עו"ד יוסיפוב ומשרד החקירות גוט בן-אשר); שנית – בכל הקשור לתיעוד עבודת הוועדה, לרבות הכנה והחזקה של תיקי תלונה משפחתיים, לכל אחד מהתינוקות שדבר היעלמו הובא לחקירת הוועדה, תמלול ושימור הולם של הפרוטוקולים המתעדים את דברי העדים שהופיעו לפני הוועדה, ואבטחת תיקי החקירה הפרטניים שבהם מרוכז חומר החקירה שאותר על ידי גופי החקירה לגבי כל תינוק שנעלם ושעניינו נחקר על ידי הוועדה; שלישית – הבטחת השארתו של ארכיון מסודר שיעמיד את כל החומר שאספה הוועדה ואשר שימש בסיס לכתיבת הדו"ח שלה לרשותם של כל המעוניינים, לרבות – כמובן – המשפחות המתלוננות.

2. בארכיון הוועדה ניתן יהיה למצוא, בין היתר:

א. תיק אישי לכל אחד מן הנעדרים, שעניין היעלמותו הובא לפני הוועדה; כאשר תיק כזה כולל שלושה חלקים: תיק תלונה, תיק חקירה ודו"ח מסכם.

ב. כ"200 קלסרים המכילים תמלילי פרוטוקולים - שהוקלטו ופוענחו במהלך 258 ישיבות הוועדה הפומביות, וכן ההקלטות המקוריות גופן.

ג. אסופת הדו"חות שהוגשו במהלך החקירה על ידי הגופים החוקרים: עו"ד יוסיפוב ומשרד החקירות גוט בן-אשר.

ד. קלסר - חסוי - ובו דו"חות הבדיקה של תיקי האימוץ.

ה. חומר החקירה שהובא מארצות הברית על ידי השופטת (דימ') קובל בעקבות ביקורה בניו יורק.

ו. דו"חות בדבר השלמות חקירה ומפגשים אישיים.

ז. ארבעה קלסרים ובהם קטעי עיתונות ותמלילי כתבות ששודרו ברדיו בנושא ילדי תימן האבודים.

ח. כ"200 קלסרים ובהם צילומי מסמכים שאספו חוקרי הוועדה כגון: יומני קבלה של בתי חולים, גיליונות מחלה ותמותה ותרשומות של משרדים ממשלתיים משנות החמישים.

ט. קלטת וידאו המתעדת ביקורים שערכו חברי הוועדה בבתי הקברות: מחנה דוד, שיח' באדר, עתלית, קריית שאול, כפר יונה, כרכור ועירון.

י. 150 תיקים ובהם עדויות של אנשי ממסד כגון: אחיות, רופאים, מנהלי מחנות, נהגי אמבולנסים, קברנים שעסקו בשנות החמישים בטיפול בעולי תימן.

יא. 35 תיקים ובהם עדויות של אלה ה"מצהירים" על עצמם כמשתייכים לפרשת היעלמותם של ילדי תימן, נושא חקירתה של הוועדה.

יב. 45 תיקי בקשות שאינן רלוונטיות לשנות פעילותה של הוועדה.

חלק שלישי

**טענת החטיפה הממסדית
וסיכום ממצאיה ומסקנותיה של הוועדה**

I. תכליתו של החלק השלישי

א. להבדיל מהוועדות שקדמו לה, נטלה על עצמה הוועדה הנוכחית משימה כפולת פנים: ראשית – לחקור ולברר את תופעת ההיעלמות לגופה ולקבוע את היקפה, טיבה ומאפייניה; שנית – לחשוף את קורותיו וגורלו של כל אחד מהילדים שבני משפחתו התלוננו על היעלמותו.

ב. (1) הפרטים שנחשפו בחקירת הוועדה באשר לגורלם של מרבית התינוקות שנעלמו להוריהם ואשר עניינם הונח על שולחן הוועדה, מרוכזים במכתבים האישיים שיישלו לכל אחת מהמשפחות המתלוננות, כאשר המכתבים כשלעצמם מרוכזים בספר השני של דו"ח הוועדה (הנספח לדו"ח).

(2) חלק זה, יתמקד בבירור הרקע והנסיבות שהביאו להתרחשותה של תופעת ההיעלמות. זאת, על ידי בירורה של טענת ה"חטיפה הממסדית", שמעלים בני המשפחות המתלוננות ובראשם פרנסי העדה התימנית ועסקניה, לפיה התינוקות שנעלמו להוריהם, "נחטפו" ונמסרו לאימוץ למשפחות אשכנזיות ניצולות שואה, שנותרו ללא ילדים, והכול במסגרתו של קשר רב משתתפים, שבראשן עמדו ראשי המדינה ובכירי הסוכנות (להלן בדו"ח זה: "חטיפה ממסדית").

ג. על מנת לתת בהקשר זה תמונה שלמה ומפורטת, נכתב החלק הנוכחי כעומד ברשות עצמו, באופן, שניתן לעיין בו גם ללא קשר עם שני החלקים שקדמו לו. זאת, תוך מודעות לכך, שמטבע הדברים, יש בחלק זה מידה רבה של חזרה – תמציתית ולא אחת על דרך האזכור בלבד – על תכנים שכבר הוצגו בשני החלקים הקודמים. ברם, על אף הסרבול שיש בחזרה על דברים, סברנו שנכון יהיה לעשות כן, על מנת להבטיח את עצמאותו של חלק זה.

II. היקף תופעת ההיעלמות

א. המחזיקים בטענת החטיפה הממסדית, מדברים על חטיפתם - קרי: גנבתם - של אלפי תינוקות, שנמסרו לאימוץ למשפחות אשכנזיות בארץ ובחו"ל. ברם, כפי שכבר נאמר, על שולחנן של שלושת הוועדות יחד - הוועדה הבין-משרדית (וב"מ), ועדת שלגי והוועדה הנוכחית (ועדת כהן-קדמי) - שהוקמו לחקירת היעלמם של ילדי העולים מתימן בשנים הראשונות להעלאתם וקליטתם בארץ, הונחו תלונות בקשר להיעלמם של 1,033 ילדים בארץ ו-20 ילדים בחאשד שבעדן (ובסך הכול 1,053 ילדים).

היקף זה של תופעת ההיעלמות אינו מקובל על עסקני העדה התימנית, העומדים על דעתם כי מספר התינוקות שנעלמו גדול במידה משמעותית ממספרם של אלה שעניינם הובא לפני שלושת הוועדות. הטוענים כך, סומכים עמדתם על שניים אלה: ראשית - על כך שרבות מהמשפחות לא שמעו כלל על הקמת הוועדות ועל כן לא פנו אליהן; שנית - על כך שבלב רבות ממשפחות הנעדרים קיים "חוסר אמון" ביכולתן של הוועדות לקיים חקירה אמיתית ולתת תשובות אמינות למשפחות שתינוקותיהם נעלמו, על כן לא ראו טעם לפנות אליהן (לרבות לוועדה הנוכחית).

ב. כפי שכבר נאמר, עמדה זו של בני העדה התימנית אינה מקובלת עלינו: ראשית - אנו בדעה, שלאחר האירועים הסוערים שהביאו למינויה של הוועדה הנוכחית ובהתחשב בפניות הוועדה לציבור בכלי התקשורת - הן בתחילת דרכה והן במהלך עבודתה - ובכתבות העיתונאיות שליוו את עבודת הוועדה, אין זה מתקבל על הדעת שנותרה אפילו משפחה אחת מעולי תימן, שדבר מינויה ופעילותה של הוועדה הנוכחית לא הגיע אליה; שנית - לחששות בדבר אופי פעילותה של הוועדה הנוכחית אין אחיזה, ודי בהקשר זה, בהצבעה על שלושת הגורמים הבאים: האחד - חקירת העדים נעשתה על ידי הוועדה בפומבי, כאשר דבריהם מוקלטים והפרוטוקולים המתומללים עומדים ויעמדו לעיון; השני - מצלמות שהציבו חסידי עמותת "משכן אוהלים" הנציחו חלקים נרחבים של פעילות החקירה הפומבית של העדים; השלישי - הוועדה יזמה פעילות תקשורתית ענפה להשגת מידע מכל מקור אפשרי; וזו לא הותירה מקום לספק בדבר כוונותיה הכנות של הוועדה לחשוף את פניה האמיתיות של תופעת ההיעלמות.

ג. במצב דברים זה, הנחת העבודה של הוועדה בכל הקשור להיקף תופעת ההיעלמות, היא כי מרבית המשפחות שילדיהן נעלמו להן בתקופה הרלוונטית, פנו לפחות אל אחת משלושת הוועדות, וכי אותן משפחות שפנו אל שתי הוועדות הקודמות – או אל אחת מהן – והתשובות שקיבלו לא הניחו את דעתן, חזרו ופנו אל הוועדה הנוכחית. אכן, אין לשלול את האפשרות שנותרו משפחות שבחרו – במודע – שלא לפנות לאף אחת מן הוועדות. ברם, לגבי אלה, מניחה הוועדה כי גרסתן בדבר נסיבות היעלמותו של תינוק אינה שונה מהותית מן הגרסה הטיפוסית שהציגו המשפחות שפנו לוועדה, וכי מכל מקום, אין ברשותן של משפחות אלו מידע התומך בטענת החטיפה הממסדית. הדעת נותנת שאילו היה ברשות המשפחות שלא התלוננו מידע השופך אור על תופעת ההיעלמות, לא היו יכולות לשבת בחיבוק ידיים ולכבוש מידע כזה בלבן.

III. משמעות המושג "היעלמות"

א. איתורו של תיעוד אמיתי, אמין ומהימן בדבר פטירתם של מרבית התינוקות הנעדרים מלמד, כי היעלמות שבה מדובר כאן היא "היעלמות להורים". ההורים נפרדו מן התינוקות כשאלה רוכזו בבתי תינוקות, או אושפזו בבתי חולים, או נלקחו מטעם זה או אחר על ידי אנשי הרשות, ומשלא הוחזרו אליהם מבלי שנמסר להם בזמן אמת "מידע" באשר לסיבת אי החזרתם – כש"מידע" בהקשר זה כולל הודעה על הפטירה וזימון לנוכחות בקבורה – הפכו בעיני ההורים ומבחינתם ל"נעלמים".

ב. היקפה של תופעת ההיעלמות – כך מצאה הוועדה – הינו פועל יוצא של "אי הידיעה" שנוצרה אצל ההורים בדבר גורל התינוקות שנלקחו מהם כאשר, כך מניחה הוועדה, אילו היו ההורים "שותפים" בזמן אמת לקורות התינוקות, הייתה התופעה – אם בכלל – מצטמצמת לאותם מקרים שבהם אכן אפפה תעלומה את אי החזרת התינוק למשפחתו.

IV. טענת החטיפה הממסדית בראי ממצאי החקירה

א. כאמור, טענת החטיפה הממסדית אומרת: כי התינוקות שנעלמו להוריהם – כולם או מרביתם – נחטפו על דעת הממסד ועל ידי עובדיו ונמסרו לאימוץ למשפחות אשכנזיות חשוכות ילדים; וכי התינוק המעיד על פטירתם הינו תיעוד כוזב.

ב. במהלך חקירתה של הוועדה אותר על ידי חוקריה תיעוד אמיתי ואמין – כפי שיפורט בהמשך – בדבר פטירתם של 711 מתוך 745 התינוקות שעניין היעלמותם להוריהם בארץ הונח על שולחנה; כאשר לגבי 33 מהתינוקות האמורים לא נתגלה דבר וגורלם נותר עלום (1 מהנעלמים – נתגלה גילוי משוער) במצב דברים זה, טענת החטיפה הממסדית יכולה, על כן, להתייחס אך ורק לאותם תינוקות שנעלמו להוריהם ושגורלם נותר עלום (בדו"ח זה: "העלומים").

ג. לצד, ובנוסף לחקירת קורותיהם של התינוקות שעניינם הובא לפני הוועדה, חזרה הוועדה וחקרה – מיזמתה – גם את נסיבות היעלמותם של 43 תינוקות שנותרו עלומים בתום עבודתן של שתי הוועדות שקדמו לה, ואשר משפחותיהם לא חזרו והתלוננו לפניה.

ד. המספר הכולל של התינוקות שנותרו עלומים בארץ בתום פעילותן של שלושה הוועדות הוא: 56 תינוקות (למעט 13 עלומי חאשד); וכאמור, לנוכח קיומו של תיעוד אמין בדבר פטירת מרבית התינוקות שנעלמו להוריהם, טענת החטיפה יכולה להתייחס רק לאותם 56 תינוקות שנותרו עלומים בארץ: 14 עלומי הוועדה הנוכחית, 14 עלומי וב"מ ו-28 עלומי שלגי; כאשר לצידם עוד 13 עלומי חאשד (ראה טבלאות מס' 1, 2, 3, ו-4 בנספח הטבלאות).

V. מסירה מזדמנת לאימוץ

א. כפי שיוצג בהמשך בהרחבה, הוועדה הגיעה לכלל מסקנה, כי בתקופה הרלוונטית לחקירה עשוי היה להיווצר פתח למסירה מזדמנת – נקודתית ופרטנית – של תינוקות לאימוץ מבתי תינוקות ובבתי חולים. פתח כזה עשוי היה להיווצר בבתי תינוקות – על רקע של ניתוק קשר עם הורים שהשעו את ביקוריהם אצל התינוקות

למשך תקופה משמעותית; ובבתי חולים – על רקע של אי איתורם של ההורים לצורך החזרת תינוקות שהחלימו.

ב. האפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ, מכירה באמינות התייעוד המעיד על פטירת תינוקות, ויש בה כדי לספק הסבר להיעלמותם של התינוקות שנותרו "עלומים", כולם או מקצתם. זאת, להבדיל מטענת החטיפה הממסדית – המוצגת על ידי פרנסי העדה התימנית, כהסבר להיעלמותם של מרבית התינוקות שנעלמו להוריהם – הכופרת באמינות התייעוד המעיד על פטירת התינוקות.

"חטיפה ממסדית" ו"מסירה מזדמנת לאימוץ"

1. חטיפה ממסדית: משמעותה ותשתיתה הראייתית

א. משמעות הטענה

(1) גנבה ומסירה לאימוץ

להלן, בתמצית, עיקרה של טענת החטיפה הטיפוסית, שמעלים בני המשפחות המתלוננות ופרנסי העדה התימנית: התינוקות שנעלמו להוריהם (להלן בחלק זה: "הנעדרים"), הוצאו שלא כחוק (קרי: גנבו) מן המערכת המבוקרת שבה הוחזקו מחוץ למשפחתם – בדרך כלל מבתי תינוקות או מבתי יולדות ומבתי חולים – על ידי אלה שהיו מופקדים על שמירתם, ונמסרו לאימוץ למשפחות אשכנזיות ניצולות שואה וחשוכות ילדים, בתמורה ושלא בתמורה, במסגרתו של קשר ממסדי רב משתתפים. השותפים לקשר האמור – שנקשר לפי הנטען על דעת ראשי הסוכנות ובכירי השלטון במדינה – היו אנשי הסגל הרפואי והמינהלי של בתי התינוקות, בתי היולדות ובתי החולים, שבהם הוחזקו – או נולדו או אושפזו – תינוקות של בני עולי תימן; אנשי חברות קדישא ועובדי סגל הקבורה שפעלו בבתי הקברות ששימשו מקום קבורה לעולי תימן ולתינוקות שנפטרו בבתי תינוקות, בתי יולדות ובתי חולים; וסגל העובדות הסוציאליות שטיפלו בתינוקות שהורחקו ממשפחותיהם ודאגו לאימוצם. לשם הסוואת החטיפה, דאגו ראשי הקשר לכך, שיימסר להורים דיווח כוזב, לפיו הילדים שנעלמו נפטרו ונקברו בהיעדרם; ובמקביל נערך תיעוד רשמי כוזב להוכחת הפטירה והקבורה שלא היו.

בהקשר הנדון כאן, משמש, איפוא, המושג "חטיפה ממסדית", לתיאור מעשים של גנבת תינוקות – שעה שהללו נמצאו מחוץ למסגרת המשפחה (בדרך כלל בבתי

תינוקות ובבתי חולים) – ומסירתם לאימוץ. וזאת כאשר ה"חוטפים" – קרי הגנבים – הם אלה שהיו מופקדים על שמירתם של התינוקות, וכאשר הפעילות כולה – חטיפה ומסירה לאימוץ – יזומה, מאורגנת ומבוצעת על ידי רשויות הסוכנות והשלטון, או, לפחות, בידיעתן ועל דעתן של רשויות אלו.

הכינוי "חטיפה ממסדית" ניתן על ידינו לטענה האמורה, בהתחשב בכך שמדובר בגנבת התינוקות על ידי אנשי ממסד ועל דעת ראשי הממסד, במסגרת מימושו של קשר רב משתתפים ורב שכבתי שנקשר ביניהם.

(2) שלילת אמינות התיעוד

טענת החטיפה הממסדית, שוללת את אמינותם של התיעוד והרישומים המשקפים את פטירתם של חלק נכבד ביותר מן התינוקות ש"נעלמו להוריהם" (קרי: הנעדרים); ורואה בתיעוד וברישומים אלו, רכיב אינטגרלי במאמץ הכולל שנעשה על ידי גורמי הממסד שהיו אחראים לגנבת התינוקות, להסוואת הקשר שקשר הממסד (האשכנזי) – הנהלת הסוכנות ושרי הממשלה – לחטיפת התינוקות ומסירתם לאימוץ (למשפחות אשכנזיות).

מן החומר הכולל שהובא לפני הוועדה נראה, שיש בין הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית, שהסכימו: כי לא כל הנעדרים (קרי: כל התינוקות שנעלמו להוריהם) נחטפו ונמסרו לאימוץ; כי לא כל התיעוד המעיד על פטירת נעדרים וקבורתם הינו כוזב; וכי אפשר שחלק מהתיעוד הינו אמיתי ומדבר בנעדרים שאכן נפטרו ונקברו. ברם, גם אלה מאמינים כי החלק האחר של ה"נעדרים" – הרוב – נגנב בחטיפה ממסדית כאמור, וכי שילוב תיעוד כוזב בדבר פטירתם של החטופים בתוך התיעוד הכללי של אוכלוסיית אלה שנפטרו באמת, נעשה על מנת לתת לכיסוי התיעודי הכוזב חזות אמיתית.

(3) סיכום הטענה

סיכום של דברים, אליבא דמעלי טענת החטיפה הממסדית: לפחות חלק נכבד ביותר, מן התינוקות שנעלמו להוריהם ואשר הוכרזו כנפטרים, אינם כאלה, והם חיים עמנו היום בזהות אחרת, שניתנה להם מכוח שילובם – באימוץ או בדרך אחרת – במשפחות אשכנזיות. על רקע זה, מציגים ההורים את התינוקות ש"נעלמו" מבחינתם ואשר דווה להם על מותם וקבורתם, כ"נעדרים", ומבקשים לפענח את חידת

"היעלמותם", לאתדם ולחדש את הקשר בינם לבין משפחותיהם. זאת, בנוסף להקצת מזימת החטיפה וחשיפת האחראים למימושה.

ב. התשתית הראייתית של הטענה

(1) מסקנה מתחייבת ממקבץ נסיבות

כפי שיובהר להלן בהרחבה, הטוענים ל"חטיפה ממסדית" אינם מצביעים על ראיות ישירות להוכחת טענתם, והלכה למעשה, משקפת הטענה מסקנה, המתחייבת – לדעת הטוענים כך – ממקבץ של נסיבות, המורכב מן הגורמים הנסיבתיים המרכזיים הבאים:

(א) פטירה מפתיעה שדווח עליה בדיעבד וקבורה שלא בנוכחות ההורים, היעדר מצבות, ויכולת מוגבלת של מיקום קברים.

(ב) משלוח הודעות מרשויות שלטון שונות לתינוקות הנעדרים (בהתקרבם לגיל הבגרות). רישומים מעוררי תמיהה במפקד האוכלוסין וליקויים במרשם התושבים.

(ג) סיפורי מטפלות על ביקורי מאמצים לכאורה בבתי תינוקות, וטענות נהגי אמבולנסים בדבר אנדרלמוסיה בהעברת תינוקות לאשפוז, ובדבר קשיים ואירועים חריגים במהלך החזרת תינוקות מבתי חולים למשפחותיהם.

(ד) תיאורי מקרים שבהם תינוקות שנעלמו להוריהם בבתי התינוקות אותרו והוחזרו למשפחות, בעקבות דרישה תקיפה שגבלה באלימות, מסירת תינוקות לאימוץ בחו"ל וגנבת תינוקות בהונאה.

(ה) התרשמות מטפלות שההסבר שקיבלו בדבר אשפוז תינוקות שנעלמו להן בשעות הלילה, לא התיישב עם מצב בריאותם של התינוקות.

(ו) הנסיבות שבהן אומצו שלוש בנות תימניות מבתי תינוקות; מפגש עם ילדים תימנים בניו יורק בשנות השישים; פרשיית חטופה כביכול שפגשה את אמה;

ופרשיית תינוק שנפטר על פי התיעוד ונמצא - חי - על ידי בני משפחתו לאחר שנים רבות.

(ז) היעדר נקיטה באמצעים נאותים לחיסול תופעת ההיעלמות מצד ראשי הסוכנות והמדינה מיד עם גילויה הראשונים.

אין מחלוקת על עצם קיומן של העובדות העומדות בבסיסם של שבעת הגורמים המרכזיים הנ"ל המרכיבים, בהצטברותם, את המקבץ הנסיבתי שעליו נסמכת טענת החטיפה הממסדית. המחלוקת - אם ניתן להתבטא כך - נעוצה במסקנות המתחייבות מן העובדות העומדות בבסיס הגורמים האמורים, מכל אחת כשלעצמה ומכולן יחד במצטבר.

הגורמים המרכזיים האמורים יוצגו בהרחבה בפרק עשרים וחמישה וכוחם הראייתי ייבחן בפרקים עשרים ושישה, עשרים ושבעה, עשרים ושמונה, עשרים ותשעה ושלושים.

(2) ההתנגשות באמינות התיעוד

ולא למיותר יהיה לחזור ולהדגיש: בבסיס טענת החטיפה הממסדית, עומדת שלילת אמינותו של התיעוד המעיד על פטירת חלק הארי של התינוקות שנעלמו להוריהם (בחלק זה: הנעדרים). ברם, כפי שיוצג בהמשך, מדובר בתיעוד מקורי ראשוני, ומשלא נמצאה ראיה - ולו אחת - המעמידה בספק את אמינות התיעוד האמור, אין בכוחן של הנסיבות המרכיבות את המקבץ שעליו סומכת גרסת החטיפה הממסדית, כדי לספק לגרסה זו אחיזה במציאות.

אמינותו של התיעוד המעיד על פטירת חלק הארי של התינוקות שנעלמו להוריהם אינה מותרת מקום לטענת החטיפה הממסדית: לא ניתן להעמיד כנגד תיעוד אמין בדבר פטירה של תינוק: ראשית - את העובדה שההורים לא היו מודעים למצב בריאותו הקשה עובר לפטירתו, לא שותפו בקבורתו ולא ניתן כיום לאתר את מקום קבורתו; שנית - את העובדה שלא דווח למרשם התושבים על הפטירה וזו נעלמה גם מעיני הפוקדים במהלך מפקד האוכלוסין של שנות השישים (מצב דברים שהביא לכך ששוגרו הודעות רשמיות למענו של הנפטר); שלישית - את התרשמותן של מטפלות צעירות ותיאורים ציוריים מפייהם של נהגי אמבולנסים כאשר אין לאלה אחיזה של ממש במציאות.

כל עוד עומדת אמינותו של התייעוד האמור בעינה, אין אחיזה לטענת החטיפה הממסדית, והעובדה שלא אותר אפילו "תינוק" חי אחד שמצוי לגביו תיעוד מקורי ראשוני בדבר פטירתו, מדברת כמאה עדים כנגד גרסת התייעוד הכוזב.

2. "מסירה מזדמנת לאימוץ": משמעותה והתשתית העומדת בבסיסה

א. משמעותה

(1) כנגד היעדרה של תשתית ראייתית ישירה להוכחת הטענה של "חטיפה ממסדית" – שבה מוצאים בני המשפחות המתלוננות את ההסבר ל"היעלמותם" של מרבית התינוקות "הנעדרים" – מציג חומר החקירה שהובא לפני הוועדה (והדבר יפורט בהמשך בהרחבה) בסיס ראייתי להסבר שונה לחלוטין המתייחס לאוכלוסיית העלומים בלבד.

מרבית התינוקות הנעדרים נפטרו כאמור בתייעוד האמין שאיתרו חוקרי הוועדה ולגבי אלה שגורלם נותר עלום, קיימת אפשרות, שכאשר הותקן מחוץ למשפחותיהם – בבתי תינוקות או בבתי חולים – נמסרו למשפחות אחרות, בנסיבות שבהן המחזיקים בהם סברו, שהם "ננטשו" על ידי משפחותיהם על רקע ניתוק הקשר עמן. אפשרות זו מכונה בדו"ח זה, אפשרות של "מסירה מזדמנת לאימוץ", כאשר למושג "אימוץ" נתונה כאן משמעות בלתי פורמלית ורחבה של מסירה למשפחות אחרות, הן בדרך של אימוץ פורמלי והן בדרך אחרת.

המבדיל בין הטענה של "חטיפה ממסדית" של התינוקות הנעדרים, לבין קיומה של אפשרות של "מסירה מזדמנת לאימוץ", נעוץ בעיקרו בשלושה אלה: ראשית – טענת החטיפה הממסדית מתיימרת ליתן הסבר להיעלמותם של מרבית התינוקות שנעלמו להוריהם, בעוד שאפשרות המסירה המזדמנת לאימוץ מדברת ב"אפשרות" המתייחסת אך ורק לאלה מהתינוקות שנותרו עלומים; שנית – מסירה מזדמנת לאימוץ מדברת במקרים נקודתיים, שהיו עשויים להתרחש בבתי תינוקות כאשר הורים הישעו את ביקוריהם לתקופה משמעותית, או בבתי חולים כאשר לא אותרו משפחות התינוקות שהחלימו, לאמור: בנסיבות שנראו בעיני המחזיקים בתינוקות

כמשקפות "נטישה"; שלישית - מסירה מזדמנת לאימוץ - להבדיל מחטיפה ממסדית - נעשתה בגלוי ללא צורך בקשירת קשר בין המעורבים, ללא מאמץ של הסוואה בתיעוד כוזב וכאשר כל מקרה מטופל על ידי עובדת סוציאלית.

(2) וידוגש

(א) רקע המכשיר את הקרקע להיווצרותה של אפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ עשוי היה להיווצר, כאשר תינוק נותר בבית תינוקות ללא קשר עם משפחתו מטעם זה או אחר וסגל בית התינוקות - שלא עמדו לרשותו כלי איתור - ראה את התינוק כ"נטוש"; או כאשר תינוק הפך "לנטוש" משום שמסיבה זו או אחרת לא ניתן היה להחזירו למשפחתו לאחר שהחלים בבית חולים ולמחזיקים בו לא היו כלים לאיתור המשפחה.

(ב) להבדיל מטענת החטיפה הממסדית - הכופרת במהימנות התיעוד המעיד על פטירתם של מרבית התינוקות שנעלמו להוריהם - נקודת המוצא של אפשרות התרחשותה של "מסירה מזדמנת לאימוץ", בנסיבות של אבדן קשר בין תינוקות להוריהם, היא: כי התיעוד המעיד על פטירתם של תינוקות הינו תיעוד אמיתי, אמין ומהימן; כאשר מסירה כזו באה בחשבון רק לעניינם של תינוקות שגורלם נותר "עלום". אשר על כן: אין לשלול את האפשרות שהתינוקות שנותרו "עלומים" כולם או חלקם - נמסרו למשפחות אחרות, על פי החלטה מקומית ומזדמנת של המחזיקים בהם.

(ג) ולא למיותר יהיה להוסיף בהקשר הנדון כאן אף זאת. חומר החקירה הכולל שהובא לפני הוועדה מלמד, כי בתקופת המעברות פעלו במסגרתן מעונות לטיפול בתינוקות ובילדים רכים, כאשר חלקם מעונות יום בלבד וחלקם מעונות יום ולילה (מעין פנימיות). המעונות הופעלו בעיקרם על ידי גופים ציבוריים ושלא מטעם הרשות (סוכנות או ממשלה) וביניהם: ארגון אמהות עובדות, ארגון נשות המזרחי, ארגון נשות הציונים הכלליים ודומים להם.

במעונות ששימשו למעשה פנימיות, עשויה היתה לחזור על עצמה אותה תופעה של "ניתוק קשר" בין התינוקות לבין הוריהם, שהתרחשה בתקופת המחנות בבתי התינוקות; וגם כאן, עשוי היה נתק ממושך בין ההורים לתינוקות להכשיר את הקרקע לאפשרות התרחשותה של "מסירה מזדמנת לאימוץ" במתכונת המתוארת לעיל (ראה בהקשר זה דבריו של אביגדור פאר והתייחסות הוועדה בפרק שלושים וארבעה להלן).

הלכה למעשה, לא מצויים בין העלומים ילדים או תינוקות שנעלמו להוריהם ממעונות כאמור, אך למען השלמות ראינו לציין קיומה של האפשרות האמורה גם במוסדות אלו.

(ד) אכן, גם "מסירה מזדמנת לאימוץ" מהווה, בסופו של דבר, הוצאה של תינוקות מרשות הוריהם שלא על דעתם וללא הסכמתם. ברם, על פי אופיה, שונה הוצאה כזו מרשות ההורים תכלית שינוי מההוצאה העומדת בבסיסה של "חטיפה ממסדית". האחרונה מדברת בנטילה יזומה ומכוונת של תינוקות על ידי – או לפחות על דעת – גופי הממסד ובעידודם ומסירתם לאימוץ, וזאת, תוך הטעיה מכוונת של ההורים להאמין, בעזרת תיעד כוזב, שהתינוקות נפטרו ונקברו. בעוד שאפשרות של "מסירה מזדמנת לאימוץ", כשמה כן היא, אין היא יזומה ומכוונת, אלא מקרית ומזדמנת, על רקע מה שנראה בעיני המחזיקים בתינוק כ"נטישה"; והעיקר – אין היא כופרת במהימנות התייעוד המדבר בפטירת חלק הארי של התינוקות שנעלמו ומספקת פתרון אפשרי לבודדים שנותרו עלומים.

ב. עיקרי התשתית העומדת בבסיסה

בתשתית קיומה של האפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ – כאשר, כאמור, למושג "אימוץ" בהקשר זה משמעות רחבה של מסירה למשפחה אחרת – עומדים הגורמים הבאים: נסיבות אימוצן של שלושת התינוקות, שנמסרו לאימוץ מבתי תינוקות ופרטי אימוצן נחשפו בחקירה (להלן: שלוש הבנות); והשתלבותן של נסיבות אלו בתמונה הכוללת של המציאות שבמסגרתה חיו משפחות העולים מתימן בשנים הרלוונטיות לחקירה.

3. טענות נלוות: יחס המוסדות

א. טענת "החטיפה הממסדית" מועלית – ואף נסמכת – על רקע שורה של טענות קשות ביותר שמעלים העולים מתימן בדבר היחס המשפיל והמתנשא שגילו כלפיהם גופי הממסד במהלך העלאתם ארצה ובמסגרת קליטתם כאן. יחס קשה זה תרם בשעתו – ועודנו תורם – תרומה משמעותית לאמון שנתנו ההורים בגרסת החטיפה

הממסדית, כאשר הם רואים בחטיפה הממסדית המשך ונגזרת מן היחס הקשה האמור.

ב. הטענות הנלוות מדברות בעיקרן בשניים אלה: ראשית – במרמה ובגנבת רכוש (לרבות ספרים עתיקים ותכשיטים), עובר לעלייה למטוסים שהביאו את העולים ארצה, כאשר נושאים אלה אינם מצויים בגזרת החקירה של הוועדה; שנית – והוא החשוב לעניין הנדון כאן – בגילויים קשים של "התנשאות", "פטרנליזם", "אפוטרופסות" ו"זלזול" בעולי תימן בשלב הקליטה, כאשר לגילויים אלה הייתה, ככל הנראה השלכה של ממש על התפתחות התופעה נושא החקירה. בבסיסם של הגילויים הקשים האמורים – כך נטען – עומדת גישת הממסד האשכנזי, שיחסה לעולים מתימן "נחיתות תרבותית" ביחס ליישוב הוותיק.

לשיטת הטוענים לחטיפה הממסדית, התייחסות זו עומדת בבסיס התרחשותה של החטיפה הממסדית, והיא באה לכלל ביטוי ב"אטימות הלב" ו"אי האכפתיות", שגילו גורמי הממסד לזעקות ההורים שתינוקותיהם נעלמו להם.

ג. יהיו הדברים כאשר יהיו, על אף שלטענות בדבר היחס שגילו רשויות הקליטה לעולים מתימן יש אחיזה בחומר שהובא לפני הוועדה, אין בכוחן לתמוך בטענת החטיפה הממסדית. זאת, כפי שיוצג להלן בהרחבה, משום שלטענה זו לא נמצאה תשתית ראיתית, ובפועל אין היא אלא מסקנה נטולת אחיזה, לנוכח אמינותו של התיעוד המעיד על פטירתם של מרבית התינוקות שנעלמו להוריהם.

עם זאת, יש בטענות הנלוות בדבר היחס שבו נתקלו עולי תימן מצד גורמי הקליטה: כדי להסביר, במידה מסוימת, את חוסר התקשורת ששרר בין בני המשפחות המתלוננות לבין סגל בתי התינוקות ובתי החולים; וכדי להאיר באור שלילי את האירועים שהותירו בלב בני המשפחות חששות, שמא תינוקות שמסרו לבתי תינוקות "נגנבים".

ד. בשולי הדברים רואים אנו להתייחס לטענה נוספת, הממחישה, לשיטת פרנסי העדה התימנית, את יחס ההתנשאות והזלזול של גורמי הממסד כלפי העולים בני תימן, והיא, שגופות של תינוקות של עולי תימן, שנפטרו בבתי חולים, שימשו לעריכת "ניסויים רפואיים" שלא באישור ההורים או על דעתם.

הבסיס לטענה זו, נעוץ בכך שהורים שהשתתפו בקבורת תינוקות וזיהו את הגופות, הבחינו כי על הגופות ישנם סימני ניתוח בולטים (חתכים תפורים בצורה גסה), וכי אל תוך הגופות הוכנס צמר גפן.

פרט לאמור לעיל, אין לטענה זו בסיס בראיות. באותה תקופה, כבר פעלו בבתי חולים יחידות פתולוגיות שביצעו נתיחות שלאחר המוות, ונראה – כי ההורים – המתלוננים – הבחינו בסימנים שהותירו נתיחות אלו על גופות הנפטרים.

בשעתו, לא היה קיים הסדר חוקי בנושא זה והדבר היה נתון לשיקול דעתם של רופאי בית החולים. הוועדה לא מצאה בעריכת הנתיחה שלאחר המוות גילוי של התנהגות שלילית כלפי ילדי העולים מתימן, שהרי עיון ביומני המכונים הפתולוגיים שאותרו מלמד שהנתיחות לא התמקדו רק בעולי תימן.

4. חטיפה ממסדית ומסירה מזדמנת: הערת סיכום

כפי שיובהר בהרחבה בפרקים הבאים, אין במקבץ הגורמים שעליהם נסמכת טענת החטיפה הממסדית כדי לספק תשתית ראייתית – ולו גם דלה ורעועה – לטענה האמורה; ולנוכח אמינותו של התיעוד המעיד על פטירה, נותרת טענה זו תלויה על בלימה של השערות ומסקנות שאינן עומדות במבחן. מצד אחר, מתיישב ההסבר בדבר האפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ של תינוקות "חסרי קשר" עם משפחותיהם, עם אמינות התיעוד; ולאפשרות זו אחיזה מבוססת במציאות שנפרשה לפני הוועדה.

פרק עשרים וחמישה

התשתית של טענת ה"חטיפה הממסדית": לשיטת הדוגלים בהתרחשויות

הערות פתיחה

I. גם כאשר נדחית הטענה שריכוז התינוקות בבתי התינוקות נעשה כצעד ראשון למימושה של מזימת החטיפה הממסדית, אין להתעלם מן העובדה, שהוצאת התינוקות ממשפחותיהם, הכשירה את הקרקע לאפשרות של הוצאתם אל מחוץ למערכת המבוקרת ומסירתם לאימוץ – ולו גם נקודתית ופרטנית בלבד – מבתי התינוקות ואפשר שגם מבתי החולים.

II. כמפורט לעיל בפרק עשרים וארבעה בבסיס טענת החטיפה הממסדית עומד מקבץ של שבעה גורמים נסיבתיים מרכזיים, הניתנים למיון – על פי תרומתם למשקלו הכולל של המקבץ – לחמש כיתות: כיתת הגורמים ה"בסיסיים" (המשמשים מסד לטענה); כיתת הגורמים ה"מאמתים" (המוצגים לאימות הטענה); כיתת הגורמים ה"מאשרים" (המוצגים לאישור קיומה של חטיפה ממסדית דווקא); כיתת הגורמים ה"ממחישים" (המוצגים כראיה ליישום קשר ממסדי לחטיפה); והגורם המשלים (שבא לכלל ביטוי בחוסר מעש להדברת תופעת ההיעלמות).

III. להלן תוצג בהרחבה כל אחת מחמש כיתות הגורמים האמורות, כאשר כוחה הראייתי של כל אחת מהן – ושל וכולן יחד – ייבחן בנפרד בפרקים עשרים ושישה, עשרים ושבעה, עשרים ושמונה, עשרים ותשעה ושלושים.

1. כיתת הגורמים ה"בסיסיים" הכוללת את: (א) ההפתעה שבפטירה; (ב) הקבורה ללא הורים; (ג) היעדר קברים

לשיטת הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית, שלושה גורמים אלה – בהצטברותם – מרכיבים את הבסיס לטענותם. להלן יוצג כל אחד ממרכיבים אלה בנפרד, ולאחר מכן, תוצג המסקנה שגוזרים מקיומם המצטבר מעלי טענת החטיפה הממסדית (דיון בעמדה זו – בפרק עשרים ושישה).

ואלה פרטי שלושת הגורמים האמורים:

א. ההפתעה שבפטירה ואי מעורבות ההורים בקבורה

(1) מן הדברים שמסרו בני משפחות הנעדרים עולים בהקשר זה שניים אלה: ראשית – כי על פי התרשמותם של בני המשפחה, מצב בריאותם של התינוקות שנעלמו, עובר להיעלמותם מבית התינוקות או לאשפוזם בבתי החולים, לא היה כזה שעורר דאגה לחייהם, ועל כן, אינו מתיישב עם פטירתם בסמוך להיעלמם או לאשפוזם; שנית – כי ההודעה בדבר הפטירה, כשהגיעה להורים, הייתה בדרך כלל בדיעבד, ולהורים לא הייתה הודמנות לראות את גופותיהם של התינוקות שהודיעו להם על פטירתם – אם בבית התינוקות ואם בבית החולים – ואלה נקברו שלא בנוכחותם.

מצב דברים דומה, חל גם לעניינם של תינוקות שנעלמו בבתי חולים ליולדות, מיד עם לידתם או בסמוך לאחריה. גם כאן נטען: ראשית – כי על פי התרשמות האמהות, התינוקות נולדו בריאים וחיוניים, באופן שההודעה על הפטירה הייתה "מפתיעה" ולא עלתה בקנה אחד עם ההתרשמות האמורה; שנית – כי גופות הנפטרים לא הוצגו לפני ההורים והם לא היו נוכחים במעמד קבורתם.

(2) שני הגורמים האמורים – ההפתעה שבפטירה והקבורה שלא בנוכחות בני המשפחה ומבלי שהללו זיהו את הגופות – העמידו אצל ההורים סימני שאלה בדבר אמינות הדיווח בדבר הפטירה, ותרמה לכך העובדה, שדיווח זה נמסר להורים בדרך כלל לאחר מעשה ולרוב ללא תיעוד.

ב. היעדר מקום קבורה

(1) חלק לא מבוטל מן המשפחות המתלוננות, לא הצליח לאתר את קבריהם של התינוקות שהודיעו להם בשעתו על פטירתם. לשיטת הוועדה, נעוץ הדבר, ככלל, ברמת התחזוקה הירודה המאפיינת חלק נכבד מבתי הקברות, אשר כתוצאה ממנה, שוררת אי התאמה בין רישומי חברות קדישא לבין המציאות הקיימת בפועל בבתי הקברות. מציאות זו, מתאפיינת בהיעדר מצבות או סימון אחר למיקום קבורתם של חלק לא מבוטל מן הנעדרים, כאשר קביעת מיקומם של חלק נכבד מהקברים, על פי הרישומים ביומני בתי הקברות, הינה – למרבית הצער – בגדר "השערה" גרידא.

(2) התרשמותה של הוועדה היא כי, ככלל, חיפשו משפחות הנעדרים את קברות יקיריהם תקופה ניכרת לאחר שנמסרה להם ההודעה על פטירתם, וכי הדבר הוסיף לא מעט לקשיי האיתור הנעוצים, כאמור, ברמת התחזוקה של בתי הקברות. הדעת נותנת, שאילו נערכו המאמצים לאיתור הקברים סמוך לקבלת הידיעה על הפטירה, מצב הדברים היה שונה והרבה עגמת נפש הייתה נחסכת.

(3) דיון מורחב בנושא זה יוצג בפרק עשרים ושישה שלהלן. עם זאת לא למיותר יהיה להדגיש כבר כאן כי ישנם בתי קברות בהם נמצאו "חלקות" המסומנות כחלקות שבהן נקברו "ילדי תימן", ללא סימון קברים; ואילו "נפלים" נקברו בקברים משותפים, ללא ציון מיקום הקברים ביומנים כלשהם וללא סימון מזהה במצבות, ועל כן – לא אחת, אין הקברים ניתנים לאיתור כלל.

ג. כיתת הגורמים הבסיסיים: סיכום

לשיטת הטוענים לחטיפה הממסדית, שלושת המרכיבים האמורים – ההפתעה שבפטירה, אי נוכחות בקבורה ואי מציאת הקברים – משלימים האחד את משנהו, ויחד, מציבים אבן יסוד מוצקה לתשתית העובדתית העומדת בבסיס גרסת החטיפה הממסדית. הלך המחשבה של הטוענים כך הוא כדלקמן: ראשית – אם אכן נפטרו אותם ילדים שנעלמו להוריהם, חייבים להימצא הקברים שבהם נקברו; ואם אין קברים – הרי זה אות וסימן שלא נפטרו; שנית – על רקע היעדר הקברים, יש רק הסבר אחד לאי מסירת דיווח מידי להורים על פטירת תינוקותיהם ובמיוחד

לאי שיתופם בקבורתם והוא, שהתינוקות לא נפטרו והדיווח על פטירתם אינו מהווה אלא כיסוי והסוואה ל"גנבתם"; שלישית - "גנבה" בנסיבות שבהן הוחזקו התינוקות שנעלמו להוריהם בבתי התינוקות ובבתי החולים, לא יכלה להתרחש אלא במסגרתו של קשר רבתי בין כל הנוגעים בדבר (כאשר קשר כזה לא יכול היה להיעלם מעיני הרשויות).

2. כיתת הגורמים ה"מאמתים" הכוללת את: (א) ההודעות הרשמיות שנשלחו לנעדרים עם התבגרותם; (ב) הליקויים שנתגלו במרשם התושבים; (ג) ההשלכות של היעדר התפקדות במפקד האוכלוסין של שנות השישים

לשיטת הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית, יש בשלושת הגורמים הנמנים על כיתה זו - בהצטברותם - כדי לאמת את התרחשותה של חטיפה כאמור. להלן יוצגו עמדתם של הדוגלים בטענה לגבי כל אחד משלושת הגורמים, והמסקנה הנגזרת - לשיטתם - מהצטברותם של השלושה (דיון בעמדה זו - בפרק עשרים ושבעה).

ואלה פרטי שלושת הגורמים האמורים

א. רישום הפוקדים במפקד האוכלוסין, ליקויים במרשם תושבים במשרד הפנים

(1) במהלך מפקד האוכלוסין, שנערך בשנים 1962-1963, נרשם לגבי חלק מן התינוקות שנעלמו להוריהם - ואשר, מטבע הדברים, לא נמצאו על ידי הפוקדים - המילים: "חדל להיות תושב"; או "עזב" (במשמעות של "לא נמצא במקום"), או מילים אחרות בעלות משמעות דומה.

(2) כפי שהוסבר לנו, התבטאות זו נועדה אך ורק על מנת לתת ביטוי לעובדה שהפוקד לא מצא את ה"תינוק" "התושב" לצורך המפקד; ואין לתת לה משמעות אחרת. ברם, המשפחות המתלוננות אינן משלימות עם ההסבר הזה, ורואות בהתבטאויות אלו, ביטוי לכך שסיבת אי ההתפקדות נעוצה ב"עויבת הארץ".

(3) בכך נמצא למשפחות גורם נוסף המאמת את טענתם, שהתיעוד המעיד על פטירתם וקבורתם של אותם התינוקות שנעלמו להוריהם הינו כוזב, שהרי אילו אכן נפטר התינוק צריך היה הדבר לבוא לידי ביטוי בתיעוד של משרד הפנים ולא היה מקום לרישום המילים "חדל להיות תושב" (או "עזב וכד') על רקע אי ההתפקדות במפקד.

ב. הודעות רשמיות לנעדרים

(1) במחצית שנות השישים החלו להגיע לחלק לא מבוטל מהמשפחות המתלוננות הודעות רשמיות מטעם רשויות המדינה, הממוענות לתינוקות שנעלמו להוריהם ובין היתר הודעות בדבר חובת התייצבות לשירות ביטחון. משלוח ההודעות, שימש אצל המשפחות בסיס להלך המחשבה הבא, מסמכים והודעות כאלה אינם נשלחים על ידי הרשות למי ש"נפטר"; מכאן, שהרשויות מתייחסות אל התינוקות שנעלמו – על פי המידע שברשותן – כאל מי שלא נפטר, בניגוד למה שנאמר להורים ותועד בהתאם. התוצאה היא – לדעת הדוגלים בטענת החטיפה – שהתיעוד המעיד על פטירתם וקבורתם של התינוקות שנעלמו אינו אמין ועל כן, לא ניתן לסמוך עליו.

(2) מצב דברים זה – כך טוענות המשפחות – לא רק מתיישב עם גרסת ה"חטיפה הממסדית", אלא מאמת את דבר התרחשותה. זאת משום שמשלוח ההודעות משמית את הבסיס מתחת לאמינות התיעוד. לשיטה זו, אם התיעוד המעיד על פטירת התינוקות שנעלמו להוריהם לא בא לכלל ביטוי במרשם התושבים שבמשרד הפנים, אין זאת אלא משום שהוא כוזב.

(3) חיווק למסקנה האמורה, מוצאים בני המשפחות המתלוננות בכך, שברישומי משרד הפנים לא נמצא מידע כלשהו המצביע על פטירתם של אלה שלא התפקדו, ואין בעובדה שה"תינוקות" לא התפקדו, כדי למלא את החסר. הצירוף של רישום הפוקדים "חדל להיות תושב" עם היעדר דיווח על פטירה ברישומי מרשם התושבים, מחייב – לדעת בני המשפחות המתלוננות – את המסקנה, כי התינוקות שנעלמו להוריהם לא נפטרו, ובכך מתאמת גרסת החטיפה הממסדית.

3. כיתת הגורמים ה"מאשרים" הכוללת: (א) אימוץ ישיר מבתי תינוקות; (ב) ליקויים ואוזלת יד בהחזרת מחלימים להוריהם; (ג) החזרת נעלמים למשפחות על רקע של דרישה אלימה; (ד) גנבת תינוקות בשעות הלילה; (ה) גנבת ונטילת תינוקות בהונאה

לשיטת הדוגלים בהתרחשותה של "חטיפה ממסדית", יש בחמשת הגורמים הנ"ל – בכל אחד לחוד ובוודאי שבהצטברותם – כדי לאשר את המסקנה המתחייבת: מכיתת הגורמים ה"בסיסיים" (כמפורט בפסקה 1 לעיל) ומכיתת הגורמים ה"מאמתים" (כמפורט בפסקה 2 לעיל) (דיון בעמדה זו – בפרק עשרים ושמונה).

ואלה פרטי חמשת הגורמים:

א. אימוץ ישיר מבתי התינוקות

(1) גורם זה נעוץ בהתבטאויות של שתי מטפלות במהלך שיחות פרטיות עם עיתונאים – אשר מתוכנן חזרו בהן, למעשה, בעדות שמסרו לפני הוועדה – לפיהן: על פי התרשמותן, ניתן היה לקבל תינוקות לאימוץ הישר מבתי התינוקות. השתיים אינן מצביעות על מקרי אימוץ מסוימים, אלא – מציגות התרשמות הנעוצה בביקורים של זוגות מבוגרים, שהסתובבו בבתי התינוקות בהם עבדו, התבוננו בתינוקות – כ"מבקשות" לבחור מהם תינוק לאימוץ – כשהם משוחחים ביניהם בשפה זרה.

ביטוי להתרשמותן – אשר אין סיבה לחשוש לכנותה – של שתי המטפלות האמורות, מוצאים הדוגלים בגרסת החטיפה הממסדית, בשניים אלה: אחת משתי המטפלות הציעה בשעתו לאמה לשקול ל"קחת" לעצמה תינוק מבית התינוקות; ואילו השנייה הטעימה בדבריה, כי הזוגות שביקרו בבית התינוקות חילקו לתינוקות בובות וסמוך לאחר הביקורים התינוקות "נעלמו".

(2) להתרשמות האמורה של שתי המטפלות, מצרפים המוצאים בה אימות לגרסת החטיפה הממסדית, דברים שמסרו מטפלות אחרות, לפיהם תינוקות שנראו להן "בריאים", לא נמצאו בבקרים במיטותיהם; וכשהתעניינו היכן הם, נאמר להן

שאושפזו בבתי חולים, דבר שנראה להן תמוה לנוכח התרשמותן כי התינוקות היו בריאים.

עוד מצביעים בהקשר זה הדוגלים בגרסת החטיפה הממסדית, על כך שמספר מטפלות התייחסו למסירת תינוקות לאימוץ באמצעות ויצ"ו (מבלי להצביע על מקרים ספציפיים); ושד"ר שטרנברג, ראש השר"ל (שירות רפואי לעולה) ציין בספרו "בהיקלט עם", כי ילדים רבים הועברו לאימוץ באמצעות המוסדות.

ב. אנדרלמוסיה בהעברה לאשפוז וליקויים בתהליך ההחזרה של מחלימים

גורם זה נעוץ בדברים שמסרו נהגי אמבולנסים ומספר מטפלות מלוות, אשר תיארו "אנדרלמוסיה" ואי סדרים בהעברת תינוקות לאשפוז ובהחזרתם למשפחותיהם לאחר שהבראו.

(1) מן התיאורים המתייחסים להעברת תינוקות לאשפוז בבתי החולים, מדגישים הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית את העובדה כי התינוקות לא נשאו על גופם תוויות מזהות, ומכאן – פתח רחב לאבדן זהות, לניתוק קשר עם ההורים ולמסירה לאימוץ. בהקשר זה ראוי לציין כבר כאן, כי על אף ה"אנדרלמוסיה" הנטענת בקשר לסדרי העברת תינוקות מבתי התינוקות לאשפוז בבתי חולים חיצוניים ככלל – אושפזו התינוקות בשמותיהם, וכי – כפי שמובהר בפרק עשרים ושישה, אין לראות באי הסדרים בהקשר זה גורם משמעותי לאבדן זהותם של התינוקות.

(2) מן התיאורים המתייחסים להליכי החזרת תינוקות שהחלימו להוריהם, מדגישים הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית את העניינים הבאים: ראשית – כי בשל קשיים באיתור ההורים, הוחזרו תינוקות שהחלימו לבתי החולים שמהם שוחררו או הושארו בבתי תינוקות מהם אושפזו (בתקופת המחנות), ושם נחשבו לנטושים וחסרי זהות ועל כן מועמדים לאימוץ; שנית – כי היו מקרים שבהם משפחות טענו שהתינוק, שמבקשים להחזיר להן אינו תינוקן ונטלו במקומו תינוק אחר לאחר החלפת תגי הזהוי בין השניים.

(3) לשיטת הדוגלים בגרסת החטיפה הממסדית, הרשויות והמוסדות שהיו אחראים לקליטת המשפחות ראו באנדרלמוסיה באשפוז ובאי הסדרים בהחזרת מחלימים, מצב דברים המשרת את קידום מימושו של הקשר בדבר חטיפתם של תינוקות של עולי תימן לשם מסירתם לאימוץ; ועל כן, לא זו בלבד שלא נקטו צעדים של ממש למניעת האנדרלמוסיה ולהשלטת סדר בכל הקשור לאשפוז ולהחזרת מחלימים, אלא הניחו לאנדרלמוסיה להתרחב ונהנו מפירותיה.

(4) בהקשר זה ראוי לציין כבר כאן, אי היכולת לאתר את ההורים או סירוב של הורים לקבל תינוק שהחלים ויוחס להם, פתחו פתח לאפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ של אותו תינוק שהפך ל"מנותק קשר" מהוריו (כפי שיפורט בהמשך בהרחבה).

ג. החזרת נעלמים בדרישה אלימה

בעניינו של גורם זה, נועצים הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית את עמדתם בעדות שמסרו מספר בני משפחות, לפיה תינוקות שנעלמו להוריהם בבואם לבקרם בבתי התינוקות, הוחזרו להורים כאשר אלה דרשו במפגיע את החזרתם ואף איימו לנקוט באלימות אם לא ייענו. מכאן – שההיעלמות הייתה מאורגנת ושיקפה ראשיתה של חטיפה.

עם זאת, יצוין כבר כאן, כי ככלל, פרט לדברים שמסרו בהקשר זה בני המשפחות הנוגעות בדבר – בדרך כלל מפי הוריהם – לא נמצאו ראיות נוספות התומכות בכך, שהאירועים שעליהם סומכים בני המשפחות את גרסתן אכן מלמדים כי התינוק "הועלם" במכוון, בשלב ראשון בתהליך חטיפתו, והדברים מובהרים בפרק עשרים ושמונה שלהלן.

אין הוועדה חולקת על התיאור האובייקטיבי של האירועים האמורים. ברם – וראוי לציין זאת כבר כאן, לאחר בדיקה פרטנית יסודית של מקרי ה"החזרה" (כמפורט בפרק עשרים ושמונה) מסתבר כי, בסופו של דבר, מדובר במקרים שבהם ה"היעלמות" וה"החזרה" התרחשו על רקע של טעות, או תקלה, או היעדר תקשורת בין אנשי סגל בית התינוקות לבין ההורים.

ד. גנבת תינוקות בלילות מבתי התינוקות

(1) לעניינו של גורם זה, סומכים הדוגלים בחטיפה ממסדית את עמדתם על עדות "ישירה", כביכול, של מטפלות בדבר גנבתם של תינוקות מבתי התינוקות בשעות הלילה. ברם, בפועל, אין מדובר בעדות ישירה, אלא במסקנה המבטאת את התרשמותן של המטפלות מאי הימצאותם של תינוקות בשעות הבוקר, במקומות בהם הושארו ללינה בלילה הקודם, כאשר ההסבר שניתן למטפלות, לפיו התינוקות חלו ואושפזו לא התקבל על דעתן, בהתחשב בכך שעל פי התרשמותן היו התינוקות שנעלמו במצב בריאות טוב והעברתם במפתיע לבית החולים נראתה להן תמוהה.

(2) ולא למיותר יהיה להדגיש כבר כאן, אחיות אלו לא מסוגלות לנקוב בשמו של תינוק מסוים שנעלם להוריו על רקע כזה, וכן לא ידעו למסור פרטים בקשר להיעלמות, לבד מהתרשמותן, המבוססת, כאמור, על כך שבעיניהן לא נראו התינוקות ערב "היעלמם" כאלה שיהיה צורך לאשפזם במשך הלילה.

ה. גנבת תינוקות בהונאה

(1) הטעון שמעלים בהקשר זה הדוגלים בהתרחשותה של חטיפה ממסדית, סומך על מקרים ספורים שבהם מדובר בגנבת תינוק על רקע ניצול "תמימותם" של העולים החדשים וה"אמון" שנתנו בעובדי הרשות שטיפלו בהעלאתם ארצה ובקליטתם. מדובר במספר מקרים בודדים שבהם התלוננו בני משפחה על היעלמות תינוקות במרפאה אליה פנו לקבלת טיפול רפואי או בעת הנחיתה בשדה התעופה כאשר תינוק הוחזק בידי מטפלת.

(2) להמחשה ולאומות מצביעים הטוענים לחטיפה ממסדית על דברים שכתב אברהם עובדיה בספרו "נתיבות תימן וציון" בדבר "גנבת" תינוקות עם הגעת העולים מתימן לשדה התעופה, כדלקמן:

"ברדת העולים מהאירון, ובעיקר בלילות, נוצרה בכוונה תחילה מהומה מדומה על ידי קבלני הנסיעות המובילים את העולים משדה התעופה למחנות, יחד עם אנשי מגן דוד אדום ואחרים" (ההדגשה שלנו – הוועדה).

(3) בשל היעדר עדויות נוספות לגרסת ההורים נותרות פרשיות בודדות אלו עמומות כשהתינוקות שמדובר בהם נותרים "עלומים". ברם, ניתן ללמוד על אופקים של המקרים הללו מבירור שנערך בקשר למקרה שעליו כתב אברהם עובדיה בספרו, לאחר איתור האם המתלוננת (ראה פרק שלוש וארבע).

כפי שהסתבר, מדובר בתינוקת שבשל מצב בריאותה הקשה הוחזקה במהלך הטיסה לארץ בידי אחות; ומיד עם הנחיתה – הועברה על ידי אותה אחות במישרין לבית החולים בצריפין שם נפטרה לדאבון הלב ונקברה ללא נוכחות הוריה בבית החולים בסגולה (התיעוד בעניין זה מוחזק בארכיון הוועדה). מקור התלונה – באי מתן מידע למשפחה, מדוע הוחזקה התינוקת במהלך הטיסה בידי אחות, ומדוע ולאן הועברה עם הנחיתה.

4. כיתת הגורמים ה"ממחישים" הכוללת את: (א) נסיבות אימוצן של שלוש הבנות; (ב) המפגש עם ילדה תימנייה בארצות הברית; (ג) פרשיית צילה לווין; (ד) פרשת משפחת סיביליה

לשיטת הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית יש בארבעת הגורמים הנ"ל כדי להמחיש את התרחשותה – בפועל – של חטיפה כאמור (דיון בטענה – בפרק עשרים ותשעה).

ואלה פרטי ארבעת הגורמים האמורים:

א. נסיבות אימוצן של שלוש הבנות

(1) מתוך החומר שהובא לפני הוועדה נראה לכאורה, שהטוענים להתרחשותה של חטיפה ממסדית, מוצאים תמיכה בעמדתם בנסיבות אימוצן של שלוש הבנות. זאת, משום שלדעת הדוגלים בטענה האמורה, לא ניתן היה להוציא את השלוש אל מחוץ למסגרת המבוקרת של בתי התינוקות וליצור לכל אחת מהן רקע פורמלי המציג אבדן יכולת של איתור ההורים לצורך אימוצן, אלא אם כן נעשה הדבר במסגרת קשר רבתי שנקשר בין גופי הממסד הבכירים, שהיו אחראים לקליטת העולים.

(2) דיון בנסיבות שבהן אומצו שלוש הבנות והמסקנה המתחייבת מהן, יוצג בהרחבה בפרק עשרים ותשעה להלן.

ב. המפגש עם ילדה תימנייה בארצות הברית

המחשה נוספת למימוש מזימת החטיפה הממסדית מוצאים הדוגלים בהתרחשותה, בעדותו של הרב אבידור הכהן לפיה פגש באקראי בניו יורק ילדה שחומת עור בת למשפחה אשכנזית, שנאמר לו שהיא הובאה מישראל. תיאור זה, שימש בסיס והשראה לכתבה שפורסמה בשבועון "העולם הזה" בשנות השישים, לפיה תינוקות של עולי תימן נחטפו והוברחו לארצות הברית, ושם נמסרו למשפחות חשוכות ילדים בתמורה לסכומים מרשימים.

וידגש כבר כאן, הרב אבידור הכהן לא יכול היה לומר יותר מאשר "שמע" שהילדה שפגש כאמור היא ילדה מאומצת מישראל; ואילו שלום כהן, שהיה בשעתו אחראי לכתבה, נפטר וארכיון "העולם הזה" נשרף. במצב דברים זה, לא ניתן לברר מה היה המקור למידע שפורסם ואף לא לאתר את משפחתה של אותה ילדה. עדותו של מר אורי אבנרי – עורך "העולם הזה" – לא תרמה דבר לבירור התשתית העובדתית שעמדה בבסיס הכתבה, וכפי שיובהר בהמשך, מאמצי הוועדה לאתר בארצות הברית – ניו יורק בעיקר – "מאומצים" מתינוקות תימן שנעלמו להוריהם לא הניבו פירות (בין היתר לא הניבו פירות, הקריאה באמצעות שליחי הסוכנות; המגעים עם נשיא הפדרציה של עולי תימן בניו יורק, מר גיאת; וביקורה של חברת הוועדה, כב' השופטת (דימ') קובל, בפרקליטות בניו יורק).

ג. פרשיית צילה לוין

מדובר – כפי שיוצג בהרחבה במסגרת הדיון בפרשייה זו בפרק עשרים ותשעה בגב' צילה לוין, שנמסרה כתינוקת – בשנת 1948 – לאימוץ למשפחה בקיבוץ ליד חיפה, ומאמינה שהיא נמנית בין התינוקות הנעדרים של עולי תימן. בבדיקה ד.ג.א. ראשונה נמצא שהגב' לוין הינה הבת האובדת של אחת ממשפחות עולי תימן, שילדתם התינוקות נעלמה להם. ברם, בדיקה חוזרת גילתה כי נפלה טעות בבדיקה, והשוואת תאריכים ומועדים (הגב' לוין אומצה בשנת 1948 ואילו התינוקת נושא התלוונה עלתה

לארץ בשנת 1949) שללה את האפשרות שהגב' לויין היא אותה תינוקת שנעלמה למשפחת העולים.

בא כוחה של הגב' לויין - שטיפל בהפגשתה עם המשפחה המתלוננת - אינו משלים עם תוצאות הבדיקה החוזרת והבירור, ופרנסי העדה התימנית רואים בפרשייה זו המחשה להתרחשותה של חטיפה ממסדית.

ד. פרשת משפחה סיביליה

מדובר במשפחה הטוענת כי אחד מבניה, בהיותו תינוק כבן שנתיים, נחטף כאשר היה מאושפז בבית חולים ממשלתי ונמסר לאימוץ למשפחה אשכנזית; כאשר למשפחתו דווח כי התינוק נפטר בבית החולים ואבי המשפחה אף השתתף בקבורתו.

לטענת המשפחה, עלה בידה לאתר את ה"תינוק", שגדל כמאומץ במשפחה זרה.

לשיטת הטוענים לחוסר אמינותו של התיעוד בדבר פטירתם של תינוקות שנעלמו להוריהם, מהווה פרשה זו הוכחה חותכת לטענתם.

5. הגורם המשלים

כאמור, פרנסי העדה התימנית רואים ב"חוסר המעש" שגילו מוסדות העלייה והקליטה - לרבות המוסדות הממלכתיים שנגעו בעניין - בהתמודדות עם תופעת ההיעלמות של התינוקות, ראיה לכך שהטיפול שנעשה על ידן בעניין זה היה "טיפול למראית עין" בלבד, כאשר תכליתו האמיתית היתה למנוע את חשיפת התרחשותה של "החטיפה הממסדית" (דיון בפרק שלושים).

פרק עשרים ושישה

טענת החטיפה הממסדית: בחינת כיתת הגורמים ה"בסיסיים" (לשיטת הדוגלים בטענה)

הערת פתיחה

בפרק זה ייבחן כוחם הראייתי של הגורמים הבסיסיים, מהם צומחת – ועליהם סומכת – טענת החטיפה הממסדית: (1) ההפתעה שבפטירה והקבורה בהיעדר המשפחה; (2) הקשיים באיתור קברים.

1. ההפתעה שבפטירה והקבורה בהיעדר המשפחה

א. אשפוז ללא שם: שיבושים ברישום שמות (תקופת המחנות)

(1) הסיבה המקובלת שניתנה בשעתו על ידי הגורמים שהיו אחראים לקליטת העולים לניתוק הקשר בין התינוקות להוריהם – מצב שעשוי היה להביא למסירת התינוקות לאימוץ – היתה נעוצה בשניים: ראשית – בשיבושים שנפלו ברישום שמות התינוקות בבתי התינוקות (בהם הוחזקו על פי מצוות הרשות) ובבתי התולים (אליהם נשלחו לאשפוז מבתי התינוקות ללא מעורבות ההורים); שנית – והוא העיקר – בכך שלא ננקטו אמצעים טכניים על מנת להבטיח שהתינוקות שהוחזקו בבתי התינוקות או אושפזו בבתי תולים יישאו על גופם רישום מדויק של פרטיהם האישיים, באופן שבשום מקרה לא יאבדו את זהותם הביולוגית.

כפי שכבר נאמר, הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית טוענים, שהאנדרלמוסיה באשפוז ואי היכולת לאתר את ההורים נגרמו במתכוון, על מנת להכשיר את הקרקע לחטיפת התינוקות.

(2) במצב דברים זה, הדרך שנראתה בשעתו לאחראים על קליטת העולים כיעילה למלחמה בתופעת ההיעלמות הייתה: ראשית - ההצעה להצמיד לגופם של התינוקות שהורחקו ממשפחותיהם אל בתי החולים אצודה הנושאת את שמם; שנית - הצעה לקיים במחנות העולים ובבתי התינוקות כרטסת מעקב, בה תירשם כל תנועה של תינוק.

רעיונות אלה - כך מסתבר - לא יושמו. תופעת היעלמותם של התינוקות הלכה והתרחבה; ומספר התינוקות ש"נעלמו" - ושבדיעבד דווח על פטירתם - הלך וגדל. ברם, הגופים שטיפלו בעניין, המשיכו להחזיק בסברה, שהסיבה העיקרית ל"היעלמות" נעוצה בתקלות בשמירת זהותם של התינוקות; כאשר הדגש הוסט מהיעדר שם צמוד לתינוק, לשיבושים ברישום השמות התימניים הלא מוכרים והמורכבים כאחד.

(3) בדיקה אובייקטיבית של המציאות, מציגה תמונה שונה באשר לתרומתם של שיבושי השמות ואי נשיאת אמצעי זהוי, להיעלמותם של תינוקות מבתי התינוקות ומבתי חולים.

מן החומר שהובא לפני הוועדה - והדגש כמובן על רשומות בתי החולים - עולה כי, ככלל, הגיעו התינוקות ממחנות העולים של עולי תימן לבתי החולים, כשהם מזוהים בשמם המלא ולרוב גם תוך ציון המקום שממנו נשלחו, כאשר קבלת תינוק לאשפוז ללא שם, הייתה נדירה ביותר. המסקנה המתחייבת ממצב דברים זה, היא, שככלל, שמם המלא - והנכון - של התינוקות שאושפזו, היה רשום ברשומות בתי התינוקות שמהם נשלחו התינוקות לאשפוז, והתינוקות התקבלו בבתי החולים, כששמם המלא עמם.

(4) הוועדה אינה מתעלמת מכך שעדים מנהגי האמבולנסים התרשמו כי בתקופת המחנות לפחות, התנאים שבהם נשלחו תינוקות לאשפוז מבתי התינוקות, לא הבטיחו את זיהוים בעת קבלתם שם. ברם, יומני הקבלה של בתי החולים - והתיעוד האחר שנמצא בהקשר זה - מלמדים שלמרות הכול, ככלל, התינוקות התקבלו לאשפוז כששמם המלא עמם.

אכן, לא אחת נמצאו שיבושים ברישום שמות התינוקות שאושפזו בבתי החולים, ונראה כי לא אחת הכבידו שיבושים אלה על הסגל של בתי התינוקות ובתי החולים. ברם, השיבושים שמדובר בהם, לא חסמו - אלא במקרים בודדים - את האפשרות

להגיע אל השם האמיתי וליחס את הרישומים לתינוק שאושפז. שיבושי שמות לא היו צריכים להוות מכשול לאיתור ההורים; כפי שלא מנעו מחוקרי הוועדה להגיע אל התינוק המסוים שרישום שמו השתבש.

ב. היעדר מנגנון לאיתור משפחות

(1) המציאות המצטיירת מן החומר שהובא לפני הוועדה, מלמדת כי היעדר הדיווח להורים – לרבות אי הזמנתם לקחת חלק בקבורת התינוקות שנפטרו – ואי היכולת לאתרם לשם החזרת התינוקות שהחלימו, לא היה נעוץ בשיבושי שמות ובאבדן זהות, אלא, באי קיום מנגנון איתור ודיווח יעיל, בין המוסדות שבהם שהו התינוקות – בתי תינוקות ובתי חולים – לבין ההורים. עם מסירתו של תינוק לבית התינוקות, היה הקשר בינו לבין משפחתו מותנה – עקרונית – ביזמת המשפחה. כאשר המשפחה – מטעמים שונים, בדרך כלל מוצדקים – לא הגיעה לביקורים אצל התינוק בבית התינוקות, לא ננקטו מטעם בית התינוקות צעדים לחידוש הקשר. והוא הדין, בשינויים המתחייבים, כאשר מדובר בתינוק שאושפז בבתי חולים, מעמסת שמירת הקשר בין המשפחה לבינו היתה מוטלת על המשפחה ועליה בלבד.

אין צורך להרבות במילים על מנת להבהיר, עד כמה התקשתה בעת ההיא משפחת עולים מתימן לשמור על קשר עם תינוק שהוכנס לבית תינוקות, כאשר המשפחה נקלעה למשבר פנימי, או שהייתה מטופלת בילדים רכים או טרודה בבעיות אחרות הקשורות בקליטתה בארץ חדשה, שאורחות חייה זרות לחלוטין. וכאשר מדובר בבית חולים, נוספו לקשיים האובייקטיביים שהכבידו על הנסיעה לבית החולים (לרבות מימון הנסיעה), קשיי ההידברות בין המשפחות לבין סגל בתי התינוקות, ובמיוחד לבין הסגל הרפואי בבתי החולים. קשיים אלה תרמו תרומה לא מבוטלת לתחושת התסכול ואי האמון של המשפחות במה שנאמר להן בקשר למצב תינוקותיהם, ולא אחת עמדו קשיים אלה, בבסיס מה שנראה למשפחות כולזול ואפילו עלבון והשפלה.

(2) יהיו הדברים כאשר יהיו, תומר החקירה מלמד, כי במקום שהתרופף הקשר בין המשפחות לבין התינוקות שרוכזו בבתי התינוקות לא נעשה דבר מצד הגורמים האחראים להחזקת התינוקות שם לחידוש הקשר ולקיום תקשורת דיווח עם המשפחות, וכי התמונה חזרה על עצמה וביתר שאת כאשר מדובר בתינוקות שאושפזו בבתי

חולים, שם לא היה קיים מלכתחילה קשר עם המשפחות ובמקום שנדרש קשר דיווח, היה זה קשר מזדמן גרידא.

בשעתו, לא היו קיימים נוהלי איתור, דיווח וחינוך קשר בין בתי התינוקות למשפחות ובין מחלקות הילדים בבתי החולים לבין בתי התינוקות, הנהלות מחנות העולים או המשפחות. היעדרה של תקשורת שוטפת עם המשפחות והיעדרו של מוסד איתור מרכזי, הם שעמדו בדרך כלל בבסיס המכשלה של אי הדיווח להורים על פטירת תינוק בבית תינוקות ובמיוחד בבית חולים; ולא אבדן היכולת לזהות את התינוקות. שם התינוק היה ידוע בבית התינוקות ובבית החולים, ובחלק לא מבוטל של המקרים, הייתה ידועה גם זהות המחנה שממנו הגיע התינוק לאשפוז בבתי חולים. ברם, במקום שההורים לא דאגו - מיזמתם - לקיום קשר עם המוסד שבו נמצא תינוקם (בית תינוקות ובית חולים), לא נעשה דבר מצד המוסדות האמורים על מנת לאתר את ההורים ולדווח להם על קורותיו של התינוק.

הפסקת ביקורים גרמה לנתק בין בתי התינוקות לבין המשפחות, והוא הדין בין התינוקות המאושפזים בבתי החולים להורים. בהיעדר יזמה מצד בית התינוקות או בית החולים - נותרה המשפחה ללא דיווח על גורלו של תינוקה, בין שנפטר ובין שהחלים.

ג. בתי תינוקות: תמונה מסכמת

(1) כמתחייב מן האמור לעיל, אי הדיווח למשפחות על הידרדרות במצב בריאותו של תינוק ועל פטירתו וקבורתו - באותם מקרים שהפטירה התרחשה בבתי התינוקות או בבתי החולים המקומיים שפעלו בתחומי המחנות - נעוץ באי הבטחת קיומו של קשר יציב ונמשך בין התינוק למשפחתו, מיזמת בית התינוקות. ככלל, מקום שלא נשמר קשר כזה מצד המשפחה, היה בכך עבור סגל בית התינוקות בסיס להנחה, שהמשפחה אינה מתעניינת בתינוק; ובית התינוקות לא נקט מצידו צעדים של ממש לאיתור המשפחה - ולבירור הסיבה האמיתית לניתוק הקשר - על מנת לדווח לה על מצב בריאותו של התינוק או על פטירתו וקבורתו.

(2) ההתרשמות של הוועדה היא כי, ככלל, כאשר נפטר תינוק בבית התינוקות כשמשפחתו שומרת על קשר רצוף עמו - הודיעו לה בזמן אמיתי והייתה למשפחה

הזדמנות להשתתף בקבורתו; ואילו במקום שלא נשמר קשר כאמור, לא ננקט בהקשר זה צעד ממשי להזעקת המשפחה לבית התינוקות. איש מאנשי סגל בית התינוקות, לא ראה מחובתו לזמן את המשפחה להיות מעורבת בקבורה, ומטבע הדברים, שלא ננקטה בעניין זה יזמה מצד בית התינוקות.

(3) ככל שיכלה הוועדה להתרשם מן החומר שהובא לפניה, עמדה בבסיס המציאות האמורה, הטלת האחריות לשמירת הקשר עם התינוק על המשפחה, ומקום שהקשר לא נשמר, ראה בכך סגל בית התינוקות אות וסימן ל"נטישת" התינוק. תינוק ש"ננטש" כאמור, עבר לשליטה מוחלטת של בית התינוקות, והסגל לא ראה עצמו נושא בחובה כלשהי בקשר לאותו תינוק כלפי משפחתו. אשר על כן תינוק ש"ננטש" כך – עשוי היה להימצא מועמד לאימוץ, ואם חלה ונפטר – סגל בית התינוקות בא בנעלי המשפחה בכל הקשור לקבורתו.

ד. בתי החולים: תמונה מסכמת

(1) ככלל, איפוא, היעדר דיווח להורים על הידרדרות במצב בריאותם של תינוקות שאושפזו בבתי חולים והעיקר, אי שיתופם של ההורים בהליך הקבורה של תינוקות מאושפזים שנפטרו, לא נגרמו בשל ליקויי רישום על רקע של אי סדרים בהעברה לאשפוז, אלא – היו תולדה של ה"נתק" שנוצר עם האשפוז בין בתי החולים לבין בתי התינוקות מהם הובאו המאושפזים והמשפחות. "נתק" זה היה נעוץ בשניים: ראשית – בקיומם של גורמים אובייקטיביים מגוונים, שהקשו עד למאוד על ביקורים רצופים של המשפחות בבתי החולים; שנית – והוא עיקר – בהיעדרם של מנגנוני מעקב, דיווח ואיתור, אליהם חייבים היו לפנות בתי החולים מיזמתם, בנסיבות שבהן התחייב קיום קשר עם המשפחות.

שמירת הקשר עם התינוקות המאושפזים הוטלה על המשפחות; כאשר סגל בית התינוקות או הנהלת המחנה לא ראו עצמם נושאים בחובה כלשהי בעניין זה. ההתרשמות היא, כי במקרים של פטירה, הסתפק בית החולים – במקרה הטוב – בדיווח פורמלי להנהלת המחנה שממנו נשלחו התינוקות לאשפוז, וראה עצמו חופשי לקיים את קבורת הנפטר – תוך פרק זמן סביר – מבלי להבטיח את נוכחות ההורים באותו מעמד ומבלי לשתפם בכך.

(2) מצב דברים דומה בעיקרו, נוצר בבתי החולים כאשר תינוק החלים ושוחרר, אך לא ניתן היה להחזירו למשפחתו בשל אי היכולת לאתרה. גם במקרים כאלה, לא ננקטו הליכי איתור ראויים והתינוקות לא רוכזו במוסד שצריך היה להבטיח את החזרתם להוריהם, או לפחות, להבטיח את איתורם על ידי ההורים במועד מאוחר כלשהו. אשר על כן אפשר גם אפשר, שתינוק שמשפחתו לא אותרה "איבד" את זהותו, לא בשל אי רישום שמו או בשל שיבוש ברישום שמו, אלא בשל היעדר מנגנון מרכזי לטיפול בתינוקות שהקשר בינם לבין משפחותיהם נותק.

לא נעלמו מאתנו דברים שאמרו מטפלות ורופאים, לפיהם ננקטו מאמצים לאיתור משפחות במקרי הצורך, כגון, כאשר תינוק החלים והוריו לא נמצאו כדי להחזירו להם. ברם, מאמצי איתור כאלה, כאשר ננקטו, היו דלים ומזדמנים, וככל שניתן להתרשם מחומר החקירה, הצטמצמו למקרים בודדים.

(3) סיכומם של דברים, נוהל דיווח מבתי החולים להנהלות מחנות העולים (בתקופת המחנות) - בזמן אמת - בדבר פטירתם של תינוקות או בדבר אי היכולת להחזירם למשפחותיהם, לא היה קיים, ובפועל - לא ננקטו צעדי איתור נאותים מצד בתי החולים להבטחת דיווח על פטירה וזימון לקבורה ולהבדיל - להבטחת איתור הורים להחזרת תינוקות שהחלימו.

כך בתקופת המחנות ובשינויים המתחייבים גם בתקופת המעברות, כאשר התינוקות הוחזקו ברשות המשפחות. גם בתקופה זו, אי דיווח על פטירתם של תינוקות מאושפזים ואי זימון ההורים לקחת חלק בקבורתם, נעוץ - כך מסתבר - ב"נתק" שנוצר בין ההורים לתינוקות המאושפזים, והדעת נותנת שכך היו פני הדברים גם כאשר לא נמצאו ההורים על מנת לקבל תינוקות שהחלימו.

(4) בבסיס אי הדיווח על הידרדרות במצב הבריאות של תינוק מאושפז ואי הזימון לקבורה, עומדת איפוא - בעיקרו של דבר - אזלת היד שגילו גופי המסד שטיפלו בקליטת העולים, בהבטחת הקשר בין המשפחות לבין התינוקות שאושפזו בבתי חולים; כאשר תקלות טכניות בזהווי התינוקות - בשל אי הצמדת שמותיהם לגופם או בשל שיבוש ברישום השמות - היו, בסופו של דבר, גורמים בעלי משקל שולי בלבד בכל הקשור לתופעת ההיעלמות.

ה. אי הדיווח במועד על מצב בריאות ועל פטירה והקבורה ללא ההורים: סיכום

(1) במצב הדברים המתואר לעיל, אין לראות בעובדת אי הדיווח למשפחה בזמן אמת על פטירתו של תינוק – בבית תינוקות ובמיוחד בבית חולים – ובאי שיתופם של ההורים בקבורתו, משום מעשה שנועד לכסות על חטיפתו, אלא, תולדה של "אזלת יד" – הרת תוצאות אומללות – מצד גופי הממסד, בכל הקשור לשמירת הקשר והבטחת תקשורת יעילה בין המשפחות לבין התינוק, שהורחק ממסגרתן לבית תינוקות או לבית חולים.

(2) "אזלת היד" האמורה באה לכלל ביטוי: ראשית – באי קביעת נוהלי דיווח ומעקב מחייבים בין בתי התינוקות והתינוקות שאושפזו לבין המשפחות, שמסיבה זו או אחרת לא שמרו מצידן על קשר עם תינוקותיהם; שנית – באי הקמת מוסד מרכזי למעקב אחר גורלם של תינוקות שהוצאו ממסגרת משפחותיהם ולאיתור משפחות כאשר תינוקותיהם נותרו "מנותקי קשר".

נראה, כי "אזלת היד" כאמור, שיקפה במידה לא מועטה היעדר מחשבה ואי מתן תשומת לב ראויה מצד גופי הממסד (ובמיוחד גופי הסוכנות) לשמירת הקשר בין המשפחות, לתינוקות שהורחקו מהן, ואין לבוא בהקשר זה בטענה אל המשפחות הרואות בכך ביטוי לזלזול ולאי אכפתיות מצד גורמי הממסד.

(3) עם זאת, לא למיותר יהיה לחזור ולהדגיש, "אזלת היד" האמורה עומדת בבסיס אי הדיווח, אי הזימון להשתתף בקבורה ואי איתור הורים שהקשר עמם נותק; ואין לה השלכה לעניין האחריות להידרדרות במצב בריאותו של התינוק או לפטירתו.

פטירתם של נעדרים נעוצה בחוליים שלקו בהם, כאשר "היעלמותם" להוריהם נעוצה באי דיווח בזמן אמת על פטירתם, בשל "אזלת היד" האמורה.

2. הקשיים באיתור קברים

הערות פתיחה

I. כאמור גורם זה משלים – לטענת הדוגלים בקיומה של חטיפה ממסדית – את התשתית למסקנה המתחייבת מאי הדיווח על הידרדרות במצב בריאות ופטירה ומאי זימון ההורים לקבורה. לשיטה זו, אי הדיווח, אי הזימון לקבורה והקשיים באיתור הקברים, מהווים יחד את המרכיב הבסיסי של התשתית הכוללת העומדת בבסיס הטענה בדבר חטיפה ממסדית.

II. הלך המחשבה העומד בבסיס הגישה האמורה הוא, שדיווח כוזב על פטירה (שבא לכסות על "חטיפה"), מחייב גם "ביום" קבורה וקברים, ומקום שאין קברים – יש בכך ראייה לכזב שבדיווח להורים ובתיעוד הרשמי (המבוסס על הדיווח הכוזב) על אודות הפטירה.

III. במסגרת בחינת הנסיבות שהביאו את המשפחות למתן משקל ראייתי נכבד לאי איתור הקברים כגורם התומך בטענת החטיפה הממסדית, הושקעו מאמצי חקירה נרחבים בסוגיית הקבורה ובתי הקברות. תיאור מפורט של ממצאי החקירה מצוי בפרק חמישה עשר שבחלק השני; ויש לראות פרק זה כחלק בלתי נפרד מן האמור כאן.

א. תמונת מצב

(1) נראה, כי, בדרך כלל, עם מסירת הדיווח להורים על פטירתו של תינוק – או בסמוך לאחר מכן – נמסר להם גם מידע כללי בדבר מקום קבורתו; כאשר זה היה – בעיקרון – בבית קברות המצוי בקרבת בית החולים או בית התינוקות שבהם אירעה הפטירה.

(2) כפי שמסתבר מן החומר שהובא לפני הוועדה, הטיפול בקבורה של תינוקות שנפטרו בבתי התינוקות ובבתי החולים – לרבות הוצאת "רישיון קבורה" – נעשה ככלל, באמצעות חברה קדישא שבית הקברות שאליו הובא התינוק שנפטר לקבורה

הוחזק על ידה. בנוסף ל"רישיון הקבורה" שהחזיקה ברשותה, קיימה בדרך כלל חברה קדישא - והוא החשוב לענייננו - רישום שוטף של הנפטרים שנקברו בבית הקברות שנוהל על ידה, ב"יומן (או פנקס) בית הקברות" (להלן: יומן הקבורה), בו צוין, בין היתר, גם מיקומו של הקבר בבית הקברות (כן נמצאו אצל חלק מחברות קדישא, כתבי התחייבות של הסוכנות לכיסוי הוצאות הקבורה של נפטרים, תוך ציון פרטיהם האישיים).

רישום זה, הינו רישום מקורי ראשוני ובהיעדר ראייה לסתור, יש בכוחו לאמת את עובדת הפטירה ולהוכיח את עובדת הקבורה, וזאת, ללא קשר לאי היכולת לאתר באמצעותו את מיקום הקבורה. אימות הקבורה לחוד ויכולת איתור מקום הקבורה לחוד.

(3) קבורה והצבת מצבה על קבר - לרבות קברו של תינוק - הייתה כרוכה בהוצאה כספית לא מבוטלת באותם ימים, ומטבע הדברים, שמשפחת עולים מתימן, בתקופה הראשונה לקליטתה בארץ, לא הייתה מסוגלת לעמוד בהוצאה כזאת. מצד אחר, לא הייתה קיימת - כפי שאינה קיימת כיום - חובה על חברה קדישא להציב מצבה. התוצאה הייתה, שבחלק ניכר של המקרים - אם לא ברובם - לא הוצבו מצבות על קבריהם של תינוקות שנפטרו, ואנשי חברה קדישא הסתפקו בסימון הקבר במוט נושא שלט, שנעלם תוך פרק זמן קצר. הרישום בפנקס בית הקברות - כשלצידו לא מצויה, למרבית הצער, "מפה" של בית הקברות - נותר, למעשה אמצעי יחיד, הן להוכחת עצם הקבורה באותו בית הקברות והן לאיתור מיקומו של הקבר.

(4) להשלמת התמונה מן הראוי לציין שתינוקות שנפטרו ונעלמו להוריהם בשעת הלידה או בסמוך לאחריה - עד 30 ימים - נחשבו על פי ההלכה ל"נפלים"; ובתורת שכאלה, נקברו התינוקות הללו בקבר "משותף", שלא הוצבה עליו מצבה.

מטבע הדברים, שגם בהקשר זה הרישום ב"יומן בית הקברות" - כאשר אותו כזה - הינו אמצעי אמין לאימות עובדת הלידה והפטירה ולהוכחת עובדת הקבורה, כ"נפל", וזאת, למרות שרק במקרים מעטים יחסית, ניתן להיעזר בו לאיתור מיקום הקבר.

(5) במצב דברים זה, במספר ניכר של מקרים, התקשו ביותר בני משפחה שיצאו לבתי הקברות - בדרך כלל פרק זמן ממושך (ולרוב ממושך ביותר) לאחר הקבורה - לאתר את קברותיהם של התינוקות שנעלמו להן, ובמקרים רבים לא הצליחו בכך.

ב. משמעות והערכה

(1) חומר החקירה שהובא לפני הוועדה בהקשר זה מלמד, כי בבסיס קשיי איתורם של קברות התינוקות שנעלמו להוריהם אך על פי התיעוד נפטרו ונקברו, עומדים הגורמים המרכזיים הבאים: ראשית - ככלל לא הוצבו מצבות על קבריהם של התינוקות שנפטרו ונקברו ללא מעורבות ההורים, והסימון הארעי שנעשה בעת הקבורה נעלם במשך הזמן; שנית - אחזקת חלק לא מבוטל מבתי הקברות הרלוונטיים - לרבות שימור הרישומים שהתייחסו לפעילות שקוימה בהם - הייתה לקויה; וכתוצאה מכך, הפרטים שנרשמו בפנקסי הקבורה של אותם בתי קברות אינם מאפשרים היום יותר מאשר איתור משוער בלבד של מיקומם של קברים רבים; שלישית - ונראה כי משקלו של גורם זה אינו מבוטל - רק חלק קטן של רשומות חברות קדישא הרלוונטיות אותר ועשוי לספק נתונים מספיקים לאיתור מיקום הקברים (להבדיל, כאמור, מכוחן של רשומות אלו לאמת את עובדת הקבורה, כשלעצמה).

(2) מציאות קשה זו - המתוארת בהרחבה בפרק חמישה עשר שבחלק השני - הקימה, ברבות הימים, בלב בני משפחות התינוקות שנעלמו ספקות בדבר אמיתות הדיווח על הפטירה. אם ההורים לא היו נוכחים בקבורה ואין בנמצא קבר, היה בכך בסיס למחשבה: ש"אפשר" שהתינוק שדווח על פטירתו לא נפטר, ושהדיווח על פטירתו - לא בא אלא לכסות על חטיפתו ומסירתו לאימוץ.

דא עקא, שכנגד הלך המחשבה האמור עומד תיעוד אמין ואמיתי - כמפורט בהרחבה בפרק חמישה עשר שבחלק השני - המעיד על פטירה (רשומות בתי החולים) וקבורה (רשומות בתי הקברות); וכל עוד לא מוצגות ראיות שבכוחן לערער את אמיתות התיעוד האמור - ולו רק ברמה של העמדתו בספק - חייבים ספקות מסוג זה לסגת מפניו. ראיות כאלה לא הובאו לפני הוועדה, כאשר ההצבעה בהקשר זה על תיעוד רשמי "סותר" לכאורה, של משרד הפנים לא תצלה. כפי שמוסבר בהרחבה בפרק שלושה עשר שבחלק השני, יש להבחין בהקשר זה בין תיעוד ראשוני לבין

תיעוד משני, כאשר יש התנגשות בין השניים – והרישום במשרד הפנים הינו תיעוד משני, יד התיעוד הראשוני על העליונה; ו"הסתירה" לכאורה בינו לבין תיעוד משני, נעוצה, ככלל, בכשל מינהלי ברישום ובדיווח.

ג. פתיחת קברים

נעשו ניסיונות "פרטיים" מטעם המשפחות המתלוננות של פתיחת קברים, על מנת לברר אם במקומות שבהם הוצבו מצבה או סימן אחר לקבורה של תינוקות של עולי תימן בתקופה הרלוונטית – או שעל פי הרישומים נקברו שם תינוקות, אך הקברים נותרו ללא סימון כלשהו – אכן מצויים שרידי גופותיהם של אותם תינוקות (שעל פי הרישומים נקברו שם).

לטענת עורכי הניסיונות – וכפי שיתואר להלן, מדובר בשני ניסיונות מרכזיים – לא נמצאו במקומות האמורים השרידים שהיו אמורים להימצא שם. מכאן, קצרה הייתה הדרך לראות ב"אי מציאת השרידים", הוכחה פוזיטיבית ישירה לטענת החטיפה הממסדית, אם "אין" שרידים – משמע שהקבורה מבויתת והרישומים כוזבים, והיה מקום לכזב ולביום קבורה ולהכנת תיעוד כוזב, רק אם הדבר נעשה כ"כיסוי" לחטיפת התינוקות (שנקברו שם כביכול). לשיטה זו ראשיתו של הכיסוי – בעריכת רישום כוזב ברשומות בתי החולים (או בתי התינוקות, לפי העניין); ואחריתו – בעריכת קבורה מבויתת ורישום כוזב אצל חברות קדישא. מעשי כיסוי אלה – כך מסכמים הדוגלים בחטיפה ממסדית – משקפים את הקשר הממסדי הרב זרועי העומד בבסיס טענת החטיפה הממסדית.

להלן יידון בנפרד כל אחד משני אירועי פתיחת הקברים.

(1) פתיחת קברים בבית הקברות בקריית שאול (תל אביב)

(א) במחצית שנת 1997 פנתה הגב' אורה שיפרים – אחת מנשות הציבור שטיפלו בנושא זה, מטעם ארבע משפחות של נעדרים – לרב רוג'ה מתל אביב וביקשה את עזרתו בפתיחת ארבעה קברים המצויים בחלקה חשופה (ללא מצבות) בבית הקברות קריית שאול. בארבעה קברים אלה היו צריכים להיות קבורים – לפי הרישומים – ארבעה ילדים מבין הנעדרים.

הרב רוג'ה נעתר לבקשה ובמקום שעליו הצביעו לכאורה הרישומים, נחפרו ארבעת הקברים. חפירת הקברים הצטמצמה להרמת אבן הגולל, וצילום מה שמצוי מתחתיה. לא הוצא "תוכן" כלשהו מתחת לאבן הגולל, ואף לא נערך חיפוש של ממש אחר שרידי גופות על ידי מומחים לדבר ובאמצעות הכלים המתאימים.

על פי דבריו של הרב רוג'ה, באחד מתוך ארבעת הקברים נראו עצמות קטנות שהתאימו, לפי ניסיונו, לעצם בריח של ילד, כאשר הגב' שיפרים טענה - ללא בדיקה - שאלו הן עצמות של תרנגולת, ואילו קבר אחר שנפתח היה מלא באדמת סחף. במקום לא נכחו מומחים לדבר, ובני המשפחות שציפו לגילוי שלדים שלמים של תינוקות, הגיעו למסקנה: שהיעדר ה"שלדים" מלמד על כך שלא נקברו כלל ילדים במקום, כמתחייב מן הרישום; ועל כן - אין לסמוך על הרישום ויש להתייחס אליו כאל רישום כיסוי כוזב, המתיישב עם טענת החטיפה הממסדית.

(ב) כפי שהתברר מאוחר יותר - בעקבות פתיחת הקברים בפעם השנייה - חיפוש שרידים של גופות בקברים, עשרות שנים לאחר הקבורה, חייבת להיעשות על ידי מומחים לדבר תוך שימוש בכלים מתאימים, ואין די במבט גרידא למצוי מתחת לאבן הגולל כפי שנהגו במקרה זה. השימוש בכלים חיוני לאיתור שרידי עצמות בתוך עפר הקבר, כאשר אלה אינם נראים לעין, ורק מומחים לדבר מסוגלים לקבוע את טיבם של שרידים כאשר מתגלים כאלה. כך לגבי שרידי שלדים של בגירים וכך - על אחת כמה וכמה - כאשר מדובר בעצמות של תינוקות ושל ילדים רכים, הנוטים להתפורר במשך השנים. וזאת גם זאת, שלדים ושרידיהם עשויים להיסחף אל צידי הקברים למרחק לא מבוטל יחסית, הכול על פי טיב העפר ואופי האקלים, ועל כן, אם אין הם נמצאים ב"מקומם" יש לחפשם גם שם.

אשר על כן, במקום שלא מצויים שלדים או חלקי שלדים (שלמים ונחוזים על פניהם בתור שכאלה), יש לחפש באמצעות כלים מתאימים פירורי עצמות ופירורים כאמור נוטים להיסחף - על פי טיבו של העפר והאקלים במקום - אל צידי הקברים ויש לחפשם גם שם. והכול בכפוף לשניים אלה: ראשית - לשימוש בכלים מסנני עפר; שנית - לבדיקת זיהוי קפדנית על ידי מומחים לדבר.

(ג) במצב דברים זה, אין למסקנה, שהסיקו בני המשפחות ועסקניהן מפתיחת ארבעת הקברים בהזדמנות זו, על מה שתסמוך, ודי לעניין זה בהתרשמותו של הרב

רוג'ה - על פי ניסיונו - כדי להשמיט את הבסיס מתחת לטענה כי הקברים שנחפרו נמצאו "ריקים".

(2) פתיחת קברים בבית הקברות סגולה (פתח תקווה)

(א) מדובר בפתיחת עשרה קברים מסומנים, שנעשתה ביזמתו של עו"ד רמי צוברי, שפעל בשם משפחות של ילדים שעל פי הרישום נקברו במקום, וזאת בעקבות הסדר עם משרד הבריאות. בשלב הראשון של החפירה - שהתקיימה שלא בנוכחות מומחים מן המכון הפתולוגי - נמצאו שרידי גופות בשלושה קברים בלבד, כאשר בשבעה הקברים האחרים - שהיו מכוסים במשטח בטון ומסומנים במצבות - לא נמצאו על ידי החופרים שרידי גופות כלשהם. בשלב זה, נזעקו למקום מומחי המכון הפתולוגי, אשר הורו: ראשית - על הרחבת החפירה לצידי הקברים (לנוכח האפשרות ששרידי שלדים נסחפו לצדדים, בהתחשב בטיב העפר ובאופי האקלים במקום); שנית - על סינון העפר שהוצא מן הקברים במסננת מיוחדת לאיתור וזיהוי פירורי שלדים, בהתחשב בכך שמדובר בשלדים של תינוקות שנקברו כחמישים שנה קודם לכן.

בעקבות בדיקת המומחים, נתגלו שרידי שלדים בכל שבעה הקברים האמורים. שרידי העצמות, שנמצאו בעזרת מומחי המכון כאמור, נשלחו לבדיקה במכון רפואי בעל מוניטין בכירמינגהם, שבאנגליה, ובעזרת ד.נ.א. שהופק מאחד השרידים, נערכה בדיקת השוואה לדגימות דם שנלקחו מהמשפחות שעל פי הרישום ילידיהן היו קבורים באותם קברים.

(ב) בבדיקות שנעשו במכון הרפואי באנגליה נמצא: ראשית - כי כל שרידי השלדים שאותרו בקברים האמורים הינם של ילדים צעירים, תינוקות ועוברים, אשר עקב גילם לא ניתן לקבוע את מינם; שנית - כי בכל אחד מהקברים נמצאו שרידים של גופה אחת, שגילה המוערך התאים לגילו של הילד ששמו הופיע על המצבה; שלישית - כי באחד הקברים נמצאו שרידים שניתן היה להפיק מהם ד.נ.א. מתאים להשוואה ובבדיקת ההשוואה נמצאה התאמה למשפחה שעל פי הרישום תינוקה נקבר שם (לא ניתן היה להפיק חומר גנטי לבדיקות נוספות משרידים אחרים).

בכך הושמט כליל הבסיס, מתחת למה שהוצג על ידי הטוענים לחטיפה ממסדית, כ"הוכחה" חותכת לשניים אלה: ראשית - לכך שהמצבות אינן מוצבות על קברים אמיתיים; שנית - שהרישומים בדבר קבורתם של תינוקות שנעלמו להוריהם הינם רישומים כוזבים. הבדיקות שנערכו באנגליה קובעות בעליל את ההפך.

(ג) משפחות הנעדרים, אינן משלימות עם תוצאות הבדיקה שנערכה במכון הרפואי באנגליה. ברם, השגותיהן בעניין זה אינן עומדות במבחן: בעפר שהוצא מכל הקברים נמצאו שרידי שלדים של תינוק, ואין מקום להטיל ספק בממצאי בדיקת הד.נ.א. שקבעה התאמה בין השרידים לבין אחת המשפחות, שתינוקה נקבר שם על פי הרישום.

(ד) ולא למיותר יהיה להדגיש כאן, כי הפקת ד.נ.א. משרידים של עצמות תינוקות וילדים רכים שנקברו עשרות שנים קודם לכן, לא רק מחייבת מומחיות מיוחדת, אלא שהסיכוי להצלחה אינו גדול, וכי תהליך ההפקה והבדיקה דורשים זמן ממושך, באופן שהמכון באנגליה יכול לערוך מספר בדיקות מצומצם ביותר במשך תקופה ממושכת יחסית (כפי שנמסר מטעם המכון לרפואה משפטית).

תוצאות הבדיקות שנערכו במכון הרפואי באנגליה – לרבות משך הזמן הדרוש לעריכת בדיקות נוספות – נמנים, מטבע הדברים, בין השיקולים שעמדו בבסיס החלטת הוועדה שלא לבצע פתיחת קברים נוספים.

ד. הקשיים באיתור מיקום קבורת התינוקות: סיכום

(1) לאור כל האמור לעיל, עמדתם של המחזיקים בטענת החטיפה הממסדית, בדבר המשמעות שיש לייחס בהקשר זה לקשיים באיתור קבורתיהם של תינוקות שנעלמו להוריהם, אינה מקובלת עלינו, וכמפורט לעיל בהרחבה, על פי חומר החקירה שנפרש לפנינו – אין לה אחיזה. הקשיים באיתור מיקום קבורתם של תינוקות שנפטרו, נעוץ ברמת הניהול והתחזוקה הירודה ששררה בשעתו בבתי הקברות הרלוונטיים, ואין בעצם קיומם של קשיים אלה כדי לתמוך בטענת הכיסוי הכוזב, שנועד – על פי הטענה – להסוות את מימושה של מזימת החטיפה הממסדית.

כאמור, לא נמצאה ראיה לסתור – או להעמיד בספק – את אמינות הרשומות הרפואיות המעידות על פטירתם של תינוקות מן הנעדרים, והוא הדין באמינות הרשומות של חברות קדישא הרלוונטיות המשלימות את רשומות בתי החולים בכל הקשור לפטירתם של נעדרים. במצב דברים כזה, אין בקשיים באיתור מיקום קבורתם של תינוקות, כשלעצמם, כדי להקים בסיס – ולו גם רק ברמה של ספק – לטענת

החטיפה הממסדית האומרת, כי התינוקות שנעלמו להוריהם לא נפטרו ולא נקברו; וכי התינוק המעיד על הפטירה ועל הקבורה הינו כוזב.

(2) אמינותם של רשומות חברות קדישא, מתחייבת משניים אלה: ראשית – והוא עיקר – מהיותם רישומים ראשוניים מקוריים, שנעשו ברציפות ובזמן אמת; שנית – מכך, שככלל, הם "משלימים" את רשומות בתי החולים (המעידים על פטירתם של התינוקות), ולא נמצא מקרה אחד, של ביום קבורה אגב עריכת רישומים כוזבים, על ידי אנשי חברות קדישא.

מדובר במספר נכבד של בתי קברות, שנוהלו על ידי חברות קדישא נפרדות ועצמאיות. בהיעדר ראיה של ממש לטיעון האומר, שאנשי חברות קדישא שפעלו ברחבי הארץ, קשרו קשר עם הסגל הרפואי של כל בתי החולים הציבוריים שטיפלו בתינוקות העולים – על דעת ובחסות גופי השלטון והנהלת הסוכנות – לערוך רישומים כוזבים ולביים קבורה וקברים, נותר טיעון זה בחזקת האשמה חסרת בסיס, כאשר חומרת ההאשמה מחייבת קיומן של ראיות מוצקות לביסוסה.

(3) סוף דבר, אין אחיזה בחומר החקירה לטיעון בדבר "ביום" קבורה ועריכת רישומים כוזבים בהקשר זה; ויש לבחון את המצב העגום שנתגלה בבתי הקברות בהקשר זה, באספקלריית המציאות ששררה – ובמידה מסוימת עדיין שוררת – בתחום זה. כאמור, הרישומים שנמצאו בארכיוני חברות קדישא הנוגעות לעניין, הינם רישומים מקוריים ראשוניים; ובהיעדר שמץ של ראיה לכך, שעורכי הרישומים נתנו ידם מלכתחילה לעריכת רישומי קבורה כוזבים, אין בסיס לעמדה הטוענת שכך היה המצב בפועל.

3. כיתת הגורמים הבסיסיים: כוחה הראייתי: סיכום

א. כמפורט לעיל בהרחבה, אין בכוחו של אף אחד מהגורמים הבסיסיים ההפתעה שבפטירה, הקבורה בהיעדר ההורים והקשיים באיתור הקברים – ואף לא במשקלם המצטבר, כדי לספק תשתית למסקנת החטיפה הממסדית, כפי שטוענים הדוגלים בה.

ב. בשורש ההפתעה שבפטירה והקבורה בהיעדר ההורים, עומד הנתק שנוצר בשעתו בין המוסדות שבהם שהו התינוקות בעת פטירתם לבין ההורים; ואילו בבסיס הקשיים באיתור הקברים – עומדים, היעדר ההורים ממעמד הקבורה, החיפושים לאחר שנים ארוכות והעזובה הקיימת בכל הקשור לשימור רשומות חברות קדישא ולתחזוקת בתי הקברות.

פרק עשרים ושבעה

טענת החטיפה הממסדית: בחינת כוחם הראייתי של הגורמים ה"מאמתים" (לשיטת הדוגלים בטענה)

הערות פתיחה

I. כאמור, המחזיקים בטענת החטיפה הממסדית, מצביעים על שלושה גורמים ה"מאמתים" לשיטתם את מסקנת החטיפה הממסדית. לשיטה זו, הגורמים המאמתים מצטרפים אל הגורמים הבסיסיים – שהוצגו ונבחנו לעיל – ומשתבצים יחד אתם במקבץ הנסיבות הראייתיות, המוכיחות את התרחשותה של הטענה האמורה.

II. להלן, בפרק זה, ייבחן משקלו הראייתי של כל אחד משלושת הגורמים המאמתים ומשקלם המצטבר. ואלה הגורמים:

(א) משלוח הודעות רשמיות לתינוקות שנעלמו (עם התקרבתם לגיל בגרות, בשנות השישים המוקדמות).

(ב) רישום עמום במפקד האוכלוסין של שנות השישים, לפיו תינוקות שנעלמו להוריהם "עזבו" – כביכול – את הארץ.

(ג) היעדר רישום על פטירת התינוקות – או קיומו של רישום לקוי בהקשר זה – במרשם התושבים שבמשרד הפנים.

1. העובדות

א. הודעות הרשות

(1) כפי שהוצג בהרחבה לעיל (פרק עשרים וחמישה), לחלק לא מבוטל מן המשפחות המתלוננות, הגיעו במחצית שנות השישים הודעות רשמיות – בין היתר מגופי הגיוס של משרד הביטחון – שהיו מיועדות ל"תינוקות" שנעלמו. הודעות רשמיות כאלה – על פניהן וכשלעצמן, אינן מתיישבות עם הדיווח, שנמסר בשעתו למרבית המשפחות המתלוננות בדבר פטירתם וקבורתם של אותם התינוקות; אך מצד אחר, הן מתיישבות עם העובדה שבמרשם התושבים לא נרשם שה"תינוקות" הללו נפטרו ואילו הפוקדים במפקד האוכלוסין, ביטאו את היעדרם מן המפקד בביטוי "חדל להיות תושב" או "עזב", שפורש על ידי ההורים כמשקף את עזיבת הארץ.

במצב דברים זה, ההורים האמינו, שאם הרשות שולחת הודעות לנעדרים – קרי: ל"תינוקות" שנעלמו להם – חזקה עליה שעל פי המידע שברשותה הנעדרים הללו נמצאים בין החיים, ומצאו בכך חיוק לאמונתם שהרישום "חדל להיות תושב" (או "עזב") – שנרשם בעקבות מפקד האוכלוסין – אכן משקף את העובדה שהתינוקות הללו לא נפטרו, אלא עזבו את הארץ.

(2) המשפחות – שתינוקותיהם נעלמו להן בתקופה הרלוונטית לחקירה – מוצאות בהודעות האמורות, אימות לטענת החטיפה הממסדית: מצד אחד – סיפרו הרשויות להורים על פטירה וקבורה; מצד שני – הרישום שעמד בבסיס משלוח ההודעות, מתייחס אל התינוקות ש"נפטרו" כאל אנשים חיים שעזבו את הארץ.

הסתירה החריפה, שבין הדיווח שניתן בשעתו להורים על פטירת התינוקות, לבין הרישום שאינו מכיל דיווח על פטירה ורואה בתינוקות הללו "תושבים שעזבו את הארץ" (ומשמש בסיס למשלוח הודעות רשמיות ל"נפטרים") – הפכה לדעת ההורים לגורם המאמת את גרסת החטיפה הממסדית.

ב. הרישום בדבר "עזיבת הארץ" בעקבות מפקד האוכלוסין

(1) כאמור, בעקבות מפקד האוכלוסין שנערך בשנות השישים המוקדמות, נהגם לגבי תושב (לרבות תינוק) שעל פי הרישום היה חי אך לא התפקד - וביניהם גם תינוקות שנעלמו להוריהם - כי אותו אדם "חדל להיות תושב", או "עזב", או מילים בעלות משמעות דומה. נוסח זה, נתפס אצל ההורים כאמור, שאותו אדם ש"חדל להיות תושב" - קרי לא התפקד כ"תושב" - פשוט עזב את הארץ, ומצב דברים כזה, התיישב עם העובדה שהרישום במרשם התושבים לא שיקף את פטירתו של אותו אדם.

(2) הרישום "חדל להיות תושב" בעקבות מפקד האוכלוסין, העמיד את התינוקות שנעלמו להוריהם בחזקת "חיים" שעזבו את הארץ, וחזק את הספקות שעוררו ההודעות הרשמיות בלב ההורים, בדבר אמיתות הדיווח שנמסר להם בשעתו על אודות פטירתם של התינוקות. במצב דברים זה משמש הרישום האמור גורם נוסף התומך - לשיטת בני המשפחות - בגרסת החטיפה הממסדית; ובתור שכזה, מאמת את התרחשותה.

ג. היעדר רישום על פטירת הנעדרים במרשם התושבים

(1) כאמור, בבסיס הרישום "חדל להיות תושב" עומדת העובדה, שעל פי הרישום במרשם התושבים - אשר שימש בסיס לעריכת מפקד האוכלוסין - האדם שאליו התייחס הרישום הינו "חי"; ומשלא נפקד, לא נערך בירור מה הייתה הסיבה לכך ונרשם לגביו: "חדל להיות תושב".

(2) דא עקא, שבירור בדיעבד מלמד, שהמרשם אשר שימש בסיס למפקד לא היה מדויק, כאשר לענייננו, אי הדיוק בא לכלל ביטוי בכך, שדיווחים על פטירה - ובין היתר פטירת תינוקות שנעלמו להורים - לא הגיעו למרשם בשל כשל מינהלי כלשהו בתהליך הדיווח.

כזכור, באותה תקופה דיווח על פטירה נשלח למשרד הבריאות כאשר מרשם התושבים היה מעודכן מכוחו, ובמקום שלא דווח למשרד הבריאות, או שמשום מה לא

עודכן מרשם התושבים, נותר הנפטר על פי הרישום במרשם, כמי שלא נפטר, קרי, כמי ש"חי".

הורי נפטר שהיו פונים בשעתו למרשם התושבים, היו עשויים לקבל תעודה האומרת שילדם לא נפטר, וזאת משום שעובדת הפטירה פשוט לא נרשמה.

(3) היעדר רישום על פטירה, במקום שהתרחשה פטירה על פי תיעוד ראשוני אמין, אינו סותר את התיעוד הראשוני האמור, אלא מצביע על כשל מינהלי בדיווח וברישום.

אין ללמוד איפוא מן העובדה שפטירתו של תינוק לא נרשמה במרשם התושבים, שהמידע שנמסר בשעתו להורים בעניין זה אינו נכון, או שהתיעוד הראשוני המעיד על פטירה אינו אמין.

2. חקירת ה"פליאה" וההסברים להתרחשותה

א. ההסבר למשלוח ההודעות הרשמיות לתינוקות שנפטרו

(1) בפי אנשי משרד הפנים הסבר למשלוח ההודעות הרשמיות ל"תינוקות" שנעלמו להוריהם. על פי ההסבר, מקורן של ההודעות נעוץ במכשלה מינהלית כפולת פנים: הפן האחד – משקף יישום לקוי של נוהלי הדיווח על פטירה, כאשר בשל תקלה כלשהי לא הגיע למרשם התושבים דיווח על פטירתו של אדם – לרבות תינוק שנעלם להוריו – המשיך הרישום להציגו כאדם חי, והרשויות ששלחו את ההודעות, פעלו על בסיס הרישום שהיה קיים בפועל במשרד הפנים (לפיו – הנעדר לא נפטר); ואילו הפן השני – שכוחו אינו נופל מקודמו – שיקף את העובדה שבמהלך מפקד האוכלוסין הכללי שנערך בשנות השישים המוקדמות, הוחלט, משום מה, לבטא את העובדה שאדם שהיה רשום כ"תושב" לא התפקד, על ידי רישום המשפט: "חדל להיות תושב" או "עזב" (והכוונה – ככל הנראה – עזב את המקום שבו ציפו הפוקדים למצאו על פי הרישום ששימש בסיס למפקד), או ביטויים דומים. כפי שהתברר מאוחר יותר, הביטוי האמור – ודומיו – לא היה "בחירה מוצלחת": מחד גיסא – המפקד לא ריפא את היעדר הדיווח על הפטירה, לא העמיד את הדברים על מכונם והנעדר שנפטר נותר

רשום כ"ח"; ומאידך גיסא – אצל המשפחות שתינוקותיהם נעלמו ועובדת פטירתם לא נרשמה במרשם התושבים, נתפס ביטוי זה כמשקף "עזיבה לחו"ל".

(2) התוצאה של המכשלה כפולת הפנים האמורה הייתה: ראשית – שהרישום במרשם התושבים נותר לקוי, בכך שלא שיקף את עובדת הפטירה של התינוק שנעלם ככל הנראה, משום שהמשפחות סברו שאם הפוקדים מתעניינים ב"תינוקות", סימן שהם חיים ועל כן לא דיווחו לפוקדים שנמסר להם בשעתו שהנפקד נפטר, ואילו הפוקדים לא ביררו מה הסיבה לכך שה"תושב" (קרי: התינוק אינו נמצא); שנית – שרשויות המדינה התייחסו אל אלה מהתינוקות שנעלמו להוריהם ושדיווח על פטירתם לא הגיע למרשם התושבים, כאילו הם "חיים", ושלחו אליהם "הודעות" כאמור.

ב. ההסבר להיעדר דיווח על פטירת התינוקות למרשם התושבים

(1) הנוגעים בדבר במשרד הפנים – עובדים ועובדים לשעבר – מסבירים, כי הגורם לליקויים בדיווח על פטירות בשנים הרלוונטיות לחקירה, נעוץ באופיו המסורבל של הליך הדיווח. על פי החוק במתכונתו באותם ימים, הדיווח על לידות ופטירות נעשה למשרד הבריאות; וזה אמור היה להעבירו למרשם התושבים במשרד הפנים, לצורכי עדכון המרשם. כפי שמסתבר מן החומר שהובא לפני הוועדה בהקשר זה, רמת יישום נוהלי העברת הדיווח אל משרד הבריאות וממנו אל משרד הפנים לא הבטיחה עדכון מלא ומדויק של מרשם האוכלוסין; וכתוצאה מכך, גם אם הגיע דיווח כאמור למשרד הבריאות, נותרה אפשרות ממשית שדיווח זה לא יגיע למרשם התושבים במשרד הפנים. סרבול זה בדיווח תוקן מאוחר יותר ועתה נשלח הדיווח במישרין למשרד הפנים.

(2) במצב דברים זה, אין למצוא בהיעדר דיווח על פטירה למרשם התושבים של אותם ימים, בסיס לטיעון כנגד אמינותם של הרישומים בבתי חולים ובחברות קדישא, המעידים על פטירה, והיעדר רישום על פטירתו של תינוק שנעלם להוריו ברשומות מרשם התושבים, אינו משמיט את הבסיס מתחת לאמינות התיעוד המעיד על פטירתו.

ג. ההסבר לרישום: "חדל להיות תושב" או "עזב"

(1) היום הכול מסכימים, כי הרישום "חדל להיות תושב" או "עזב" (את המקום שבו צריך היה להימצא על ידי הפוקדים) – כמשקף את העובדה, שמי שהיה תושב "חי" על פי מרשם התושבים אך לא התפקד במפקד האוכלוסין – היה ביטוי אומלל, מוטעה ומטעה. ברם את הנעשה אין להשיב, וכל שנותר לעשות בהקשר זה מצד אנשי משרד הפנים, מתמקד בהסברת הרקע לעריכתו של הרישום הזה. ההסבר מקובל עלינו ולשיטתנו, יש לבחון את תמונת המציאות על פיו ולאורו.

(2) הנוסח "חדל להיות תושב" – או "עזב" – שנרשם בעקבות מפקד האוכלוסין של שנות השישים, לגבי מי שהיה רשום כ"תושב" אך לא נמצא במהלך המפקד במקום שבו אמור היה להימצא על פי הרישום, לא התיימר ליתן ביטוי ל"עובדה" מבוררת, שהתושב ה"חסר" "עזב" את הארץ לפני המפקד וכי זוהי הסיבה לכך שלא התפקד, ואין לייחס לביטוי זה את המשמעות שנותנים לו בני המשפחות המתלוננות ופרנסי העדה התימנית, לפיו אותו "תושב" – "התינוק" הנעדר – לא נפטר, אלא עזב את הארץ.

(3) ושוב כמוסבר לעיל, מדובר בנוסח שנבחר באורח מקרי על מנת לבטא את העובדה, שמי שהיה רשום כתושב "לא נמצא" על ידי הפוקדים, ואין לראות בו יותר מאשר ניסיון בלתי מוצלח לבטא עובדה זו.

3. "פליאות" הרישום: פרשיות משפחות נפתלי (ספירונס) וגמליאל

להמחשת כוחה הראיתי של מכשלת הרישום – העומדת בבסיס משלוח ההודעות הרשמיות ל"נעדרים" כמוסבר לעיל – כהוכחה להתרחשותה של חטיפה ממסדית (או לפחות להתרחשותה של גנבת תינוקות), מצביעים הטוענים כך על פרשיותיהן של משפחות נפתלי (ספירונס) וגמליאל.

להלן, בתמצית, העובדות העומדות בבסיסה של כל אחת משתי הפרשיות האמורות ותוצאות החקירה בעניינה.

א. משפחת התינוקת ספירונס נפתלי

(1) תמצית העובדות

(א) ביום 27.2.1978 הוצאה על ידי משרד הפנים תעודת פטירה לפיה אספרונס שמחה, בת שנתיים, מבית העולים בפרדס חנה, נפטרה ביום 5.2.1951; ואילו ביום 1.1.1996 הוצאה על ידי משרד הפנים תמצית רישום המתייחסת לספירונס נפתלי, ילידת 1950 ממעברת פרדס חנה-כרכור לפיה: "התושב עזב: 00.11.62". בתעודה נוספת - שלישית - שהוצאה על ידי משרד הפנים ביום 5.12.1985 נקבע, כי נפתלי ספירונס ממעברת פרדס חנה-כרכור: "התושב עזב את הארץ ב-00.11.1962".

(ב) אין מחלוקת, כי על אף שיבוש השם בתעודת הפטירה, שלושת התעודות הנ"ל מתייחסות לתינוקת נפתלי (שם משפחה) ספירונס (שם פרטי) בת מאיר (שם האב) ושמחה (שם האם). כן לא יכולה להיות מחלוקת על כך שהתינוקת הנ"ל נפטרה; וזאת - על פי רישום הפטירה ברשומות מקוריות של בית החולים רמב"ם שם נאמר, בין היתר: "שמחה אספרנס מאיר, מבית עולים פרדס חנה, בת 1.5 שנים, נפטרה ביום 5.2.1951 ונקברה".

(ג) "אי ההתאמות" בין שלוש התעודות משמשת את הטוענים לחטיפה ממסדית, לניגוח אמינות הרישום.

(2) ההסבר (בעקבות החקירה)

(א) רישום הפטירה ביומן בית החולים רמב"ם הינו רישום מקורי, רציף וראשוני (חתום בידי רופא); ואין שמץ של ראיה המכרסמת באמינות תוכנו.

(ב) השיבוש ברישום השם בתעודת הפטירה - שהוצאה על ידי משרד הפנים לבקשת המשפחה - נגרם, ככל הנראה, עקב תקלה במהלך הדיווח על הפטירה, או במהלך המעבר מרישום ידני לרישום מיכני וממוחשב במשרד הפנים.

(ג) הרישום "עזב את הארץ" בשתי התעודות הנוספות נעשה בתאריך שבו נערך מפקד האוכלוסין של שנות השישים הראשונות, שבמהלכו צוינה "אי התפקדות" ברישום המילים "עזב" או "חדל להיות תושב". כמוסבר לעיל, רישום זה, משקף את

העובדה של "אי ההתפקדות" בלבד, ואין הוא מתיימר לבטא "עזיבה" של הארץ, כפי שאפשר להסיק ממשמעותו הלשונית.

נראה שמחמת תקלה כלשהי, לא היה ידוע לפוקדים דבר פטירתה של התינוקת ולגביהם הייתה בבחינת "תושב שלא התפקד"; ועל כן, נרשמו לגביה, בעקבות המפקד, המילים המדברות ב"עזיבת" הארץ.

(ד) סיכומם של דברים: אין בסתירה לכאורה שבין תעודת הפטירה לבין שתי התעודות האחרות המבוססות על הרישום "עזב" או "חדל להיות תושב", כדי להעמיד ספקות בקשר לאמינות הרישום הראשוני ביומן בית החולים בדבר הפטירה, ואין לראות בסתירה זו אלא ביטוי לתקלה מינהלית, שהתרחשה על רקע של כשל רישומי עובר למפקד האוכלוסין.

ב. משפחת גמליאל (התינוק משה משרקי)

(1) תמצית העובדות

(א) משפחת גמליאל מתלוננת על היעלמו של התינוק משה בן שלום משרקי. על פי ממצאי החקירה של ועדת שלגי, התינוק נפטר ביום 1.6.1952, ואילו על פי שלושת המסמכים שנתקבלו ממשרד הפנים - תמצית רישום (מיום 20.9.1995), תשובה לשאילתא מיום (15.3.1998) והעתק תיק (מיום 20.3.1990) תאריך הפטירה הוא 0.12.1964 (כאשר בתשובה לשאילתא, מופיע לצד הרישום של תאריך הפטירה "1 בדצמבר 1964", הרישום "נפטר 56").

(ב) לכאורה, מופיעים בשלושת המסמכים האמורים, שלושה מועדי פטירה שונים, ואין תימה שמשפחות הנעדרים ראו בכך אות וסימן לאי היכולת לסמוך על אמינות הדיווח על פטירת התינוק.

(2) ההסבר (בעקבות החקירה)

(א) על פי תיעוד מקורי ראשוני של בית החולים תאריך הפטירה, הוא 1.6.1952 (כפי שקבעה ועדת שלגי); ואין שמץ של ראיה המכרסמת באמינות הרישום.

(ב) הרישום 0.12.1964 - או 1 בדצמבר 1964 - כתאריך פטירה בשתי תעודות, הינו תוצאה של תקלה מינהלית, שהתרחשה במהלך המעבר מן הרישום הידני, דרך הרישום המיכני (כרטיס ניקוב) אל הרישום הממוחשב. תאריך זה הינו התאריך שבו "הורד" התינוק ממצבת האוכלוסייה "החיה" (אם לבטא זאת בפשטות), בעקבות מפקד האוכלוסין שהתקיים בשנות השישים, ומחמת טעות הפך להיות לתאריך הפטירה.

(ג) הרישום בתשובה לשאלתה "נפטר 56", אינו משקף את תאריך הפטירה; אלא - את מספר הקוד של הרישום הממוכן (בכרטיס ניקוב) בהיפוך סדר הספרות: במקום 65 נרשם 56. לתקלה זו ביטוי מפורש ברישום המצוי בהעתק התיק: "סוג שינוי א: תאריך שינוי א: 00.12.64".

(ד) כל המסמכים הנוגעים לעניין מצויים ברשות הוועדה, והמעין בהם בקפידה, על רקע ידיעת ה"היסטוריה" של הרישומים במשרד הפנים, אינו זקוק להסברים נוספים.

לסיכום

הבירור שנערך בקשר לשתי הפרשיות האמורות - המשמשות ראש חץ לניגוח אמינות התיעוד - מלמד: ראשית - כי אין בכוחן לכרסם במידה כלשהי באמינות התיעוד הראשוני המעיד על פטירתם של התינוקות העומדים בבסיס הפרשיות; שנית - כי לשיבושים שנפלו ברישום של מרשם התושבים, המהווה על פי טיבו תיעוד משני, ישנו הסבר הנעוץ בכשלים מינהליים.

4. כיתת הגורמים המאמתים כוחם הראייתי: סיכום

א. אנו לא מצאנו עילה שלא לתת אמון בהסבר שניתן לנו על ידי עובדי משרד הפנים בדבר הרקע למשלוח ההודעות הרשמיות לחלק מן ה"תינוקות" שנעלמו להוריהם. הרישום במרשם התושבים - המוחזק כ"מעודכן" - משרת את משרדי הממשלה וביניהם את משרד הביטחון. משלא נרשמה בו עובדת פטירתו של תינוק

שנעלם להוריו - אם בשל היעדר דיווח למשרד הבריאות או ממנו למשרד הפנים, אם בשל אזלת ידם של הפוקדים במפקד האוכלוסין ואם בשל תקלה במהלך יישומה של שיטת רישום חדשה - אך טבעי היה, שרשויות המדינה (שולחות ההודעות) יתייחסו אל התינוק שנפטר כאל מי שנמצא בין החיים.

עם כל הצער שיש בהשמטת הבסיס מן התקווה שעורר היעדר הרישום במרשם התושבים בדבר פטירתם של תינוקות שנעלמו, ומן הציפיות שצמחו על רקע הרישום "חדל להיות תושב" בעקבות מפקד האוכלוסין - אין למצוא במשלוח ההודעות הרשמיות לאותם "תינוקות", ראייה לכך שבידי הרשויות ששלחו את ההודעות היה מידע מבוסס שהנמענים מצויים בין החיים.

ב. בבסיס משלוח ההודעות הרשמיות לתינוקות שנעלמו להוריהם עומדים, בעיקרו של דבר, היעדר דיווח למרשם התושבים על דבר הפטירה, והשימוש בביטוי "חדל להיות תושב" - מבלי להתעניין אצל ההורים לסיבת ההיעדרות מן המפקד - במהלך מפקד האוכלוסין. היעדר הדיווח - נעוץ ברמת יישום נמוכה של נוהלי הדיווח והעברתו למרשם התושבים, ואילו הביטוי "חדל להיות תושב" - משקף רק את העובדה שהנעדר לא התפקד ושבני המשפחה לא העירו לפוקד כי דווח להם בעבר על פטירתו (ככל הנראה משום שחשבו שאם הפוקד מתעניין בנעדר סימן שהוא חי).

ולא למיותר יהיה להדגיש, התשובות לשאלות, שהופנו עד כה למשרד הפנים, משקפות את הרישום ברשומות המשרד, וכל עוד לא דווח כחוק על "פטירה", לא יבוא הדבר לכלל ביטוי במרשם התושבים. "דיווח" כאמור ימצא עתה - כך אנו מאמינים - בממצאי הוועדה.

ג. לאור כל האמור לעיל, אין בכוחם של הגורמים המקובצים בכיתה זו - כיתת הגורמים המאמתים - כדי לתרום תרומה כלשהי לאישושה של המסקנה בדבר התרחשותה של חטיפה ממסדית, שמבקשים בני המשפחות המתלוננות להסיק מכיתת הגורמים הבסיסיים; או - כדי להעמיד ספקות בדבר אמינותו של התיעוד המעיד על פטירתו של תינוק שנעלם להוריו בפרק הזמן הרלוונטי, גם כאשר אין לו ביטוי במרשם התושבים וגם כאשר נרשם שם כי "חדל להיות תושב".

פרק עשרים ושמונה

טענת החטיפה הממסדית: בחינת כוחם הראייתי של הגורמים ה"מאשרים" (לשיטת הדוגלים בטענה)

הערת פתיחה

כאמור, הטוענים לחטיפה ממסדית מוצאים "אישור" לגרסתם, בעדויות שהובאו לפני הוועדה בחמשת הנושאים הבאים (המרכיבים את כיתת הגורמים המאשרים): (א) אימוץ ישיר מבתי תינוקות; (ב) אולת יד בהחזרת תינוקות שהחלימו; (ג) החזרת תינוקות שנגנבו בעקבות דרישה אלימה; (ד) "גנבת" תינוקות מבתי התינוקות בשעות הלילה; (ה) גנבה ונטילת תינוקות בהונאה.

להלן, בפרק זה, ייבחן כוחו הראייתי של כל אחד מחמשת הגורמים המרכיבים, כאמור לעיל את כיתת הגורמים ה"מאשרים" – לשיטת הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית – את התרחשותה של חטיפה כזאת.

1. אימוץ ישיר מבתי התינוקות

א. העובדות בתמצית

(1) במהלך חקירתן העידו מספר מטפלות על התרשמותן כי ניתן היה לקבל תינוקות לאימוץ במישרין מבתי התינוקות. במיוחד ראויות לציון בהקשר זה עדויותיהן של שתי מטפלות: האחת – רוזה קוצ'ינסקי – עבדה בשעתו בבית התינוקות במחנה עין שמר; השנייה – יהודית דוראני – עבדה בשעתו בבית התינוקות בראש העין.

התיאור שמסרו השתיים בדבר המציאות ששררה בהקשר זה בבית התינוקות שבו עבדו, משקף, לכאורה, מצב שבו ניתן היה לקבל תינוק לאימוץ באותו בית תינוקות. השתיים מספרות על ביקורי משפחות זרות בבית התינוקות. אחת מהן התרשמה מהתנהגותן של המשפחות, שהן בוחנות תינוקות לאימוץ, ואילו השנייה הגיעה למסקנה כי הביקורים קשורים באימוץ, לאחר שקישרה ביקורים אלה עם תינוקות שנשלחו לבתי חולים "בחטף" לשיטתה, כאשר על פי התרשמותה לא היו זקוקים לאשפוז.

(2) בידי אף אחת מהמטפלות לא היה מידע ממשי ממקור ראשון, בדבר מסירתו של תינוק מבית התינוקות לאימוץ. השתיים הציגו בעניין זה מסקנה שבהתרשמות, המבוססת על צירוף שתי העובדות הבאות: האחת – שתינוקות עזבו את בית התינוקות מבלי שהוברר להן, לשביעות רצונן, מהי הסיבה לעזיבה; השנייה – שביקורי משפחות בבתי תינוקות, נראו להן כביקורי חיפוש אחר תינוקות לאימוץ. אף אחת מהמטפלות המספרות היום על התרשמותן האמורה, לא היתה עדה למסירת תינוק למשפחה זרה ולא קיימה בשעתו בירורים כלשהם בנושא זה עם העובדות הסוציאליות, שהכול ידעו שהן העוסקות באימוץ תינוקות, ואף אחת מהן לא אמרה דבר בעניין זה בשעתו לאיש מרות כלשהו, לרבות למשפחות של התינוקות, ש"הוצאו" מבית התינוקות – על פי התרשמותן ללא סיבה נראית לעין אחרי ביקורים כאמור. כל אחת הסתפקה "בהתרשמות" כפי שנותרה בזיכרונה והתגבשה אצלה במשך השנים, ונראה כי זו לבשה את צורתה הנוכחית בשלב מאוחר, כאשר טענות ההורים בדבר חטיפת התינוקות הגיעו אל סדר היום הציבורי.

ב. הערכת דברי המטפלות

(1) שתי המטפלות – רוזה קוצ'ינסקי ויהודית דוראני – התבטאו בשיחתן עם עיתונאי, בצורה שהציגה את התרשמותן בדבר מסירתם של תינוקות לאימוץ כעובדה הידועה להן אישית, כאשר מן הדברים שאמרו השתיים על דוכן העדים, התברר כי מדובר במסקנה שבהתרשמות – כפי שהתגבשה על רקע ההתפתחויות שהיו בסוגיה זו במשך השנים ולא בידעה אישית וישירה בדבר מסירת תינוק כלשהו למשפחה זרה.

(2) אין אנו באים להטיל ספק בכנותו של גרעין ההתרשמות העומד בבסיס הדברים שמסרו בשעתו השתיים לעיתונאים.

ברם, גם אילו היו המטפלות חוזרות בעדותן על אותם הדברים, לא היה בכך – לשיטת הוועדה – משום "אישור" לטענת החטיפה הממסדית, כפי שטוענות משפחות הנעדרים. כמפורט לעיל, מקובל על הוועדה, כי בנסיבות של נתק מתמשך בין הורים לבין תינוקות שהוחזקו בבתי התינוקות, נוצר פתח לאפשרות של מסירת תינוקות "מנותקים" למשפחות אחרות כ"נטושים". אין לשלול את האפשרות שבמסגרת ביקורי משפחות, שליוו את מאמץ הקליטה – ובין היתר משפחות של תורמים – הגיעו לבתי התינוקות גם משפחות שביקשו לאמץ תינוקות, אם יימצאו שם כאלה שנותקו ממשפחותיהם. האפשרות האמורה, מכונה בדו"ח זה אפשרות של "מסירה מזדמנת לאימוץ"; ואפשרות זו הקיימת, כמוסבר לעיל רק לעניינם של אותם תינוקות שנתרו עלומים – עשויה להסביר את הרקע להתרשמות המטפלות.

כאמור, מסירה מזדמנת לאימוץ מומחשת בפרשת אימוצן של שלושת הבנות מעידה על כך, ואין זה מן הנמנע כי בין ה"עלומים" מצויים כאלה שנמסרו כך למשפחות זרות.

(3) יהיו הדברים כאשר יהיו, המטפלות האמורות: לא ידעו מה היה הרקע לביקורי המשפחות בבית התינוקות, אין בידן מידע ישיר בדבר מסירת תינוקות למשפחות זרות, אין בידן להראות כי שיקרו להן כאשר הסבירו להן שתינוקות ש"נעלמו" להן בבתי התינוקות אושפזו בבתי חולים, ושתייהן לא היו מודעות לאפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ של תינוק "מנותק קשר ממשפחתו" באמצעות העובדת הסוציאלית.

ולא למיותר יהיה לחזור ולציין, כי אצל חברי הוועדה התגבשה התרשמות, שהמסקנות שמציגות המטפלות היום על רקע אירועים שאירעו לפני שנים רבות, הושפעו במידה לא מבוטלת מן הטענות שהושמעו בדבר התרחשותה של חטיפה ממסדית. טענות אלו פשוט "צבעו" בצבעי חטיפה, אירועים שבשעתו לא נראו כאלה.

ג. מסירה לאימוץ מבית התינוקות: סיכום

(1) במצב דברים זה, אין בדברים שמסרו שתי המטפלות בדבר התרשמותן שתינוקות נמסרים לאימוץ – באופן חופשי ובריש גלי – מבתי התינוקות, כדי לשמש "אישור" לגרסת החטיפה הממסדית. מצד אחר, מתיישבות עדויות אלו, עם האפשרות של "מסירה מזדמנת לאימוץ" – במישרין מבתי התינוקות – על רקע של ניתוק הקשר בין התינוקות להוריהם, כאשר אפשרות זו פתוחה לגבי התינוקות שנותרו עלומים ולגביהם בלבד.

(2) אכן, גם מסירה מזדמנת לאימוץ על רקע של ניתוק קשר כאמור – מבלי שנעשו מאמצים של ממש לאיתור המשפחות קודם לכן ומבלי שהדבר ישתקף בדיווח הולם – ראויה לביקורת נוקבת. ברם, אין במסירה מזדמנת כזו לאימוץ – בגלוי, לעיני כל ובשיתופם של העובדות הסוציאליות ובית המשפט (בסופו של תהליך) – כדי לאשר את קיומה של חטיפה ממסדית, במתכונת לה טוענות המשפחות המתלוננות.

2. נסיבות החזרתם של תינוקות שהחלימו בבתי החולים למשפחותיהם

א. תמצית העובדות

(1) מעדויות שמסרו שניים מנהגי האמבולנסים שעסקו בהחזרתם של תינוקות מאושפזים שהחלימו למשפחותיהם – על רקע העדויות שמסרו בעניין זה אחיות ורופאים – מסתברים שניים אלה: ראשית – כי היו מקרים, שבהם לא ניתן היה לבצע את ההחזרה מסיבות שונות ומגוונות, החל מאי איתור המשפחה בשל שינוי במקום המגורים, עבור דרך שיבושי שמות וכלה בסירוב המשפחה לקבל את התינוק, בטענה שאינו "מוכר" לה; שנית – כי במקרים כאלה, התינוקות הוחזרו, כ"מנותקי קשר", לבתי החולים שבהם היו מאושפזים, או שהושארו בתור שכאלה בבתי התינוקות במחנות שמהם נשלחו לאשפוז.

עובדות סוציאליות שהעידו בהקשר זה, השלימו את התמונה, ומדבריהן – על רקע החומר כולו – ניתן ללמוד כי תינוקות שהחלימו בבתי החולים ולא הוחזרו להורים, היו עשויים לעבור למסלול של אימוץ, במתכונת המוכרת של מסירה מזדמנת למשפחות אחרות.

יצוין, שאף שדברי העובדות הסוציאליות סבירים והגיוניים, לא עלה בידי הוועדה לאששם בתשתית ראייתית ממשית: מחד גיסא – הארכיונים של המוסדות לילדים, שפעלו בסמוך לבתי החולים בצפון הארץ (ביניהם "אומנה" בחיפה ו"ויצ"ו צפת") לא אותרו ולא ניתן על כן להצביע על תיעוד התומך בגרסתן; ומאידך גיסא – בארכיוני המוסדות של ויצ"ו תל אביב וויצ"ו ירושלים, שהועמדו לרשות הוועדה, לא אותרו תיקים של תינוקות, שהועברו אליהם כמועמדים לאימוץ עקב אי היכולת להחזירם למשפחותיהם לאחר שהחלימו בבתי חולים.

(2) הטוענים לחטיפה ממסדית, מוצאים במצב דברים זה – המציג "כשל" בדרך החזרתם של תינוקות שהחלימו בבתי חולים להוריהם – אישור לטענת החטיפה הממסדית. זאת, בהתחשב בשניים אלה: ראשית – בכך שלא ננקטה במקרים כאלה פעילות יעילה לאיתור משפחות התינוקות (באמצעות גופי הסוכנות או באמצעות העובדות הסוציאליות שפעלו בבתי החולים); שנית – בכך שבמודע (לפי הנטען) לא נשלח דיווח בכתב בעניין זה לבתי התינוקות או להנהלות המחנות שמהם הגיעו התינוקות (ואף לא נערך בבתי החולים עצמם רישום כלשהו, המאפשר מעקב אחר התינוקות שלא הוחזרו למשפחותיהם).

מן הטענות ששמענו בהקשר זה עולה, כי אשפוז בבית חולים יצר פתח רחב להפיכת תינוק שהחלים ו"שהוריו לא נמצאו" ל"נטוש" ול"מנותק קשר", וזאת מבלי לעשות מאמץ כלשהו לאתר את ההורים. בדרך זו נמצאה – על פי שיטה זו – לגורמים המעורבים בחטיפה, הצדקה אובייקטיבית, לחטיפת התינוק ולהעברתו – בריש גלי – למסלול המיוחל של אימוץ.

ב. נסיבות השחרור מבתי החולים: דיון

(1) הוועדה לא הצליחה לחשוף מאומצים שעשו דרכם אל משפחות אחרות מבתי החולים – או מבתי התינוקות – על רקע אי ההצלחה להחזירם למשפחותיהם לאחר שהחלימו. עיון בארכיונים של ויצ"ו תל אביב וויצ"ו ירושלים, שהועמדו לרשות

הוועדה, לא חשף תינוקות כאלה, וכן לא נשאו פרי, בהקשר זה, הפניות לציבור בקריאה לסייע לוועדה באיתורם של בעלי חוות תימנית שגדלו במשפחות אשכנזיות.

כפי שכבר צוין, לא הגיע אל הוועדה מידע שבכוחו להאיר במידה מספקת את תבנית הטיפול בתינוקות, ששוחררו מבתי חולים ולא הגיעו למשפחות. הארכיונים של מוסד אומנה בחיפה ושל ויצ"ו צפת, שקלטו בשעתו תינוקות מבית החולים רמב"ם בחיפה ואפשר שגם מבית החולים העמק שבעפולה לצורך החלמה לאחר אשפוז – לא אותרו. והוא הדין בארכיוניהם של מוסדות קטנים יותר – פרטיים – שפעלו, לפי המידע שהגיע לוועדה, באזור חיפה ותל אביב, ואשר אין לשלול את האפשרות שהועברו אליהם תינוקות שנותרו ממשפחותיהם בבתי תינוקות ובבתי חולים.

(2) התמונה הכוללת העולה בהקשר זה מן החומר שנפרש לפני הוועדה, משקפת משקע, שמקורו במקבץ מגוון של עדויות המתייחסות לסוגיית החזרת התינוקות שהחלימו בבתי חולים, מזוויות שונות, כאשר לא אחת, מקנות עדויות אלו לרשמים שנותרו בזיכרונם של העדים, משמעויות מאוחרות שנבעו מן העמדות שנקטו על ידי פרנסי העדה התימנית בוועדות השונות. עם זאת, התמונה המתייצבת בסופו של תהליך ההתרשמות ממגוון העדויות, אינה תומכת בהתרשותה של חטיפה ממסדית.

מצד אחר, התיאורים בדבר הפיכת תינוקות למנותקי קשר לאחר שמאמץ החזרתם למשפחותיהם לא צלח, מתיישרים עם קיומה של האפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ, וזאת, בדומה לאפשרות שהייתה עשויה להיווצר לגבי תינוקות שנותרו "מנותקי קשר" מהוריהם בבתי התינוקות.

(3) התמונה המצטיירת בסופו של דבר מחומר החקירה, מציגה מצב דברים, שעשוי היה להוביל תינוקות שהחלימו בבתי חולים והוריהם לא אותרו, למסלול של אימוץ במתכונת של "מסירה מזדמנת לאימוץ". ככלל – להוציא מקרים בודדים שבהם ננקטו מאמצי איתור כלשהם – מתאפיינת מתכונת זו, כמוסבר לעיל, בראיית תינוק כ"נטוש" ו"מנותק" מהוריו, בשל אי היכולת להחזירו למשפחתו, וזאת – מבלי שהושקעו קודם לכן המאמצים המתחייבים לאיתור משפחתו (על בסיס הרישום בבית החולים או בבית התינוקות שממנו אושפז). מתכונת זו, שונה – כמוסבר

לעיל - תכלית שינוי מ"חטיפה ממסדית", המתאפיינת: ב"גנבה" מכוונת (קרי: חטיפה) והעברה זדונית (על בסיס קשר רב שכבתי) למשפחה זרה, תוך הטעיית ההורים ושתיילת מידע כוזב ברשומות בתי החולים וברשומות חברות קדישא.

(4) גם כאן, כמו בבתי התינוקות, נעוצה האפשרות - שנותרה ערטילאית כאמור - של מסירה מזדמנת לאימוץ מבתי חולים, בהיווצרותו של "ניתוק קשר" בין התינוקות להוריהם; וגם כאן, נקבע קיומו של "ניתוק קשר" כזה, מבלי שנעשה מאמץ של ממש מצד הרשויות לאיתור ההורים ומבלי לדוות לגורם מרכזי כלשהו על העברתם של התינוקות למסלול של אימוץ.

במבט לאחור, קשה לבוא בטרזניה אל אלה הטוענים כי התנהגות הרשויות בהקשר זה משקפת אטימות ואי אכפתיות. ברם, יחד עם זאת, אין למצוא בהתנהגות זו סממנים של "חטיפה ממסדית", המשקפת זדון, ארגון, תכנון מוקדם, הטעיה של ההורים ושילוב תיעוד רפואי כוזב לצד ביום קבורה.

(5) במצב דברים זה, אין לשלול את האפשרות, שבין הנעדרים שגורלם נותר עלום - ויודגש כי מדובר רק באוכלוסייה זו של 56 תינוקות מאלה שנעלמו בארץ: 14 עלומי הוועדה ו-42 עלומי שתי הוועדות הקודמות - נמצאים גם כאלה שנמסרו לאימוץ לאחר שהחזרתם למשפחותיהם בעקבות החלטתם נכשלה. למרבית הצער, המאמץ שהשקיעה הוועדה לאתר תינוקות שאומצו במסלול זה לא הניב פירות, והדברים, ככל שמדובר בהיעלמותם של תינוקות שהבראו בבתי החולים, נותרים בחזקת אפשרות שבהיגיון שלא נמצאו ראיות להוכחת התממשותה.

ג. משמעות הבעייתיות שנתגלתה בהחזרת התינוקות שהחלימו

כמתחייב מן האמור לעיל, חומר החקירה המשקף את הבעייתיות שהציגה המציאות בכל הקשור להחזרת תינוקות שהחלימו בבתי חולים להוריהם, אינו תומך בהתרחשותה של חטיפה ממסדית, ובוודאי שאינו מאשר שבפועל התרחשה חטיפה כזו, כפי שטוענים בני משפחות הנעדרים. יחד עם זאת, התמונה המצטיירת מחומר החקירה בעניין זה, מצביעה על כך, שכישלון ההחזרה למשפחות עשוי היה להכשיר את הקרקע למסירה מזדמנת לאימוץ של תינוקות שנותרו "מנותקי קשר", וזאת -

בחסות העובדת הסוציאלית שהופקדה על מציאת פתרון לבעייתו של התינוק "מנותק הקשר".

התבנית המוכרת מבתי התינוקות, של ראיית תינוק שנותר ללא קשר עם הוריו – בשל היעדר ביקורים במשך תקופה ממושכת – כ"נטוש" ועל כן, מועמד למסירה מזדמנת לאימוץ – לטובתו הוא – חוזרת בהקשר הנדון כאן על עצמה.

3. החזרת תינוקות שנעלמו להוריהם על רקע דרישה אלימה של המשפחה

תמצית העובדות

א. במהלך החקירה, הובאו לידיעת הוועדה מספר מקרים, שבהם "הוחזרו" למשפחות תינוקות ש"נעלמו" להם בבתי התינוקות. זאת, לאחר שלהורים של חלק מהם נאמר – לפי הנטען – כי התינוקות "נפטרו", אך המשפחות דרשו באלימות את "החזרתם".

"החזרת" התינוקות בנסיבות אלו, משמשת לטוענים להתרחשותה של חטיפה ממסדית, הוכחה ל"תפיסת הרשות בכף", שהרי, אם לא כך היו פני הדברים, כיצד "הוחזרו" התינוקות, כאשר לחלק מן ההורים לפחות הודיעו על "פטירתם".

ב. להלן, להמחשה, מספר אירועי "החזרה" כאמור, שהובאו לפני הוועדה:

(1) האירוע של משפחת חיים גיאת

(א) לגרסת המשפחה: התינוק שלה חלה והוחזק במרפאה במחנה העולים. יום אחד נאמר לאם, שבאה להניק את ילדה, שהתינוק נפטר. המשפחה הגיבה בצעקות ובמחאות אלימות, ואז – לטענת המשפחה הוחזר להם התינוק מהחדר הסמוך על ידי אחות, שזוהתה באולם הוועדה כגב' סוניה מילשטיין (שנוכחה במקום כעדה).

(ב) זיהויה של הגב' מילשטיין כמי שהחזירה את התינוק נעשה תוך כדי מסירת עדותה. לאחר שסיימה הגב' מילשטיין למסור את עדותה – במהלכה הכחישה את

גרסת החזרת התינוק – העיד בן דודו של התינוק, שהיה בעת האירוע בן 6 שנים. בן הדוד עמד על דעתו שהגב' מילשטיין היא אותה אחות שהחזירה את התינוק, ואילו הגב' מילשטיין, הכחישה את דבריו מכול וכול. על אף הכחשתה של הגב' מילשטיין, הסתפקה המשפחה המתלוננת בהשמעת עדותו של בן הדוד, ולא העידה מטעמה את אמו של התינוק ואף לא את הגב' צארום, קרובת משפחה, שנאמר עליה שהייתה נוכחת בעת שנדרשה החזרתו של התינוק. מפיו של בן הדוד, לא ניתן היה לברר מה בדיוק נאמר לאם על ידי האחות ועדותו בעניין זה – שהייתה, על פי טיבה, עדות מפי השמועה – נותרה עמומה.

במצב דברים זה, נותר ספק של ממש, אם אכן נאמר לאם שהתינוק "נפטר", או שמא, כפי שהתרשמה הוועדה, נאמרו לה – על ידי מטפלת כלשהי – דברים שהיו מיועדים אך להרחיקה מן המקום, ומשהקימה המולה אפשרו לה לטפל בתינוק.

(2) האירוע של משפחת עזרא קחטא

(א) לגרסת המשפחה, נאמר לה על ידי "בוקי" מנהל מחנה העולים בעין שמר, כי תינוקה – עזרא – נשלח מבית התינוקות לבית החולים רמב"ם. ברם, משלא עלה בידי המשפחה לאתר שם את התינוק, דרשה מבוקי באיומי רצח להחזירו. בוקי איתר את התינוק בבית ההבראה של ויצ"ו צפת, לשם נשלח – ככל הנראה מבית החולים רמב"ם – להבראה. עובדת אשפוזו של התינוק בבית החולים רמב"ם מתועדת ברשומות בית החולים וגם לעובדת השקייה בויצ"ו צפת תיעוד מתאים.

(ב) סיכומם של דברים, אירוע זה אינו מדבר במקרה שבו תינוק, שדווח למשפחה – מפורשות – על פטירתו, הוחזר למשפחה בעקבות דרישה אלימה, ואף לא במקרה של היעלמות תינוק, כאשר להוריו נמסר מידע כוזב על מקום הימצאו, כפי שנטען מלכתחילה על ידי המשפחה. זהו מקרה טיפוסי של "חוסר תקשורת" בין ההורים ל"רשות", ואין בכוחו לתרום תרומה כשלהי לאישור גרסת החטיפה הממסדית, כפי שנטען על ידי הדוגלים בה.

(3) האירוע של משפחת רומיה גיאת

(א) לדברי האם, באחד מביקוריה בבית התינוקות בעין שמר לא מצאה את שני ילדיה – תאומים בני חודש וחצי – שהוחזקו שם. העובדים במקום לא ידעו לומר לאם היכן התינוקות, אך אישה תימנייה שעבדה שם, הציעה לה לחפש את התינוקות היטב בבית התינוקות. בחיפוש נוסף שערכה האם בבית התינוקות, נמצאו התאומים.

(ב) לשיטת הטוענים לחטיפה ממסדית, ממחיש אירוע זה את תחילתה של חטיפה, שסוכלה על ידי עובדת תימנייה. עובדת זו לא שיתפה פעולה עם החוטפים, וגרמה לאם "לחפש היטב" ולמצוא את ילדיה.

לא נוכל לקבל טיעון זה גם כאן, אין מדובר במצב שבו נאמר לאם במפורש שתינוקה "נפטר" ולאחר מכן נמצא על ידה חי בריא ושלם בחדר אחר בבית התינוקות, והעובדה שעובדים - אלמונים - שאליהם פנתה האם לא ידעו היכן מיקומם של התינוקות, אינה אומרת שהם דאגו להסתירם ממנה, כשלב ראשון לקראת חטיפתם. גם העצה שנתנה העובדת התימנייה לאם, "לחפש היטב", אינה מוכיחה "חרטה" על ניסיון חטיפה או "רחמים" על האם, ואפשר גם אפשר שאותה עובדת הציעה לאם לחזור ולחפש את התינוקות, בהיותה עדה לאפשרות שהתינוקות פשוט הועברו למקום אחר.

בנסיבות אלו, אין שום סיבה לראות במצב הדברים המתואר לעיל "תחילתה של חטיפה", כפי שטוענים ההורים.

(4) האירוע של משפחת שלמה תם

(א) אחי הנעדרת מסר מפי אביו המנוח כי אחותו, שהוחזקה בבית התינוקות בראש העין, לא נמצאה יום אחד במיטתה ונאמר לו שהיא נפטרה, וכי לאחר שהאב דרש את הגופה וזו לא נמסרה לו, הקים צעקות מלוות באיומים ואחת האחיות גילתה לו שאחותו נמצאת בחדר התינוקות, שם אכן נמצאה.

(ב) אירוע זה, משקף, לשיטת הדוגלים בחטיפה הממסדית, תחילתה של חטיפה שסוכלה. ברם, גם כאן - כמו בעניינה של משפחת רומיה גיאת - אין ראיה ישירה לכך שנאמר לאב שבתו "נפטרה" דווקא. וגם כאן - כמו שם - אין לשלול את האפשרות, שהאחות אמרה לאב דברים שנועדו להרחיק אותו מבית התינוקות; אך בשל אי ידיעת השפה - וקשיי התקשורת - השתמשה בביטוי כלשהו שיצר אצל האב את הרושם כי נאמר לו שבתו "נפטרה". החומר הכולל שהובא לפני הוועדה מותר מקום סביר לאפשרות כזו, ושולל את הפרשנות שניתנה לפרשה על ידי בני משפחתה של התינוקת הנוגעת בדבר.

(5) האירוע של משפחת עזרא (כרמי) קרני

(א) לדברי ה"תינוק" עצמו, שהתייצב להעיד לפני הוועדה, הוא שמע מהוריו כי אושפז בשעתו בבית החולים תל השומר, וכאשר יום אחד אמרו לאביו שהוא נפטר, האב התפרע ואיים להרוג את הרופא. המשטרה שהוזעקה למקום, ערכה בירור ונמצא כי נפלה טעות ולא היה זה הוא שנפטר.

(ב) גם לגבי אירוע זה, לא הובאה לפני הוועדה ראיה ישירה להתרחשות. ברם, גם אם התיאור נכון, אין לשלול את האפשרות שטעות כלשהי – שלא ניתן היום לבררה – היא שהגיעה את הרופא לומר להורים שהתינוק נפטר. עובדה היא, שלאחר בירור, שנערך עם בואה של המשטרה, הסתבר כי אכן מדובר בטעות.

(6) האירוע של משפחת שרה שריאל

(א) לדברי ה"תינוקת" עצמה, שהייתה בת ארבע בעת ההתרחשות, מנהל המטבח במחנה העולים נהג לכבד אותה בממתקים; ובאחד הימים, כאשר התכבדה בממתקים, נטרקה הדלת של המבנה בו נמצאה והיא נכלאה בתוכו. הוריה, שנזעקו לחפשה, איתרו אותה במבנה הנעול ולבקשתה פרצו את הדלת ו"שחררו" אותה.

(ב) גם אירוע זה נחשב בעיני הדוגלים בחטיפה ממסדית כראיה לראשיתה של חטיפה שסוכלה על ידי ההורים. עמדה זו אינה מקובלת עלינו, ומכל מקום אין היא מתחייבת, כמסקנה הגיונית יחידה, מן התיאור שמסרה העדה.

(7) האירוע של משפחת רבקה גברא

(א) בת משפחה של "תינוקת" העידה, ששמעה מפי אם ה"תינוקת", כי בתה – ה"תינוקת" – אושפזה בחיפה, כאשר להוריה נאמר על ידי "בוקי" (מנהל מחנה עין שמר), שהיא חולה ו"שישכחו ממנה", וכי מאוחר יותר, כאשר נאמר להורים שהתינוקת הועברה לתל אביב אך לא ניתן לראותה, איים אבי התינוקת על "בוקי" כי "אוציא לו את העיניים" ואז התינוקת הוחזרה למשפחתה.

(ב) גם אירוע זה מוצג כראשיתה של חטיפה ממסדית שסוכלה, על רקע התערבות אלימה של ההורים. עמדה זו אינה מקובלת עלינו, לא הובאה לפנינו בהקשר זה ראיה כלשהי מפי גורם נוסף, והתיאור כשלעצמו משקף יותר "ולזול והתנשאות" מצידו של

מנהל מחנה העולים - אשר לא טרח לתת הסבר נאות - מאשר מאמץ ל"גנוב" את התינוקת.

להשלמת תמונת המצב בנושא זה, מן הראוי לציין, כי בכתבות עיתונאיות ובמידע ממקורות אחרים, הוזכרו מקרים נוספים. ברם, בקשר לאלה - וביניהם, משפחות מחפוד, נהרי, גמלא, גהסי, אהרון ובדור - לא הוגשו לוועדה תלונות ולא התייצבו עדים.

ב. דיון

(1) מבין שבעת המקרים המתוארים לעיל - המוצגים, כאמור, כממחישים התרחשותה של חטיפה ממסדית - רק שניים מדברים במצב שבו נאמר להורים שתינוקם "נפטר" ולאחר התערבותם "הוחזר" להם: פרשיית גיאת ופרשיית תם. יתר חמשת המקרים משקפים "טעויות": פרשיית כרמי - משקפת טעות בדיווח על פטירה; פרשיית שריאל - משקפת טעות בהבנת נסיבות "כליאתה" של הילדה; ופרשיות גברא, רומיה גיאת וקחטא, משקפות אירועים של כשל מינהלי בקיום מעקב אחר התינוק הנוגע בדבר. העובדה שהיה צורך בדרישות אלימות כדי להניע את מנהל המחנה, בוקי, לטרוח ולאחר את התינוק, אינה אומרת כי מדובר היה בראשיתו של "מאמץ" לגנוב אותו מהוריו, והוא הדין, בשינויים המתחייבים, באיתור תינוק שלא נמצא במקומו ומאוחר יותר נמצא במקום אחר בבית התינוקות.

(2) גם שתי הפרשיות של גיאת ושל תם - בהן מדובר לכאורה בדיווח על "פטירה" ואיתור מידי של התינוק על רקע של דרישה אלימה - אינן משקפות ראשיתה של חטיפה דווקא. לב העניין בפרשיות אלו, נעוץ בכך שנאמר להורים שתינוקם "נפטר". ברם, דווקא בעניין קריטי זה - דהיינו מה בדיוק נאמר להורים - אין ראיה מספקת: גם בפרשת גיאת וגם בפרשת תם, לא הובאו ראיות ישירות בדבר הנקיטה במושג "נפטר"; והדברים בעניין זה הוצגו "מפי השמועה" לאמור: כפי שהובנו ונותרו בזיכרונם של אלה ששמעו את ה"אמירה".

התרשמותה של הוועדה היא, שאין תשתית ראייתית מספקת לקביעה נחרצת שבפרשיות גיאת ותם נאמר להורים במפורש - באורח חד משמעי - שהתינוקות שלא נמצאו במקומם בבית התינוקות "נפטרו". כאמור, בנסיבות העניין אין העדויות

שהובאו בהקשר זה לפני הוועדה שוללות את האפשרות של "אי הבנה", שמקורה בהיעדר תקשורת, ואפשר שהמטפלות נקטו לשון שנקלטה אצל ההורים כמבטאת "פטירה", בעוד שבפועל ביקשו להעביר "מסר" אחר, כגון, דרישה לעזיבת המקום.

ג. מסקנות

במצב הדברים המתואר לעיל, אין בכוחן של פרשיות המתארות מצבים שבהם הורים שלא מצאו את תינוקותיהם במקומם, קיבלו אותם – קרי "הוחזרו" להם – לאחר דרישה אלימה מצידם, כדי לתמוך בטענת החטיפה הממסדית. כפי שמתברר בחלק ניכר של המקרים, עמדה בבסיס "היעלמותו" של התינוק טעות שהתבררה ותוקנה – למרבית הצער – רק לאחר הפגנת אלימות מצד ההורים; ואילו במקרים האחרים, נותרו הנסיבות עמומות בכל הקשור לטיבו של המידע שהניע את ההורים להתפרע על מנת להניע את צוות בית התינוקות לאתר את תינוקותיהם.

יהיו הדברים כאשר יהיו, אנו לא מוצאים ב"החזרת" התינוקות להוריהם במקרים מסוג זה, משום "תפיסה בכף" ו"סיכול מזימת חטיפה" – שסגל בית התינוקות החל במימושה – כפי שטוענים פרנסי העדה התימנית.

4. גנבת תינוקות בלילות מבתי התינוקות

א. העובדות

(1) כאמור, מספר מטפלות העידו, כי היו מקרים, שבהם נעלמו תינוקות מבתי התינוקות בשעות הלילה, כאשר הן לא היו במקום, וכי למחרת היום, כאשר הגיעו לעבודתן, הוסבר להן כי התינוקות הועברו לבית חולים. ברם, ההסבר לא התקבל על דעתן, משום שלהתרשמותן לא הייתה סיבה נראית לעין שהצדיקה את האשפוז.

(2) התרשמות זו שימשה למטפלות בסיס ל"מסקנה", שהתינוקות שנעלמו בנסיבות האמורות, נמסרו לאימוץ, כאשר הטעם שניתן לעזיבתם את בית התינוקות –

אשפוז - היה כוזב. דא עקא, שהמטפלות הללו לא עשו בשעתו דבר בעניין זה, הן לא בדקו את עניין האשפוז ובמיוחד לא שיתפו בהתרשמותן את ההורים או מישו בכיר מהן, כמו העובדת הסוציאלית או מישו מהנהלת המחנה.

ב. מסקנות

ראיות של ממש להוכחת "הרחקה מדומה" - כוזבת - מבית תינוקות לאשפוז, על מנת להסתיר מן ההורים מסירה לאימוץ, לא הובאו לפני הוועדה; ולהתרשמותן של המטפלות בעניין זה ניתן ביטוי רק בדיעבד, לאחר שטענת החטיפה צברה תאוצה ומשקל וכבשה לה מקום בהכרת הציבור.

מצב דברים זה, מכרסם במידה משמעותית ביותר בכוחן של מסקנותיהן של המטפלות לאשש את טענת החטיפה הממסדית או את הטענה הממותנת של גנבה מכוונת.

5. גנבת תינוקות בהונאה

א. כפי שכבר נאמר, מדובר במקרים בודדים שבהם נעלמו תינוקות להוריהם, על רקע מתן אמון בעובדי הממסד - שטיפלו בעלייה ובקליטה - שיחזירום בריאים ושלמים. במסגרת זו באות תלונות על היעלמות במרפאה, או במחנה עולים או עם הנחיתה בשדה התעופה (ראה בהקשר זה גם פרק עשרים וחמישה).

להמחשתה ולאימותה של גנבת תינוקות שעל רקע זה מצביעים התומכים בהתרחשותה של חטיפה ממסדית, על הנסיבות שבהן נעלמה התינוקת של המתלוננת מרים סעיד, כפי שאלה מוצגות בספרו של עובדיה אברהם.

ב. עובדיה אברהם נחקר לפני הוועדה ובמהלך חקירתו הסכים כי לא היה בשדה התעופה, כי הדברים מבוססים על מה ששמע ממתלוננים שאת זהותם אינו יודע וכי לגבי דידו די בכך שיש מתלוננת אחת שסיפרה לו על כך.

המתלוננת האחת אותרה - מרים סעיד - והבירור שערכו חוקרי הוועדה העלה, כי במהלך הטיסה הוחזקה התינוקת שלה (שנעלמה לה), בשל מצב בריאותה, בידיה

של אחות, כי מיד עם הנחיתה, בשל מצב בריאותה, הובהלה התינוקת על ידי האחות ישירות לבית החולים בצריפין, וכי בבית החולים נפטרה ונקברה בבית הקברות סגולה, ללא נוכחות ההורים.

מקור התלונה – כפי שכבר נאמר – בכך, שלא נאמר לאם המתלוננת דבר על מצב בריאותה של התינוקת שלה, על אשפוזה הבהול ועל פטירתה וקבורתה (דיון נרחב בעדותו של עובדיה אברהם מצוי בפרק שלושים וארבעה).

ג. בהיעדר ראיות, מניחה הוועדה, שהיעלמות תינוקות להורים בנסיבות בעלות אופי דומה, הייתה נעוצה אף היא בהיעדר דיווח ובהיעדר קשר בין התינוקות להוריהם.

6. כיתת הגורמים המאשרים: כוחה הראייתי: סיכום

לאור האמור לעיל, עמדת הוועדה היא שאין בכוחם של הגורמים "המאשרים" כדי לאשש את טענת החטיפה הממסדית, ואף לא את הטענה הממותנת המדוברת ב"גנבה מכוונת" של התינוקות.

פרק עשרים ותשעה

טענת החטיפה הממסדית: בחינת כוחם הראייתי של הגורמים ה"ממחישים" (לשיטת הדוגלים בטענה)

הערת פתיחה

לשיטת הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית, יש בכוחן של ארבע פרשיות, כדי להמחיש, הלכה למעשה, את מימושה של מזימת החטיפה הממסדית, או, לפחות את התרחשותה של "גנבה מכוונת": האחת - פרשיית אימוצן של שלוש הבנות ש"נתגלו" במהלך פעילותן של שלושת הוועדות, כאשר - לפי הטענה - אימוצים אלה לא היו יכולים להתרחש, אלא על רקע של מזימת חטיפה רבת משתתפים, תוך הטעיית הכול שהן נעלמו ועקבותיהן אבדו; השנייה - פרשיית הימצאותה של ילדה מאומצת בעלת חזות תימנית בארצות הברית; כאשר ההסבר לכך מצוי - לפי הנטען - בקיומו של מנגנון חטיפה ומסירה לאימוץ למשפחות בארצות הברית, שבראשו עמד הרב ברגמן, שהיה מקורב לראשי הסוכנות; השלישית - פרשת צילה לוי, המדברת ב"תינוקת" בעלת חזות תימנית, שנמסרה לאימוץ ממוסד פרטי בחיפה, ואשר, על פי הנטען, מצאה לאחר עשרות שנים את משפחתה הביולוגית, הנמנית בין עולי תימן שהתלוננו על "היעלמה" של ילדתם התינוקת; הרביעית - פרשת משפחת סיביליה (סיביליה), המדברת באיתורו בחיים - כבן מאומץ - של "אח אובד" שנפטר על פי התיעוד הרשמי ושאבי המשפחה השתתף בקבורתו, כאשר הטוענים לחטיפה ממסדית רואים בה ראייה החותכת לאי אמינותו של התיעוד, לרבות התיעוד הרפואי המקורי.

להלן תיבחן בנפרד כל אחת מארבע הפרשיות האמורות.

1. פרשיית אימוצן של שלוש הבנות

הערות פתיחה

I. לפני הוועדה נפרש חומר חקירה המתייחס לאימוצן של שלוש בנות מעולי תימן, המכונות בדו"ח זה "שלוש הבנות" (להלן מטעמים מובנים: א', ב' ו-ג'). על פי החומר שנפרש בעניין זה לפני הוועדה, משפחותיהן הביולוגיות של שלוש הבנות נמנות על משפחות העולים מתימן, ששהו במחנות העולים בשנים 1949-1951; ואפשר גם אפשר, ששתיים מהן נמנות בין התינוקות העלומים.

II. המשפחות המתלוננות ודוברי העדה התימנית, רואים בנסיבות אימוצן של שלוש הבנות, ראיה ה"ממחישה" את קיומה ומימושה של מזימת החטיפה הממסדית הנטענת על ידם. זאת בשל שניים אלה: ראשית - בשל כך, שהוצאתן של הבנות מן המערכת המבוקרת (בתי תינוקות) ומסירתן לאימוץ, חייבה - לשיטתם - שיתוף פעולה בין הגורמים שהיו מופקדים על החזקתן בבתי התינוקות לבין העובדות הסוציאליות שטיפלו באימוצן; שנית - בשל כך שהכול נעשה בגלוי, ללא חשש שמא יימצא מי שימחה או, לפחות, ישאל שאלות בהקשר זה. מצב דברים כזה - כך טוענים המחזיקים בגרסת ה"חטיפה הממסדית" - יכול היה להיווצר אך ורק על רקע של קשר שתיקה ומעורבות מודעת של כל הנוגעים בדבר.

עמדה זו אינה מקובלת עלינו. אנו בדעה, כי שלושת מקרי האימוץ האמורים - כאשר כל אחד מבתי התינוקות שמהם הוצאה המאומצת מצוי בגוש מחנות אחר - ממחישים ומדגימים דווקא "מסירה מזדמנת לאימוץ", על רקע של "נתק" בין התינוקות למשפחותיהם, ואין בכוחם של מקרים אלה לתמוך במידה כלשהי בטענת החטיפה הממסדית.

אין בחומר שלפנינו ראיה כלשהי, שהוצאתן של שלוש הבנות מבתי התינוקות ומסירתן לאימוץ, הייתה יוזמה ומתוכננת מצידם של גופי הממסד, והשלמת תהליך האימוץ, לא הצריכה קיומו של מנגנון סתר נותן גיבוי או עריכת תיעוד כוזב.

III. כפי שיפורט להלן, לשלושת מקרי האימוץ, מאפיין בסיסי משותף: הוצאתן של שלוש הבנות ממעגל הביקורת והמעקב בבתי התינוקות ומסירתן לאימוץ, נעשתה על בסיס קיומו של "ניתוק קשר" בינן לבין משפחותיהם.

מכנה משותף זה – היעדר קשר עם ההורים – (בלשון הדו"ח: נתק) מאפיין את הפתח, שעשוי היה להיפתח מדי פעם, של מסירה מזדמנת לאימוץ מבתי התינוקות. פתח זה, לא רק שאינו עולה בקנה אחד עם טענת החטיפה הממסדית, אלא, למעשה, משמיט את הבסיס מתחת להתרחשויות.

IV. למען השלמות, יצוין כי בשנות החמישים המוקדמות נעשו על ידי גורמי מחלקת הקליטה של הסוכנות מאמצים לריכוז תלונות על היעלמותם של תינוקות; ואף ננקטו צעדים – פורמליים על פי טיבם – לאיתורם של תינוקות שנעלמו. ברם, בשל טיבם הפורמלי לא נשאו מאמצים אלה פרי, לא היה בהם כדי לעצור בעד המשך התפתחותה של תופעת ההיעלמות, ועל פי טיבם, לא היה בכוחם מלכתחילה, להביא לאיתור התינוקות שנעלמו למשפחותיהם. כפי שכבר נאמר, חסר היה בהקשר זה מוסד מרכזי לאיתור ולדיווח; ואין אלא להצטער על כך, שלא הוקם והופעל כזה, מיד עם הופעת ניצניה של תופעת ההיעלמות.

V. ולא למיותר יהיה להזכיר, כי גם מסירה לאימוץ של תינוקות שאושפזו בבתי חולים והבראו אך לא הגיעו בחזרה למשפחותיהם – אם אכן הייתה כזו וכאמור לא אותר מקרה כזה – הייתה מבוססת על ההכרה, שיש לנהוג בתינוקות אלו כמי ש"איבדו קשר" עם המשפחות והמשפחות "אינן ניתנות לאיתור".

א. נסיבות אימוצה של התינוקות א'

(1) להלן תמצית הגרסה הרשמית בדבר "אבדן הזהות" של התינוקות – על רקע ניתוק הקשר עם ההורים – כפי שהוצגה במסגרת הליך האימוץ שהתקיים בבית המשפט. בשנת 1950, הובאה התינוקת, בהיותה כבת ארבעה חודשים, לבית התינוקות שבאחד ממחנות המעבר לעולים בהם שהו גם עולי תימן, כשהיא במצב בריאות קשה. משפחתה של התינוקת – שלא מסרה את פרטיה – לא שמרה על קשר עמה; וסגל בית התינוקות נענה לבקשתה של האם המאמצת – שעבדה במקום כמתנדבת – ומסר לה את התינוקת לטיפול בביתה. כאשר הוטב מצב בריאותה של התינוקת והוריה – שלמעשה היו בלתי ידועים – לא יזמו קשר עמה, ביקשה האם המאמצת לאמצה. העובדת הסוציאלית שטיפלה בהליכי האימוץ, אישרה את גרעין הגרסה האמורה, וזו שימשה בסיס למתן צו האימוץ, שניתן על ידי בית המשפט לאחר שהתינוקת שהתה בבית המאומצים כשנתיים.

מסירת התינוקת לאימוץ התאפשרה במקרה זה, בשל שניים אלה: ראשית - בשל כך, שבהיעדר התעניינות יוזמה בגורלה מצד משפחתה, ראו עצמם אנשי הסגל של בית התינוקות רשאים להתייחס אליה כאל תינוקת ש"ננטשה"; שנית - בשל כך, שהעובדת הסוציאלית אימצה את עמדת סגל העובדים, מבלי שקוימו מאמצי איתור ראויים וסברה, שבנסיבות העניין מסירת התינוקת לאימוץ - כעבור שנתיים - למי שסעדה אותה בחוליה היא הפתרון הטוב ביותר עבורה.

איש מסגל בית התינוקות - לרבות העובדת הסוציאלית - לא חשב: ראשית - שיש צורך לפנות לדרגים בכירים בדרישה לנקוט מאמצי איתור; שנית - שמן הראוי לדווח לגורם מרכזי כלשהו, על ההחלטה למסור את התינוקת לאימוץ ולהותיר רישום שיאפשר בעתיד להתחקות אחר עקבותיה.

(2) למען שלמות התמונה, ומבלי שיש בכך כדי לשנות מן הגרעין המרכזי שתואר לעיל, יצוין, שבמהלך החקירה "השלימה" האם המאמצת את הגרסה המקורית וסיפרה לחוקר הוועדה כי היא גילתה בשעתו את זהותם של הוריה הביולוגיים של התינוקת, אך אנשי סוכנות - אלמונים - השיגו מההורים "כתב ויתור" על התינוקת. עניין זה לא הובא לידיעת בית המשפט אשר פעל על בסיס הגרסה שהציגה העובדת הסוציאלית, לפיה לא ניתן היה לאתר את ההורים.

על רקע דבריה אלה של האם המאמצת, נערכה על ידי חוקרי הוועדה חקירה משלימה, לפיה יש מקום להניח כי התינוקת הושארה - ללא זהות וללא ביקורי משפחה - בבית התינוקות, על רקע של סכסוך קשה בין ההורים, שבמהלכו ברחו האם (שהייתה למעשה "ילדה") אל משפחתה שהתגוררה במחנה אחר, וכי הבעל, אבי התינוקת (שהיה מבוגר בהרבה מאשתו) עבר למחנה אחר, השתקע שם, והתגרש פורמלית מן האם.

"מכתב הוויתור" שעליו מספרת האם המאמצת לא הוצג לפני הוועדה, ואין לו זכר בצו האימוץ שניתן על ידי בית המשפט. מצד אחר, חוקרי הוועדה איתרו אישה שמסרה פרטים בדבר התרחשות ההולמת מפגש שהתקיים בביתה עם הורי התינוקת ושבמהלכו ניתן על ידי ההורים כתב ויתור, וקיימת אפשרות שמדובר בפגישה שבמהלכה נחתם אותו כתב ויתור עליו מסרה האם המאמצת בעדותה לפני חוקרי הוועדה. האישה אינה מסוגלת לזהות את המשתתפים בפגישה ואילו האם הביולוגית, שעל פי תיאור הפגישה השתתפה בה - מכחישה השתתפות באירוע כזה.

ה"תינוקת" המאומצת - שהיא כיום בת יותר מחמישים שנה - מסרבת לקחת חלק בהליך של בדיקה רפואית, שבאמצעותו ניתן לאתר את משפחתה הביולוגית. עם זאת, חומר החקירה הכולל, מקים בסיס להנחה, שהאם הביולוגית היא מתלוננת הטוענת שהתינוקת שלה "נעלמה" בנסיבות דומות עד למאוד - כמעט זהות - לנסיבות שבהן נעלמה התינוקת א'.

לקראת סיום עבודתה, נפגשו שניים מחברי הוועדה עם אמה המאמצת של ה"תינוקת" ועם הבת המאומצת, אך המפגש לא שינה מהותית את התמונה שהוצגה לעיל.

ב. נסיבות אימוצה של התינוקת ב'

(1) להלן העובדות המשקפות את נסיבות אימוצה של התינוקת ב', כפי שבאו לכלל ביטוי בחומר החקירה. התינוקת נמסרה לאישה אלמונית על ידי נערה, ממוצא תימני ככל הנראה, ברחובה של עיר, על מנת שתחזיק בה לרגע, וזאת - כדי לאפשר למוסרת - שנותרה אלמונית אף היא - להסדיר עניין כלשהו בחנות סמוכה. מוסרת התינוקת נעלמה והאלמונית שהחזיקה אותה הביאה אותה לבית התינוקות שבמחנה העולים מתימן בעין שמר.

לאחר שאיש לא התעניין בגורלה של התינוקת, ראתה עצמה המטפלת מוסמכת להתייחס אליה כאל "תינוקת שננטשה"; וכתוצאה מכך, נמסרה התינוקת לאימוץ; באמצעות העובדת הסוציאלית, למשפחה שהייתה מוכרת למטפלת.

(2) כמו בעניינה של התינוקת א', גם כאן הבסיס למתן צו האימוץ היה נעוץ בגרסה שהוצגה על ידי העובדת הסוציאלית, לפיה מדובר בתינוקת "נטושה" שלא ניתן לאתר את משפחתה וזאת, מבלי שנעשה צעד ממשי כלשהו לאיתור המשפחה ומבלי שדווח - מטעם בית התינוקות - על דבר מסירת התינוקת לאימוץ, לגורם מרכזי לאיתור ולמעקב.

(3) ללא מוסד מאתר מרכזי, וללא נוהלי דיווח והקמת מאגר מידע מרכזי בהקשר זה, הספיק "היעדר קשר" עם המשפחה הביולוגית - ובענייננו היעדר יכולת לאתר את המשפחה הביולוגית - כדי להוציא תינוק ממסגרת הבקרה והפיקוח של בית תינוקות ולמסרו לאימוץ באמצעות העובדת הסוציאלית המקומית.

ג. נסיבות אימוצה של התינוקות ג'

(1) להלן בתמצית, הגרסה הרשמית של נסיבות האימוץ. בשנת 1951 שמעה האם המאמצת - שהייתה ונותרה חשוכת ילדים משלה - מפיה של שכנה, כי זו שמעה מרופא שתוכל לקבל ילד לאימוץ בבית התינוקות של אחד ממחנות ממרכזי העולים מתימן. האם המאמצת, פנתה לאותו בית תינוקות. שם מצאה בעזרת מטפלת מכרה, תינוקת בת מספר חודשים המיועדת לאימוץ, על רקע של "ניתוק קשר" מהוריה שהפסיקו לבקרה, ומאוחר יותר אימצה את התינוקת כחוק באמצעותה של העובדת הסוציאלית, שאישרה שהתינוקת מנותקת לחלוטין ממשפחתה.

גם כאן, כמו בעניינה של התינוקת ב' - נמסרה התינוקת לאימוץ כמי ש"ננטשה" על ידי משפחתה הביולוגית, שאינה ניתנת לאיתור.

(2) מן החומר שנפרש בעניינה של "תינוקת" זו לפני הוועדה, מסתבר כי הקשר בין התינוקת לבין משפחתה "התרופף" מאוד - בלשון המעטה - על רקע סכסוך שנתגלע בין הוריה שהתגרשו, וכי, ככל הנראה, ההורים עזבו את מחנה העולים מבלי לדווח על כך לבית התינוקות או להנהלת המחנה. במצב דברים זה, הפכה התינוקת - בסופו של דבר - ל"נטושה", ומשלא הגיעו בני המשפחה לבית התינוקות במשך תקופה ארוכה, נמסרה התינוקת לאימוץ מבלי לנקוט מאמצי איתור יזומים מטעם בית התינוקות.

(3) זהותה הביולוגית של ה"תינוקת" נחשפה במהלך פעילותה של הוועדה הבינמשרדית - וב"מ - שפעלה בשנות השישים המאוחרות. זאת, לאחר שהתברר שבשל הסכסוך המשפחתי, לא נרשמה התינוקת בשם משפחת אביה אלא בשם משפחת אמה, והעלאתה על מסלול האימוץ נעשתה, לאחר שמאמצים שננקטו לאתר את ההורים על פי שם המשפחה הרשום של התינוקת שם משפחת האם לא נשאו פרי.

על פי החומר הכולל שהובא לפני הוועדה בהקשר זה, אותרה התינוקת גם על ידי אביה, שקיים פעילות בירור ואיתור משלו.

ד. סיכום: המסקנה המתבקשת מנסיבות אימוצן של שלוש הבנות

(1) מן המכנה המשותף של נסיבות אימוצן של שלוש הבנות, מתבקשות המסקנות הבאות: ראשית – כי הבסיס הפורמלי להוצאתם של תינוקות מבית התינוקות ומסירתם לאימוץ, היה נעוץ בכך שהפכו ל"מנותקי קשר" ול"נטושים" (שלא ניתן היה לאתר את משפחותיהם, על פי תפיסת אנשי הסגל המקומיים); שנית – כי על מנת שתינוק יהפוך להיות "מנותק קשר", "נטוש" ו"חסר סיכוי" למציאת משפחתו הביולוגית כאמור, לא היה צורך בנקיטה בהליך מינהלי-פורמלי מוקדם כלשהו והדבר היה נתון להחלטת הסגל של בית התינוקות; שלישית – כי, הלכה למעשה, די היה בהיעדר שיוך למשפחה ביולוגית או בהיעדר ביקורי משפחה אצל תינוק במשך תקופה שנראתה ממושכת דיה – על פי תפיסת סגל העובדים בבתי התינוקות – כדי שהמטפלת תסמן אותו כמי שההורים "נטשו" אותו ואין להם עוד חפץ בו; ובתור שזוה, תהפוך אותו למועמד לאימוץ, באמצעות העובדת הסוציאלית המקומית, כ"נטוש" שמשפחתו אינה ניתנת לאיתור; רביעית – כי הנהלות בתי התינוקות והגורמים המרכזיים שהיו אחראים לתפעולם, לא נתנו דעתם למצב דברים זה ולא קבעו נוהלי מעקב, דיווח, איתור ובירור על ידי מוסד מרכזי; חמישית – כי העובדות הסוציאליות, שיתפו פעולה עם האחראים להחזקת התינוקות והסדירו מסירת תינוק – "נטוש" כאמור – לאימוץ, כאשר לא מתקבל על הדעת שלא היו ערות לכך שלא ננקטו מאמצי איתור נאותים וכאשר השיקול היחיד שהיה לנגד עיניהן היה מציאת מסגרת משפחתית הולמת לתינוק; שישית – כי לבית המשפט שנתן את צו האימוץ, לא היו כלים לבדיקת גרסתה של העובדת הסוציאלית, וגרסה זו שימשה בסיס, יחיד למעשה, לקביעה כי התינוק אכן ננטש על ידי משפחתו וזו אכן אינה ניתנת לאיתור.

אמנם, דבר קיומם של הליכי האימוץ פורסם בעיתון יומי, אך במציאות של אז, לא הייתה בפרסום כזה תועלת של ממש.

(2) יצוין כי לשיטת הוועדה, ניתן להניח שה"תבנית" האמורה של הוצאת תינוקות לאימוץ מבתי התינוקות, באורח מקרי ומזדמן, על בסיס התרשמות – בלתי מדווחת ובלתי מבוקרת על ידי גוף חיצוני מרכזי – של "ניתוק קשר" עם המשפחה בשל היעדר ביקורים מצידה, פעלה, בשינויים המתחייבים גם בעניינם של תינוקות שאושפזו בבתי חולים והחלימו, אך – מסיבה זו או אחרת – לא ניתן היה להחזירם למשפחותיהם.

(3) אין באמור לעיל, כדי להפנות אצבע מאשימה אל המשפחות שלא הגיעו לבקר את תינוקותיהם בבתי התינוקות או בבתי החולים. חומר החקירה מלמד, כי, ככלל, השעיית הביקורים – אם בבתי התינוקות ובמיוחד בבתי החולים – לא הייתה נעוצה בכוונה לנטוש את התינוקות, אלא הייתה תולדה של נסיבות אובייקטיביות שמנעו מההורים להגיע לביקורים, כאשר הם מאמינים שהתינוקות נמצאים במסגרת בטוחה ומוגנת.

הדרך שבה הפכו התינוקות "לחסרי זהות" על פי התבנית האמורה, שימשה בסיס לטענות קשות מצד משפחות העולים בדבר התייחסות מתנשאת ופטרונית מצד גורמי הממסד ובדבר הפגנת "אי אכפתיות" ו"זלזול" ברגשותיהם. בני המשפחות טוענים וחוזרים וטוענים ש"אי האכפתיות" וה"זלזול" שגילה כלפיהם – הממסד שטיפל בקליטתם והדגש הוא על הסגל הזוטר עמו באו במגע – תרמו תרומה משמעותית ואולי אף מכרעת להתרחשותה של תופעת היעלמותם של התינוקות. לשיטה זו, ההתייחסות האמורה של גורמי הממסד, עומדת בבסיס אי הקמתו של מוסד מרכזי לטיפול בבעיית היעלמות בעוד מועד, ומכאן הבסיס לאחריותם של גורמי הממסד להתפתחותה של התופעה כפי שהתפתחה בפועל.

(4) עם זאת ולמען השלמות, מן הראוי לציין, שהפיכת תינוק ל"מנותק קשר" ו"מועמד לאימוץ" לא הייתה עניין של מה בכך, והיא נעשתה רק במקום שאנשי הסגל המקומי האמינו שיש הצדקה למסקנה מרחיקה לכת כזאת. נדירותה של החלטה למסור לאימוץ תינוק "נטוש" כאמור, משתקפת בעובדה שעם סגירתו של מחנה ראש העין, נמצאו בבית התינוקות 16 ילדים מנותקי קשר מהוריהם, שניתן היה להתייחס אליהם כאל ילדים "נטושים" וחסרי משפחות אך לא נעשה כן. עובדה זו מלמדת, שהעובדות הסוציאליות לא מיהרו להעביר למסלול של אימוץ, תינוקות שמשפחותיהם לא הגיעו תקופה ניכרת לבקדם, ואלה הוחזקו שם תקופות ממושכות בתקווה שההורים יגיעו בכל זאת.

בכך, אין כמובן, כדי לחפות על חסרוננו של גוף מרכזי לאיתור משפחות ולחידוש הקשר בין התינוקות ה"נטושים" למשפחות. ההתייחסות אל תינוקות שהקשר בינם לבין הוריהם נותק, כאל "חסרי זהות" ומועמדים לאימוץ, נעשתה בסופו של דבר ללא דיווח, ללא ביקורת ובקרה מרכזיים והעיקר – ללא קיום מאמצי איתור ראויים בזמן אמת וללא דיווח בדיעבד על המסירה לאימוץ.

2. פרשיית המפגש עם ילדה בעלת חזות תימנית שגדלה במשפחה אשכנזית בארצות הברית

א. בעדותו בעניין זה לפני הוועדה מסר הרב אבידור הכהן כי בשנת 1963 בהיותו בביקור בניו יורק, ראה, באחד המפגשים שם, ילדה בעלת חזות פנים תימנית כבת 10 או 11, בת למשפחה אשכנזית, וכי נאמר לו שהילדה אומצה בישראל (אמה ישראלית ואביה אמריקאי) וש"יש פה עוד משפחות שאימצו ילדים תימניים". עוד הוסיף הרב, כי "בתוך הסביבה (בניו יורק – הוועדה) התהלכה שם רכילות סביב אדם אחד שהוא כבר לא בחיים שהוא המארגן של האימוצים האלה" (הכוונה לרב ברגמן – הוועדה).

דברים אלה, עמדו בבסיס הכתבה המסעירה שפורסמה במחצית שנות השישים, באחריותו של עורך "העולם הזה" מר שלום כהן ז"ל, לפיה, תינוקות של עולים יוצאי תימן נחטפו בישראל, הוברחו לארצות הברית ונמסרו שם למשפחות מעוניינות תמורת סכומי כסף גדולים (5,000 דולר לתינוק).

ב. למרבית הצער, מר שלום כהן, עורך השבועון שהיה אחראי לכתבה, נפטר והארכיון של השבועון נשרף; ולא ניתן, על כן, לאתר ולבחון את מקורות המידע ששימשו לכתבת הכתבה. על פי המידע הכללי שהגיע לוועדה, השמועה שרווחה בשעתו בעניין זה, אמרה כי מי שעמד מאחורי הברחת תינוקות לארצות הברית היה הרב ברגמן (מקורבו של יצחק רפאל, מראשי הסוכנות באותה תקופה), וכי היו מעורבים בפרשה גם שניים מעוזריו. השלושה נחקרו בעניין זה בשעתו – אך חקירתם לא העלתה דבר, וגם השלמת החקירה על ידי הוועדה לא הניבה פירות. הרב ברגמן הועמד לדין בניו יורק בשל הונאה בעסק של סיעוד לקשישים שקיים שם, הורשע, נדון למאסר ונפטר לפני הקמת הוועדה הנוכחית (לפני שנפטר, מסר הרב ברגמן עדות לפני חוקרי וב"מ).

ג. אחד מעוזריו של הרב ברגמן – שהכחיש כל קשר להברחת תינוקות לארצות הברית – גידל שני ילדים מאומצים, בן ובת. חקירת נסיבות האימוץ העלתה, כי הבן נולד בירושלים בשנת 1948 ונמסר לאימוץ בהסכמת אמו הביולוגית, ואילו הבת אומצה בניו יורק. ככל שניתן היה לברר גם הבן וגם הבת, לא נולדו להורים יוצאי תימן, וכאמור, האימוץ בישראל נעשה בהסכמת האם הביולוגית.

ד. משפחות הנעדרים מצאו בדברי הרב הכהן ובתוכן הכתבה שפורסמה בשבועון "העולם הזה", "ראיה חותכת" לכך ש"חבורת הרב ברגמן" עסקה בחטיפתם של תינוקות תימניים ומכירתם בארצות הברית, על דעתם של חברי הנהלת הסוכנות וראשי המדינה, כאשר ההעברה לארצות הברית נעשתה - בין היתר - באמצעות אנייה של חברת צים, שהוכשרה במיוחד לצורך זה. הוועדה לא מצאה אחיזה בראיות לעמדה זו של המשפחות. ולא למיותר יהיה לציין כי חוקר מטעם הוועדה ביקר בחברת צים ולא מצא דבר התומך בטענה זו, וכי במהלך החקירה נשמעה עדותו של מי שהיה ראש שירות הביטחון הכללי שהבהירה כי ל"הד"ם".

ה. כאמור, על פי החומר שהובא לפני הוועדה, אין לשלול את האפשרות שתינוקות בודדים נמסרו לאימוץ מבתי התינוקות שבמחנות העולים - או מבתי החולים שבהם אושפזו והחלימו - במסגרת של מסירה מזדמנת לאימוץ, על רקע של ניתוק הקשר עם המשפחות. כן אין לשלול לחלוטין את האפשרות, שבין המשפחות המאמצות במתכונת זו, מצויות גם משפחות יהודיות מארצות הברית, וזאת על אף שעל פי החומר הכולל שהובא לפני הוועדה, ככלל, לא נמסרו תינוקות לאימוץ למשפחות מתו"ל. יהיו הדברים כאשר יהיו, פרט לכתבה שפרטיה אינם ניתנים לבדיקה כיום, לא נמצאה אחיזה כלשהי לטענה, שמדובר כאן בגילוי של "חטיפה ממסדית".

ו. סיכומם של דברים: הימצאותה של ילדה בעלת חזות תימנית מאומצת במשפחה אשכנזית בארצות הברית, כשלעצמה, אינה תומכת בקיומה של חטיפה ממסדית, כאשר, מצד אחר, האפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ הותירה מקום - עיונית וערטילאית - להעברת תינוק כזה או אחר לארצות הברית כמקרה "פרטי".

המאמץ שעשתה הוועדה, בעזרתו האדיבה של מנכ"ל הסוכנות, להניע מי שהם בעלי חזות תימנית וגדלו בארצות הברית במשפחות אשכנזיות לגלות עצמם - או מי שמכירים כאלה לחשפם - לא נשא פרי, וגם הפניות לראשי העדה התימנית בניו יורק (מר גיאת) וקנדה (מר משה נחום), לא הביאו לחשיפתו של "חטוף" - במשמעות שניתנה ל"חטיפה" על ידי הדוגלים בחטיפה ממסדית - שגדל כ"מאומץ" בארצות הברית.

ולא למיותר יהיה לציין כאן, כי חברת הוועדה - השופטת (דימ') קובל - יצאה לקראת סיום פעילות החקירה, יחד עם עו"ד יוסיפוב (חוקר הוועדה) לניו יורק לבדיקת חומר שהוחזק בפרקליטות שם בקשר לפרשת הרב ברגמן על מנת לברר שמא

השתרע לתוכו חומר הקשור לחקירה. בהיותה שם יזמה השופטת (דימ') קובל שיחה עם מר גיאת, מראשי העדה התימנית בניו יורק - הנמנה בין הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית - וביקשה להפגישה, או למסור לה, למצער, מידע שיאפשר פגישה, עם "תינוק חטוף". ברם, הובהר לה, שאין למר גיאת מידע העשוי לסייע לה לקיים פגישה כזו, וגם החומר שנבדק על ידה בקשר לפרשת ברגמן, לא חשף מידע כלשהו בהקשר זה.

3. פרשת צילה לוין

א. העובדות

(1) הגב' צילה לוין, אישה שחומת עור, גדלה כמאומצת אצל משפחה אשכנזית בקיבוץ עין המפרץ, שקיבלה אותה לאימוץ - בהיותה כבת חודשיים - ממעון פרטי, שניהל והחזיק בחיפה רופא, ד"ר שמוקלר.

הגב' לוין מאמינה, כי היא נמנית בין ילדי העולים מתימן, שנעלמו להוריהם; והגב' מרגלית עומסי, מעולי תימן, סברה, על סמך דמיון חזותי בעיקרו של דבר, כי הגב' לוין, שהייתה בעת המפגש ביניהן בת יותר מארבעים, הינה בתה שנעלמה בשנת 1949, סמוך לאחר העלייה ארצה.

בבדיקת ד.נ.א. שנערכה על ידי החוקר ד"ר חסן חטיב מהאוניברסיטה העברית בירושלים, נמצא כי הגב' לוין היא בתה של הגב' עומסי. דא עקא, שעל פי תעודת העולה, עלו הגב' עומסי ובתה לארץ ביום 25.9.1949 והבת - התינוקת - נעלמה בינואר 1950; ואילו צו האימוץ בעניינה של הגב' לוין ניתן כבר בחודש נובמבר 1948.

במצב דברים זה, נערכה בבדיקת ד.נ.א. חוזרת, באותו מכון של האוניברסיטה העברית שבו נערכה הבדיקה הראשונה, וחוות הדעת שניתנה על פיה קובעת: שהתוצאה הראשונה הייתה שגויה. חוות הדעת של הבדיקה החוזרת, חתומה על ידי ראש המעבדה, פרופסור סולר, ועל ידי עורך הבדיקה הראשונה, ד"ר חסן חטיב.

(1) בא כוחה של הגב' לוין אינו מקבל את תוצאות הבדיקה החוזרת וטוען, כי ההודאה במשגה מצידו של ד"ר חסן חטיב הוצאה ממנו בעקבות לחצים שהופעלו עליו. מטעם הממסד המבקש להשתיק את העניין. ואילו את העובדה שהגב' לוין אומצה בחיפה כשנה לפני עלייתה ארצה, מסביר בא כוחה של הגב' לוין באפשרות – תאורטית – שנפלה טעות ברישומי התאריכים הרלוונטיים; או באפשרות אחרת – תאורטית גם היא – שהגב' לוין הינה תינוקת "חטופה", שנמסרה למאמצים במקום התינוקת המקורית, לאמור: שצו האימוץ והליך האימוץ – שהתקיים בשנת 1948 – מתייחסים לתינוקת אחרת.

בדיקת התייעוד מלמדת בעליל כי הגב' לוין אינה יכולה להיות בתה של הגב' עומיסי, והבדיקה החוזרת – שעל תוצאותיה חתום גם ד"ר חסן חטיב מסלקת כל ספק בעניין זה.

(2) ולא למיותר יהיה לציין גם זאת, בא כוחה של הגב' לוין והגב' לוין עצמה הבהירו כי ידאגו לעריכת בדיקת ד.נ.א. חוזרת נוספת באמצעות גוף יוקרתי וסמכותי בארצות הברית, אך עד לכתיבתו של דו"ח זה, לא הובאו לידיעת הוועדה תוצאותיה של בדיקה כזו.

ג. סיכום

פרשת צילה לוין אינה תורמת דבר להמחשת קיומה של חטיפה ממסדית או לערעור האמון במסמכי האימוץ. אין אנו מפקפקים בכך שבתה של הגב' עומיסי נעלמה לה, ולמגינת הלב לא הצליחה הוועדה לגלות מה עלה בגורלה. בתור שכזו, נמנית התינוקת שנעלמה למשפחת עומיסי בין התינוקות העלומים, ובהיעדר ידיעה על גורלה, אפשר שבתה של הגב' עומיסי נמסרה באורח מזדמן לאימוץ, כמו כל אחד מן העלומים האחרים.

4. פרשת משפחת סיביליה

א. פרשה זו ראויה להתייחסות מיוחדת בשל ההד הציבורי שזכתה לו בעקבות הופעת נציג המשפחה בוועדת העלייה והקליטה של הכנסת ובשל מיקומה המרכזי בין ה"ראיות" השוללות - לשיטת הטוענים לחטיפה ממסדית - את אמינותו של התיעוד הבסיסי בדבר פטירתם של תינוקות שנעלמו להוריהם.

ב. ואלה בתמצית עיקרי העובדות הדרושות לעניין:

(1) ביום 24.9.1950 נולד למשפחת סיביליה - עולים ממצרים - בן ושמו חיים. הבן חלה בשיתוק ילדים, אושפז בבית החולים בפרדס כץ ונפטר שם ביום 13.5.1958. אבי המשפחה השתתף בלוויית הבן, אך לדברי אחיו של התינוק שנפטר - משה - האב נמנע מלווה את גופת הנפטר שהובא לקבורה, ככל הנראה משום שהתקשה לעמוד בכך.

(2) על רקע העלאת פרשת היעלמותם של ילדי תימן על סדר היום הציבורי, פנה אח נוסף של הנפטר - יעקב - למשרד הפנים, ולדבריו נמסר לו שאחיו חיים חי וירד מן הארץ. עוד מוסיף האח יעקב ומספר כי פנה לשלטונות הצבא ושם נמסר לו שאחיו חיים לא גויס משום שירד מן הארץ.

על רקע המידע הזה נפתח - לדברי האח יעקב - קברו של התינוק (חיים) - באורח פרטי - אך נמצא ריק, ובעקבות "פריצה" למחשבים של רשויות ממלכתיות הצליחה המשפחה - לטענתה - לאתר את התינוק, כשהוא מאומץ במשפחה אשכנזית.

לדברי האח יעקב ה"אח האובד" - קרי התינוק שנחטף - אשר אותר כאמור, דומה בחזותו לאבי המשפחה המנוח, ובישיחה טלפונית שקיימה עמו, סיפר להם ה"אח האובד" כי אין הוא תימני, אבל ידוע לו שהוא מאומץ והוא מנסה לאתר את הוריו הביולוגיים. לדברי האח יעקב - אותר גם תיק האימוץ של ה"אח האובד" (התיק לא הוצג עד היום).

ג. משפחת סיביליה - לרבות האח יעקב - לא פנתה לוועדה. בפגישה שקיימו חוקרי הוועדה עם האח יעקב - בעקבות מפגש שקיים עם יו"ר הוועדה - סירב הלה

למסור פרטים כלשהם בקשר לאיתור "האח האובד" וטען כי אין לו אמן בוועדה. וכי יפרסם את כל המידע שברשותו לאחר פרסום דו"ח הוועדה על מנת לקעקע את אמינות ממצאיו.

ד. מן החומר שאיתרו חוקרי הוועדה מצטיירת התמונה הבאה:

(1) על פי הרישום המקורי של חברה קדישא בתל אביב, התינוק חיים סיביליה, יליד 1950, נפטר ביום 13.5.1952, בבית חולים ממשלתי בני ברק (צ"ל פרדס כץ), משיתוק ילדים.

(2) על פי הרישום המקורי של חברה קדישא בתל אביב, התינוק חיים סיביליה, בן שנה וחצי, נפטר ביום י"ח באייר, תש"ב (13.5.1952) בבית חולים פרדס כץ ונקבר בבית הקברות בקריית שאול. כן נמצא רישיון הקבורה המקורי החוזר על הפרטים הנ"ל ומוסיף, כי שם הרופא המודיע על הפטירה הוא ד"ר שויד.

(3) על פי הרישום ביומן המקורי של בית החולים הממשלתי בפרדס כץ, חיים סיביליה, בן 19 חודשים, נתקבל ביום 8.5.1952 ונפטר ביום 13.5.1952.

(4) במהלך בדיקת כל התינוקות שנולדו בארץ ביום 24.9.1950 - הוא היום בו נולד התינוק חיים שנעלם (על פי רישום מקורי ביומן בית החולים דג'אני ביפו) - בלט לעיניים מס' ת"ז משופע בספרה "0". איתור נושא מספר זהות זה העלה כי מדובר במהנדס תושב רמת גן, שאינו מאומץ אלא נולד להוריו (על פי רישום מקורי בפנקס הלידות של משרד הבריאות), וכי הוא זה שבני משפחת סיביליה מצביעים עליו כעל אחיהם, התינוק חיים (שלדבריהם "נחטף" וכביכול נקבר).

(5) בשיחה עם אחותו של בעל מספר הזהות הנ"ל - הוא עצמו נמצא בחן"ל אצל משפחת הורי אשתו - התברר כי בני משפחת סיביליה אכן פנו אל אחיה והעלו בפניו את האפשרות שהוא "אחיהם החטוף", וכי האח ענה להם כי הוא משתתף בצערם אבל חבל לו שהם תולים תקוות שווא בדבר שהוא חסר בסיס. ה"אח" שאותר אינו מאומץ; אין תיק אימוץ על שמו; ואחותו, המבוגרת ממנו - וכן בני משפחה נוספים ושכנה - זוכרים את היריונה של האם ואת לידתו למשפחתו.

ה. סיכומם של דברים

(1) ה"אח" שאותר על ידי משפחת סיביליה, איננו חיים סיביליה, כפי שטוענים בני המשפחה וזאת, הן על פי התיעוד והן על פי דברי האח מפי אחותו ועל פי דברי האחיות. ויודגש פרט לעובדה כי ה"אח" שאותר נולד באותו יום שבו נולד התינוק חיים ושיש לו מספר זהות בולט ולשיטת בני המשפחה הוא דומה חזותית לאבי המשפחה, לא הוצג בפני פורום כלשהו דבר המכרסם באמינות התיעוד בדבר פטירתו וקבורתו של חיים סיביליה, ועמדתם של ה"אח" שאותר ואחותו – לפיה אינו מאומן כלל – המגובה בתיעוד, משמיטה לחלוטין את הבסיס מתחת לטענת בני משפחת סיביליה.

(2) לא נותר לוועדה אלא להביע צער עמוק: ראשית – על כך שחברי ועדת הקליטה והעלייה של הכנסת לא ביררו בעת שמיעת דבריו של יעקב סיביליה מהי התשתית הראייתית העומדת בבסיס גרסתו; שנית – והדבר חמור ביותר לשיטת הוועדה – על כך שגרסתו של יעקב סיביליה לא נבדקה על ידי הגב' שושי זייד, שנתנה לפרשה זו מקום נכבד בספרה "הילד איננו/פרשת ילדי תימן"; שלישית – על כך שהאחראי לכתבה שפורסמה בהקשר זה ב"מקור ראשון" מיום 22.8.1997, לא מצא לנכון לבדוק את התשתית הראייתית לגרסה שפורסמה.

5. כיתת הגורמים הממחישים: סיכום

כמתחייב מן האמור לעיל, אין בכוונתם של הגורמים המרכיבים את כיתת הגורמים הממחישים – נסיבות אימוצן של שלוש הבנות, הימצאותה של ילדה שחומת עור מאומצת במשפחה אשכנזית בארצות הברית, פרשת צילה לוין ומשפחת סיביליה – כדי להוכיח את יישומה של מזימת החטיפה הממסדית, כפי שזאת מוצגת על ידי הדוגלים בהתרחשותה. אדרבא, גורמים אלה ממחישים – לכל היותר – את קיומה ויישומה של האפשרות שעלתה מחומר החקירה בדבר מסירה מזדמנת של תינוקות מנותקי קשר למשפחות זרות, על רקע אבדן הקשר עם משפחותיהם הביולוגיות.

פרק שלושים

חטיפה ממסדית: בחינת כוחו הראייתי של הטיעון המשלים

1. כאמור, פרנסי העדה התימנית ראו בעובדה שהמוסדות שהיו אחראים לקליטתם של עולי תימן לא עשו דבר על מנת למנוע את התפתחותה של תופעת היעלמותם של התינוקות והניחו לה להתרחב ולהגיע לממדים שאליהם הגיעה, ראייה חותכת לכך שבבסיס התופעה עומדת מזימת החטיפה הממסדית.

לשיטה זו, אילו אכן מדובר היה בתופעה שמקורה ב"תקלות מינהליות", היו תקלות אלו מטופלות ומתוקנות על אתר, ומשלא ננקטו צעדים יעילים לתיקון המצב – על אף התרחבות היקפה של התופעה – אין זאת שהמוסדות האחראים היו מעוניינים בכך.

2. אין לטיעון זה אחיזה בתשתית הראייתית שנפרשה לפני הוועדה. תשתית זו מלמדת היפוכו של דבר: ראשית – התייחסות גופי הקליטה לתופעה באה לכלל ביטוי בחיפוש דרכים להבטחת זהותם של התינוקות (אצטרודות) ולקיום מעקב (נוהלי דיווח) אחר תנועתם; שנית – והוא עיקר – איתורו של תיעוד אמין ומהימן בדבר גורלם של מרבית התינוקות שנעלמו, מלמד בעליל כי מדובר בהיעלמות ל"הורים", כאשר בבסיסה עומד היעדר קשר וניתוק קשר בין תינוקות להוריהם.

פרק שלושים ואחד

טענות גנבה מכוונת: נסיבות מיוחדות

הערות פתיחה

I. לצד הטענה המרכזית של חטיפה ממסדית של תינוקות מבתי התינוקות ומבתי החולים, הועלו מצד המשפחות ופרנסי העדה התימנית שתי טענות נוספות: האחת – בדבר גנבתם של תינוקות סמוך לאחר לידתם, כאשר להורים נאמר כי מדובר בנפל שנפטר; השנייה – בדבר "נטילת תינוקות" – תוך שימוש בכוח או בערמה – במישרין מרשות המשפחות ואי החזרתם.

II. מדובר למעשה, בגילויים פרטניים של גרסת החטיפה הממסדית; כאשר אלה מרחיבים את תחומה והיקפה של החטיפה אל מעבר לבתי התינוקות ולבתי החולים. להלן יידונו הנסיבות שעליהן סומכים הטוענים לגנבה מכוונת של תינוקות את טיעוניהם.

1. היעלמותם של "ולדות"

א. חלק מן התינוקות שעניינם הובא לפני הוועדה, נעלמו לאמותיהם או להוריהם – על פי עדויות בני המשפחות המתלוננות – מיד או סמוך לאחר לידתם; בעודם בבתי החולים ליולדות, כאשר להורים – ובמיוחד מדובר באמהות – נאמר שהם נולדו מתים או נפטרו סמוך לאחר הלידה. טענת ההורים, לפיה תינוקות אלה לא נפטרו אלא "נחטפו", מבוססת בעיקרה על אותם שני גורמים בסיסיים, המאפיינים את גרסת החטיפה הממסדית מבתי חולים ומבתי תינוקות: האחד – ה"הפתעה" שגרמה להורים הודעת הפטירה, לנוכח התרשמותה של היולדת בעיקר, בדבר "חיוניותו" של התינוק שנולד; השני – והוא עיקר – שגופתו של הוולד לא הוצגה בפני ההורים והם לא זומנו להשתתף בקבורתו, שנערכה שלא בנוכחותם.

ב. אכן, "גנבה" של וולד סמוך לאחר היוולדו – ובלבד שאינו פג הזקוק למכשור – אינה בלתי אפשרית. ברם, בהתחשב ב"נוכחות" ההורים – ובמיוחד האם – במקום, מצריך הדבר התארגנות מיוחדת והכנסת כל הצוות הרפואי והמינהלי בסוד הגנבה. כאן, אין מדובר בנסיבות שבהן התינוק מוחזק מחוץ למשפחתו (וניתן "להרחיקו" ממנה עוד יותר על ידי "אשפוז"), באופן שעניין "היעלמו" מתברר במועד מאוחר, המקשה על המשפחה לפקפק באמיתות הדיווח על פטירתו. כאן התינוק נעלם "לעיני" האם ממש ולא אחת כאשר גם האב נמצא בבית החולים. בנסיבות כאלה, על ה"גונב" להיות מוכן לדרישה להצגת גופה ולקבלת תיעוד רפואי או אחר בקשר לפטירה. וזאת גם זאת – בנסיבות כאלה יש להבטיח שיתוף פעולה של הצוות הפתולוגי (אם קיים כזה) בבית החולים, ושל מערך הקבורה של חברה קדישא הנוגעת לעניין, בכל הקשור ל"ביום קבורה".

ג. והינה אין בחומר החקירה ראייה כלשהי – פרט להתרשמות ההורים – המרמזת על התרחשותה של גנבת וולד ועריכת רישום כוזב באשר לפטירתו וקבורתו והתרשמות לבדה – ובמיוחד כאשר במקרים רבים היא באה לכלל ביטוי מאוחר ועל רקע התפתחויות מאוחרות – אינה מספקת להוכחת האשמה כה חמורה של גנבת וולד על ידי צוות רפואי והסוואת הגנבה בתיעוד כוזב. אין בכך, כמובן, כדי להקים ספק בדבר כנות תחושתם – המאוחרת בדרך כלל – של ההורים. ברם, תחושה כזו אינה באה במקום ראייה, ומכל מקום אין בכוחה לכרסם במהימנות התיעוד המקורי – במקום שנמצא כזה – האומר אחרת.

ד. המציאות מציגה בהקשר זה את התמונה הבאה: מתוך 745 הנעדרים שעניין היעלמותם למשפחותיהם בארץ שהובאו לפני הוועדה, נעלמו – על פי התלונות – ביום שבו נולדו, או בימים הסמוכים למועד זה, כ-150 תינוקות. לגבי מרבית התינוקות הללו, נמצא תיעוד אמין המעיד על פטירתם בבתי החולים ליולדות ביום לידתם או במועד סמוך, כאשר במסגרת התינוקות שנותרו עלומים בסך הכול מצויים 22 הנמנים על אלה, שעל פי הטיעון "נעלמו" – קרי: נגנבו – סמוך ללידתם ולא נמצא תיעוד המלמד על גורלם (ראה טבלאות מס' 7 ו-8 בקובץ הטבלאות).

2. היעלמות מן המסגרת המשפחתית

א. לפני הוועדה באו תלונות בודדות בדבר "נטילה" של תינוקות בכוח או במרמה – ישירות מרשות הוריהם, כאשר גם מקרים אלה – כמו התלונות בדבר גנבת ולדות – נראו בעיני המשפחות ובעיני פרנסי העדה התימנית, כגילויים הממחישים ומאשרים את גרסת החטיפה הממסדית. המקרים הטיפוסיים שבהם מדובר בהקשר זה, התרחשו בנסיבות הבאות, תינוקות נלקחו מהוריהם עם רדת המשפחה מן המטוס, בטענה שמצב בריאותם מחייב זאת, או, בשלב מאוחר יותר, כאשר ההורים שהו כבר במחנות עולים, נלקחו תינוקות בטענה שיש לשכנם בבתי התינוקות, או מבלי לתת הסבר כלל. בשני סוגי המקרים, נטילת התינוקות נעשתה בגלוי על ידי אנשי הממסד, לעיני כל, ומכאן – כך גוזרים המחזיקים בטענת החטיפה הממסדית, שהנוטלים לא חששו מאיש, משום שהדבר נעשה במסגרתה של מזימה כוללת שהכול היו שותפים לה.

ב. אין סיבה שלא לקבל את גרסת ההורים בדבר הנסיבות – האובייקטיביות – שבהן נלקח מהם התינוק, במיוחד, כאשר גרסה זו מתיישבת עם המציאות ששימשה רקע ללקיחה. החומר הכולל שהובא לפני הוועדה מלמד כי הנחיית הדרג הבכיר בסוכנות בדבר ריכוז התינוקות בבתי תינוקות, נאכפה גם במקום שההורים לא חפצו בכך, וכי הצוותים הרפואיים שקיבלו את פני העולים, העבירו תינוק חולה לטיפול, תוך הפרדתו המידית ממשפחתו, ללא נקיטה בצעדים מספיקים להבטחת איתורו מאוחר יותר. ברם, מקרים כאלה – על פניהם – אינם מהווים גילויים של מימוש מזימה רבת משתתפים של חטיפה מאורגנת ומוכוונת לצורכי מסירה לאימוץ, אלא, גילויים של פעילות שננקטה בשעתו להבטחת ריכוז התינוקות בבתי תינוקות ולמתן טיפול רפואי לתינוקות – גם במקרים שהדבר לא נראה חיוני להורים – ללא מתן תשומת לב נאותה להבטחת איתורן של המשפחות מאוחר יותר.

התרשמותה של הוועדה היא: ראשית – שהיעדר תקשורת מושכלת בין העולים החדשים שזה מקרוב הגיעו מתימן לבין הצוותים שקיבלו אותם בארץ, תרם תרומה רצינית להתרשמות – המאוחרת במקרים לא מעטים – של ההורים שהתינוקות שנלקחו מהם ולא חזרו אליהם "נחטפו ו"נגנבו"; שנית – כי היעדר הדאגה לשמירת הקשר בין ההורים לתינוקותיהם לאחר שהופיעו ניצניה של תופעת ההיעלמות, חיזק

את ההתרשמות האמורה של ההורים שתינוקותיהם נעלמו להם ולא ניתן להם דיווח נאות, בזמן אמת, על סיבת ההיעלמות.

ג. בשל אי איתורו של תיעוד, לא עלה בידי הוועדה לחשוף את קורותיהם של כל התינוקות שנלקחו מהוריהם בנסיבות האמורות ו"נעלמו". ברם, גם מבלי לברר את קורותיהם של התינוקות האמורים – ואין לשכח שאוכלוסיית ה"עלומים" מצומצמת ל-14 עלומי הוועדה ו-42 עלומי שתי הוועדות הקודמות – ביחד 56 עלומים) – אין הוועדה מוצאת בנטילת התינוקות במקרים אלה, תמיכה בטענה של "חטיפה ממסדית". לשיטת הוועדה, נסיבות הנטילה מלמדות כי מדובר בתינוקות ש"נלקחו" ממשפחותיהם לבתי תינוקות או לבתי חולים, בהתחשב במצב בריאותם בתנאי מזג האוויר, על רקע ההוראה לרכז את התינוקות, בבתי התינוקות, וכי הטענה בדבר "היעלמותם" של התינוקות להוריהם, נעוצה, בסופו של דבר, בכך, שהאחראים לדבר לא דאגו בשעתו, למסור דיווח להורים על מצב התינוקות ולא דאגו לשמירת הקשר בין התינוקות להורים.

יהיו הדברים כאשר יהיו, במקום שאותר תיעוד המלמד על גורלם של נעדרים אלה – אין לחשוש לאמיתותו, ובמקום שלא נמצא תיעוד כזה והתינוקות נותרו "עלומים" – יש להתייחס אל היעלמותם באספקלריה הכללית של תופעת ההיעלמות, על רקע אבדן הקשר עם ההורים. כאמור היעלמות על רקע אבדן הקשר עם ההורים הותירה מקום – כמפורט לעיל בהרחבה – לאפשרות של "מסירה מזדמנת לאימוץ", ואפשרות זו – המתייחסת אך ורק לאוכלוסיית העלומים – פתוחה גם לעניינם של תינוקות שנעלמו מן המסגרת המשפחתית.

ד. המחשה לכך, שבבסיס ההיעלמות בנסיבות שבהן מדובר בפרק זה, עומד כשל של תקשורת ושמירת קשר עם ההורים, מצויה בפרשת מרים סעיד (העומדת בבסיס התמונה הקשה המוצגת בהקשר זה בספרו של עובדיה אברהם, כמפורט בהרחבה בפרק שלושים וארבעה).

מרים סעיד עלתה ארצה מחאשד יחד עם בתה התינוקת, במהלך מבצע העלייה מתימן עם קום המדינה. במהלך הטיסה הוחזקה התינוקת בידי אחות. עם הנחיתה בשדה התעופה בלוד, מבלי לתת הסבר לאם, עזבה האחות עם התינוקת את המקום במונית, והתינוקת לא חזרה עוד למשפחתה ו"נעלמה" מבלי שנמסר למשפחה מה עלה בגורלה.

אכן, מנקודת ראותה של המשפחה, התינוקת "נעלמה" בנסיבות "מחשדות" ברם, בבירור שקיימו חוקרי הוועדה, נמצא כי התינוקת הוחזקה במטוס בידי האחות בשל מצב בריאותה, וכי עם הנחיתה הועברה ישירות לבית החולים בצריפין, שם נפטרה. הסבר על מצב בריאותה, של התינוקת ודיווח על האשפוז, הפטירה, הקבורה ומיקומה (בית הקבורה סגולה בפתח תקווה) לא ניתנו למשפחה (תחילה, ככל הנראה בשל קשיי תקשורת, ולאחר מכן בשל "חוסר קשר").

לא נותר אלא להצטער, שבירור כזה לא נעשה מיד על ידי אברהם עובדיה, שהיה עובד בכיר של הסוכנות במחנה ראש העין, בפניו התלוננה האם, שאילו נערך כזה, לא היה נכשל אברהם עובדיה בהטעיה, שתרמה משמעותית לאישושה של טענת החטיפה הממסדית.

פרק שלושים ושניים

אמינות התיעוד

הערות פתיחה

I. בקליפת אגוז, אומרת טענת החטיפה הממסדית שניים אלה: האחד - כי הנעדרים (קרי: אלה שנעלמו להוריהם) שדווח על פטירתם, כולם או רובם, לא נפטרו אלא נחטפו (קרי: נגנבו), במסגרת קשר - שנקשר בין גופי הממסד שעסקו בקליטת העולים, על דעת ראשי הממסד - לחטיפת תינוקות של עולי תימן ומסירתם לאימוץ למשפחות אשכנזיות, שנותרו ללא ילדים לאחר השואה (וזאת בתמורה ושלא בתמורה בארץ ובחו"ל); השני - שבלעדיו אין תוחלת לטענה - כי התיעוד המעיד על פטירתם וקבורתם של מרבית הנעדרים לפחות, הינו תיעוד "כוזב", שהושל בתוך המערך הכללי של התיעוד המתייחס לכלל אזרחי המדינה ותושביה, וזאת, גם כאשר מדובר ברשומות מקוריות ואמיתיות המשמשות בסיס למתן תעודות ציבוריות בדבר לידה ופטירה.

II. טענת החטיפה הממסדית מתנגשת, איפוא, חזיתית, עם אמינות התיעוד המעיד על פטירתם וקבורתם של נעדרים. כפי שכבר נאמר, תיעוד זה ניתן למיון על פי טיבו לשניים: ראשית - תיעוד ראשוני, המתאפיין בכך שהרישום בו נעשה על ידי בעל המידע מידיעה אישית; שנית - תיעוד משני, המתאפיין בכך שהוא נערך על פי דיווח.

III. כל עוד עומד התיעוד - ובמיוחד התיעוד הראשוני - בחזקתו כתיעוד מהימן, אין קיום לטענת החטיפה הממסדית, במשמעות שניתנה לה על ידי הדוגלים בה. כאמור, החקירה מלמדת כי משמעותה של תופעת ההיעלמות הינה היעלמות להורים מבחינתם הסובייקטיבית שלהם, כאשר זו נעוצה, ככלל, בהיעדר מידע אמין על קורותיהם של התינוקות שנעלמו להם. אובייקטיבית, יש בתיעוד האמור כדי להשלים את החסר וליתן להורים דיווח - שלא ניתן להם בזמן אמת - על גורל מרבית

התינוקות הנעדרים, ובדרך זו, מצמצם היקפה האמיתי של תופעת ההיעלמות אך ורק לאוכלוסיית התינוקות שנותרו "עלומים".

1. טיבו של התיעוד המעיד על פטירת נעדרים

א. תיעוד ראשוני ותיעוד משני

ושוב, כפי שכבר הובהר - בפרקים שלושה עשר עד עשרים שבחלק השני - התיעוד שעליו סומכת הוועדה את הממצאים בדבר פטירתם של נעדרים, מתחלק לשני סוגים:

(1) הסוג הראשון - הינו תיעוד ראשוני, המשקף פרטים שנרשמו על ידי מי שערך את הרישום, מידיעתו האישית. תיעוד זה כולל: רישומים מקוריים ביומני קבלה של בתי חולים; רישומים מקוריים בגיליונות חולה של אלה שאושפזו בבתי חולים ונפטרו שם (לרבות סיכומי מחלה, פרטי אבחנה וקביעת הפטירה וסיבתה); הודעות מקוריות בדבר פטירתם של נעדרים לרשויות שנקבעו בחוק, רישומים ביומנים מקוריים של מכונים פתולוגיים, רישומים מקוריים ביומנים של חברות קדישא, שטיפלו בקבורה בבתי הקברות שבהם נקברו גם נעדרים שנפטרו, לרבות רישיונות קבורה מקוריים שהוצאו לקבורת נעדרים ורישומים מקוריים - לרבות בתיקים אישיים - של מוסדות וגופים שטיפלו בעולים ובלידהם. רישומים אלה מתאפיינים בכך שנעשו בזמן אמת על ידי בעלי המידע עצמם (ולרוב גם חתומים על ידם), במהלך העניינים הרגיל.

(2) הסוג השני - הינו תיעוד משני, המשקף רישומים שנערכו על סמך דיווח (המהווה בדרך כלל תיעוד ראשוני), כגון: רישומי לידה ופטירה על פי דיווח (בעיקר מבתי חולים ובתי יולדות), שנערכו ברשומות של שלוחות משרד הבריאות במחוזות ובמשרד הראשי, רישומי לידה ופטירה במרשם התושבים, שנערכו בשעתו על ידי עובדי משרד הפנים על פי דיווח ממשרד הבריאות, רישומי "לידה" ו"פטירה" על גבי תעודות עולה, שנערכו, במהלך העבודה הרגילה, על ידי פקידים (אלמונים בדרך כלל) במחנות העולים, על פי דיווח שקיבלו ממקורות שלא צוינו, וכיו"ב רישומים שדינם

דין "עדות מפי השמועה", לאמור: עדות מפי מי שאינו יודע את העובדות מידיעה אישית, אלא ש"שמע" אותן - קרי: קיבל אותן - מאחרים.

2. אמינות תוכנו ומשקלו הראייתי של התיעוד הראשוני

א. אמינותו של התיעוד הראשוני מתחייבת מן העובדה, שהוא נערך בזמן אמיתי על ידי בעל הדבר עצמו ב"מהלך העסקים הרגיל"; כאשר, בנסיבות העניין אין בסיס לחשש, שמא הרושם עצמו ערך רישום כוזב. כך למשל: בהיעדר ראיה לסתור - ומן הראוי שתהא זו ראיה מוצקה - אין מקום לחשש לאמיתותו של ממצא פטירה, שרושם הרופא שקבע את עובדת המוות בכרטיס חולה, בזמן אמיתי ובמהלך הרגיל של תפקודו כרופא בבית החולים; והוא הדין בקשר לרישום תוצאות נתיחה שלאחר המוות ביומן של מכון פתולוגי או לרישום עובדת קבורה ביומן בית קברות. ככלל, חזקה על רישום ראשוני - שאינו נושא על פניו סימנים של "התערבות זרה" ואין עילה נראית לעין לחשש לאמיתות תוכנו - כי הוא רישום אמיתי שתוכנו אמת, והטוען אחרת - עליו הראיה.

ב. למען הבהירות יודגש, בהקשר הנדון כאן, שוב לא עולה הטענה של "זיוף" התיעוד, אלא של "רישום כוזב", בתיעוד מקורי אותנטי. האפשרות של "זיוף" שהועלתה בתחילה נזנחה, כאשר התברר כי הרישומים הרלוונטיים - ראשוניים ומשניים - הינם רישומים אותנטיים ובמקום שמדובר ב"יומנים" הרישומים הם עוקבים, רצופים ומשולבים ברישום הכללי; וכי אין מקום לספקות, שרישומים אלה - ראשוניים ומשניים - אכן נעשו במועד המצוין בהם כמועד עשייתם ועל ידי אלה הנחזים על פני הרישומים כעושיהם.

במהלך החקירה, לא נמצאה אחיזה לחשש, שמא התיעוד - הראשוני או המשני - שאיתרה וריכזה הוועדה, הינו "מזויף", ולא באה לפני הוועדה אפילו ראשיתה של ראיה, המעמידה בספק את אמיתות תוכנו של התיעוד הראשוני לפחות, פרט לטענות גרידא. בבסיס ממצאיה המרכזיים של הוועדה - לרבות ובמיוחד בבסיס הממצאים המדברים בפטירתם של נעדרים - עומד תיעוד ראשוני אמין, וכל עוד לא תימצא ראיה המעמידה בספק לפחות את מהימנותו - הממצאים שנקבעו על פיו עומדים על בסיס מוצק ואמינותם אינה יכולה להיות שנויה במחלוקת.

וידוגש שוב, כי במהלך עבודתה, לא נתקלה הוועדה בתייעוד ראשוני או משני "מזויף" או "כוזב", קרי, רישום שלא נכתב ונחתם במועד הנקוב בו, או שלא נערך ונחתם על ידי מי שהרישום מציגו בתור שכוה. וכאמור, לא הובאה לפני הוועדה שמץ של ראיה לכך, שרישום ראשוני הינו "כוזב", לאמור, שנוצר בתור שכוה מלכתחילה על ידי מי שרשם אותו בשעתו. אשר על כן לא מצאנו בסיס לטיעון המעמיד בספק את אמיתות תוכנו של התייעוד העומד בבסיס הממצאים בדבר פטירתם וקבורתם של נעדרים.

ג. זאת גם זאת, העמדת ספקות לגבי אמיתותו של התייעוד הראשוני על ידי הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית, מבוססת על ההנחה כי אכן התרחשה בפועל חטיפה כזו. והינה, כמפורט בהרחבה בפרקים עשרים וארבעה ועשרים וחמישה אין להתרחשותה של חטיפה ממסדית – במשמעות שניתנה לה על ידי הדוגלים בה – ראיה של ממש, בחומר המקיף שנפרש לפני הוועדה בנושא זה במהלך עבודתה. במצב דברים זה, משתברר שאין אחיזה לטענת החטיפה הממסדית, נשמט ממילא הבסיס מתחת לטיעון כנגד אמיתות התייעוד, שכאמור, טיעון זה מבוסס, כל כולו, על ההנחה – שלא נמצאה לה אחיזה – שבפועל אכן התרחשה חטיפה כזו.

3. משקלו הראייתי של התייעוד המשני

א. שונה, מטבע הדברים, משקלם הראייתי של התעודות והרישומים המשניים. אלה אינם יכולים להעיד על אמיתות תוכנם ברמת הוודאות המאפיינת תעודות ורישומים ראשוניים שהרי, ככלל, הם משקפים דיווח "מפי אחר", להבדיל מידיעה אישית של עורך הרישום. ברם, יחד עם זאת, כאשר מדובר ברישומים שנעשו בידי גורמים רשמיים במהלך פעילותם הרגילה על בסיס של דיווח ראשוני – אף שדיווח זה גופו, מסיבה זו או אחרת, לא נמצא – הנחת העבודה של הוועדה היא, שגם מסמכים כאלה דוברים אמת על עצמם. דינם של רישומים כאלה, כדין "תעודות ציבוריות", יש להם, בעיקרון, מעמד של ראיה לכאורה לאמיתות תוכנם כאשר מעמד זה נעוץ בחזקה, שהרישום בהם נערך על בסיס דיווח ראשוני כשר ואמיתי, וזאת – כל עוד לא מוכח אחרת.

ב. רמת הוודאות של תיעוד משני נופלת, איפוא, מזו של תיעוד ראשוני, ועל כן, גם התשתית הדרושה להעמדת ודאותו של רישום משני בספק, נופלת במידתה מזו הדרושה לעניינו של תיעוד ראשוני. ברם, עדיין נדרשת לעניין זה תשתית ראייתית; ומקום שאין כזו – עומד התיעוד המשני בחזקתו, כי הינו אמיתי.

4. סיכום: אמינותו של התיעוד העומד בבסיס ממצאי הפטירה של נעדרים

א. התיעוד כתשתית לממצאים

(1) ככלל, עומד בבסיס קביעת הוועדה בדבר פטירתו של נעדר "תיעוד ראשוני" מקורי, משלושה מקורות מרכזיים: האחד – רישום ברשומות הרפואיות של בתי החולים (לרבות יומני קבלה וגיליונות חולה) ורישומים ביומני המכונים הפתולוגיים של בתי חולים; השני – רישום ברשומות חברות קדישא, לרבות ברשומות קבורה; השלישי – רישומים מקוריים שנעשו בזמן אמת ברשומות של גופים ומוסדות שטיפלו בעולים ובילדיהם (כאשר הרישום משקף ידע אישי של עורכו).

לשם קביעת ממצא ודאי, די בדרך כלל בתיעוד ראשוני מאחד המקורות האמורים כאשר, במקרים רבים, מצוי תיעוד ראשוני ממספר מקורות.

(2) לצידו של התיעוד הראשוני, מצויים, במקרים לא מעטים, תמיכה ואימות כגון: רישום ברשומות משרד הבריאות, רישום במרשם התושבים במשרד הפנים ורישום ברשומות של גופים שונים בדבר טיפול בעניינם של נעדרים מן ההיבט הכלכלי של מימון אשפוז או שהייה במוסד כלשהו (שאינו תיעוד ראשוני).

ב. מסקנות

(1) במקום שבו מבוסס ממצא של פטירה על תיעוד ראשוני, יש לראות את קביעת הוועדה בדבר פטירתו של נעדר – כל עוד אין ראיה ממשית לסתור – כממצא מבוסס

ומוצק, כאשר מידת הוודאות שבקביעה זו מתעצמת וגוברת, באותם המקרים שבהם מצויים לצד התיעוד הראשוני תמיכה או אישור מגורמים אחרים לרבות תיעוד משני ישיר או עקיף.

(2) ואילו במקום שבו עומד בבסיס הממצא בדבר פטירתו של נעדר, תיעוד משני בלבד, רמת הוודאות של הממצא נמוכה אמנם מזו המאפיינת ממצא מבוסס על תיעוד ראשוני, ברם, יחד עם זאת, בהיעדר נסיבות המעלות היסוסים בדבר אמיתות תוכנו של התיעוד המשני, ניתן לראות גם ממצא כזה, כממצא מבוסס לעניין חקירת הוועדה. גם כאן, כמובן, רמת הוודאות של הממצאים גוברת, ככל שמצויים לצד התיעוד המשני גורמי תמיכה ואישור עצמאיים.

ג. כשלים מינהליים

(1) ולא למיותר יהיה להרחיב כאן ולהתייחס ל"ראיה", כביכול, שמוצאים הטוענים כנגד אמינותו של הרישום במרשם התושבים – שהוא תיעוד משני כאמור – בכך שנתקבלו ממרשם התושבים תעודות, המתייחסות לאדם אחד, שהרישומים בהן "סותרים" או "אינם מתיישבים עם המציאות". הטוענים כך, מצביעים על התיעוד "המביך" שנמסר למשפחות גמליאל ונפתלי (המכונה על פי שמה הפרטי של התינוקת שנעלמה להוריה "ספירנוס").

(2) כפי שכבר הובהר בהרחבה בפרקים עשרים וחמישה, ועשרים ושבעה מדובר בשני מקרים אלה ב"כשל" טכני של הרישום, במהלך ה"גלגולים" שעברו עליו מרישום ידני לרישום מיכני לבסוף לרישום ממוחשב, ו"בתקלה" מצערת, הנעוצה בבחירת משפט אומלל "חדל להיות תושב" או "עזב" על מנת לבטא אי התפקדות במפקד האוכלוסין שקיים בשנות השישים. ההסבר המציג את המקרים הפרטיים של רישומים "מביכים" בתעודות מרשם התושבים כ"כשל" וכ"תקלה" מקובל על הוועדה, על רקע החומר הכולל שנפרש לפניה במהלך חקירתה, ואין הוועדה רואה במקרים אלה, בסיס לשלילה כוללת וגורפת של אמינות התיעוד העומד בבסיס ממצאי הפטירה והקבורה, ואף לא עילה לכירסום במידה כלשהי באמינותו של אותו תיעוד, במקום שאין לכך אחיזה.

פרק שלושים ושלושה

חטיפה ממסדית ומסירה מזדמנת לאימוץ: סיכום

הערות פתיחה

I. טענת החטיפה הממסדית, קוראת תגר על התיעוד - לרבות ובמיוחד התיעוד המקורי הראשוני - המעיד על פטירתם וקבורתם של תינוקות ש"נעלמו" להוריהם בבתי תינוקות ובבתי חולים. לדידם של הדוגלים בטענה זו התיעוד האמור כוזב או מזויף, והוא הושגל במערכת הרישומים האמיתיים של המוסדות הנוגעים בדבר, במסגרת מימושה של מזימה ממסדית כוללת - שנקשרה על דעתם של גופי הממסד שהיו אחראים לקליטת העולים - לחטיפת תינוקות של עולים מתימן ולמסירתם לאימוץ למשפחות אשכנזיות חשוכות ילדים, בארץ ובעולם.

II. לשיטת הטוענים לחטיפה ממסדית תופעת היעלמותם של התינוקות - שהיקפה לפי הנטען על ידם קרוב למספר התלונות שהובאו לפני שלושת הוועדות אם לא למעלה מזה - נעוצה בחטיפתם ומסירתם לאימוץ, כאשר הדבר מוסווה בתיעוד כוזב ובבזיון קבורה וקברים. לשיטה זו, התינוקות שנעלמו להוריהם (קרי - הנעדרים) - כולם או מרביתם - חיים עמנו בשמות שניתנו להם במסגרת האימוץ (במובן הרחב של המושג), וכל שצריך הוא לאתרם ולשלבם מחדש במשפחותיהם הביולוגיות.

III. כנגד הטענה האמורה, עומדים - בעיקרו של דבר - שניים אלה: ראשית - היעדר תשתית ראייתית ממשית להתרחשותה של חטיפה ממסדית, המותיר אותה בגדר מסקנה שאין לה בסיס ראייתי נאות; שנית - אמינותו ומהימנותו של תיעוד, המעיד על פטירתם של רוב התינוקות שנעלמו להוריהם.

IV. מצד אחר: יש בחומר שהובא לפני הוועדה תשתית ראייתית לכך, שבשעתו נוצרה - ואף התממשה - אפשרות של "מסירה מזדמנת לאימוץ" של תינוקות, שהקשר בינם לבין הוריהם נותק. אפשרות זו: אינה מעמידה בספק את התיעוד המעיד על פטירתם של תינוקות, לרבות אלה שנעלמו להוריהם; ומציגה הסבר - מעוגן

במציאות שנפרשה לפני הוועדה - להיעלמותם של התינוקות, כולם או חלקם, שנותרו עלומים.

V. במצב דברים זה, מספר התינוקות שאפשר שנמסרו למשפחות אחרות - באורח נקודתי ומזדמן על רקע ניתוק הקשר בינם לבין הוריהם - מצטמצם לאלה שגורלם נותר עלום, והכלל הנקוט בידי הוועדה הוא, שבהיעדר ראיה לסתור, מוחזק תינוק עלום כמי שמצוי בחיים.

1. "החטיפה הממסדית": סיכום

א. התשתית הראייתית: דחיית על רקע בחינתה והערכתה

(1) כאמור בפרקים עשרים ושישה, עשרים ושבעה, עשרים ושמונה ועשרים ותשעה לעיל, לטענת החטיפה הממסדית אין תשתית ראייתית ישירה; ולשיטת הדוגלים בה, היא מתחייבת - כמסקנה הגיונית יחידה - משורה של גורמים עובדתיים, המשקפים התרחשויות ואירועים, כמפורט בהרחבה בפרקים עשרים וארבעה ועשרים וחמישה. לעיל, גורמים עובדתיים אלה שובצו בדו"ח זה בחמש כיתות: הכיתה הבסיסית, הכיתה המאמתת, הכיתה המאשרת, הכיתה הממחישה והכיתה המשלימה, וכל אחד מן הגורמים הנמנים על כל אחת מחמשת הכיתות הללו, נבחן בנפרד במסגרת כיתתו, בפרקים עשרים ושישה, עשרים ושבעה, עשרים ושמונה ועשרים ותשעה.

(2) המסקנה שאליה הגיעה הוועדה על בסיס בחינת כוחם הראייתי של הגורמים האמורים היא: שבהיעדר ראיות ישירות לגנבה מכוונת (קרי: לחטיפה) של תינוקות של עולי תימן לצורכי מסירתם לאימוץ למשפחות אשכנזיות, תוך הסוואת המעשה בתיעוד כוזב (אם במסגרת קשר בין-מוסדי ואם שלא במסגרת כזו) אין בכוחם של כל הגורמים הנ"ל (כל אחד לחוד וכולם יחד), כדי להקים תשתית ראייתית נסיבתית לטענת החטיפה הממסדית.

תשתית ראייתית נסיבתית חייבת להוביל למסקנה הגיונית יחידה וחד-משמעית, בדבר התרחשותה של "חטיפה ממסדית"; ובחינת כוחן הראייתי של הראיות הנסיבתיות, שעליהן סומכים ההורים את טענתן מלמדת שאין בכוחן להקים תשתית כזו.

ב. התשתית הראייתית: שיקולים אובייקטיביים התומכים בדחייתה

לצד בחינתם של רכיבי התשתית הנסיבתית שעליה סומכים בני המשפחות את המסקנה בדבר מימושה של מזימה ממסדית לחטיפת התינוקות שנעלמו, נבחנה הטענה על ידינו גם באמת מידה אובייקטיבית של היגיון, סבירות וניסיון חיים. בחינה זו הביאה אותנו לאותה מסקנה שאלה הגענו על בסיס בחינת כוחם הראייתי – הפרטני והמצטבר – של רכיבי התשתית הנסיבתית, שמציגים בני המשפחות לביסוס טענתם.

"חטיפה ממסדית", מחייבת, על פי טיבה, התארגנות מורכבת שתבטיח את הצלחתה: ראשית – יש להבטיח הוצאה פיזית של ה"חטוף" ממעגל הביקורת והפיקוח – בבתי התינוקות או בבית החולים – והעברתו ל"מקום מבטחים"; וזאת – מבלי לעורר חשדות אצל ההורים ואצל המופקדים על החזקת התינוקות שאינם שותפי סוד למעשה החטיפה (כאשר, בעיקרון, כולם היו צריכים להיות בסוד העניין); שנית – יש להבטיח רישום ותיעוד כוזבים לכיסוי מעשה החטיפה ברשומות רפואיות המעידות על פטירה וברשומות מינהליות המעידות על קבורה; וזאת על ידי שיתופם של אנשי הסגל הרפואי והמינהלי בבתי התינוקות ובבתי החולים השונים ברחבי הארץ ואנשי הסגל המינהלי לפחות של חברות קדישא הנוגעות לעניין (כאשר אלה מתחלפים כמובן); שלישית – יש להבטיח לתינוקות החטופים "מקלט" מתאים וטיפול נאות עד למסירתם למשפחה המעוניינת בהם, וזאת כאשר מדובר בתינוקות, שיש להאכילם ולדאוג לניקיונם ולבריאותם; רביעית – יש לאתר משפחות המעוניינות בקליטת ה"חטוף" כמאומץ; ולשתף אותם במזימת החטיפה, מבלי לחשוש לחשיפה; חמישית – יש להבטיח טיפול מתאים בהסדרת מסירה מתוקנת של התינוקות למעוניינים, לרבות קיומם של הליכי הרישום או האימוץ הדרושים; וזאת על ידי צירוף מערך העובדים והעובדות הסוציאליות למערך החטיפה, על ידי מסירת עדות כוזבת בהליכי האימוץ; שישית – יש לשתף בסוד החטיפה את המשפחות המאמצות ולהתמודד עם תגובות המשפחות הביולוגיות.

בסך הכול מחייבת, איפוא, חטיפה ממסדית, פעילות מורכבת המצריכה מעורבות של מספר ניכר ביותר של "שומרי סוד" ברבדים שונים; כאשר פעילותם מתפרסת על פני שלבים שונים של מבצע החטיפה וכאשר הם חייבים להבטיח תיאום מלא ביניהם. ניסיון החיים מלמד, שפעילות בעלת אופי כזה לא תוכל להישמר בסוד לאורך זמן, ובמיוחד כך הם פני הדברים, כאשר מדובר בגופים ציבוריים כמו הסוכנות, גוף

שמכנהים בו נציגים של מפלגות שונות המבקרות האחת את רעותה. העובדה שעד היום, לא דלף "הסוד" – אף לא באורח חלקי או מרומז – ואין ראייה ישירה התומכת בקיומו, מהווה גם היא נימוק רב-משקל כנגד גרסת החטיפה הממסדית.

ג. חטיפה ממסדית: סוף דבר

טענת החטיפה הממסדית נבחנה על ידינו בחינה משולשת: נבחנו רכיבי התשתית הנסיבתית העומדת בבסיסה, נבחנה סוגיית התנגשותה באמינות התיעוד המתייחס לפטירה ולקבורה, ולבסוף הועמדה הטענה במבחן אובייקטיבי של היגיון וניסיון חיים.

המסקנה המתחייבת מן הבחינה המשולשת האמורה היא כי אין בחומר החקירה כדי להקים תשתית ראייתית – ישירה או נסיבתית – להוכחת התרחשותה של חטיפה ממסדית. עם זאת – כפי שיובהר להלן – יש בחומר זה, כדי להצביע על אפשרות היווצרותו של פתח למסירה מזדמנת (נקודתית) לאימוץ, וניתן לראות באפשרות זו, הסבר להיעלמותם של אותם תינוקות – כולם או חלקם – שגורלם נותר עלום.

2. "מסירה מזדמנת לאימוץ": סיכום

א. התשתית הראייתית

(1) כפי שפורט בדו"ח זה בהרחבה, חומר החקירה הכולל שהובא לפני הוועדה – ובתוכו נסיבות אימוצן של "שלוש הבנות" ועדויות מטפלות ועובדות סוציאליות – מלמד כי במקום שבו נותק הקשר בין תינוקות שהוחזקו בבתי תינוקות – ונראה שהוא הדין בעניינם של תינוקות שאושפזו והחלימו ומשפחותיהם לא נמצאו – עשוי היה להיפתח פתח למסירתם של התינוקות לאימוץ באמצעות העובדת הסוציאלית, כתינוקות "נטושים" שאין סיכוי ממשי לאתר את משפחותיהם. בבתי התינוקות – עשוי היה "ניתוק קשר" כאמור, לבוא לכלל ביטוי בכך, שהמשפחות לא ביקרו במשך פרק זמן משמעותי את תינוקותיהם, ואילו בבתי החולים – עשוי היה ה"ניתוק" להיות נעוץ בכך, שמשפחותיהם של תינוקות שהחלימו לא אותרו ולא היה למי להחזירם.

(2) כפי שמלמד החומר שהובא לפני הוועדה, "ניתוק קשר" כאמור, עשוי היה להפוך את התינוק בעיני המחזיקים בו ל"נטוש" ולמי שאין סיכוי לאתר את הוריו. ובתור שכזה, עשויה היתה זהותו הרישומית ל"הידחק" כבלתי תואמת את המציאות והוא היה עשוי להימסר לאימוץ, כמנותק קשר וחסר זהות ביולוגית.

דיווח על מסירה מזדמנת לאימוץ לגורם מרכזי כלשהו – לא נעשה, והמסירה לאימוץ בדרך זו לא זכתה לרישום, שמכוחו ניתן היה, מאוחר יותר, לעקוב אחר התינוק. בדרך זו, הפך הניתוק הפורמלי שעמד בבסיסה של מסירה מזדמנת לאימוץ, לניתוק ממשי ומוחלט במציאות.

(3) עובדת קיומה של "מסירה מזדמנת לאימוץ", במשמעות ובנסיבות המתוארות בדו"ח זה, לא הייתה – ואינה יכולה להיות – שנויה במחלוקת, היא ניבטת אלינו מן התמונה הכוללת של המציאות של אותם ימים, כפי שזו מצטיירת מן העדויות ומן התיעוד שנפרשו לפני הוועדה; ומומחשת בצורה שאינה מותירה מקום להיסוסים בדבר התרחשותה, בנסיבות מסירתן לאימוץ של שלוש הבנות.

ב. מסירה מזדמנת לאימוץ מבתי התינוקות (תקופת המחנות): סיכום

(1) כפי שמסתבר מן החומר שהובא לפנינו – ובמיוחד זה המתייחס לנסיבות אימוצן של שלוש הבנות – עשוי היה להיפתח פתח למסירה מזדמנת לאימוץ במישרין מבתי התינוקות (באמצעות העובדת הסוציאלית המקומית), במקום שבו נותר תינוק ללא ביקורי משפחה במשך פרק זמן משמעותי. בנסיבות כאלה, עשויים היו העובדים בבית התינוקות להניח כי התינוק "נטוש" ואין סיכוי לאתר את הוריו, וכי הפתרון הטוב ביותר עבורו הוא למסרו לאימוץ.

במקרה כזה, היה העניין נמסר לטיפול של העובדת הסוציאלית המקומית, וזו התייחסה אל תינוק כזה כאל "אסופי" ("נטוש") הדורש "סידור", אם באימוץ ואם בדרך אחרת.

(2) אימוץ בנסיבות כאלה, היה כרוך ב"התעלמות" משמו הרשום של התינוק שהדעת נותנת שהיה כלול ברשומות בית התינוקות (שנערכו כאשר התקבל כשהוא

מזוהה, וזאת - כפי שכבר נאמר - ללא דיווח לגורם מרכזי כלשהו, ללא בקרה ופיקוח של גוף בכיר וללא נקיטה בצעדי איתור ראויים.

ג. מסירה מזדמנת לאימוץ מבתי החולים (תקופת המחנות ותקופה המעברות): סיכום

(1) אפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ ישירות מבתי החולים - שכאמור לא נמצאה ראייה להתרחשותה בפועל - עשויה הייתה להיווצר כאשר תינוקות שהחלימו נשלחו למשפחותיהם ובשל טעם כזה או אחר המשפחות לא אותרו. תינוק כזה עשוי היה להפוך תינוק "מנותק קשר", ובתור שכזה להימסר לטיפול של העובדת הסוציאלית כ"נטוש" חסר זהות וכמועמד טבעי לאימוץ.

(2) להבדיל ממסירה לאימוץ מבתי התינוקות, לא הובאה לפני הוועדה ראייה ישירה להתממשותה של אפשרות זו בבתי חולים. ברם, אף על פי כן, רואה הוועדה אפשרות זו כגורם העשוי לשמש הסבר להיעלמותם של עלומים מבתי חולים.

ד. מסירה מזדמנת לאימוץ בראי חומר החקירה הכולל

(1) תבנית זו של מסירה מזדמנת לאימוץ לא רק שאינה מתנגשת בתיעוד, אלא - במקום שהתרחשה כזו, היא מתיישבת: ראשית - עם התרשמותן של מטפלות בדבר תכלית הביקורים של משפחות דוברות שפות זרות בבתי התינוקות, על רקע אשפוז תינוקות בנסיבות שההצדקה לכך נותרה אצלן תמוהה; שנית - עם התבטאויות של מטפלות בדבר האפשרות של נטילת תינוק לאימוץ מבית תינוקות, לעצמן או עבור אחרים; שלישית - עם דבריהם של נהגי האמבולנסים, שהחזירו לבתי החולים - ולבתי התינוקות - תינוקות מאושפזים שהבראו ומשפחותיהם לא אותרו; רביעית - עם דבריהן של העובדות הסוציאליות, שנשאו בעול מציאת "סידור" לתינוקות שהחלימו ומשפחותיהם לא אותרו; חמישית - ולכך משקל נכבד ביותר - עם נסיבות אימוצן של שלוש הבנות מצד אחד ואי איתורם של מאומצים "חטופים", במשמעות שניתנה למושג זה על ידי בני המשפחות, מצד שני. והכול - על בסיס מתן אמון מלא בתיעוד העומד בבסיס ממצאי הפטירה של תינוקות שנעלמו להוריהם

באופן שאפשרות המסירה המזדמנת לאימוץ עשויה להתייחס אך ורק לאותם תינוקות שנותרו עלומים.

(2) לשיטת פרנסי העדה התימנית ובני המשפחות המתלוננות, עומדים, כנגד תבנית זו של מסירה מזדמנת לאימוץ בעיקר, שניים אלה: ראשית – אותם מקרים פרטיים שבהם, על פי הראיות שהובאו לפני הוועדה, משפחות שהגיבו באלומות על "היעלמו" של תינוקם מבתי התינוקות ודרשו במפגיע את החזרתו, נענו ותינוקם הוחזר להם; שנית – המסקנות שהסיקו מטפלות בבתי תינוקות, מן הצירוף של ביקורי משפחות שנראו להן כתורות אחר תינוקות לאימוץ עם "היעלמותם" של תינוקות מבתי התינוקות (מבלי לבדוק עד תום, מה הייתה הסיבה לאותה "היעלמות").

כפי שהוצג בהרחבה בפרקים עשרים ושלושה ועשרים וארבעה לעיל, אין בכוחם של גורמים אלה, כדי להשמיט את הבסיס מתחת לקיומה של האפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ, על רקע של אבדן הקשר בין ההורים לתינוקותיהם. המקרים שבהם "הוחזרו" תינוקות להוריהם בעקבות תגובה אלימה ל"היעלמותם", נבחנו אויביקטיבית על ידי חוקרי הוועדה. תוצאת הבחינה מלמדת – מבלי לפגוע בכנות התיאורים שמסרו בני המשפחות הנוגעות בדבר – שאין באותם מקרים כדי לתמוך בטענה שהיעלמותם של התינוקות להוריהם שיקפה "תחילתה של חטיפה" שסוכלה על ידי ההתערבות האלימה של ההורים, ואילו התרשמותן של המטפלות – שאין לנו ספק בכנות דבריהן היום – אינה יכולה לבוא במקום ראיה, לסתירת תמונת המצב המתחייבת מהיעדר ראיות ל"גנבה" של תינוקות.

(3) סיכומם של דברים, מסירה מזדמנת של תינוקות לאימוץ – במתכונת ובנסיבות המפורטות בהרחבה בדו"ח זה – עשויה הייתה להתרחש כאשר נוצרו התנאים לכך ונסיבות אימוצן של שלוש הבנות ממחשה זאת. אפשרות זו התקיימה רק בנסיבות של "ניתוק קשר" כמפורט לעיל, ובמקום שבו התממשה אפשרות זו, לא קדמה לה כוונה לגנוב ולא נתלוו אליה הטעיית הורים ועריכת תיעוד כוזב.

ואין לשכוח, אפשרות זו עשויה לספק הסבר אך ורק להיעלמותם של התינוקות שנותרו "עלומים"; כאשר לגבי היתר אין מנוס מקבלת התיעוד המעיד על פטירתם כתיעוד אמין ומהימן.

(4) גורם משמעותי המצטרף לגורמים האחרים התומכים בקיומה של אפשרות המסירה המזדמנת לאימוץ - אגב השמטת הבסיס מתחת לטענת ה"חטיפה הממסדית" - מצוי במסקנה המתחייבת מן הממצאים הבאים: ראשית - מן העובדה שמתוך כ-745 התינוקות שנעלמו להוריהם בארץ ושעניינם הובא לפני הוועדה, נמצא תיעוד אמין בדבר פטירתם של 711 תינוקות; כאשר התפלגות אוכלוסיית התינוקות שנותרו עלומים - 14 עלומים מקוריים בוועדה הנוכחית ובסך הכול 56 עלומים בכל שלושת הוועדות - מלמדת שרובם נעלמו בתקופת המחנות (1949), בפרק הזמן הסמוך לעליית המשפחות ארצה, בנסיבות שבהן שמירת קשר רצוף עם התינוקות שנלקחו לבתי תינוקות ואושפזו בבתי חולים הייתה מבחינתן "עול כבד" שלא תמיד יכלו לעמוד בו (ראה טבלאות מס' 7 ו-8 בקובץ הטבלאות); שנית - מן העובדה שעל אף כל המאמצים שנעשו על ידי הוועדה לאיתורם של עלומים "מאומצים", לא עלה בידה להתחקות אלא אחר שלושה מקרים של אימוץ תינוקות (שלוש הבנות); ואלה כמפורט לעיל, הוצאו ממעגל הבקרה של בתי התינוקות בנסיבות המתיישבות עם תבנית המסירה המזדמנת לאימוץ וממחישות את הדרך שבה פעל מנגנון המסירה לאימוץ במקרים פרטניים כאלה; שלישית - לא נמצא ולו גם מקרה אחד של תיעוד כוזב, שנועד להסוות מסירת תינוק לאימוץ בתיעוד המוכיח את פטירתו.

פרק שלושים וארבעה

חטיפה ממסדית: התבטאות אישים המשמשת מנוף לטוענים להתרחשויות

הערת פתיחה

הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית, מוצאים בדברים שנכתבו או נאמרו בקשר לתופעת ההיעלמות על ידי אישים שונים ראיה להוכחת עמדתם. מבין אישים אלה רואים אנו להתייחס בדו"ח זה אל שלושה שמרבים לצטט מדבריהם והם: מר עובדיה אברהם (להלן: אברהם) – מעובדי המינהל של הסוכנות, שטיפל בקליטת עולי תימן בתקופת המחנות; מר אביגדור פאר – עובד בכיר במשרד הסעד בתקופה הרלוונטית לחקירה (להלן: פאר); וח"כ לשעבר הרב מנחם פורוש (להלן: הרב פורוש).

1. עובדיה אברהם

א. דברים שכתב ואמר בתמיכה לטענת החטיפה

(1) בספרו "נתיבות תימן וציון" כתב עובדיה אברהם, במפורש: כי תינוקות של עולי תימן נחטפו מהוריהם בשלב הגעתם ארצה ונמסרו בתמורה לאנשים זרים; וזאת במסגרת מאורגנת של אלה שעסקו בקבלת העולים בשדה התעופה עם הגעתם לארץ.

להלן קטע אחד מן הספר האמור, המבטא האשמות חמורות אלו:

"באותם ימים שעבדתי במחנה א' (באשכול המחנות של ראש העין, בשנת 1949 – הוועדה) נחטפו ילדים וילדות רבים, בני שנה ובני

שישה חדשים, בני שבוע ושבועיים. הייתה זו תמונה מזעזעת לראות הורים מחפשים את ילדיהם שנלקחו מהם בטענה שהם "חולים" ועולים למות, ואלה התמימים... מסרו אותם מתוך אמון רב ולא עלה בדעתם שלא יזכו לראותם יותר.

כנפיה זו (החוטפים - הוועדה) הייתה מאורגנת היטב. ברגע רדת העולים מן האוירון, ובעיקר בלילות, נוצרה בכוונה תחילה מהומה מדומה על ידי קבלני הנסיעות המובילים את העולים משדה התעופה למחנות יחד עם אנשי מגן דוד אדום ואחרים. האמהות התמימות מסרו את ילדיהן - יקיריהן בתקווה ובאמונה שיחזירו להן. אירגון זה כלל גורמים שונים: הרופא, האחיות, הנהג והאיש שקנה את היצור המסכן".

(2) במהלך עדותו לפני הוועדה - אליה זומן בעקבות הדברים שכתב בספרו - הוסיף אברהם עובדיה וסיפר על כשלושים מקרי חטיפת ילדים במהלך השלייה של העולים במחנות, וזאת - כך מסתבר - כאשר הילדים שהו בבתי חולים או בבתי תינוקות וכאשר להורים נאמר כי נפטרו.

בין היתר, התבטא אברהם עובדיה בעניין זה בעדותו כדלקמן:

"אני חושב איזה 30 מקרים הרבה אני רשמי... פלונית אלמונית פלונית אלמונית התלוננו... אמרו להם יקחו אותם לבתי חולים או למעונות ילדים... ואמרו... שפה לא טוב. לקחו אותם לבתי חולים... אמרו להם מתו... (מתוך מקבץ תשובות - הוועדה)".

ב. בירור התשתית הראייתית לדברים שכתב ואמר אברהם עובדיה

במסגרת העדות שמסר לפני הוועדה נחקר עובדיה אברהם, בקשר לתשתית העובדתית העומדת בבסיס הדברים שכתב ואמר בדבר חטיפתם של תינוקות כמפורט לעיל והתברר, כי דברים אלה מבוססים על מה ששמע מפייהם של משפחות שתינוקותיהם נעלמו להם, מבלי שערך בירור כלשהו בעניין זה, וכי לא היו לו - ואין לו - מידע אישי או ראייה אחרת כלשהי להוכחת דיוקם של הדברים שכתב או אמר. בהקשר זה, הבהיר מר אברהם, כי כל שעשה הצטמצם למסירת תלונות ההורים

לממונים עליו, אשר לא הפריכו במפורש את מסקנותיו והסתפקו באמירה כי הם (המתלוננים - הוועדה) "מפריזים".

להלן מספר קטעים מן הדברים שאמר בהקשר זה עובדיה אברהם, במהלך חקירתו בפני הוועדה:

(1) בקשר למקרי החטיפה בעת הירידה מן המטוסים שהביאו את העולים ארצה, הבהיר עובדיה אברהם: "רק זה מה שבאה אלי לבכות על בנה בכורה אישה אחת"; וכאשר קראו בפניו את הקטע המוזכר לעיל מספרו - הסביר: "כך אמרו לי אלה שחטפו להם את הילדים... כמו האישה הזאת... זה מספיק בשבילי שאישה אחת..." (התלוננה - הוועדה). האישה שבה מדובר, היא מרים סעיד, שעניינה - כמפורט בפרק עשרים וחמישה, לעיל - נבדק על ידי הוועדה. בחקירה התברר, כי אמנם, מבחינתה של המתלוננת, התינוקת שלה "נחטפה": במהלך הטיסה התינוקת הוחזקה בידי אחות, ועם הנחיתה לקחה אותה האחות במונית ליעד בלתי ידוע ומאז לא נודעו עקבותיה. ברם, זאת לכאורה בלבד. כפי שהתברר בחקירה: האחות החזיקה בתינוקת במהלך הטיסה בשל מצב בריאותה הקשה, ומשנחת המטוס - הסיעה אותה האחות במישרין לבית החולים הממשלתי בצריפין שם נפטרה ונקברה בבית העלמין בסגולה. פרטים אלה לא נמסרו לגבי סעיד בשעה שהתינוקת נלקחה לבית החולים, ולא דווח לה מאוחר יותר על פטירת הילדה בבית החולים.

(2) ואילו בקשר למקרי החטיפה במהלך השהייה במחנות העולים - אותם כשלושים מקרים עליהם מסר בעדותו - הסביר אברהם עובדיה:

"אבל, אני רוצה לומר מה שאני כתבתי... אני כתבתי את זה מפני שהיו רבים, נשים ואנשים, בכו על ילדיהם, חטפו ילדיהם. אז אני אמרתי שזה לא יכול להיות שאחד או שניים יעשה את זה. זה קבוצה מאורגנת וכל מה שכתבו אחרים אותו הדבר. מה כתב אורי גמליאלי? הוא כתב שיש ילדים לאמריקה, מכרו באמריקה. אז אם הוא כותב אז הוא אחראי הוא כותב ממי הוא ידע או שמע".

כמפורט לעיל בחלק זה של הדו"ח, הטענות בדבר נטילת תינוקות ממשפחותיהם והיעלמותם של תינוקות אלו להוריהם, נבדקו, ופרט לאלה שגורלם נותר עלום נמצא תיעוד אמין המעיד על גורלם של האחרים. גם בשורש התלונות בהקשר זה עומדים

בסופו של דבר: אי שמירת קשר עם ההורים, ואי מתן דיווח להורים - בזמן אמת - על גורל התינוקות.

(3) בהמשך חקירתו הבהיר אברהם עובדיה את הבסיס לדבריו בקשר להיות החטיפה מאורגנת באומרו:

"אני חושב שזאת היא האמת... לא יכול להיות אפילו 10 ילדים, לא יכול להיות חטיפות כל כך הרבה שאחד או שניים יעשו את זה. אם הרופא... בא ואמר, למחרת הוא ראה שהילדה אינה מה הוא עשה? הם אמרו לה מתה...".

טענה בדבר היות החטיפה מאורגנת, נעוצה, איפוא, ב"מסקנה שבהיגיון" שהסיק מר אברהם עובדיה ואינה מבוססת על ראיות כלשהן, ומה שחמור לא פחות - אברהם עובדיה לא טרח לבדוק את אמיתות מסקנתו.

(4) ולבסוף, כאשר נשאל עובדיה אברהם על מה ביסס את טענתו כי החטופים "נמכרו", אמר:

שאלה: "בסדר אז סיפרו לך... איך אתה יודע שמישהו קנה?"

מר אברהם: "אז איפה הילדים?"

שאלה: "...מישהו סיפר לך שבאו לקחת ילדים עבור כסף?"

מר אברהם (לאחר מאמצי התחמקות - הוועדה): "אני קראתי במה שמו זה אורי אבנרי (הכתבה ב"עולם הזה" - הוועדה)... אני כתבתי שבאים מבחוץ קנו ילדים?..."

שאלה: "שמישהו גם קנה אותם. כתבת".

מר אברהם: "אלא בשביל מה חטפו? חילקו אותם בשביל מה?... בשביל מה חטפו ילדים אם הם לא נתנו..."

מר אברהם: "בכלל לא שמעתי שמכרו בכסף".

"אני שמעתי חטפו ילדים. לאן הלכו? אלוהים יודע אלה שחטפו יודעים בשביל מה חטפו. זאת האמת. אלה שחטפו יודעים למה חטפו".

ובעקבות שאלות הבהרה שהוצגו לו, הוסיף מר אברהם ואמר:

"מותר לי להביע את דעתי והשערתי ולפי התלונות... לא ייתכן, ריבוננו של עולם, שיחטפו ילדים סתם ככה".

גם כאן, איפוא, מדובר ב"השערה" המבוססת על התלונות לבדן, ללא נקיטה בצעד כלשהו לבדיקת אמיתותה של ההשערה.

(5) וכך סיכם עובדיה אברהם את עמדתו בדבר התשתית העובדתית לעמדתו:

"אני מסקנה שלי מזה שהיו באים ואומרים לי חטפו לי, זה אוטובוס (משדה התעופה - הוועדה) וזה... זה מבית תינוקות (במהלך השהייה במחנה - הוועדה)... אני ראיתי את האב שבוכה והאם שבוכה. על מה בכו, סתם? על מה, אם האמא הרתה בדמיון? ילדה בדמיון? סיפרו לי בעלי העסק ההמונים האלה, הנחטפים האלה סיפרו לי על בניהם ועל בנותיהם ואני רשמתי..." (ההדגשות שלנו - הוועדה).

ג. הנה כי כן, אברהם עובדיה מסכים, כי הדברים שכתב בספרו ואמר בעדותו בקשר לחטיפת תינוקות בעת הגעת המשפחות לשדה התעופה ובקשר לחטיפת תינוקות מבתי תינוקות ומבתי חולים במהלך השהייה במחנות, מבוססים אך ורק על מה ששמע מן ההורים, וכי אין בידו למסור בנושא זה עדות ישירה או להציג ראיות - כלשהן - להוכחת אופיה של נטילת התינוקות מהוריהם בעת הגעתם ארצה או של נסיבות היעלמותם של תינוקות להוריהם מבתי התינוקות או מבתי החולים.

כאמור, עובדיה אברהם שמר את הדברים ש"שמע" בשעתו בלבד, ופרסומם ברבים בא רק לאחר שגרסת החטיפה הממסדית הועלתה על הבמה הציבורית ומטבע הדברים ש"השליכה" משמעותית על זיכרונות העבר.

ד. ועוד ראוי לציין:

(1) במסגרת עבודתו במערך קליטת עולי תימן, שימש אברהם עובדיה במשך כשנה מנהל מחנה העולים ראש העין ג', ולדבריו, בתקופה שבה שימש מנהל המחנה, לא היו מקרים של היעלמות תינוקות ממחנה זה. לאמור: אצלו במחנה לא אירעו חטיפות,

ומעשי החטיפה שעליהם הוא מבסס את טענותיו בספרו ובעדותו התרחשו במחנות אחרים, שהוא בוודאי אינו אחראי להתרחשותם.

(2) אין בפיו של אברהם עובדיה הסבר של ממש לשאלות הבאות: מדוע הסתפק בתשובה הסתמית שניתנה לו על ידי הממונים עליו – מר חן ומר צדוק חיים – בנושא כה מסעיר וכאוב כפי שהוא מציג אותו בספרו ובעדותו, מדוע המתין עם כתיבת הדברים בספרו עד לשנת תשמ"ה (1985), לאמור, עד לאחר שטענת החטיפה הייתה לשיחת היום? ומדוע כתב בספרו דברים בלשון נחרצת כמי שיש ברשותו הוכחה חותכת לאמיתותם, כאשר בפועל לא עשה דבר לבירור?

בסופו של דבר, עובדיה אברהם מסכים: ראשית – כי מדובר ב"השערה" אישית שלו, על רקע דברים ששמע מ"אישה אחת" בקשר לחטיפה משדה התעופה, וממשפחות אנונימיות שלא השלימו עם פטירת יקיריהן בבתי חולים או בבתי תינוקות; שנית – שבשעתו על אף היותו מנהל מחנה עולים בראש העין, לא עשה דבר ממשי לבירור התלונות בזמן אמת ולא נרתם להדברת תופעת ההיעלמות בעודה באיבה.

ה. לסיכום

(1) בדברים שכתב בספרו ושהוסיף בעדותו בקשר להתרחשותה של חטיפה ממסדית, נתן עובדיה אברהם ביטוי ל"השערות" ול"מסקנות" אישיות, שבבסיסן דברים ששמע מפי מתלוננים – בעיקר אנונימיים – מבלי לעשות דבר לבירור, כאשר המסקנות האמורות התגבשו אצלו שנים ארוכות לאחר ההתרחשויות העומדות בבסיסן, על רקע ההד ציבורי שניתן לטענות שהושמעו בעניין זה.

ולא למיותר יהיה לחזור ולהדגיש, כי על אף שהיה נוכח ב"זירת ההתרחשות" – כשהוא ממלא תפקיד בכיר בהנהלת מחנה עולים מעולי תימן – אין בידו של עובדיה אברהם כדי להצביע על ראיה כלשהי להוכחת "השערותיו" ו"מסקנותיו".

(2) חקירתו של מר אברהם עובדיה מלמדת בעליל, שלא ניתן לראות במה שכתב ובמה שאמר, בסיס לקביעת ממצאים כלשהם. כל שניתן ללמוד מפיו מצטמצם לשניים אלה: ראשית, כי בעת כתיבת הדברים דלה מזיכרונות תלונות ששמע שנים רבות קודם לכן מפיהן של משפחות שילדיהן נעלמו להן והוסיף לצייד השערות על רקע

הפרסומים שהיו בסוגיה זו; שנית – כי כל מה שעשה בשעתו בהקשר זה התחיל וגמר בכך שהביא את מה ששמע לידיעתם של מר חיים צדוק ומר חן – שהיו ממונים עליו – ושמע מפיו של מר צדוק:

"הוא (חיים צדוק – הוועדה) אומר לי מגזימים... יש, אבל לא כמו שאומרים מאות. יש חטיפות, אולי 20 אולי 30. יש, אבל אני יכול לדעת איפה? מה, איך אני יכול למצוא אותם... יש משטרה יש אנשים יש זה... אבל הוא אומר הם מגזימים שהם מגזימים".

אכן, לכאורה ניתן ללמוד מן התשובה שנתן מר חיים צדוק למר אברהם, כי היו "חטיפות" דווקא, להבדיל מ"היעלמויות בלתי מוסברות". ברם, כאשר נשאל אברהם עובדיה אם מר חיים צדוק נקט בתשובתו במילה "חטיפות", השיב:

"לא הוא לא, זה נקרא ככה אז, זה הסיסמא הייתה החטיפות, חטפו. לא אמרו שום דבר, בלי פירושים. בלי חולים אלא חטפו אותם. יש אחדים שלקחו אותם לבית חולים ובאמת מתו ויש אחדים שלקחו אותם לבית חולים וכשבאו למסור אותם, כבר לא מצאו אותם ואף אחד לא יכול היה לענות להם. זה היה צרה הכי גדולה. לא אחות, לא רופא, לא שום דבר. הכל נעלם".

עובדיה אברהם מסכים, שהמושג "חטיפה" היה בשעתו ל"ססמה" ששיקפה מצב שבו ילדים נעלמו להוריהם במובן זה שכאשר באו לקבלם מבתי החולים "לא מצאו אותם ואף אחד לא יכול היה לענות להם", קרי, לא קיבלו הסבר כלשהו לעובדה שהילדים לא נמצאו במקום.

הינה כי כן, גם אליבא דמר עובדיה אברהם: "הצרה הכי גדולה" הייתה חוסר התקשורת בין ההורים לבין הסגל שטיפל בתינוקות; וההיעלמות – הייתה היעלמות להורים, שלא קיבלו הסבר של ממש למה שהתרחש.

(4) סיכומם של דברים, טועים ומטעים, איפוא, אלה המבקשים למצוא בכתביו ובדבריו של מר עובדיה אברהם, בסיס לתמיכה בטענת החטיפה הממסדית, כאשר חקירתו מלמדת כי מדובר במסקנות אישיות שהוסקו ללא חקירה ובירור. אילו קיים מר עובדיה אברהם את הברור המתחייב – ודבר לא מנע ממנו מלעשות כן בהתחשב בתפקידו ובמעמדו – היה מגלה כבר אז את מה שחשפה חקירת הוועדה הלכה

למעשה: בבסיס ה"היעלמות" עומדים "ניתוק קשר" ו"חוסר תקשורת"; וכי לשניים אלה יש ליחס את הספקות המנקרים בלב ההורים בדבר גורל בניהם.

2. ח"כ לשעבר הרב מנחם פורוש

א. נראה כי הציר המרכזי של העדות שמסר הרב פורוש לפני הוועדה היה עניין "חלוקת" ילדים של עולי תימן לזרמי החינוך השונים, ולא עניין ההיעלמות של התינוקות, נושא החקירה. התרשמותה של הוועדה היא, שהרב פורוש לא הבחין באורח ברור בין "השגת" ילדים לזרם חינוך זה או אחר, לבין "גנבת" תינוקות מהוריהם לשם מסירתם לאחרים, וכתוצאה מכך התייחס אל שתי התופעות כאילו היו מקשה אחת.

בדברים שאמר, דיבר אמנם הרב פורוש על "חטיפת ילדים". ברם, בחינת הדברים מלמדת: ראשית – כי הוא התייחס, בעיקרו של דבר, לילדים של בית רבן, להבדיל מ"תינוקות"; שנית – כי ה"חטיפה" שעליה הוא מדבר, הייתה "חטיפה" במסגרת המאבק בין זרמי החינוך השונים על ילדים-תלמידים, להבדיל מחטיפת תינוקות לשם מסירתם לאימוץ למשפחות זרות.

ואכן, כאשר נשאל הרב פורוש על ראיות להתרחשותה של ה"חטיפה", שעליה דיבר, הוא היפנה את השואלים בהינף אחד: למחקרו של פרופסור לויטן, למסמכי משרד הפנים ולגנוז מוסדות ויצ"ו (העוסקים בסוגיית היעלמות התינוקות); ולדו"ח של ועדת פרומקין משנת 1950 (שחקרה את סוגיית "חלוקתם" של ילדי תימן לזרמי החינוך השונים).

ב. (1) פרט להפניה למחקרים האמורים – המדברים בנפרד בגנבת תינוקות ובהשגת תלמידים – לא היה בידו של הרב פורוש להציג ראיה ממשית, או להצביע על מידע של ממש, לביסוס התרחשותה של "חטיפה", במשמעות שיש למושג זה בפי פרנסי העדה התימנית, ומושג זה – "חטיפה" – שימש אותו, ללא הבחנה, הן לעניין גנבתם של "תינוקות" לאימוץ והן לעניין הכוננתם של "ילדים" לזרם חינוך זה או אחר.

(2) במהלך מסירת עדותו, הזכיר הרב פורוש, בהקשר לטענת החטיפה, את משפחת "ספירנוס" (למעשה: משפחת נפתלי, כאשר ספירנוס הוא שמה הפרטי של התינוקת

שנעלמה), המחזיקה ברשותה שלוש תעודות שהוצאו על ידי משרד הפנים בקשר לתינוקת שנעלמה לה, כאשר תעודות אלו "סותרות" על פניהן אחת את רעותה, בשתיים מהתעודות נרשם שהתינוקת "נפטרה"; ואילו השלישית אומרת - לגרסת בני המשפחה - כי התינוקת "עזבה את הארץ".

פרשה זו הוצגה על ידי הרב פורוש כהמחשה להתרחשותה של גנבת ילדים במטרה למסרם לאימוץ; וזאת, אגב הטעיית ההורים באמצעות רישום כוזב שהילדים נפטרו. בבירור שערכו חוקרי הוועדה בעניין זה - כמפורט בפרק עשרים ושבעה - נמצא: ראשית - כי קיים תיעוד ראשוני אמין - רשימה של בית חולים - המעיד על פטירתה של התינוקת שנעלמה, במועד הנקוב בו; שנית - כי מקור הרישום "עזבה את הארץ" בתעודה האחרת, נעוץ בביטוי אומלל שנבחר בשעתו על מנת לבטא - כבמקרה דנן - את עובדת אי התפקדותה של התינוקת במפקד האוכלוסין של שנות השישים (אי ההתאמות לכאורה במועדי הפטירה - מוסברות בפרק עשרים ושבעה).

ג. (1) בדברים שאמר בריאיון עיתונאי - מחוץ למסגרת הוועדה ולפני שהופיע לפניה - נקב הרב פורוש בשמות של "חוטפים", שלח אצבע מאשימה בהקשר לחטיפה אל מנהיגי היישוב בשעתו וטען כי העובדות הסוציאליות שפעלו בעצה אחת עם עליית הנוער, עסקו בחטיפה - אכן, דברים אלה התייחסו בשעתו לחטיפת תינוקות לצורכי מסירה לאימוץ. ברם, בעדותו לפני הוועדה לא חזר הרב פורוש על דבריו והסביר: כי כאשר נקב בשמות של "חוטפים", התכוון לאלה שיש להם מידע על חטיפה; וכי הוא נמנע מלחזור על השמות הללו, משום שאין לו ראיה ישירה למעורבותם.

(2) ולא למיותר יהיה להדגיש, כי בעדותו לפני הוועדה הוסיף הרב פורוש: ראשית - כי אין הוא זוכר תלונות "מיוחדות" בקשר לאימוצים בתקופה הרלוונטית לחקירה; שנית - כי אין לו מידע על אנשים המחזיקים ברשותם רשימות של ילדים שנחטפו; שלישית - כי אין לו מידע בדבר העברת ילדים לחו"ל באמצעות הרב ברגמן.

ד. סיכומם של דברים, נראה כי בדבריו כך הרב פורוש שתי תופעות שונות: "חטיפת תינוקות" ו"חטיפת תלמידים"; כאשר עדותו לפני הוועדה מלמדת שאין בידו לתרום תרומה ממשית לבירור הטענה בדבר התרחשותה של "חטיפת תינוקות ממסדית", במשמעות שעליה מדברים פרנסי העדה התימנית. כל שיכול היה הרב

פורוש לתרום בסוגיה זו מצטמצם לחזרה על תלונות המשפחות, על "השמועות" הסובבות תלונות אלו ועל המסקנות שמבקשים להסיק בני המשפחות ועסקני העדה מעצם ההיעלמות.

3. מר אביגדור פאר

א. הערות מקדימות

(1) ביום 31.12.1985, קיימה ועדת הפנים ואיכות הסביבה של הכנסת – בראשותו של מר דב שילנסקי – דיון בפרשת היעלמותם של ילדי תימן. במסגרת הדיון, הופיע לפני הוועדה מר אביגדור פאר – שהיה בשעתו מנהל המחלקה לטיפול בעולה במשרד הסעד – ונחקר על ידי חברי הוועדה.

(2) מר פאר לא ציין במפורש מה הייתה התקופה שעליה דיבר בעדותו לפני הוועדה. ברם, מתוך היכרותה את תולדות העלייה נראה לוועדה, כי דבריו של מר פאר התייחסו לתקופת המעברות. בדבריו, אמר מר פאר, כי היה "בין אלה שהלכו ממעברה למעברה כדי לבקר ולראות מה נעשה בה"; ובהתייחסותו לסוגיית ההיעלמות, הוא מדבר בילדים שהוחזקו במוסדות פתוחים וסגורים (פנימייות), שהוקמו על ידי מוסדות וגופים שונים – ארגון אמהות עובדות, ארגון נשות מזרחי, ארגון נשות הציונים הכלליים ועוד – בתקופת המעברות.

ב. מסירת ילדים לאימוץ

(1) בהקשר זה, התמקד מר פאר בדבריו בילדים לרבות תינוקות שנמסרו על ידי הוריהם – בתקופת המעברות – לפנימיות שהקימו והפעילו ארגונים שונים, ו"נעלמו" לאחר שההורים לא באו לבקדם במשך מספר חודשים.

(2) לגבי האפשרות, שילדים כאלה נמסרו לאימוץ מן הפנימיות שבהן שהו – ובין "העלומים" לא מצויים כאלה – ניתן להבין מדבריו של מר פאר שניים אלה:

(א) ראשית - כי בהתחשב בכך שלא היה קיים בשעתו חוק אימוץ, כאשר באו - אם אכן באו - אנשים למוסדות הנ"ל וחיפשו ילד לאימוץ, פעלו העובדות הסוציאליות המקומיות "בשביל טובתו של התינוק" (שנותר פרק זמן ממושך ללא קשר עם ההורים), קרי, ראו אותו מועמד לאימוץ.

(ב) שנית - כי מקובלים עליו בהקשר זה דברי יו"ר הוועדה, מר שילנסקי, שאמר: "במקום לבוא אל המשפחה (שלא באה להתעניין בתינוק ובילד שהושאר במוסד סגור מן המוסדות הנ"ל - הוועדה) שטרם התארגנה, שעוד לא הייתה מסודרת והעוני אצלה היה גדול ולא ידעה בין שמאלה לימינה, נראה להם (לעובדות הסוציאליות - הוועדה) טוב יותר, להעביר את הילדים למשפחות מסודרות" (לאימוץ - הוועדה).

(3) (א) כאשר נשאל מר פאר אם לדעתו חלק "מהילדים האלה (קרי: שנמסרו לאימוץ כאשר הוריהם לא באו פרק זמן ממושך לבקדם - הוועדה) אינו נמצא כלל בארץ השיב:

"זו דעתי האישית אני חושב כך. אני זוכר שהיו אזרחים רבים שבאו לבקר את משרד הסעד ואת המוסדות השונים... דיברו אז רבות על אזרחים יהודיים מחו"ל מאמריקה בעיקר, שבאו ואימצו את הילדים האלה... כך סיפרו אז".

(ב) ואילו כאשר נשאל "האם לא היו מכירות של ילדים?" השיב מר פאר:

"השאלה אם היו מכירות של ילדים היא שאלה קצת פרובוקטיבית... אם אתה שואל שאלה כזאת, יש גם מקום לשאול מדוע לא באו ההורים לקחת את הילדים שלהם אחרי שהיו שם שלשה חדשים... השאלה על מכירת ילדים היא שאלה מרגיזה מאד".

(4) ולבסוף, לשאלה אם היו קריטריונים למסירת ילדים למשפחה זרה ואם ההחלטה לעשות כן הייתה מקומית, השיב מר פאר:

"לא היו שום קריטריונים ולא הייתה שום הוראה בעניין זה מטעם משרד הסעד. העובדות הסוציאליות עבדו לא לפי חוק כי לא היה חוק... הן חיפשו בית חם וטוב לילדים והן היו בטוחות שהן עושות את הדבר הטוב ביותר והנכון ביותר" (ההדגשות שלנו - הוועדה).

ג. דיון

(1) מר פאר לא מסר – ונראה שלא היה בידו למסור – פרטים שיובילו לאיתורם של ילדים שנמסרו לאימוץ, בתקופת המעברות, מן הפנימיות שאליהן הוכנסו על ידי ההורים (כאשר ההורים לא באו לבקדם פרק זמן ממושך), ולפני הוועדה לא התייצב איש מן המאומצים במסלול זה ולא בא לפני הוועדה מידע על אימוץ כזה, על אף הקריאות לציבור לסייע בעניין זה.

(2) לעניין מסירתם של ילדים לאימוץ למשפחות שהגיעו מחו"ל, הדגיש מר פאר שזוהי "דעתו האישית"; ושמקורה של תשובתו שהדבר היה אפשרי, במה ש"סיפרו אז". גם כאן, לא היה בידי מר פאר להצביע על קצה חוט שיוביל ל"מאומץ" בחו"ל; ויאפשר בירור של מנגנון האימוץ לחו"ל אם אכן היה כזה (כאמור ברשות הוועדה תיעוד – שמקורו בעליית הנוער – לפיו ככלל לא נמסר ילד לאימוץ למשפחות מחו"ל).

(3) ואילו לעניין "מכירה" של תינוקות, השיב מר פאר בשלילה מוחלטת.

ד. סיכום

דבריו של מר פאר בקשר לאפשרות, שילדים ששהו בתקופת המעברות בפנימיות – אליהן הוכנסו על ידי ההורים – ושהקשר ביניהם לבין הוריהם נותק נמסרו לאימוץ, עולים בקנה אחד עם ה"אפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ" לגבי תינוקות שנותרו "מנותקי קשר" בבתי תינוקות ובבתי חולים (הן בתקופת המחנות והן בתקופת המעברות).

פרק שלושים וחמישה

שלושים וחמישה מקרים הממחישים על פי הנטען חטיפה ממסדית

1. המקרים ותכלית הצגתם

במהלך חקירתה של הוועדה הצביעו הטוענים לחטיפה ממסדית על 35 מקרים של "תינוקות" שנפלו – על פי הנטען – קרבן לחטיפה כזאת, כאשר חלק היו למאומצים במשפחות זרות וחלק "ניצלו" וחזרו למשפחותיהם.

מרבית "התינוקות" שבהם מדובר – שבגרו בינתיים – התייצבו אישית לפני הוועדה, ואילו לגבי החלק האחר קיבלה הוועדה פרטים מפי עדים. 35 "התינוקות" אלו, זכו במהלך החקירה לכינוי הכולל: "המצהירים על עצמם כחטופים" (בדו"ח זה ה"מצהירים"); וזאת, בשל אמונתם, כי הם קשורים לתינוקות שנעלמו בשעתו לעולים מתימן.

2. מיון המקרים על פי מאפייניהם

שלושים וחמישה המקרים אינם מ"מקשה אחת" ולאחר בירור ניתן למינם, על פי "סוגם", כדלקמן:

א. ארבעה מקרים: מדברים בתינוקות שנעלמו להוריהם והיעלמותם הוסברה להורים – על פי הטענה – ב"פטירתם", כאשר דרישה "אלימה" מצד המשפחה, הביאה ל"החזרתם" חיים ושלמים.

ב. שמונה מקרים: מדברים בתינוקות שעל פי התיעוד נמסרו לאימוץ על דעת המשפחה הביולוגית (6 – נמסרו בפועל; 1 – ננטש לאחר הלידה; 1 – מאומצת שלא

מצאה עניין לפנות לוועדה, כאשר, לשיטת הטוענים, נסיבות האימוץ המתועדות אינן תואמות למציאות.

ג. עשרה מקרים: מדברים בתינוקות שנמסרו לבתי תינוקות או לטיפול רפואי (לרבות אשפוז); אך נלקחו מאוחר יותר על ידי הוריהם מן המקומות בהם הוחזקו, מחשש - פרי שמועות ששמעו - שמא ייחטפו ולא יוחזרו.

ד. ארבעה מקרים: מדברים בתינוקות ש"חטיפתם" - לפי הנטען - סוכלה באיבה על ידי התערבות ההורים לפני שהורחקו ממשפחותיהם.

ה. מקרה אחד: מדבר בתינוקת שהוחלפה - כפי שהתברר כעבור שנים ארוכות - בתינוקת שנפטרה, כאשר שתי התינוקות נושאות שם זהה, ויש הרואים בכך גילוי של חטיפה ממסדית.

ו. מקרה אחד: מדבר בילד שנמסר על ידי הוריו לחינוך תורני, אך הגיע לביקור ראשון אצל ההורים כעבור חודשים ארוכים, בניגוד להבטחות שניתנו בתחילה.

ז. שני מקרים: מדברים בשתי ילדות שאומצו כחוק (האחת - נמנית בין שלוש הבנות; השנייה - נמסרה לאימוץ בנסיבות שאינן רלוונטיות לחקירה, על רקע אי ידיעת זהותם של הוריה הביולוגיים); כאשר לדעת הטוענים לחטיפה ממסדית, השתיים הורחקו מהוריהן במתכוון.

ח. שני מקרים: מדברים בילדים שהקשר בינם לבין משפחותיהם נותק, אך חודש מאוחר יותר, כאשר הטענה היא, שניתוק הקשר נעוץ בחטיפה.

ט. מקרה אחד: מדבר בילדה יתומה מהוריה שנותרה אצל סבתה ונמסרה לטיפול של משפחה שביקשה לאמצה מגן הילדים שבו למדה; אך בלחץ בני המשפחה - שראו במסירתה "חטיפה" - הוחזרה לבית סבתה.

י. שני מקרים חריגים: האחד - מדבר בטענה של חטיפה, כשהחטופה ומשפחתה מכחישים קיומה של אפשרות כזו; השני - מאומץ המבקש את איתור הוריו הביולוגיים.

3. משמעותם של המקרים

כאמור, כל אחד מ־35 המקרים נבדק ולהלן, בתמצית, תוצאות הבדיקה:

א. ארבעת הנעלמים ש"נפטרו" והוחזרו

(1) סוגיית התינוקות ש"נעלמו" להוריהם בבתי תינוקות ולאחר שנאמר להורים כי נפטרו "הוחזרו" להורים בעקבות דרישה תוקפנית ואיומים, נדונה בהרחבה בפרק עשרים ושמונה לעיל.

(2) שניים מבין ארבעת המקרים שעניינם כלול במסגרת 35 ה"מצהירים", הם המקרים של משפחות תם ויהודה גיאת, שנדונו במסגרת הדיון הרחב בסוגיה האמורה; וכפי שמפורט שם, אין במקרים אלה כדי לתרום להוכחת טענת החטיפה הממסדית.

(3) גם שני המקרים הנוספים – משפחת חסיר (חסיד) והגב' עוגב – אינם תורמים דבר להוכחת הטענה של חטיפה ממסדית.

(א) המקרה של משפחת חסיר, מדבר – על פי הנטען – בתינוק שנמסר לבית התינוקות בעין שמר בשנת 1949, ושם נאמר לאמו כי נפטר אך האם שסירבה להשלים עם ההודעה על הפטירה, חיפשה את התינוק ולבסוף איתרה אותו – על פי סימן כווייה – ונטלה אותו בהסתר מן המקום שבו הוחזק (כך במכתב הפנייה לוועדה, כאשר בעדות לפני הוועדה חזרה בה האם מן הנטילה בהסתר).

חקירת הוועדה בפרשייה זו העלתה את הפרטים הבאים: מדובר בפרשה בה מעורבים שני תינוקות בעלי אותו שם מעין שמר, שנשלחו לאשפוז בבתי חולים במועדים סמוכים, כאשר, על פי התיעוד, אחד מהשניים נפטר בבית החולים באר יעקב ביום 26.1.1950 ואילו השני, שאושפז בבית החולים רמב"ם, הבריא ושוחרר בתאריך 21.2.1950 (לבית התינוקות בעין שמר). בתעודת העולה של המשפחה של אחד מהשניים, נרשם כי תינוקה נפטר ביום 26.1.1950 (הוא מועד הפטירה של תינוק שאושפז בבאר יעקב); אך מאוחר יותר, הועבר על גבי הרישום הזה "קו מחיקה" ותינוקה של משפחה זו חי. משפחה זו מציגה את האירוע – רישום "נפטר" ומחיקתו

- כממחיש ניסיון חטיפה שסוכל. ברם, לוועדה נראה כי ההסבר להודעה שנמסרה בשעתו למשפחה המתלוננת בדבר הפטירה ומחיקת הרישום "נפטר" מתעודת העולה המשפחתית, נעוצים ב"בלבול" שחל בין שני התינוקות. "בלבול" זה גרם להודעת הפטירה ולרישום הפטירה, ומשהתבררה הטעות והתינוק "הנכון" הוחזר למשפחה ה"נכונה" - תוקן הדיווח ונמחק הרישום. אין לראות ב"בלבול" זה יותר מאשר תקלה מינהלית.

(ב) המקרה של הגב' עוגב מדבר בתינוקת, שבהיותה בת עשרה ימים חלתה בשיתוק ילדים, אושפזה למשך כשלוש שנים בבית חולים ולבסוף הושמה במוסד לנכים שם טיפלה בה אישה במסירות רבה. בהיותה כבת עשר, איתרה ה"תינוקת" - בעזרת עובדת סוציאלית - את הוריה הביולוגיים ונפגשה עמם, אך הם לא רצו בה. לטענת האב, כפי שנמסר לוועדה - הוא קיבל בשעתו מכתב בו הודיעו לו על פטירתה, ומכאן הצגת התינוקת כ"חטופה". מכתב כאמור לא הוצג לפני הוועדה והתרשמותה היא - למגינת הלב - כי מדובר במקרה שבו, בלשון המעטה, ההורים לא עשו די לשמירת הקשר עם ילדתם.

(ג) סיכומם של דברים: אין בארבעת המקרים האמורים כדי לאשש את הטענה, שתינוקות נחטפו על ידי אנשי הממסד ונמסרו למשפחות זרות, כאשר להורים נמסר כי נפטרו.

ב. פרשיית שמונת ה"מאומצים" על דעת משפחותיהם

(1) המאפיין המשותף לשמונת ה"מאומצים" האמורים - פרט לאחת שסירבה לפנות לוועדה - הוא שהפרטים שנמסרו להם (ככלל על פי רשומות האימוץ) בדבר הנסיבות שבהן נמסרו לאימוץ, אינם מקובלים עליהם ויש לכל אחד מהם "הרהורים" משלו בעניין זה. "הרהורים" אלה - שאין להם אחיזה בעובדות - מובילים את שבעה המאומצים שפנו לוועדה למסקנה אישית - המבוססת על "תחושה" בלבד - לפיה: ראשית - שהם נמנים על "ילדי תימן הנעלמים"; שנית - כי בתור שכאלה, הם מהווים "הוכחה חיה" להסוואת החטיפה בסיפור בדוי להורים כי נפטרו וליצירת רקע כוזב להשגת צו אימוץ מבית המשפט.

(2) הוועדה בחנה - על פי התיעוד שאותר - את הנסיבות שבהן נמסרו ה"מאומצים" האמורים לאימוץ; ולא מצאה - לגבי אף אחד מהם - אחיזה להשגות ולטענות שבפניהם בדבר "השתייכותם" ל"חטופי תימן".

ככלל, החומר התיעודי שנמצא בעניינם של המאומצים הועמד לרשותם של המעוניינים ובמקום שבו על פי הנסיבות לא ניתן היה לעשות כן, נמסרו למאומצים שרצו בכך, אותם פרטים מן החומר התיעודי שניתן היה לחשפם בפניהם. די בפרטים שנמסרו ל"מאומצים" כדי לשקף את נסיבות אימוצם ולהבהיר להם כי אין הם "שייכים" ל"ילדי תימן החטופים"; וכי נסיבות מסירתם לאימוץ הן אלו המפורטות ברשומות האימוץ.

(3) סיכומם של דברים: פרט ל"תחושתם" חסרת האחיזה של ה"מאומצים" שהופיעו לפני הוועדה, לא מצאה הוועדה עילה לחשוש לאמינות הרישום בתיעוד שליווה את האימוץ, וכאמור, בחומר שהובא לפני הוועדה, אין אחיזה של ממש להצגתם כנמנים עם ילדי תימן החטופים (ואף לא עם "חטופים" בני עדות אחרות).

ג. עשרת התינוקות שמשפחותיהם חששו שמא "ייחטפו"

(1) המאפיין המשותף לעשרת המקרים המקובצים במסגרת זו, נעוץ בכך: שמדובר בתינוקות שנלקחו על ידי הוריהם מבתי תינוקות או מבתי חולים, בשל ה"חשש" שמא ייחטפו; כאשר "חשש" זה, היה נעוץ ב"שמועות" שהגיעו לאוזני ההורים בדבר חטיפת תינוקות.

(2) התרשמותה של הוועדה מן החומר הכולל שהובא לפניה, היא שאכן, בשנים 1949-1950, רחשו בשלושת ריכוזי עולי תימן - בית ליד, עין שמר וראש העין - "שמועות" בדבר "היעלמותם" של תינוקות, וכי "שמועות" אלו עשויות היו לשמש בסיס לחשש כאמור. ברם, ה"שמועות" האמורות לא דיברו בסיכון של "חטיפה" אלא בסיכון של "היעלמות" של תינוקות (על רקע של ניתוק הקשר עמם והיעדר דיווח בזמן אמת על גורלם). על טיבו של הסיכון האמור, ניתן ללמוד - בין היתר - גם מן הרעיונות שהועלו בשעתו מטעם הנהלת הסוכנות בדבר האמצעים שיש לנקוט בהם על מנת לקדם את פניו, ובמיוחד מן ההצעה להצמיד אצעות נושאות שם לגוף התינוק, הצמדת השם - אינה אמצעי לקידום פניו של סיכון של "חטיפה", אלא -

לקידום פניו, של סיכון של אבדן השם ובעקבותיו ניתוק הקשר מן ההורים. נראה, כי חשש ה"היעלמות", הפך ברבות הימים לחשש של "חטיפה".

(3) תינוקות אכן נעלמו להוריהם: ועל כן אין לבוא בטרוניה אל הורים שחששו שמא תינוקותיהם "יעלמו להם" - מבתי התינוקות או מבתי החולים - ועל כן החזירם למסגרת המשפחתית. עם זאת, אין ללמוד מקיומו של חשש ל"היעלמות" כאמור, על דבר התרחשותה של "חטיפה ממסדית" או של "גנבה מכוונת" של תינוקות.

ד. ארבעת המקרים המוצגים להמחשת סיכול של "חטיפה" באיבה

(1) המכנה המשותף למקרים המקובצים במסגרת זו, נעוץ בכך שמדובר בתינוקות, שלשיטת המציגים את עניינם היום נמצאו בשעתו בראשיתו של תהליך חטיפה אך השלמת החטיפה סוכלה על ידי התערבות הוריהם.

אחד המקרים - שכבר נדון במסגרת הכוללת של המקרים המדברים בהחזרת תינוקות ש"נעלמו" - מדבר ב"תקלה" שבגינה ננעלה ילדה בחדר והוצאה מתוכו על ידי בני משפחתה שנועקו לחפשה; כאשר אין בנסיבות העניין דבר המרמז על כך שהייתה זו ראשיתה של חטיפה. שניים מהמקרים מדברים באי הימצאותם של תינוקות במקום שבו היו צריכים להימצא ובעקבות תגובה נזעמת של ההורים אותרו, ואילו המקרה הרביעי מדבר באחות שנטלה תינוק לביתה וכאשר חזרה אמו ולא מצאה אותו יצאה עם רופא לביתה של האחות - על פי הדרכתה של אחות אחרת - ושם קיבלה אותו בחזרה.

(2) כאמור, המקרה שבו ילדה ננעלה במחסן כלשהו נבדק ונמצא כי מדובר בתקלה שאין לה קשר לניסיון חטיפה (ראה פרק עשרים ושמונה).

שני המקרים של ה"היעלמות מן המקום" נעוצים - להתרשמותה של הוועדה - בתקלה כלשהי (שלא נתבררה) שבגינה שונה מיקומו של התינוק. ואילו למקרה של נטילת התינוק על ידי האחות לא נמצאו עדים פרט ל"תינוק" ששמע את הפרטים מפי אמו; והפרשה נותרה עמומה, בהתחשב בכך שהאחות לא הסתירה את נטילת התינוק. האפשרות שהאחות "גנבה" את התינוק - כטענת הדוגלים בגרסת החטיפה - נראית לוועדה קלושה, ומכל מקום, גם אם אכן ניסתה האחות ליטול את התינוק

לעצמה ככל הנראה היה זה בהנחה שאמו "נטשה" אותו ובכך אין משום תמיכה ב"חטיפה ממסדית".

(3) סיכומם של דברים, גם במקרים אלה אין כדי להמחיש או לאשש את הטענה בדבר התרחשותה של "חטיפה ממסדית".

ה. המקרה של החלפת תינוקות שנפטרה בתינוקות חיה

(1) מדובר במקרה, שבו בני משפחה, שעל פי הידוע להם הייתה להם אחות שנפטרה בהיותה תינוקת (בשנת 1949 בבית החולים בפרדס חנה), גילו להפתעתם, ולאחר שנים רבות (כאשר נדרש בירור בעניין זה), כי אחותם האמורה (להלן: האחות), לא נפטרה, אלא גדלה במסגרתה של משפחה אחרת מבלי שאומצה שם. גילוייה של האחות נעשה על פי מספר תעודות הוזהות שלה, על אף שגדלה במשפחה אחרת, המשיכה האחות לשאת את מספר הזהויות המקורי שלה; ומספר זה משתלב סידרתית במספרי הוזהות של בני משפחתה הביולוגית.

(2) בירור שנערך בעניין זה על ידי חוקרי הוועדה, העלה, כי בבית העלמין בפרדס חנה קבורה ילדה – בת גילה של האחות – שנפטרה בשנת 1949 ואשר שמה הפרטי, שם משפחתה ושם אביה, זהים לשמה של האחות, וכי אם המשפחה שבמסגרתה גדלה האחות, סיפרה לה שהיא קיבלה אותה בשעתו מאישה אלמונית, לאחר שילדתה שלה – שנשאה אותו שם והייתה באותו גיל – נפטרה בבית החולים בפרדס חנה. בשל הוזהות המוחלטת של השם, לא היה צורך בתהליך של אימוץ על מנת לתת תוקף לקליטת האחות במשפחה ה"מאמצת", וכפי שמתחייב מן הנסיבות, נראה שהאחות גדלה במשפחה האחרת "במקומה" של הבת שנפטרה.

(3) אין במקרה זה כדי להצביע על "חטיפה ממסדית", וכל שניתן לשער – ולשער בלבד – הוא כי מדובר באירוע פרטי של "החלפת" תינוקת שנפטרה בתינוקת אחרת בנסיבות שנותרו עלומות.

ו. מקרה של מסירת ילד למוסד תורני

(1) מדובר במקרה שבו הנרים שוכנעו למסור את בנם בן החמש ללימודים במוסד תורני, בהבטחה כי יוחזר אליהם כעבור שלושה שבועות; אך למעשה הגיע הבן לביקור הורים ראשון רק כעבור שבעה חודשים, בהם שהה במוסד ליתומים דיסקין בירושלים.

אופי ה"חטיפה" שניתן למקרה זה – על ידי הטוענים להתרחשותה – נעוץ בכך, שלהורים לא נמסר כי ילדם מורחק מהם לתקופה ממושכת.

(2) אין במקרה זה כדי לתמוך בטענת החטיפה הממסדית של תינוקות, ונראה שמדובר באחד מגילויי המאבק שהתנהל בשעתו בין הזרמים השונים על חינוכם של ילדי העולים מתימן.

ז. שתי בנות חטופות לפי הנטען שאומצו במשפחות זרות

(1) בתוך 35 המקרים המוצגים על ידי הטוענים לחטיפה ממסדית כממחישים את התרחשויות, מצויים גם שני המקרים הבאים: המקרה של אחת משלוש הבנות, והמקרה של צילה לוין, שנדון בהרחבה בפרק עשרים ותשעה.

(2) כפי שהוצג בהרחבה בפרקים עשרים ותשעה ושלושים וחמישה לעיל, אין בשני המקרים הללו כדי לתמוך בדרך כלשהי ובמידה כלשהי בטענת התרחשותה של החטיפה הממסדית.

ח. שני המקרים של התינוקות שאושפזו ואיבדו קשר עם הוריהם

מדובר בשני מקרים שבהם ילדים – בני שנתיים ועשר – אושפזו בבתי חולים, והקשר בינם לבין משפחותיהם נותק וחודש רק לאחר תקופה ארוכה.

שני המקרים – כמו האחרים – מוצגים כהוכחה לניתוק קשר "מכוון" הפותח פתח למסירה לאימוץ. ברם, עיון בפרטים מלמד כי בשני המקרים מדובר בילדים שנותרו למעשה ללא הורים (במקרה אחד – יתומים מאב ואם; ובמקרה שני –

יתומים מאב שהאם עזבה אותם וחזרה לבית אביה; וכי בשני המקרים, הילדים טופלו במוסדות לאחר שהבראו ולא נמסרו למשפחות זרות.

אין במקרים אלה כדי לספק תמיכה כלשהי לטענת החטיפה הממסדית; וכאמור, אבדן הקשר בין המאושפזים למשפחתם נעוץ - בשני המקרים - בעובדה שהילדים נותרו למעשה ללא הורים.

ט. מקרה האימוץ מגן הילדים

(1) מדובר במקרה שבו נמסרה לאימוץ - באמצעות עובדת סוציאלית - יתומה כבת חמש בת לעדה האשכנזית, שגדלה בבית סבתה, וזאת, בניגוד לעמדת סבתה ומשפחתה של הילדה.

המשפחה לא הרפתה מן העניין, ולאחר מאמץ שתדלנות מתמשך עלה בידה להחזיר את הילדה לסבתה.

(2) גם במקרה זה לא מוצאת הוועדה תמיכה בטענת החטיפה הממסדית. אמנם, הילדה נלקחה מן הגן בשנת 1949, שהיא השנה שבה הנצו ניצני תופעת ההיעלמות. ברם, נסיבות לקיחתה היו ברורות וידועות למשפחתה ועובדת החזרתה על רקע של מאמצי שתדלנות מדברת בהקשר זה בעד עצמה.

י. שני מקרים מיוחדים

מדובר בשני מקרים חריגים: האחד - מאומץ המבקש מן הוועדה לסייע לו באיתור הוריו הביולוגיים; השני - מתלוננת הטוענת כי גילתה את אחותה ה"חטופה", בעוד האחרונה ובני משפחתה מכחישים זאת.

למותר לציין כי אין בשני מקרים אלה כדי לתמוך בדרך כלשהי בטענת החטיפה הממסדית.

4. סיכום

כמפורט לעיל, אין בכוחו של אף אחד מ-35 המקרים של ה"מצהירים", כדי לתמוך בטענת החטיפה הממסדית ואף לא בטענה הממותנת של גנבה מכוונת.

פרק שלושים ושישה

על אחריות ועל אחראים

הערות פתיחה

I. א. לנקודת המוצא של הוועדה בדבר אחריות ואחראים להתרחשות תופעת ההיעלמות - להורים כאמור - שלושה מרכיבים עיקריים: האחד - כי לא הונחה תשתית ראייתית לטענת החטיפה הממסדית ואף לא להתרחשותה של גנבה מכוונת של תינוקות; השני - כי לדאבון הלב, על פי תיעוד אמין, מרבית התינוקות שנעלמו להוריהם נפטרו, כאשר עובדה זו לא הובאה בשעתו, בצורה הולמת ובזמן אמת, לידיעת ההורים; השלישי - כי מצויה בחומר שהובא לפני הוועדה תשתית ראייתית מספקת לקיומה של אפשרות של "מסירה מזדמנת לאימוץ", על רקע של "ניתוק קשר" בין תינוקות למשפחותיהם, כאשר אפשרות זו מתייחסת אך ורק להיעלמותם של התינוקות שנותרו "עלומים", כולם או חלקם (כל עוד לא יוכח אחרת).

ב. לאי הבטחת קיומו של קשר בין התינוקות להורים - מהגורמים המרכזיים העומדים בבסיס היעלמות התינוקות להוריהם - אין קשר לפטירתם של התינוקות. ברם, מצד אחר, עומדת אי הבטחת הקשר כאמור, בבסיס היווצרותה של האפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ, אשר, כאמור, בהיעדר ראייה אחרת, עשויה להסביר את היעלמותם של "העלומים", כולם או מקצתם.

ג. בדברנו על אחראים ואחריות אנו מדברים, איפוא על אחריות לשניים אלה: ראשית - לאי דיווח בזמן אמת על פטירתם של תינוקות, וכתוצאה מכך - לקבורת התינוקות; שנפטרו שלא בנוכחות ההורים ומבלי שההורים יודעים היכן קבורים התינוקות; שנית - לפתיחת הפתח למסירה מזדמנת לאימוץ לגבי תינוקות שנותרו "עלומים"; וזאת - ללא נקיטה בצעדי איתור ראויים וללא הותרת דיווח הולם.

II. א. מהתמונה הכוללת המצטיירת מן החומר שהובא לפני הוועדה עולה, כי בבתי התינוקות (בתקופת המחנות) כמו גם בבתי החולים (בתקופת המחנות ובתקופת

המעברות), עשויים היו להיווצר המצבים הבאים: ראשית – תינוקות שנפטרו והקשר ביניהם לבין הוריהם נותק מסיבה כלשהי, היו עשויים להיות מובאים לקבורה, מבלי שהדבר דווח להוריהם בזמן אמת (או בכלל) ומבלי שההורים יהיו נוכחים בקבורה וידעו את מיקום הקבר; שנית – תינוקות שהוריהם לא ביקרו אותם במשך פרק זמן משמעותי בבתי התינוקות ותינוקות שהחלימו בבתי חולים והוריהם לא אותרו – ולכן לא ניתן היה להחזירם למשפחותיהם – היו עשויים להיחשב ל"נטושים" ולהיות מועמדים למסירה מזדמנת לאימוץ.

ב. תוצאות קשות אלה נגרמו, בעיקרו של דבר, בשל שניים אלה: היעדר נוהלי דיווח על אבדן קשר בין הורים – עולים חדשים – לבין התינוקות שרוכזו בבתי תינוקות או אושפזו בבתי חולים; ואי הקמתו של מוסד מרכזי לאיתור משפחתו ותינוקות שהקשר ביניהם נותק אם בבתי תינוקות ואם בבתי חולים. מוסד כזה, צריך היה לדאוג, בין היתר: לשמירת הקשר בין המשפחות לתינוקות; לאיתור תינוקות ומשפחות שהקשר ביניהם נותק; ולהחזקת התינוקות ה"מנותקים" מהוריהם עד לאיתור משפחותיהם, באופן שתינוק "מנותק קשר" לא יימסר למשפחה אחרת אלא תחת בקרה ופיקוח.

ג. אי קביעת נוהלים לשמירת הקשר בין ההורים לתינוקות – אם בבתי תינוקות ואם בבתי חולים – והיעדרו של מוסד מרכזי לדיווח על אבדן הקשר ולאיתור "מנותקים" הם ה"אחראים", בסופו של דבר: ראשית – לאי דיווח להורים בזמן אמת על פטירה של תינוקות (שנקברו בהיעדר ההורים), הן בתקופת המחנות (בתי תינוקות ובתי חולים) והן בתקופת המעברות (בתי חולים); שנית – להיווצרותה של ה"אפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ", העשויה להסביר פשר קיומם של "עלומים".

1. אחראים ואחריות: תקופת המחנות

א. כללי

(1) בהקשר הנדון כאן, קיים הבדל יסודי בין תקופת המחנות לבין תקופת המעברות. בתקופת המחנות, הוצאו תינוקות משליטת המשפחות ורוכזו בבתי

תינוקות (בהוראה מחייבת), כאשר הקשר בין ההורים לתינוקות התקיים ונשמר, רק במידה שההורים ביקרו את תינוקותיהם. כתוצאה ממצב דברים זה, מקום שההורים לא שמרו על קשר עם התינוקות ששהו בבית התינוקות: לא הודיעו להם על פטירת תינוקות (אם אירעה כזאת) והם לא היו מעורבים בקבורתם, וכאשר פרקי הזמן של היעדר ביקורים התמשכו משמעותית, עשוי היה התינוק להפוך "נטוש" ולהימסר – במסירה מזדמנת – למשפחה אחרת.

(2) אשפוז תינוקות בבתי חולים מבית התינוקות, נעשה בתקופת המחנות ללא מעורבות ההורים. במצב דברים זה, במקום שההורים לא שמרו על קשר עם התינוקות המאושפזים, לא הגיע אליהם בזמן אמת דיווח על פטירתם של תינוקות ואלה נקברו ללא מעורבותם של ההורים ומבלי שאלה ידעו היכן קבריהם, ואילו מקום שתינוקות שאושפזו החלימו ולא ניתן היה לאתר את ההורים על מנת להחזירם להם, היו עשויים התינוקות להפוך ל"נטושים" – כמו בבית התינוקות – על כל המשתמע מכך, לעניין אפשרות מסירתם המזדמנת למשפחות זרות.

ב. הבטחת הקשר בין הורים לתינוקות

(1) החומר שנפרש לפני הוועדה במהלך עבודתה, מציג תמונה קשה בכל הקשור להבטחת הקשר בין התינוקות שרוכזו בבתי התינוקות או שאושפזו בבתי חולים, לבין הוריהם. כאמור, האחריות לשמירת הקשר עם התינוקות – בתקופת המחנות – הוטלה בפועל על שכם המשפחות; ובמקום שנפסקו ביקורים בבתי תינוקות לתקופה משמעותית, לא ננקטו על ידי גורם מרכזי כלשהו – ביזמת סגל בית התינוקות – צעדים של ממש לאיתור המשפחות ולחידוש הקשר בין התינוקות להוריהם.

(2) כך, כאשר מדובר בתינוק ששהה בבית התינוקות. ואילו כאשר אושפז תינוק כזה בבית חולים – לא ראה סגל בית התינוקות את עצמו נושא באחריות כלשהי לשמירת הקשר בין ההורים לתינוקות המאושפזים, ואף לא קיים קשר מטעמו ומיזמתו אחר הקורות עם התינוק שם.

גם בתי החולים, לא ראו עצמם מחויבים לקיום קשר עם משפחות התינוקות המאושפזים. הם לא דיווחו ישירות להורים על פטירות ולא זימנו הורים לקבורה, ובמקום שתינוק החלים ומשפחתו לא אותרה (לשם החזרתו), נמסר התינוק לטיפול

של העובדת הסוציאלית (שהתייחסה אליו כאל תינוק "נטוש" שלא ניתן לאתר את הוריו).

(3) דיווחים להורים מבתי התינוקות ומבתי החולים, במקום שנעשו כאלה, לא היו – כמסתבר בדיעבד – יעילים. תמונת המציאות אינה מותירה מקום לספק, כי הורים רבים לא זומנו לקבורת תינוקותיהם שנפטרו ומקום קבורתם של התינוקות לא הודע להם; וכי לא ננקטו אמצעי איתור נאותים, לחידוש הקשר עם תינוקות שנותרו ללא ביקורים בבתי התינוקות או לשם החזרת תינוקות שהחלימו בבתי חולים והוריהם לא נמצאו.

ג. הגופים האחראים

(1) במצב דברים כזה, בתקופת המחנות יש לראות את הגורמים שהחליטו על החזקתם של התינוקות בבתי תינוקות (הנהלת הסוכנות) והגורמים שהחזיקו בהם בפועל בבתי התינוקות (הנהלת המחנות והאחראים לבתי התינוקות) כנושאים באחריות לאי שמירת הקשר בין התינוקות להוריהם (הן בהיותם בבתי התינוקות והן בהיותם בבתי חולים), וכפועל יוצא מכך, יש לראות גורמים אלה כנושאים באחריות לתוצאות אי שמירת הקשר, הן לעניינם של התינוקות שנפטרו והן לעניינם של התינוקות שבשל ניתוק הקשר הפכו ל"נטושים" ול"מועמדים" למסירה מזדמנת למשפחות זרות.

מכוחה של אחריות זו, צריכים היו הגורמים האמורים, כל אחד בתחום פעילותו, להבטיח שניים אלה: ראשית – קיום קשר רציף בין התינוקות למשפחותיהם; ומניעת היווצרותו של מצב, שבו לא ידווח למשפחה על פטירתו של תינוק וקבורתו תיערך שלא בנוכחותם; שנית – במקרה של ניתוק הקשר, תהא הסיבה אשר תהא, לאתר את המשפחות שהקשר עמם נותק, ובמקום שמדובר בתינוקות חיים לדאוג להחזקתם עד לחידוש הקשר עם משפחתם.

(2) בתקופת המחנות לפחות, לצד החובה הפורמלית הנובעת, בהקשר זה, מן העובדה שההורים חויבו למסור את תינוקותיהם לבתי התינוקות – ואלה שאושפזו משם בבתי חולים ללא מעורבות ההורים – עומדת החובה האנושית של שמירת קשר

בין תינוקות חסרי ישע שהיו בשליטתם של הגורמים האמורים, לבין ההורים חסרי האונים, שלא היו מסוגלים באותה תקופה להבטיח ולקיים קשר עם תינוקותיהם.

במציאות שנוצרה בתקופת המחנות, האחראים להחזקת התינוקות בבתי התינוקות, חבו לתינוקות ולהוריהם חובה אנושית כפולת פנים: ראשית - להבטיח קיומו של קשר בין הורים לתינוקות, שרוכזו בבתי התינוקות ואושפזו מבתי התינוקות בבית חולים; שנית - והוא עיקר - להקים מוסד מרכזי לדיווח על אבדן קשר בין ההורים לתינוקות ולאתור הורים ותינוקות שהקשר ביניהם נותק.

(3) ניצניה של תופעת ההיעלמות - ואלו הנצו כבר בשנת 1949 - חייבים היו להועיק את גורמי הנהלת הסוכנות שהיו אחראים לקליטתם של העולים ולהעמידם על הצורך המידי בטיפול שורש בתופעת ההיעלמות להורים, על מנת להדבירה בעודה באיבה.

בכל הקשור לתינוקות שהוחזקו בבתי התינוקות צריך היה להבטיח קיום קשר רציף בינם לבין משפחותיהם, באופן: שמחד גיסא - המשפחות ידווחו בזמן אמת על מחלה, פטירה וקבורה; מאידך גיסא - במקרה של הפסקה ממושכת של ביקורים ההורים יאותרו ויחדש הקשר בינם לבין תינוקם ולא יטופל בתינוק כ"נטוש" אלא תחת פיקוח ובקרה של גוף מרכזי.

ואילו במקרים של הוצאת תינוק מבית התינוקות לאשפוז בבית חולים: ראשית - צריך היה להבטיח קיום מעקב צמוד ורצוף אחר התינוק, באופן שניתן יהיה לדווח להורים, בזמן אמת, על כל אירוע המחייב את מעורבותם; שנית - לדאוג להקמתו של גוף מרכזי לאיתור המשפחות במקום שלא ניתן להחזיר תינוק שהחלים להוריו בשל ניתוק הקשר ביניהם, או, להבדיל, לדווח להורים על פטירה ולזמנם לקבורה.

(4) קשה לבוא בטרזניה בהקשר זה לסגל המקומי של בתי התינוקות, כאשר הגופים הממונים על קליטת העולים בהנהלת הסוכנות, לא עשוי מצידם את שצריך היה להיעשות בהקשר זה, לא מלכתחילה וגם לא לאחר שהופיעו ניצני תופעת ההיעלמות. וקשה עוד יותר, אם לא בלתי אפשרי, לבוא בטרזניה בהקשר זה אל הנהלות בתי החולים, אשר היו עמוסים לעיפה והתמקדו במתן טיפול רפואי לחולים.

2. אחראים ואחריות: תקופת המעברות

א. תופעת ההיעלמות להורים בתקופה זו מדברת - בעיקרה - בהיעלמות מבתי חולים, כאשר ההורים - להבדיל מתקופת המחנות - מחזיקים בתינוקות, מעורבים באשפוז ומודעים למיקומו של התינוק ולצורך לשמור על קשר עמו.

בתי החולים לא ראה עצמו - הן בתקופת המחנות והן בתקופת המעברות - אחראי לשמירת הקשר בין התינוקות לבין משפחותיהם, ובכל הקשור לזהותו של התינוק ולמקום מגורי משפחתו - הסתפק במידע שנמסר לו עם קבלת התינוק לאשפוז. נראה, כי גם בתקופה זו כמו בתקופת המחנות, כאשר המידע האמור לא הספיק על מנת לדווח להורים על פטירת תינוק ולזמנם להיות נוכחים בקבורה - נקבר התינוק ללא דיווח להורים וללא נוכחות ההורים ונראה - אף שלא נמצא לעניין זה מקרה מוחשי - כי כאשר לא היה במידע האמור כדי להחזיר תינוק שהחלים למשפחתו, נמסר התינוק לטיפול ולאהריותה של העובדת הסוציאלית כתינוק "נטוש".

ב. במצב דברים זה, כמו בתקופת המחנות גם בתקופת המעברות, היה חסר מוסד מרכזי, שבכוחו: ראשית - להבטיח קיומו של קשר ותקשורת רציפים בין משפחות של עולים לבין תינוקות מאושפזים; שנית - לאתר תינוקות ומשפחות, בנסיבות שהקשר ביניהם נותק ולא ניתן, על כן, לזמן הורים לקבורה או, להבדיל, להחזיר תינוק שהחלים למשפחתו.

ג. האחריות להיעדרו של מוסד מרכזי לאיתור ולדיווח כאמור בתקופת המעברות - ולתוצאות שנגרמו בשל כך - מוטלת על הגורמים שהיו מופקדים בשעתו על קליטת העולים; וזאת - מכוח מטלת הקליטה שבה נשאו.

3. העובדות הסוציאליות: מעורבות באחריות למסירה מזדמנת לאימוץ

א. חומר החקירה מלמד, כי תינוקות שנותרו "מנותקי קשר" ממשפחותיהם - הן בבתי התינוקות והן בבתי החולים - הועברו לטיפולן של העובדות הסוציאליות

כתינוקות "נטושים"; וזאת מבלי שננקטו קודם לכן, מטעם גורם כלשהו, צעדי איתור ממשיים ומבלי שהדבר דווח למוסד מרכזי (דבר שהיה מאפשר מאוחר יותר מעקב אחר גורלו של התינוק).

התמונה המצטיירת מחומר החקירה אומרת, שהעובדות הסוציאליות המקומיות, אימצו את קביעת ה"ניתוק" של סגל בית התינוקות וסגל המופקדים על החזרת מחלימים להוריהם בבתי החולים, כמשקפת מציאות שאין ביכולתן לשנותה, וראו את עיקר תפקידן במציאת סידור חלופי – מיטיב לשיטתן – לתינוק שנותר פורמלית "נטוש", אם בבית תינוקות (בשל היעדר ביקורים במשך תקופה ארוכה) ואם בבית חולים (בשל אי איתור המשפחה לשם החזרה לאחר החלמה).

ב. קשה לברר היום, מדוע השלימו בשעתו העובדות הסוציאליות עם חוסר המעש שגילו הגופים שנשאו באחריות לקליטתם של עולי תימן, בכל הקשור לשמירת הקשר בין התינוקות למשפחותיהם ולאיתור ההורים והתינוקות במקרים של אבדן הקשר ביניהם, ומדוע לא הקימו בשעתו קול זעקה בעניין זה, אלא בחרו בדרך של מסירה מזדמנת לאימוץ (באותם מקרים שבהם אכן נמסרו תינוקות לאימוץ). הדעת נותנת, כי במציאות שהייתה קיימת בשעתו – ואשר שימשה אז בסיס למסקנת ה"נטישה" בבתי התינוקות ובבתי החולים – סברו העובדות הסוציאליות, כי הגורמים העושים במלאכת הקליטה, עשו כל שניתן היה להיעשות לעניין האיתור וחידוש הקשר בין ההורים לתינוקות, וכי חובתן מצמצמת, על כן, להבטחת טובת התינוקות שנותרו בפועל "נטושים", על ידי מציאת "סידור חלופי" עבורם במשפחות זרות.

4. אחראים ואחריות: סיכום

א. התייחסות גופי הקליטה להתפתחות התופעה

רבים וטובים, נוטים להצביע על הזלזול שגילו הגופים האחראים לקליטת העלייה כלפי העולים בני העדה התימנית, כסיבה לשוויון הנפש שבה התייחסו – הלכה למעשה – לתופעת ההיעלמות, ולאי האכפתיות שגילו לכאורה, לכאבם של ההורים שתינוקותיהם אבדו להם. קשה לשלול עמדה זו לחלוטין, אך זאת בכפוף ל"תיקון"

המתחייב מן העובדה, שכשליש מן התינוקות שעניין היעלמותם בארץ הונח על שולחן הוועדה, הינם בני עדות אחרות. עובדה זו מלמדת - לכאורה לפחות - כי היעדר הטיפול הנאות בסוגיית היעלמותם של התינוקות לא היה מכוון כלפי העדה התימנית דווקא; אף שעדה זו הייתה הנפגעת העיקרית מהתרחשותה של התופעה.

דומה שעל אף הלחץ, המצוקה והבעייתיות הקשה שאפיינו את הליכי הקליטה, משקפת אי הנקיטה באמצעי פיקוח, בקרה ואיתור הולמים - והסתפקות ברעיונות עקרים של הצמדת אצערות זיהוי לגוף התינוקות - את המיקום הנמוך שניתן לתופעת ההיעלמות להורים, בסדרי העדיפות של אלה שהיו מופקדים על קליטת העולים.

ב. כישלון הטיפול בתופעה

(1) כמתחייב מן האמור לעיל, לשיטת הוועדה, הגופים שהיו אחראים לקליטתה של יהדות תימן - שעלתה לארץ עם קום המדינה - לא יצאו ידי חובתם כלפי המשפחות, שלא היו מסוגלות לשמור על קשר רציף עם התינוקות שרוכזו בבתי התינוקות (בתקופת המחנות) ועם אלה שאושפזו בבתי חולים (בתקופת המחנות ובתקופת המעברות). משנתגלו ניצניה של תופעת ההיעלמות - בשלהי שנת 1949 ובראשית שנת 1950 - היה זה מחובתם של הגופים האמורים, לקבוע הסדרים ומנגנונים שיהא בכוחם להתמודד עם מצבים של "ניתוק קשר" בין הורים לתינוקות, ולהקים מוסד מרכזי לדיווח ולאיתור. מוסד כזה, צריך היה להבטיח קיומה של תקשורת-דיווח למשפחות בזמן אמת במקרי פטירה, וחידושו של קשר בין הורים לתינוקות, במקום שנדרש החידוש לשם מניעת הפיכתו של תינוק ל"נטוש" (אם בבתי תינוקות ואם בבתי חולים).

(2) סיכומם של דברים, תופעת ההיעלמות להורים, נעוצה בעיקרה בשניים: באבדן הקשר בין התינוקות - שהוחזקו בבתי תינוקות או אושפזו בבתי חולים - לבין הוריהם, ובהיעדר מנגנון דיווח ואיתור ראוי לשמו, לחידוש הקשר במקום שזה נדרש. אבדן הקשר, ואי היכולת לדווח ולאתר, מנעו דיווח בזמן אמת על פטירה וקבורה; ואיתור הורים של תינוקות שנותרו ללא ביקורים בבתי תינוקות (לצורכי חידוש הקשר ביניהם) או של תינוקות שהחלימו בבתי חולים והוריהם לא נמצאו (לצורכי החזרה למשפחות).

האחראים להיעדר הקשר ולאי יכולת האיתור והדיווח - הם האחראים להיווצרותה של תופעת היעלמותם של התינוקות להוריהם. התינוקות לא "נעלמו" מבלי להותיר תיעוד על גורלם. הם נעלמו "להוריהם", בשל כך שהמידע - המצוי - בדבר גורלם, לא הגיע במועד להורים, בשל אבדן הקשר בינם לבין התינוקות והיעדר מוסד לאיתור תינוקות והורים במקום שזה נדרש.

ג. הרקע לכשל העומד בבסיס התופעה

(1) יחד עם זאת, אין לשכוח את תמונת המציאות ששררה בשנים הרלוונטיות, מאמץ קליטה אדיר שנעשה על ידי יישוב שמנה כ-600,000 איש לקליטת מספר דומה של עולים חדשים - במשך כשלוש שנים - רובם חסרי כל. זאת, כאשר היישוב עושה צעדים ראשונים של בניית מדינה עצמאית, בשלהי מערכת הדמים הכבדה עם שכניה שהכריזו על המדינה, שזה נולדה, מלחמת חורמה, והכול, כאשר רמת הטכנולוגיה של אותן שנים - כאשר מדובר במיוחד בתחומי התחבורה, התקשורת, התיעוד והמעקב - הייתה רחוקה מרחק שנות אור, מזו המוכרת לנו כיום.

(2) זוהי האספקלריה הראויה לבחינה בדיעבד, של מה שנראה היום כ"כשל מינהלי" של הרשויות, שטיפלו בשעתו בקליטתה של יהדות תימן שעלתה לארץ במבצע "על כנפי נשרים" - וכפי שמתברר בקליטת העולים כולם - בכל הקשור לשניים אלה: ראשית - בכל הקשור לשמירת הקשר בין תינוקות, ששוכנו בבתי תינוקות (בשל היעדר שיכון שיבטיח את שלומם ובריאותם) ושאושפזו בבתי חולים (לטיפול רפואי שהתחייב ממצב בריאותם), לבין משפחותיהם; שנית - בכל הקשור לנקיטה בצעדים ראויים למניעת התפתחותה של תופעת ה"היעלמות להורים", הנעוצה - כמוסבר בדו"ח זה בהרחבה - בעיקרו של דבר, בהיעדר מנגנוני שמירת קשר, דיווח ואיתור.

חלק רביעי

מטלות, ממצאים ומסקנות: ריכוז תמציתי

I. תכליתו של החלק הרביעי

א. בחלק זה יוצגו בתמצית: ראשית - הממצאים המרכזיים העומדים בבסיס פיענוח גורלם של התינוקות שנעלמו; שנית - המסקנות המרכזיות המתחייבות מבירור הטענה של ה"חטיפה הממסדית". והכול - על רקע עיבודו של המידע הכולל שהובא לפני הוועדה, כמפורט בהרחבה בשלושת החלקים הראשונים של הדו"ח.

ב. בשל היותו חלק המציג את תמצית הדו"ח המפורט בשלושת החלקים הראשונים יישאו פרקיו סימון עצמאי ונפרד מפרקי הדו"ח המלא.

II. משימת החקירה

א. לשון כתב המינוי של הוועדה מדברת בחקירת היעלמותם של ילדי תימן בשנים 1948-1954. מכוחו של נוסח זה, ראתה הוועדה את עצמה מחויבת לשתי משימות: האחת - לחקור את נסיבות התרחשותה של תופעת היעלמותם של התינוקות ועל רקע זה לבחון את טענת החטיפה הממסדית שמעלים בני המשפחות המתלוננות כ"הסבר" להיעלמותם של תינוקותיהם (להלן: המישור הציבורי); השנייה - לחשוף, ככל שניתן, מה עלה בגורלו של כל אחד מהתינוקות שהוריהם מתלוננים על "היעלמם" (להלן: המישור הפרטני).

ב. במצב דברים זה, כולל הדו"ח שני ספרים: ספר אחד - מציג את הדו"ח גופו ובו ממצאים, מסקנות, דיון בטענת החטיפה הממסדית ובחינת האפשרות של מסירה מודמנת לאימוץ; ספר שני - המהווה נספח לדו"ח - כולל את מקבץ המכתבים האישיים (כ-800) שנשלחו למשפחות, בדבר קורותיו של התינוק ש"נעלם" לכל אחת מהן.

ג. הנספח לדו"ח יימסר לנשיא המדינה, לנשיא בית המשפט העליון, ליושב ראש הכנסת, לראש הממשלה וליושב ראש הסוכנות היהודית. עותקים נוספים של הנספח יצורפו לדו"חות* שיישלחו לשרי המשפטים, הפנים, הבריאות, העבודה והרווחה הנוגעים בעניין וכן לדו"חות שיישלחו לבית הספרים הלאומי של האוניברסיטה העברית בירושלים, לספריות המרכזיות של כל אחת מהאוניברסיטאות בישראל, לספריות של הפקולטות למשפטים באוניברסיטאות ושל המכללות למשפטים בישראל ולוועדה הציבורית המטפלת בפרשת היעלמותם של ילדי תימן (באמצעות מר יוסף, ראש עיריית ראש העין).

III. "היעלמות": חטיפה ממסדית או מסירה מזדמנת לאימוץ

א. (1) התיבה "היעלמות", משקפת, בהקשר הנדון כאן, את העובדה שתינוקות שנמסרו על ידי הוריהם לבתי תינוקות או לבתי חולים או לעובדי הרשות, לא חזרו אליהם.

מבחינת ההורים – אשר כנותם וכנות גרסתם הבסיסית אינה מוטלת בספק – גורלם של התינוקות שלא חזרו אליהם, נשאר בבחינת תעלומה ועל כן, מכונים הם בפייהם "נעדרים". ה"היעלמות" היא, איפוא, להורים ומנקודת מבטם של ההורים.

(2) יש להבחין, על כן, בין תופעת ההיעלמות "הסובייקטיבית" להורים, שהיא התופעה שמשמית חקירתה הוטלה על הוועדה ואשר היקפה מתקרב לפחות, למספר הכולל של ה"נעדרים" שעניינם הונח על ידי המשפחות לפני הוועדה, לבין עניין היעלמותם "האובייקטיבי" של אותם תינוקות, שנותרו "עלומים" גם לאחר תום חקירת הוועדה בגורלם של התינוקות "שנעלמו להוריהם".

ב. (1) ההורים – הרואים את התינוקות שנעלמו להם כ"נעדרים" – כופרים באמינות התיעוד המעיד על פטירתם. טענת ההורים ופרנסי העדה התימנית היא, שהתינוקות ה"נעדרים" נחטפו ונמסרו לאימוץ במכוון ובמאורגן, במסגרתה של "חטיפה ממסדית", לאמור: חטיפה שבוצעה על ידי אנשי הממסד במסגרת קשר רב משתתפים, על דעת ראשי הממסד (בדו"ח זה: "חטיפה ממסדית").

* זאת בכפוף להחלטה אחרת של הוועדה.

(2) כנגד עמדה זו של ההורים, נותנת הוועדה אמון מלא בתיעוד המעיד על פטירתם של "נעדרים". אשר על כן, אובייקטיבית, מצומצם היקפה של ה"היעלמות" אך ורק לאותם תינוקות שגורלם נותר עלום. לגבי אלה – ולגבי אלה בלבד – מצטייר מן החומר שהובא לפני הוועדה, פתח לאפשרות שנמסרו לאימוץ באורח מזומן, נקודתי ופרטני – ככלל, באמצעות העובדות הסוציאליות המקומיות – בתבנית הקרויה בפי הוועדה "מסירה מזדמנת לאימוץ".

IV. נתונים בסיסיים

א. (1) על שולחן הוועדה הנוכחית הונח עניין היעלמותם של 800 תינוקות ש"נעלמו להוריהם", בהם: 745 תינוקות (מתוכם: 406 מקוריים ו-339 חוזרים), שנעלמו להורים בארץ; 20 תינוקות שנעלמו להורים בחאשד; ו-35 "תינוקות" – שהתבגרו כמובן – המאמינים שהם קשורים לפרשת היעלמותם של התינוקות של עולי תימן. מתוך 745 התינוקות האמורים כשליש אינם בני העדה התימנית. כאשר, בעיקרון, נעלמו להוריהם – עולים בני עדות אחרות – בנסיבות דומות לאלה שבהן נעלמו להוריהם התינוקות של עולי תימן.

(2) על שולחנן של שתי הוועדות הקודמות – וב"מ ושלגי – הונח עניין היעלמותם של 641 תינוקות; כאשר לגבי 339 מתוכם היו פניות לוועדה הנוכחית לבירור חוזר.

(3) בסך הכול הוגשו לשלושת הוועדות תלונות בדבר היעלמותם – להוריהם – של 1,033 תינוקות בארץ ו-20 תינוקות בחאשד. מבחינת הוועדה זהו היקפה של פרשת ה"היעלמות" נושא החקירה.

ב. לחלק זה של הדו"ח צורף קובץ טבלאות הממחישות – בין היתר – את היקף פעילותן של שלושת הוועדות שדנו בפרשת היעלמותם של ילדי תימן; ועדת בהלול-מינקובסקי (וב"מ); ועדת שלגי (בראשות השופט מ' שלגי); והוועדה הנוכחית (ועדת כהן-קדמי). ראה טבלאות מס' 1 עד 4.

.v. תזכורת

כאמור, חלק זה מציג בתמצית בלבד את עיקרי הממצאים והמסקנות המרכזיים. יש לקרוא חלק זה על רקע הפירוט המצוי בשלושת החלקים הראשונים של הדו"ח, ובמיוחד על רקע הפירוט המצוי בחלק השלישי, הדן בהרחבה בטענת החטיפה הממסדית.

פרק ראשון

תמצית הממצאים והמסקנות במישור הפרטני

הערות פתיחה

I. בפרק זה יוצגו עיקרי הממצאים המתייחסים לבירור גורלם האישי של התינוקות, שנעלמו להוריהם (ואשר עניינם הונח על שולחן הוועדה).

II. להזכיר, שעל שולחן הוועדה הונח בירור גורלם של 800 תינוקות, המתחלקים לשלוש קבוצות: 745 תינוקות שנעלמו להוריהם בארץ; 20 תינוקות שנעלמו להוריהם בחאשד שבעדן; ו-35 "תינוקות" שהתבגרו – מאומצים ושאנם מאומצים – הטוענים שיש להם בסיס להניח, שהם נמנים בין התינוקות ה"חטופים" של עולי תימן.

1. תינוקות שנעלמו בארץ (ועניינם הובא לפני הוועדה)

א. תינוקות שנפטרו

(1) הממצא המרכזי שקבעה הוועדה בתחום זה, הוא, כי מתוך 745 התינוקות, שבקשר ל"היעלמותם" למשפחותיהם בארץ הונחו תלונות על שולחן הוועדה, נמצא תיעוד אמין המעיד על פטירתם של 711 תינוקות, לגבי תינוק אחד יש גילוי משוער ואילו גורלם של 33 התינוקות הנותרים של אוכלוסייה זו נותר עלום, לאמור, שאין בחומר שהובא לפני הוועדה כדי להצביע על קצה חוט לפיענוח תעלומת "היעלמו" של כל אחד מהם להוריו (להלן, בדו"ח זה: "עלום" ו"עלומים").

(2) פרטי התיעוד המעיד על פטירתו של כל אחד מ-711 התינוקות האמורים – ו-43 התינוקות מעלומי הוועדות הקודמות, שעניינם פוענח על ידי חוקרי הוועדה

הנוכחית - מצויים במכתבים האישיים שנשלחו למשפחות וקובצו בנספח לדו"ח. לצד פירוט התיעוד העומד בבסיס הממצא של הוועדה, מצוינים במכתבים האישיים פרטים בדבר מצב בריאותו של התינוק שנפטר עובר לפטירתו, בדבר סיבת המוות ובדבר מיקום קבורתו של התינוק (ככל שפרטים כאלה מתחייבים מן החומר שהובא לפני הוועדה).

ב. סיבות המוות ומיקום הקבורה

(1) 711 התינוקות האמורים - ו-43 התינוקות עלומי הוועדות הקודמות שנמצא בעניינם תיעוד המעיד על פטירתם - נפטרו ממחלות שונות, אשר חלק לא מבוטל מהן - במיוחד בתקופת המחנות ובסמוך לעלייתם ארצה - היה תולדה של מצב בריאות רעוע, כמפורט במכתבים האישיים. לגבי מרבית התינוקות שנפטרו, מעוגן ממצא הפטירה בתיעוד ראשוני ישיר ואמין, כאשר לגבי האחרים מתחייב הממצא כמסקנה - ברמת ודאות נאותה - מתשתית משולבת של פרטי הרישום והתיעוד המצוינים במכתבים האישיים.

(2) כמפורט בהרחבה בפרקים חמישה עשר ועשרים ושישה של הדו"ח, מיקום קבורתם של חלק מבין התינוקות שנפטרו, אינו ניתן כיום לקביעה מדויקת, וזאת, על אף שבעיקרון הוא "ידוע", על פי רשומות חברות קדישא שאותרו על ידי חוקרי הוועדה.

הסיבות המרכזיות למצב דברים זה הן:

ראשית - בשל כך, שבמקרים רבים, קבורת תינוקות שנפטרו בבתי תינוקות ובבתי חולים, נעשתה שלא בנוכחות ההורים; שנית - בשל כך, שככלל לא הוצבו מצבות על קבורות התינוקות שנפטרו, בהתחשב בכך שהדברים אינם באחריות חברה קדישא, אז כהיום; שלישית - ונראה שהוא עיקר - בשל תחזוקה לקויה של מרבית בתי הקברות שבהם נקברו התינוקות שנפטרו (לרבות: דרכי עריכת ושימור הרשומות הרלוונטיות).

ג. משקלו הראייתי של התיעוד העומד בבסיס ממצאי הפטירה

(1) נקודת המוצא של הוועדה היא שהרישומים בתיעוד הראשוני והמשני – כמשמעותו בפרק שלושים ושניים שבחלק השלישי – שעליהם מבוססים ממצאי הפטירה, מהווים תשתית ראייתית מוצקה לביסוס הממצאים.

התיעוד הראשוני – והוא העומד, ככלל, בבסיס הממצאים – משקף רישומים מקוריים, שנעשו בזמן אמת, במסגרת שגרת הפעילות של הרושמים; כאשר לא בא לפני הוועדה שמץ של ראיה המעמיד בספק את אמיתות הפרטים הרשומים בו (פרטים שהיו בידיעתו האישית של הרושם). תיעוד זה כולל: רשומות מקוריות של בתי חולים (לרבות יומני קבלה, גיליונות חולים, יומני מכון פתולוגי וכיוצ"ב); רשומות מקוריות של חברות קדישא (לרבות יומני קבורה ורישיונות קבורה); רשומות מקוריות של גופים ומוסדות, המשקפים פרטי טיפול – רלוונטי לחקירה – בעולים ובבני משפחותיהם (לרבות רישומים והתכתבות בדבר מימון שהייה בבתי חולים). בהיעדר ראיה המעמידה בספק את אמיתות פרטי הרישום בתיעוד הראשוני – יש לראות תיעוד זה כמשקף נאמנה את המציאות.

התיעוד המשני, הינו תיעוד שנערך על פי דיווח, לאמור, לא על פי ידיעתו האישית של עורך הרישום, אלא על פי הודעה שקיבל ממי שהפרטים היו ידועים לו אישית, כגון: רישומי לידות ופטירות במשרדי הבריאות והפנים (כאשר אלה מבוססים על דיווחים מקוריים על פי חוק); רישומים בדבר "שינויים" בפרטים אישיים על גבי תעודות עולה (כאשר אלה מבוססים על דיווח שהגיע לרושם); וכיוצ"ב. גם תיעוד זה, בהיעדר טעם להעמדת אמיתות תוכנו בספק, נראה כמשקף את המציאות.

(2) משלא הובאה לפני הוועדה ראיה כלשהי, המעמידה בספק את אמיתות תכנם של רישומים אלה – ראשוניים ומשניים – יש לתת להם את מלוא המשקל הראייתי המתחייב מתוכנם; ואין טעם שלא למצוא בהם בסיס מספיק לקביעת ממצאים ולהסקת מסקנות. כמפורט בהרחבה בפרקים עשרים וארבעה, עשרים ושישה, עשרים ושבעה ושלושים ושניים של הדו"ח, כל הטענות שהועלו כנגד אמיתותם של הרישומים שעליהם סמכה הוועדה את ממצאיה ומסקנותיה – במישרין או בעקיפין – נבחנו, נדונו ונדחו.

להדגשה מיוחדת בהקשר זה ראויים שניים אלה: האחד – כי לא הובא לפני הוועדה אף מקרה אחד שבו מעיד התיעוד המצוי ברשותה על פטירתו של תינוק

והתברר שהתינוק לא נפטר; השני - כי פרשיות יוסף כהן וחיים סיביליה, המוצגות כמוכיחות את חוסר אמינותו של התיעוד, נבדקו ולא נמצא בהן דבר המכרסם באמינות התיעוד: פרשיית יוסף כהן - נתגלתה כנעוצה במעשה זיוף; ולפרשיית חיים סיביליה - אין שמץ של אחיזה במציאות (ראה פרק עשרים ותשעה).

(3) הוועדה לא מתעלמת מן העובדה, שבמקרים נתונים נמצאו במרשם התושבים רישומים בדבר פטירתו של אדם, כשלצידם רישומים המעידים, על פניהם, כאילו אותו אדם עוב - את הארץ. לקיומם של רישומים מביכים כאלה ישנו הסבר מפורט ואמין (כמפורט בפרק שלוש ושניים של הדו"ח), אין בהם כדי להעמיד ספקות בדבר אמינותם של כלל הרישומים ויש לראותם באספקלריה של כשל ותקלה מינהליים.

כשל זה נעוץ - ככל שניתן היה לברר - בעיקר בשלושה אלה: ראשית - ביישום כושל של נוהלי הדיווח (בשעתו למשרד הפנים וממנו למרשם התושבים); שנית - ב"מעברים" המורכבים מרישום ידני דרך רישום ממוכן לרישום ממושב; שלישית - והוא עיקר לענייננו - בשימוש בנוסחת רישום "אומללה" לתיאור אי התפקדותו של תושב במהלך מפקד האוכלוסין של שנות השישים (נרשם "חדל להיות תושב" או "עזב" או ביטויים במשמעות דומה; במקום לציין בלשון פשוטה את העובדה שהתושב לא נמצא על ידי הפוקדים ועל כן לא נפקד).

ד. מצב בריאותם של העולים מתימן

(1) תשומת לב מיוחדת יש לתת כאן למצב בריאותם הקשה במיוחד של העולים מתימן, ובעיקר למצב בריאותם הקשה של התינוקות והילדים. כמפורט בגוף הדו"ח. מצב בריאותם הקשה של העולים ומשפחותיהם זירז בשעתו את העלאתם של עולי תימן ארצה, ומטבע הדברים שנתן את אותותיו, לפחות בתקופה הראשונה לשהייתם של העולים בארץ, בשיעור תמותת התינוקות הגבוה של אותה תקופה.

(2) על פי הנתונים הסטטיסטיים שהובאו לפני הוועדה, שיעור תמותת התינוקות עד גיל שנה (לאלף תינוקות) הגיע בשנים הראשונות לקליטת עלייתם של עולי תימן בשנת 1949 ל-51.71, בשנת 1950 ל-46.22, בשנת 1951 ל-39.20 ובשנת 1952 - ל-38.7; כאשר בשנת 1947 עמד השיעור על 29.22 תינוקות.

בדו"ח שנכתב בנושא זה מטעם בית הספר לרפואה של האוניברסיטה העברית בירושלים נאמר, בין היתר: "העלייה הגדולה במספר פטירות התינוקות בולטת ברבע האחרון של 1949, מתבטאת כמעט כולה באזורים 'השרון' ו'יהודה והדרום' הכוללים את בתי העולים ראש העין ועין שמר שאליהם הגיעה באותה תקופה העלייה הגדולה מתימן".

ה. היקף התופעה: חטיפה ממסדית – ומסירה מזדמנת לאימוץ

(1) כפי שמוצג בהרחבה בחלק השלישי, טענת החטיפה הממסדית – המדברת בחטיפת מרביתם של הנעדרים ומסירתם לאימוץ למשפחות אשכנזיות, במסגרת קשר רב משתתפים של אנשי הממסד ועל דעת ראשי הממסד – נדחתה על ידי הוועדה מכול וכול.

מנגד, מצטיירת מן החומר הכולל שהובא לפני הוועדה האפשרות: שתינוקות שנותרו "מנותקי קשר" מהוריהם בבתי תינוקות (בתקופת המחנות) ותינוקות שהחלימו בבתי חולים (בתקופת המחנות והמעברות) ולא נמצאה דרך להחזירם להוריהם (בדרך כלל בשל קשיים באיתורם של ההורים), נמסרו, נקודתית ופרטנית – ללא עשיית מאמצי איתור וחידוש קשר ראויים – למשפחות אחרות, באמצעות העובדות הסוציאליות המקומיות. אפשרות זו – המכונה בדו"ח זה אפשרות של "מסירה מזדמנת לאימוץ" – מתייחסת אך ורק לתינוקות שגורלם נותר "עלום", לאמור ל־33 תינוקות מאלה שעניינם הונח על שולחן הוועדה הנוכחית (ובסך הכול ל־56 תינוקות מכלל 1,033 התינוקות שעניין היעלמותם בארץ נבחן על ידי שלושת הוועדות).

מתוך 711 התינוקות שנפטרו, כ־140 נפטרו בסמוך למועד עלייתם ארצה (עד חודשיים מיום עלייתם), כאשר מתוכם למעלה מ־100 נפטרו במהלך החודש הראשון לעלייתם.

(2) במצב דברים זה: היקף תופעת ההיעלמות האובייקטיבית – קרי, לאחר הפחתת מספר התינוקות שנפטרו – מצטמצם למספר התינוקות שגורלם נותר עלום, ולגביהם – ורק לגביהם – קיימת האפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ (עניין זה, יוצג ביתר פירוט בפרק השני של החלק הנוכחי).

1. תינוקות שנותרו עלומים

(1) 33 תינוקות מאלו שנעלמו להוריהם בארץ ושעניינם הובא לפני הוועדה נותרו "עלומים", במובן זה שלא נמצא בחומר שנפרש לפני הוועדה כדי ללמד על גורלם. כן נותרו "עלומים" עוד 23 תינוקות שעניינם נבחן על ידי שתי הוועדות הקודמות. בסך הכול נותרו בארץ, 56 תינוקות עלומים.

(2) לנוכח קיומה - המצומצם והנקודתי כאמור - של אפשרות המסירה המזדמנת לאימוץ של תינוקות מנותקי קשר מהוריהם (כמפורט בחלקים הראשון והשלישי של הדו"ח), די בהיעדר ראיות בדבר גורלם של התינוקות העלומים, כדי להותיר מקום לכך שתינוקות אלו - כולם או חלקם - נמסרו למשפחות זרות במסגרת מימושה של האפשרות האמורה של "מסירה מזדמנת לאימוץ".

(3) על רקע זה - לאחר שעל אף מאמצי החקירה נותרו תינוקות עלומים - נקראו באמצעות כלי התקשורת אלה שחזותם תימנית ושגדלו במשפחות זרות (לרבות אלה שלהם מידע בעניין זה) ליצור קשר עם הוועדה. ברם, למרבה הצער, הקריאה לסיוע מן הציבור בהקשר זה, לא הניבה תרומה של ממש לקידום החקירה.

(4) תמונה סטטיסטית של התפלגות קבוצת עלומי הוועדה (בסך הכול 33 תינוקות) מצויה בקובץ הטבלאות המצורף לחלק זה (ראה טבלה מס' 7).

תשומת לב מיוחדת לכך, כי 29 מהעלומים נעלמו בתקופת המחנות (1948 - 1951), כי מרבית התינוקות נעלמו בהיותם בני פחות משנה, וכי מקום היעלמותם העיקרי הוא בית חולים. נתונים אלה, עולים בקנה אחד עם האפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ, המדברת בתינוקות שאיבדו קשר עם הוריהם.

2. תינוקות שנעלמו בחאשד

א. תינוקות שנפטרו

מבין 20 התינוקות שנעלמו להוריהם בחאשד ואשר עניין היעלמותם הונח על שולחן הוועדה: 7 – כלולים ברשימת נפטרים, שנמצאה בארכיון הגוי'נט, ואילו גורלם של 13 התינוקות האחרים – נותר עלום.

ב. התייעוד המעיד על פטירה בחאשד

(1) הגוי'נט, נשא באחריות למבצע העלאת יהדות תימן לארץ בדרך האוויר, "על כנפי נשרים"; ובין היתר היה אחראי, להחזקתם של אלפי העולים שרוכזו במחנה חאשד שבעדן לקראת המראתם ארצה. רשימות הנפטרים שנמצאו – המשקפות דיווח שנשלח להנהלת הגוי'נט – נערכו בזמן אמיתי; ולא הובא לפנינו דבר המקים חשש שמא הרשימות אינן מהימנות.

(2) בהיעדר תיעוד מתאים בדבר תנועת העולים במחנה חאשד, לרבות בדבר לידות ופטירות, לא עלה בידי חוקרי הוועדה לחשוף את גורלם של 13 התינוקות העלומים. אין לשכוח, שבתקופת השהייה בחאשד, לא היה מקום למסירה מזדמנת לאימוץ, ואם התינוקות שנעלמו להוריהם ונותרו עלומים הועלו ארצה, הדעת נותנת שטופל בהם כבאסופים.

3. תינוקות שעניינם הובא לפני ועדות קודמות והוריהם לא חזרו והתלוננו לפני הוועדה

א. הערת פתיחה

בין התינוקות שנעלמו להוריהם ושעניינם הובא לפני הוועדה, מצויים גם כאלה שעניינם הובא בשעתו לפני אחת משתי הוועדות הקודמות או בפני שתיהן, לרבות כאלה שנותרו שם עלומים.

ככלל, הוועדה הנוכחית לא חזרה ובחנה את עניינם של אלה שגורלם נחשף על פי תיעוד אמין שנמצא על ידי שתי הוועדות הקודמות; אך מצד אחר, נטלה על עצמה – מיזמתה – לחזור ולבדוק את נסיבות היעלמותם של עלומי הוועדות הקודמות, גם כאשר משפחותיהם לא חזרו ופנו אליה.

ב. "עלומי" הוועדות הקודמות

(1) המספר הכולל של התינוקות שנעלמו בארץ, שנותרו עלומים בתום חקירתן של שתי הוועדות הקודמות הוא 85 תינוקות.

(2) מבין התינוקות (העלומים) האמורים שנעלמו בארץ ועניינם חוזר ובא לפני הוועדה, לא נמצא תיעוד המעיד על פטירתם של 19 תינוקות. מבין אלה שלא פנו לבירור חוזר, ועניינם נבדק ביזמת הוועדה לא נמצא תיעוד המעיד על פטירתם של 23 תינוקות.

בסך הכול, נותרו לאחר עבודת שתי הוועדות הקודמות 43 עלומים.

תמונה סטטיסטית של התפלגות העלומים האמורים, מצויה בטבלה מס' 8, בקובץ הטבלאות המצורף לחלק זה.

(3) לגבי התינוקות שנותרו עלומים בוועדות הקודמות ומקום היעלמותם הוא חאשד – לא עלה בידי הוועדה לחשוף פרטים והם נותרים עלומים.

4. סיכומם של דברים

בסך הכול נבדקו על ידי שלושת הוועדות עניין היעדרותם – בארץ – של 1,033 תינוקות, מתוכם: 972 תינוקות נפטרו; 56 תינוקות נותרו עלומים; ו-5 נתגלו.

פרק שני

תמצית הממצאים והמסקנות במישור הציבורי

הערות פתיחה

I. כללי: (א) בפרק זה יוצגו עיקרי הממצאים והמסקנות המתייחסים לשני הנושאים הבאים: האחד – לטענת החטיפה הממסדית, שהעלו בני המשפחות המתלוננות ועסקני העדה התימנית המדברים בשמן ולמענן; השני – לאפשרות שנוצרה בשעתו ל"מסירה מזדמנת לאימוץ" של תינוקות מבתי תינוקות ומבתי חולים, על רקע ניתוק הקשר בין התינוקות להוריהם.

(ב) להזכיר: טענת "החטיפה הממסדית", מדברת בחטיפתם של כל – או לפחות מרבית – 1,033 התינוקות, שעניינם הובא לפני שלושת הוועדות; בעוד שאפשרות המסירה המזדמנת לאימוץ, מדברת בהסבר אפשרי לגורלם של 56 תינוקות שנותרו "עלומים" – בארץ – מכל שלושת הוועדות.

II. ההבחנה בין תקופת המחנות לבין תקופת המעברות: תופעת היעלמות התינוקות – נושא החקירה – נמשכה שנים ארוכות, כאשר כתב המינוי של הוועדה מגביל אותה לשנים 1948–1954. במסגרתה של תקופה זו יש להבחין הבחנה ברורה: בין השנים 1949–1950/1 שבהן שהו עולי תימן במחנות עולים, כשכל מחסורם מסופק על ידי הסוכנות (תקופת המחנות) ותינוקותיהם מחזקים – בהוראה מחייבת – בבתי תינוקות (תקופת המחנות), לבין השנים 1951–1954, שבהן פורקו המחנות ונסגרו, ואת מקומם תפסו המעברות ברחבי הארץ, כשהעולים חוזרים לשאת באחריות לסיפוק צרכיהם ומחזקים את תינוקותיהם ברשותם ובאחריותם (תקופת המעברות).

בתקופת המחנות התינוקות הוצאו מחזקת הוריהם, שוכנו בבתי תינוקות והיו נתונים לשליטה מוחלטת של הסגל המקומי, כאשר זיקת המשפחות לתינוקות הייתה מותנית באופיו של הקשר ששמרו המשפחות עם תינוקותיהם. במצב דברים זה, אין

תימה שתינוקות שנפטרו בבתי חולים - לשם הועברו מבתי תינוקות ללא מעורבות ההורים - או אפילו בבתי התינוקות גופם, נקברו מבלי שדבר פטירתם הגיע לידיעת ההורים וללא נוכחותם, ושתינוקות, שנותרו מנותקים ממשפחותיהם - אם בשל כך שהמשפחות לא שמרו על קשר עמם, ואם בשל כך שלא ניתן היה לאתר את המשפחות בשעת הצורך - היו עשויים להיות מועברים למסלול של "מסירה מזדמנת" למשפחות זרות.

לעומת זאת, בתקופת המעברות שבה, כאמור, לא נפסקה תופעת ההיעלמות - נסגרו בתי התינוקות והתינוקות הוחזרו לחזקת ההורים. בתקופה זו התמקדה התופעה - בהתחשב בשינוי שחל בכל הקשור לשליטה בגורל התינוקות - בבתי החולים. ממדיה של תופעת ההיעלמות בתקופה זו היו תולדה של רמת יכולתם של ההורים לשמור על קשר רציף עם התינוקות המאושפזים ולעקוב אחר קורותיהם שם, ושל רמת יכולתו של הסגל של בית החולים לאתר את ההורים בעת שהתעורר הצורך להחזיר להם תינוקות שהחלימו.

1. טענת החטיפה הממסדית

א. הטענה ועמדת הוועדה

(1) כאמור, הטענה הבסיסית של המשפחות המתלוננות ופרנסי העדה התימנית - שהביאה למעשה למינוי הוועדה - היא כי התינוקות שנעלמו להוריהם - כולם או מרביתם - נחטפו (קרי: נגנבו) על ידי אנשי הממסד במסגרת מימושו של קשר רב משתתפים - בו מעורבים ראשי הממסד של היישוב היהודי הוותיק - להשגת תינוקות של עולי תימן לשם מסירתם לאימוץ למשפחות אשכנזיות חשוכות ילדים (בדרך כלל ניצולות שואה), בתמורה ושלא בתמורה וזאת, כאשר החטיפה והמסירה לאימוץ, מוסווים באמצעות תיעוד כוזב, המעיד על פטירתם כביכול של התינוקות החטופים (בדו"ח זה: "חטיפה ממסדית").

(2) כמפורט בהרחבה בחלק השלישי של הדו"ח, לא נמצאה בחומר שהובא לפני הוועדה אחיזה של ממש לטענת ה"חטיפה הממסדית", התולה את היעלמות התינוקות להוריהם בחטיפתם ומסירתם לאימוץ על ידי אנשי הממסד; והטענה נדחתה מכול וכול.

הנמקה מלאה ומפורטת למסקנת הוועדה בהקשר זה, מצויה בחלק השלישי של הדו"ח, ואילו כאן תוצג התייחסות הוועדה – בתמצית – למספר גורמים בסיסיים בלבד.

ב. היעדר תשתית ראייתית לטענה

(1) טענת החטיפה הממסדית אינה סומכת על ראייה ישירה כלשהי, והלכה למעשה משקפת הטענה מסקנה, המתחייבת לשיטת הדוגלים בה ממקבץ של נסיבות – אירועים והתרחשויות – המוצגות בהרחבה בחלק השלישי של הדו"ח.

(2) מקבץ הראיות הנסיבתי האמור, נבחן באורח מפורט ויסודי – על רקע ממצאי החקירה – והתוצאה שאליה הגיעה הוועדה היא: ראשית – שאין במקבץ זה, כדי לתמוך – ולו גם על דרך של הקמת ספק בלבד – בטענת החטיפה הממסדית, במשמעות שניתנה לה על ידי הדוגלים בה; שנית – שלא זו בלבד שאין ל"חטיפה ממסדית" בסיס בחומר החקירה, אלא שלא נמצאה אחיזה גם לאפשרות מתונה יותר – שהשתמעה מבין השיטין – לפיה מדובר בגנבת תינוקות מכוונת, על ידי אנשי הגופים המקומיים שהתינוקות הוחזקו ברשותם (בתי תינוקות או בתי חולים), מבלי לקשור זאת דווקא לבכירי הממסד ולקשר כולל רב משתתפים בין אנשי הממסד.

ג. הטיעון כנגד אמינות התיעוד

(1) כפי שהוסבר בחלק השלישי של הדו"ח, טענת החטיפה הממסדית מתנגשת חזיתית באמינות התיעוד בדבר פטירת מרבית התינוקות שנעלמו להוריהם, וכל עוד לא מוצגת ראיה מוצקה המערערת את אמינותו של התיעוד האמור – וכזאת לא הובאה לפני הוועדה – יש להתייחס אל התיעוד כתיעוד מהימן המשקף את המציאות.

(2) לטענות כנגד אמינותו של התיעוד העומד בבסיס ממצאיה ומסקנותיה של הוועדה, לא הובאה לפני הוועדה ראיה המעמידה ספקות בדבר אמינות הרישום בתיעוד זה: לא נתגלה אפילו מקרה אחד של תיעוד כוזב בדבר פטירתו של תינוק;

ולרישומים "מביכים" המצויים בתיעוד משני מאוחר של מרשם התושבים במשרד הפנים, ישנו הסבר מספק (ראה פרק עשרים ושבעה בחלק השלישי).

ד. "תינוקות" (שהתבגרו) הרואים עצמם קשורים לתופעת ההיעלמות

(1) העובדות והטענות

במהלך עבודתה נדרשה הוועדה לבדיקת טענות - שהועלו על ידי ההורים ופרנסי העדה התימנית - לפיהן: 35 "תינוקות" שהתבגרו (חלקם מאומצים), מאמינים - כל אחד מטעמיו שלו - כי הם קשורים לתופעת ההיעלמות.

הטענים לקיומה של חטיפה ממסדית, מצביעים על חלק לפחות מ-35 ה"תינוקות" האמורים: ראשית - כגורם הממחיש את מימושה של המזימה שקשרו בשעתו גורמי הממסד, לחטוף תינוקות תימניים ולמסרם למשפחות אשכנזיות; שנית - כגורם המכרסם, לפחות, באמינות התיעוד המעיד על פטירתם של תינוקות שנעלמו להוריהם.

(2) תוצאות הבירור

בדיקה פרטנית של עניינו של כל אחד מ-35 ה"תינוקות" הללו, הבהירה:

(א) ראשית - כי אין מדובר בקבוצה הומוגנית של 35 "תינוקות", המצביעים על עצמם כמי שנחטפו בתקופה הרלוונטית מהוריהם ונמסרו - אגב הכנת תיעוד כוזב - כ"אסופים" ו"מנותקי קשר" לאימוץ (כפי שהוצגו על ידי הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית); וכי בפועל, מורכבת קבוצה זו ממספר קבוצות משנה, שלכל אחת טענות המיוחדות לה, כאשר רק שמונה מתוך 35 ה"תינוקות" הללו הינם מאומצים הקושרים את אימוצם לתופעת ההיעלמות.

(ב) שנית - והוא עיקר - כי אין במקרים אלה כדי לתמוך בטענת החטיפה הממסדית: לנסיבות אימוצם של ה"מאומצים" מבין ה-35 נמצא תיעוד אמין השולל קשר עם פרשת החטיפה, הטענות בדבר ניסיון חטיפה שסוכל אשר יוחסו לעשרה מבין ה-35, משקפות מסקנה סובייקטיבית של המשפחות, שהוועדה לא מצאה לה אחיזה נאותה בראיות; וקורותיהם של האחרים הנמנים על ה-35, אינם תורמים דבר להוכחת

התרחשותה של חטיפה ממסדית (ראה פירוט בפרק שלושים וחמישה בחלק השלישי).

ה. גורמים "נבחרים" שהוצגו לתמיכה בטענת החטיפה הממסדית

על אף שמדובר כאן בהצגה תמציתית בלבד של עיקרי הממצאים והמסקנות המוצגים בהרחבה בחלק השלישי, רואים אנו לחזור ולהציג בראשי פרקים את עמדתנו בקשר לאותם גורמים, שהדוגלים בחטיפה הממסדית, ראו לתת להם משקל נכבד וכתוצאה מכך זכו להד מיוחד.

(1) פרשיית צילה לוי

פרשייה זו מדברת ב"מאומצת" שחומת עור, שהציגה עצמה כנמנית בין התינוקות של עולי תימן שנעלמו בשעתו, ועל רקע בדיקת ד.נ.א. שגויה – הפכה להיות מקרה הממחיש את התרחשותה של "חטיפה ממסדית".

הבירור שנערך בפרשיית צילה לוי – הנמנית בין 35 ה"התינוקות" הרואים עצמם כנמנים על חטופי תימן – שהוצגה כראיה חותכת לחטיפה ממסדית שהותירה תיעוד כוזב מסוה, העלה, כי אין אחיזה לתשתית העובדתית עליה היא מבוססת וכי אין בכוחה להרים תרומה של ממש לנושא החקירה (ראה פרק עשרים ותשעה בחלק השלישי).

(2) פרשיית התינוק חיים סיביליה

פרשייה זו – שלא הוגשה בעניינה תלונה פורמלית לוועדה ובני המשפחה מסרבים לשתף פעולה עם הוועדה – מדברת בתינוק (חיים סיביליה) שנפטר על פי התיעוד הרפואי בבית חולים, אך – לפי הטענה – אותר לאחר עשרות שנים על ידי אחיו, כבן מאומץ במשפחה אחרת. בני המשפחה נתנו לפרשייה פרסום בכלי התקשורת, וסיפרו עליה במסגרת דיון שהתקיים בוועדת העלייה והקליטה של הכנסת.

הבירור שערכה הוועדה מעלה שאין לגרסת המשפחה על מה שתסמוך, האדם שאותר על ידי בני המשפחה כ"אח" שנחטף – אינו מאומץ וקיים תיעוד ראשוני מקורי מדויק באשר למשפחתו הביולוגית (וואת, לצד עדותה של אחותו המבוגרת ממנו), ואין שמץ של ראיה הסותרת את האמור בתיעוד הרפואי המעיד על פטירתו

של התינוק נושא הטענה. ולא למיותר יהיה לציין, כי אבי המשפחה השתתף בשעתו בקבורת התינוק (ראה פירוט בפרק עשרים ותשעה שבחלק השלישי).

(3) פרשיית התינוקות שנעלמו ו"הוחזרו"

בין יתר הגורמים שהוצגו לתמיכה התרחשותה של "חטיפה ממסדית", הוצגו גם הפרשיות של תינוקות שנעלמו להוריהם והוחזרו להם על רקע של דרישה אלימה מצד ההורים, כאשר חלקם של תינוקות אלו נמנה בין 35 התינוקות הנ"ל.

פרשיות אלו נבדקו ולא נמצא בהן בסיס לטעון המצביע עליהן כהוכחה להתרחשותה של חטיפה ממסדית (ראה פרק עשרים ושמונה בחלק השלישי).

(4) פרשיית ה"קברים הריקים" והקשיים באיתור קברים

לתמיכה בטענה כי התינוקות נחטפו ולא נפטרו כפי שנטען באוזני ההורים ובטענה כי התיעוד המעיד על פטירתם הינו תיעוד כוזב, מצביעים הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית על הקשיים באיתור הקברים של החטופים, ובעיקר, על כך שקברים האמורים להיות קברים של תינוקות שנעלמו נפתחו ולא נמצא בהם דבר.

(א) טענת ה"קברים הריקים" – והמתחייב, כביכול, ממנה – נבדקה ונחקרה ומסתבר כי לטענות שהועלו בהקשר זה אין אחיזה של ממש: ראשית – לא נמצאו קברים "ריקים", כפי שנטען על ידי יוזמי פתיחת הקברים הפרטית, ומסקנתם של המסתמכים על פתיחת הקברים הייתה חפוזה ונעשתה ללא קיומה של תשתית ראויה; שנית – בדיקה מדעית לימדה, כי בקברים שנפתחו בליווי ציבורי ממלכתי, מצויים שרידי גופות של ילדים; כאשר בדיקת ד.נ.א. במכון בעל מוניטין באנגליה, שייכה את אחד השרידים לילד ששמו חקוק על המצבה (ראה פרק עשרים וחמישה).

יצוין, כי הטעם לעריכת בדיקה המתייחסת לאחד הילדים בלבד, נעוץ בקשיים בהפקת חומר גנטי הדרוש לבדיקת ד.נ.א. משרידי שלדים של תינוקות עשרות שנים לאחר הקבורה.

(ב) ואילו לטענה בקשר לקשיים באיתור הקברים, נמצאה תשובה מספקת בסקירת העזובה הקיימת במספר לא מבוטל של בתי קברות, כאשר זו כוללת גם את דרך הרישום והשימור של רשומות הקבורה.

(5) אי סדרים בהעברה לאשפוז ובהחזרה של מחלימים

הטוענים לחטיפה ממסדית מצביעים על אנדרלמוסיה בהעברת תינוקות לאשפוז – בתקופת המחנות – כשלב ראשון של מימוש מזימת החטיפה הממסדית, כאשר השלב האחרון של המימוש, נעוץ באי סדרים בהחזרת תינוקות שהחלימו בבתי חולים להוריהם.

לשיטת הוועדה: אי הסדרים – שבוודאי היו – בהליכי האשפוז והחזרת תינוקות שהחלימו, אינם תומכים בטענת החטיפה הממסדית; כאשר, מצד אחר, יש בהם כדי להסביר את פתיחת הפתח לאפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ (ראה פרקים עשרים וארבעה ושלושים ושלושה בחלק השלישי).

(6) התבטאויות בדבר ביקורי מאמצים והיעלמות בלילות של תינוקות

הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית מצביעים – לתמיכה בעמדתם – גם על התבטאויות של מטפלות המשקפות לשיטתם "אוירת אימוץ", כביכול, בבתי תינוקות, ו"היעלמות בלילות", בלתי מוסברת, של תינוקות במוסדות אלה.

הוועדה לא מצאה בהתבטאויות אלו – אשר, כפי שהתברר, שיקפו התרשמות בלתי מבוררת, שהתגבשה שנים לאחר האירועים עצמם – אחיזה לטענת "החטיפה הממסדית"; כאשר, מצד אחר, יש בהתבטאויות אלו כדי להצטרף לראיות האחרות העומדות בבסיס האפשרות שתינוקות מנותקי קשר נמסרו, באורח מקרי ומזדמן, על פי החלטת הסגל המקומי, למשפחות זרות.

(7) פרשיית אימוצן של שלוש הבנות

נסיבות אימוצן של שלוש הבנות – בהיותן תינוקות – מבתי התינוקות של שלושה ממחנות העולים שבהן שוכנו עולי תימן, לא רק שאינן תומכות בהתרחשותה של חטיפה ממסדית, אלא ממחישות את קיומה של האפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ, על רקע ניתוק הקשר בין תינוקות להוריהם (ראה פרק עשרים ותשעה בחלק השלישי).

(8) התבטאות אישים

במסגרת הדיון בטענת החטיפה הממסדית – ראה פרק שלושים וארבעה בחלק השלישי – התייחסה הוועדה גם ל"התבטאות אישים" שסיפקה "תשתית ראייתית", כביכול, לעמדה הדוגלת בהתרחשותה של חטיפה כזו. להלן בתמצית עיקרי הדברים.

(א) התבטאויות עובדיה אברהם בספרו "נתיבות תימן וציון"
ובעדוּתו לפני הוועדה

בספרו ובעדוּתו לפני הוועדה התיימר עובדיה אברהם - עובד הסוכנות ופרק זמן מסוים מנהל אחד ממחנות ראש העין - לקבוע ממצאים בדבר התרחשותן של "חטיפות תינוקות" על ידי אנשי הממסד, כשהוא סומך ממצאים אלה על מסקנות שהסיק מדברי מתלוננים, וזאת - מבלי לבחון התאמתן של מסקנות אלו למציאות.

עמדתו של אברהם עובדיה נבחנה על ידי הוועדה בהרחבה בפרק שלושים וארבעה שבחלק השלישי. המסקנה שאליה הגיעה הוועדה, היא שאין ל"ממצאים" שהציג אברהם עובדיה בספרו ובעדוּתו תשתית ראייתית, ומוטב היה לו להימנע מהצגתם כפי שהציגם, באשר בעשותו כך הטעה והכשיל את עצמו ואת קוראי ספרו ושומעי עדותו.

(ב) התבטאויותיו של אביגדור פאר

אביגדור פאר שימש בשעתו עובד בכיר במשרד הסעד. בדבריו שאמר פאר בעדות שמסר לפני ועדת הפנים של הכנסת, מצאו הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית אישור לעמדתם.

דבריו של פאר נבחנו על ידי הוועדה בצורה יסודית, כמפורט בפרק שלושים וארבעה שבחלק השלישי. מסקנת הוועדה היא, כי לא ניתן למצוא בדבריו של פאר הוכחה להתרחשותה של חטיפה ממסדית, והעושים כך טועים ומטעים. אכן, פאר התייחס בדבריו להיעלמותם של תינוקות. ברם, מדובר בהיעלמות להורים בתקופת המעברות, כאשר זו מתרחשת על רקע של ניתוק קשר בין ההורים לתינוקות, בתבנית דומה למסירה מזדמנת לאימוץ.

(ג) התבטאויותיו של ח"כ (לשעבר) הרב פורוש

הדוגלים בטענת החטיפה הממסדית, מצאו בדברים שאמר ח"כ (לשעבר) הרב פורוש תמיכה בעמדתם.

דבריו של ח"כ (לשעבר) הרב פורוש נבחנו על ידי הוועדה, אשר מצאה: כי בעיקרו של דבר התייחסו הדברים למאמץ "החטיפה" של ילדים של בית רבן לזרמי

החינוך השונים, להבדיל מ"חטיפת תינוקות" לשם מסירתם למשפחות אחרות, וכי בדברו על "חטיפת תינוקות" כאמור, התבססו דבריו על פרשיות ספירנוס נפתלי ומשפחת גמליאל (התינוק משה משרקי), אשר לאחר בדיקתן התברר שאין בהן כדי להמחיש חטיפה ממסדית (כמפורט בהרחבה בפרקים עשרים וחמישה ועשרים ושישה של החלק השלישי).

ו. עו"ד רמי צוברי והגב' שושי זייד

בעת האחרונה ראו אור שני ספרים העוסקים בסוגיית היעלמותם של ילדי תימן: האחד – ספרו של עו"ד רמי צוברי "בעקבות אחי האובדים", כשבמרכזו פרשיית צילה לוי; השני – סיפרה של הגב' שושי זייד "הילד איננו/פרשת ילדי תימן", המציג, בין היתר, את פרשת התינוק חיים סיביליה כהמחשה חד-משמעית להתרחשותה של חטיפה ממסדית.

חברי הוועדה עיינו בשני הספרים ולא מצאו בהם דבר שיש בו כדי לשנות מממצאיה וממסקנותיה של הוועדה.

ז. מידע מדוברי המשפחות המתלוננות

(1) כמפורט בהרחבה בחלק השלישי, לא עלה בידי הוועדה לקבל מדוברי המשפחות המתלוננות, מידע שיוביל לאיתורו של תינוק "חטוף" שנעלם להוריו ושקיים לגביו תיעוד המעיד על פטירתו, ואף לא לאיתורו של תינוק "חטוף" שנעלם להוריו, נותר עלום אך גדל במשפחה אחרת. לא בארץ ולא בחו"ל (ארצות הברית).

(2) עוד ראוי לחזור ולציין, כי המאמצים שנעשו להיפגש עם הרב משולם או להשיג באמצעותו מידע בדבר התרחשותה של חטיפה ממסדית – לא צלחו, וכי "הבטחות" בדבר השגת מידע שיוביל ל"חטופים" כאמור בפסקה (1) לעיל – בארץ ובחו"ל – נותרו ללא מימוש.

ח. דחיית טענת החטיפה הממסדית: סיכום תמציתי

(1) הוועדה לא מצאה בחומר שנפרש לפניו בסיס לעמדת בני המשפחות ועסקני העדה התימנית לפיה, היעלמותם של התינוקות נעוצה בחטיפה ממסדית – או, למצער, בגנבה מכוונת של תינוקות לשם מסירתם לאימוץ, בתמורה ושלא בתמורה, ודין טענות החטיפה הממסדית והגנבה המכוונת להידחות, בשל היעדר תשתית ראייתית – ישירה או נסיבתית – בחומר החקירה שאספה הוועדה.

(2) יהיו הדברים כאשר יהיו, לנוכח אמינותו של התיעוד (המוכיח את דבר פטירתם של מרבית התינוקות, שעניינם הובא לחקירת הוועדה), אוכלוסיית התינוקות, שטענת החטיפה הממסדית (לרבות בגרסתה המתונה של גנבה מכוונת) עשויה היתה לחול לגביה – אילו הוכחה – מצטמצמת לאותם תינוקות שנותרו "עלומים", לאמור 33 תינוקות מתוך 745 התינוקות שנעלמו בארץ ושעניינם הובא לפני הוועדה, ו-23 תינוקות נוספים שנותרו עלומים לאחר תום חקירת התלונות שהוגשו לשתי הוועדות הקודמות. בסך הכול 56 תינוקות עלומים (ללא עלומי חאשד).

מצב דברים זה משמיט, כשלעצמו, את הבסיס מתחת לטענת החטיפה הממסדית, ומצד אחר, מתיישב עם קיומה של האפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ.

(3) ולא למיותר יהיה לחזור ולהדגיש, אין בדחיית הטענה של חטיפה ממסדית – לרבות הטענה בדבר גנבה מכוונת – כדי להעמיד בספק את טענתם הבסיסית של ההורים, לפיה תינוקות שנמסרו לבתי תינוקות או לבתי חולים או לעובדי ממסד, "נעלמו" – במובן של "לא חזרו" אליהם – מבלי שניתן להם הסבר מספק מה קרה להם. אכן, בפועל התינוקות "נעלמו להורים". ברם, כפי שמתחייב מממצאיה וממסקנותיה של הוועדה, ההיעלמות אינה תולדה של חטיפה או גנבה מכוונת, אלא של ניתוק קשר בין ההורים לתינוקות ואי הקמת גוף שומר קשר ומאתר במקרי הצורך. ניתוק הקשר והיעדר גוף מרכזי לאיתור מנעו מן ההורים מידע בדבר גורלם של התינוקות שנעלמו להם, ופתחו פתח לאפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ של תינוקות – שנותרו "מנותקי קשר" מהוריהם – למשפחות אחרות (כאמור, אפשרות זו מתייחסת רק לאותם תינוקות שנותרו "עלומים").

(4) סיכומם של דברים, בבסיס התופעה לא עומדת חטיפה או גנבה של תינוקות, אלא היעדר קשר ותקשורת שמנעו דיווח להורים, בזמן אמת, על גורל תינוקותיהם

כאשר אי הקמת מוסד מרכזי לאיתור של הורים ותינוקות - בנסיבות שבהן התעורר צורך בכך - הכשירה את הקרקע לאפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ, אשר תוצג להלן.

2. האפשרות של מסירה מזדמנת לאימוץ

א. התשתית להיווצרות האפשרות

כאמור, לצד דחייתה של טענת החטיפה הממסדית - לרבות טענת הגנבה המכוונת - מצטיירת מחומר החקירה שנפרש לפני הוועדה אפשרות התרחשותה של "מסירה מזדמנת לאימוץ", לפיה תינוקות עשויים היו להימסר למשפחות זרות, מבתי תינוקות ומבתי חולים, באורח נקודתי, פרטני ומזדמן, על רקע של "ניתוק קשר" בינם לבין הוריהם (כפי שנמסרו לאימוץ שלוש הבנות).

כמפורט בהרחבה בחלק השלישי של הדו"ח, בבסיס היווצרותה של האפשרות האמורה, עומד ניתוק הקשר בין התינוקות למשפחותיהם, כאשר בבסיס מימושה, עומדת אמונת הדרג המקומי שהחזיק בתינוקות, כי מסירתם למשפחות אחרות הינו הפתרון הטוב ביותר עבורם באותן נסיבות.

ב. "ניתוק קשר" - כיצד?

(1) מן החומר הכולל שהובא לפניה בהקשר זה, למדה הוועדה: ראשית - כי היעדר ביקורי משפחות במשך פרק זמן משמעותי אצל תינוק שהוחזק בבית תינוקות (בתקופת מחנות העולים), היה עשוי להתפרש על ידי אנשי הסגל של בית התינוקות כמבטא "נטישה" של התינוק; שנית - כי בהיעדר מנגנון (מקומי או מרכזי) לאיתור המשפחות ש"נטשו" לכאורה את תינוקותיהם כאמור, עשויה היתה העובדת הסוציאלית המקומית - במטרה כנה לסייע לתינוק - להעלותו על מסלול האימוץ ולמצוא עבורו משפחה שתקלוט אותו במסגרתה.

(2) מצב דומה עשוי היה להיווצר - כך נראה - גם בנסיבות שבהן התברר שלא ניתן להחזיר למשפחותיהם תינוקות שהחלימו בבתי החולים, בשל אי היכולת לאתר את המשפחות. גם תינוקות כאלה עשויים היו להיחשב - בהיעדר מוסד לאיתור משפחות ולטיפול במנותקי קשר - ל"נטושים"; ובתור שכאלה, היו נותרים ברשותן של העובדות הסוציאליות המקומיות, אשר היו עשויות - בכוונה לסייע לתינוק - להעלותו על מסלול האימוץ או למצוא עבורו "סידור" אחר כלשהו.

ג. המחשה לקיום האפשרות ומימושה

(1) קיומה ומימושה של האפשרות של "מסירה מזדמנת לאימוץ", מומחשת בנסיבות מסירתן לאימוץ של שלוש ילדות (תינוקות) של עולי תימן (בדו"ח זה: "שלוש הבנות"), שנמסרו לאימוץ במישרין מבתי תינוקות, כ"מנותקות" קשר עם משפחותיהם, כאשר המסירה לאימוץ נעשתה באמצעות העובדות הסוציאליות המקומיות (הכול כמפורט בהרחבה בחלק השלישי).

(2) לעשיית שימוש באפשרות זו לגבי תינוקות שהחלימו בבתי חולים ולא הייתה דרך להחזירם למשפחותיהם, לא נמצאה המחשה במקרי האימוץ שהתגלו; אך עיונית מותר להניח, כי אפשרות זו - או "דומה" לה - הייתה עשויה להיות פתוחה גם בנסיבות אלו.

ד. סיכום

(1) לפתח שנפתח לאפשרות של מסירה מזדמנת למשפחות אחרות, על רקע של ניתוק קשר בין תינוקות להוריהם והיעדר מוסד מרכזי לאיתור, קיימת תשתית ראייתית מספקת בחומר שנפרש לפני הוועדה.

(2) במצב דברים זה אין לשלול את האפשרות, שתינוקות שנותרו עלומים, כולם או חלקם - ומדובר, כאמור, ב־56 תינוקות - נמסרו בשעתו למשפחות אחרות במסגרת של "מסירה מזדמנת לאימוץ", וזאת, בהתחשב בכך, שבמקום שאין ראייה לגורלו של תינוק, נקודת המוצא שלנו היא שהוא חי.

פרק שלישי

תופעת ההיעלמות: ניתוק קשר בין תינוקות להוריהם והיעדר מנגנון לחידושו

1. האחריות לקיום הקשר בין ההורים לתינוקות

א. כפי שכבר נאמר, בתקופת המחנות, האחריות לקיום הקשר בין ההורים לתינוקות שהוחזקו בבתי תינוקות, הייתה מוטלת כל כולה על ההורים. נותק הקשר – ודי היה לעניין זה בהפסקת ביקורים לתקופה משמעותית – בית התינוקות לא דאג לחידושו. כתוצאה מכך במקרה שהקשר נותק, היה התינוק עשוי להיחשב ל"נטוש" ובתור שכזה מועמד למסירה מזדמנת לאימוץ, ובמקרה, שלדאבון הלב, התינוק נפטר, אפשר היה שדבר הפטירה לא הגיע לידיעת ההורים – לפחות לא בזמן אמת – והתינוק נקבר בלעדיהם. והכול מבלי שננקט מצד בית התינוקות צעד של ממש לאיתור ההורים.

ב. הוא הדין – כך נראה – גם לגבי תינוקות שאושפזו בבתי חולים. גם בתקופת המחנות וגם בתקופת המעברות, האחריות לקיום הקשר בין ההורים לבין התינוקות שאושפזו בבתי חולים, הוטלה על ההורים, כאשר בית החולים – לרבות בית התינוקות שממנו אושפזו התינוקות בתקופת המחנות – לא ראה עצמו שותף להורים בנשיאה באחריות זו. אשר על כן, במקרה של פטירתו של תינוק שאושפז, אפשר היה שהדבר לא יגיע לידיעת ההורים – והתינוק ייקבר בלעדיהם (כמו בבתי התינוקות), ואילו במקרה שבו לא ניתן היה לאתר משפחה של תינוק שהחלים בבית החולים על מנת להחזירו לה, הדעת נותנת שבדומה לתינוק שנותר ללא ביקורי הורים בבית תינוקות, עשוי היה להיחשב גם תינוק כזה ל"נטוש", על כל המשתמע מכך לעניין אפשרות מסירתו למשפחה אחרת.

2. תופעת ההיעלמות להורים וניתוק הקשר

א. אי שמירת הקשר בין התינוקות לבין בתי התינוקות ולבין בתי החולים והיעדר יכולת איתור של הורים ותינוקות שהקשר ביניהם נותק, הם הגורמים שהביאו:

(1) לקבורתם של תינוקות שנפטרו, ללא דיווח להורים ושלא בנוכחותם.

(2) להפיכתו של תינוק שמשפחתו השעתה את ביקוריה אצלו בבית התינוקות - או תינוק שהחלים ולא ניתן היה לאתר את משפחתו - לתינוק "נטוש", על כל המשתמע מכך.

ב. תופעת ההיעלמות, משקפת, איפוא, שניים אלה: ראשית - מצב שבו תינוקות שנפטרו בבתי תינוקות ובעיקר בבתי חולים, נקברו מבלי שהדבר הובא לידיעת ההורים בזמן אמת ומבלי שההורים יהיו נוכחים בקבורתם (בשל חוסר קשר ואי יכולת לאתר את ההורים); שנית - מצב שבו תינוקות ששהו בבתי תינוקות והקשר בינם לבין הוריהם נותק - ונראה כי הוא הדין בתינוקות שהחלימו בבתי חולים ולא נמצאה דרך להחזירם להוריהם - הפכו ל"נטושים", ובתור שכאלה - עשויים היו להיות מועמדים למסירה מזדמנת למשפחות זרות, על ידי העובדות הסוציאליות המקומיות.

ג. במצב דברים זה, היעדר הקשר והיעדר יכולת האיתור, הם הגורמים ל"היעלמותם" של התינוקות להוריהם; כאשר בפועל, מרבית התינוקות שנעלמו להורים נפטרו ורק אלה שגורלם לא נחשף ראויים לכינוי "נעלמים" (ובלשון ההורים נעדרים).

3. היעדר מוסד מרכזי לדיווח ולאיתור

א. במצב דברים זה מתחייבת המסקנה, כי בבסיס תופעת ההיעלמות - בין שמדובר בתינוקות שנפטרו ובין שמדובר בתינוקות שנמסרו באורח מזדמן למשפחות זרות - עומדים: ראשית - היעדרם של מנגנוני שמירת קשר בין תינוקות להוריהם; שנית - היעדרם של נוהלי דיווח בדבר ניתוק קשר בין הורים לתינוקותיהם; שלישית -

והוא עיקר - היעדרו של מוסד מרכזי לאיתור משפחות ותינוקות שהקשר ביניהם אבד.

ב. להיעדרו של מוסד מרכזי לדיווח ולאיתור משפחות ותינוקות הייתה משמעות מיוחדת. בהקשר הנדון כאן, מוסד כזה צריך היה לקבל דיווח שוטף ולפעול, בין היתר, כמפורט להלן: ראשית - להיות מדווח על כל מקרה של פטירת תינוקות - אם בבתי תינוקות ואם בבתי חולים - שהוריהם לא השתתפו בקבורתם, ולהבטיח דיווח מתאים להורים, מיד לאחר איתורם (לרבות מסירת פרטים על מיקום הקברים); שנית - להיות מדווח על כל מקרה של ניתוק קשר בין משפחות לתינוקות, אם בבתי תינוקות ואם בבתי חולים; ולהבטיח שתינוקות אלה לא יהפכו ל"נטושים" ולא יימסרו למשפחות זרות, אלא ירוכזו במתקן מיוחד עד לאיתור ההורים וחידוש הקשר בינם לבין תינוקותיהם.

ג. הדעת נותנת, כי אילו הוקם בשעתו מוסד מרכזי לדיווח על תינוקות שהקשר בינם לבין הוריהם נותק, ואילו מוסד זה היה מטפל מידית באיתורם של הורים ותינוקות כאלה - ומבטיח את חידוש הקשר במקום שבו נדרש קיומו - תופעת ההיעלמות הייתה נקטעת באיבה.

4. תופעת ההיעלמות להורים: תינוקות בני עדות אחרות

א. גורם נוסף שמן הראוי להזכירו כאן, הוא עניין היעלמותם להוריהם של תינוקות בני עדות אחרות, בתקופה הרלוונטית לחקירה. במהלך החקירה הוגשו לפני הוועדה כ-240 תלונות בדבר היעלמות תינוקות בני עדות אחרות, ואלה מהווים כשליש מן התינוקות שנעלמו להוריהם בארץ בתקופה נושא החקירה (ושענינם הונח על שולחן הוועדה).

ב. (1) התינוקות בני העדות האחרות נעלמו להוריהם בעיקר מבתי חולים, כפי שמתחייב מטבלה מס' 5 - בנספח הטבלאות של חלק זה - בה מוצגת התפלגות התינוקות בני העדות האחרות שנעלמו להוריהם, בין היתר, לפי גילם ומקום היעלמם.

(2) מבין כ-240 הנעלמים בני העדות האחרות - שעניינם הובא לפני הוועדה - נותרו 11 תינוקות עלומים (מתוך 56 העלומים שנותרו בתום עבודת שלושת הוועדות).

ג. העובדה שתינוקות של בני עדות אחרות נעלמו להוריהם בנסיבות דומות לאלו שבהן נעלמו להוריהם תינוקות של עולי תימן, מלמדת שלושה אלה: ראשית - כי אין מדובר בגילוי של התנכלות לעולי תימן דווקא (כנטען על ידי חלק מעסקני העדה התימנית); וכי יש לבחון את התרחשותה של התופעה על הרקע הכולל של מציאות העלייה והקליטה; שנית - כי בתקופת המחנות פגעה התופעה קשות בעולי תימן דווקא, בשל כך שהם אולצו להיפרד מתינוקותיהם ולמסרם לבתי תינוקות, מבלי להבטיח את שמירת הקשר בין ההורים לתינוקותיהם (לרבות איתור הורים ותינוקות בשעת הצורך); שלישית - כי בבסיס ההיעלמות להורים של כל "הנעלמים" - תינוקות של עולי תימן ותינוקות של בני עדות אחרות - עומד, בסופו של דבר, היעדרו של מוסד מרכזי לדיווח על נעדרים בני עולים ולאיתור משפחות עולים, או ילדי עולים, כאשר הקשר ביניהם ניתן.

פרק רביעי

על אחריות ועל אחראים: סיכום

הנושא נדון בהרחבה בפרק שלושים ושישה שבחלק השלישי; כאשר כאן מובאים, בתמצית, עיקרי הדברים בלבד.

1. התשתית לעמדת הוועדה

א. בבסיס עמדת הוועדה בנושא זה עומדים שניים אלה: האחד – כי לא נמצאה בחומר שנפרש לפני הוועדה תשתית לטענת החטיפה, הן בצורתה הקיצונית המדברת ב"חטיפת תינוקות ממסדית" והן בצורתה הממותנת המדברת ב"גנבת תינוקות מכוונת"; השני – כי לא הובאה לפני הוועדה ראיה, המערערת את אמינותו ומהימנותו של התיעוד המעיד על פטירתם של מרבית התינוקות שנעלמו להוריהם.

ב. תופעת ההיעלמות, מדברת, בסופו של דבר ב"היעלמות להורים" והיא נעוצה בעיקרו בכך שלא דווח להורים, בזמן אמת, על פטירת התינוקות, והבאתם לקבורה נעשתה שלא בהשתתפות ההורים. היעדר ידיעה ברורה ומוסמכת בדבר הפטירה ואי המעורבות בקבורה, הותירו את ההורים – שתינוקותיהם "נעלמו להם" לאחר שנמסרו לגורמי הממסד – ב"ערפל" בכל הקשור לגורל התינוקות, ובכך נפתח פתח רחב להשערות ונוצר כך נרחב לחששות.

משהתברר, על פי תיעוד אמין, כי מרבית התינוקות שנעלמו להוריהם בארץ נפטרו, מצטמצמת תופעת ההיעלמות ה"אמיתית" לאותם 56 תינוקות שנותרו "עלומים" בארץ – קרי: שגורלם לא נחשף – בתום עבודתן של שלושת הוועדות.

ג. (1) חומר החקירה שהובא לפני הוועדה, מקים בסיס לאפשרות שתינוקות שהקשר בינם לבין הוריהם נותק – אם בשל השעיית הביקורים בבתי התינוקות לזמן ממושך ואם בשל אי האפשרות לאתר את ההורים לצורך החזרתם של תינוקות שהחלימו בבתי חולים – יימסרו באורח מזדמן למשפחות אחרות, במתכונת של "מסירה מזדמנת לאימוץ", באמצעות עובדות סוציאלית מקומיות (בבתי תינוקות או בבתי חולים).

(2) במצב דברים זה, אפשר, שתינוקות שנותרו "עלומים", נמסרו למשפחות זרות – או גדלו במוסדות שונים – על רקע היותם "מנותקי קשר" מהוריהם.

2. הבסיס לאחריות

א. כאמור, בבסיס האחריות להיעלמות התינוקות להוריהם, עומדים שניים אלה: האחד – אי דיווח להורים, בזמן אמת, על פטירת התינוקות ואי זימון ההורים להשתתף בקבורתם; השני – היעדר מנגנון מינהלי להבטחת הקשר בין הורים לתינוקות (שנלקחו על ידי גורם ממסדי), ולאתור תינוקות ומשפחות במקום שהקשר ביניהם נותק.

ב. (1) כפי שמסתבר מן החומר שהובא לפני הוועדה: האחריות לשמירת הקשר בין התינוקות להוריהם – בבתי התינוקות ובבתי החולים – הוטלה, בעיקרו של דבר, על ההורים, ובמקום שאלה לא היו מסוגלים לקיימו – הקשר נותק והתינוק – הן בבתי התינוקות והן בבתי החולים – עשוי היה להפוך לתינוק "מנותק קשר" ובתור שכזה "מועמד" אפשרי של מסירה מזדמנת לאימוץ.

(2) עוד מסתבר בהקשר זה מחומר החקירה: ראשית – כי לא נקבעו נוהלי דיווח להורים על פטירה וקבורה של תינוקות (שלא בנוכחותם); שנית – כי לא נקבעו מנגנוני אתור של הורים ותינוקות שהקשר ביניהם נותק מסיבה כלשהי.

(3) כן מלמד חומר החקירה, כי לא נקבעו נוהלי דיווח לגוף מרכזי על פטירת תינוקות שהוריהם לא היו מעורבים בקבורתם, וכי מסירה מזדמנת לאימוץ, אף היא לא דווחה לגוף מרכזי כלשהו.

ג. היעדר נוהלי דיווח – להורים ולגוף מרכזי כאמור – והיעדר מנגנוני איתור מרכזיים, גרמו לשניים אלה: ראשית – הורים שתינוקותיהם נלקחו מהם, לא קיבלו דיווח נאות, בזמן אמת, על גורל התינוקות, ובמקום שהתינוקות נפטרו – ההורים לא זומנו להיות נוכחים בקבורתם ולא קיבלו דיווח נאות על מקום הקבורה; שנית – במקום שנדרש איתור של ההורים – לשם החזרת מחלימים או לשם חידוש קשר שנותק בשל השעיית ביקורים – אלה לא אותרו, והתינוקות מנותקי הקשר היו ל"נטושים" על כל המשתמע מכך.

3. על אחריות ואחראים

א. אפשר שקשה היה לצפות מראש ניתוק קשר וצורך בדיווח ובאיתור כאמור לעיל. ברם, משנתגלו ניצניה של תופעת ההיעלמות, חייבים היו האחראים לקליטת העולים בהנהלת הסוכנות לעמוד על גורמיה – ניתוק קשר והיעדר כושר איתור – ולנקוט בכל האמצעים הדרושים לבלימתה. להשגת תכלית זו צריך היה להבטיח קיומו של קשר בין ההורים לתינוקות שהורחקו מהם, לקבוע נוהלי דיווח לגוף מרכזי על פטירת תינוקות שהוריהם לא היו שותפים לקבורתם, להקים גוף איתור מרכזי של תינוקות והורים שהקשר ביניהם נותק, ולבסוף – לדאוג לקיומם של נוהלי דיווח בדבר מסירה מזדמנת של תינוקות "מנותקי קשר" למשפחות זרות ולמוסדות.

ב. למרבה הצער, הגורמים האמורים בהנהלת הסוכנות לא מילאו את חובתם בהקשר זה, וזאת, גם כאשר התברר, כי בשל היעדר נוהלי דיווח ויכולת איתור, נותרו הורים, שתינוקותיהם נלקחו מהם ונעלמו להם ב"אפלה" באשר לגורל התינוקות.

היעדר ידיעה מוסמכת ואמינה בדבר גורלם של התינוקות, הותיר אצל ההורים תקווה כי אלה יוחזרו בסופו של דבר לחיק המשפחה, והכשיר את הקרקע לגרסת החטיפה הממסדית.

ג. סיכומם של דברים: האחראים להיעדרם של נוהלים לשמירת הקשר בין ההורים לתינוקותיהם ושל מנגנוני איתור ודיווח במקום שנדרשו כאלה, הם האחראים להיווצרותה ולהתפתחותה של תופעת ההיעלמות להורים.

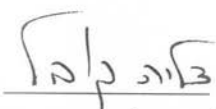
חלק הארי של התינוקות שנעלמו להוריהם - נפטרו. ברם, עובדה זו לא הובאה לידיעת ההורים בזמן ובצורה המתחייבים, וכתוצאה מכך - כפי שכבר הוסבר - נוצר כר נרחב להשערות, לחששות ולתקוות המאפיינים את התופעה.

רק חלק קטן ביותר מבין התינוקות שנעלמו להוריהם נותרו "עלומים" ממש, ולגביהם - כמוסבר לעיל בהרחבה - קיימת ועומדת האפשרות של מסירה מזדמנת למשפחות אחרות או למוסדות.

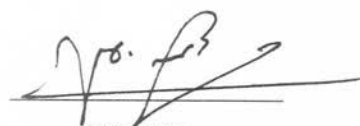
דוד מימון, אלוף (מיל')

חבר ועדה

דליה קובל, שופטת (דימ')

חברת ועדה

יעקב קדמי,

שופט ביהמ"ש העליון (דימ')

יו"ר הוועדה

קובץ טבלאות

טבלה מס' 1 : פעילות כוללת של ובי"מ*

עלומים שנותרו	עלומים שעניינם פוענה על ידי ועדת כח-קדמי	נעדרים שנותלו	עלומים	נפטרים	נעדרים שעניינם נבדק על ידי הוועדה
14**	8	4	22	316	342

* לא טיפלה בעדרי חאשד.
** אחד נמצא לא רלוונטי לעבודת הוועדה.

טבלה מס' 2 : פעילות כוללת של ועדת שלגי

ביקור חוזרת/ ועדת כח-קדמי		נעדר חאשד			נעדרים בארץ					
עלומים שנותרו אחרי הפיענה	עלומים שעניינם פוענה על ידי ועדת כח-קדמי	עלומים	נפטרים	נעדרים	עלומים בארץ	נפטרים מקוריים	נעדרים חוזרים	נעדרים מקוריים	נעדרים שעניינם נבדק על ידי הוועדה	נעדרים שעניינם נבדק על ידי הוועדה
*****	*****	11	3	14	65	222	204	301**	505**	1. על פי דו"ח הוועדה
*****	*****								508**	2. על פי ספירה שלגי
28**	35				מ* 63 ח* 14	222	209	299**		

* ח- חוזרים; מ- מקוריים.
** כולל חאשד.
*** לא כולל חאשד.

טבלה מס' 3: פעילות כוללת של ועדות כח-קדמ

גילוי משוער		עלומי הוועדה				ממצאי פטירה				נעדרים נוספים שנבדקו				נעדרים שעניינם נמסר לחקירת הוועדה			
1 סד הכול:		חאשד	בארץ		חאשד	בארץ		סד הכול מסופלים	עלומי ועדות קודמות (שלא הועלו)	מצהירים על עצמם	סד הכול	חאשד	בארץ				
			ח*	מ*		ח*	מ*						ח*	מ*			
			13	19		14	7						320	391	843	43	35
			33	סד הכול:		711	סד הכול:						745	סד הכול:			

* מ - מקוריים ; ח - חוזרים.

טבלה מס' 4: טבלה מסכמת של פעילות שלוש הוועדות

נעדרים חאשד		סד הכול עלומים בארץ		פניחו מעלומי ועדות קודמות (נפטרים)		גיליים (נעדרים שאותו)		סד הכול נפטרים בארץ		נעדרים בארץ שעניינם נבדק	
עלומים	נפטרים	נעדרים	נעדרים	נעדרים	נעדרים	נעדרים	נעדרים	נעדרים	נעדרים	נעדרים	נעדרים
13	7	20	56	43	5	929	1,033				

טבלה מס' 5:

חתימות הנעדרים בני העדות האחרות שעניינם הובא לפני הוועדה הנוכחית

סד הכול נעדרים בני עדות אחרות	סוג מקום ההיעלמות					גיל הנעדרים בחודשים										מועד היעלמות					ארץ המוצא
	ללא נתונים	אחרים	מרפאה	בית חולים	בית תינוקות	אין (נתונים)	13+	12-7	6-2	1-0	אין (נתונים)	1954+	1951- 1954	1948- 1950							
30	1	1	—	28	—	5	1	4	5	15	1	—	14	15	אירופה ואמריקה						
19	2	—	—	14	3	4	2	—	7	6	1	1	10	7		אסיה					
94	1	—	4	88	1	24	21	12	16	21	7	9	64	14	ארצות ערב						
5	—	—	—	5	—	—	—	1	2	2	—	—	3	2	ישראל						
83	2	7	—	69	5	20	17	4	22	20	8	2	49	24	צפון אפריקה						
231*	סך הכול נעדרים בני עדות אחרות:															סך הכול תימן+ערב					
450*	32	23	19	239	137	219	35	47	64	85	47	6	108	289							
765**	סך הכול:																				

* לגבי 84 נעדרים לא מציין נתונים מספקים לשינוי בטבלה ויש לצרף נתון זה לסך הכול הנעדרים.
** הנתונים כוללים 20 נעדרים חשודים; ר-84 הנעדרים שלא נמצאו לגביהם נתונים מספקים לשינוי בטבלה.

הערות

1. מתוך 745 חתימות שבעניינם הוגשו תלונות על היעלמות בארץ יותר מ-230 חתימות (כ-30%) הם בני עדות אחרות.
2. הנעדרים מבני עדות אחרות, נעלמו להוריהם גם בתקופת המחתרת וגם בתקופת המעברות, כאשר מרביתם נעלמו בתקופת המעברות.

טבלה מס' 6 :

התפלגות נעדרי הוועדה לפי מועד וסוג מקום ההיעלמות

סוג מקום ההיעלמות	1950-1948 (מחנות)	1954-1951 (מעברות)	סך הכול	אחרים (ללא נתונים מספקים)
בתי תינקות	160	17	177	
בתי חולים	243	244	487	
סך הכול	403	261	664	81
				745
				סך הכול נעדרים :

טבלה מס' 7:
 התפלגות עלומי הוועדה מועד הנדירים שלגביהם הוגשו תלונות
 [33 תינוקות]

א. על פי: גיל, מועד היעלמות וסוג מקום החיעלמות

סד הכול עלומים	סוג מקום היעלמות				מועד היעלמות		גיל הנעדר/ת (בתודשים)				
	אחרים	בתי יולדות	בתי חוליים	בתי תינוקות	אחרים	1954-1951 (מעברות)	1951-1948 (מחנות)	12+	12-6	6-2	1-0
33	2	3	19	9	1	3	29	6*	4	5	16

* לגבי 2 נעדרים לא צוי גיל.

ב. על פי: מחנות, מעברות, מוצא

סד הכול עלומים	על פי מוצא						סד הכול	על פי מחנות עולים ומעברות				
	תימן ועדן	צפון אפריקה	ישראל	ארצות ערב	אסיה	אירופה ואמריקה		מעברות	אחרים	עין שמר	ראש חעין	בית לד
33	23	3	—	2	5	—	33	3	10	11	8	1

הספריה הלאומית
S 2001 A 9637

Vol. 1 C.1

דין וחשבון.

2179415-10

